

JUOZAS GIRNIUS

IDEALAS ir LAIKAS

ŽVILGIS Į DABARTIES ATEITININKIJĄ IR LIETUVIŠKĄJĄ IŠEIVIJĄ

TURINYS

IVADINIS ŽODIS	2
A. ŠIO METO UŽDAVINIAI	6
I. VATIKANO II SUSIRINKIMO ŠVIESOJE	6
II. TAUTOS TRAGEDIJOS AKIVAIZDOJE	19
III. NAUJO KARTŲ DIALOGO SŪKURYJE	35
B. ŽMOGIŠKOSIOS GELMĖS RŪPESTIS	42
RŪPINANTIS ŽMOGIŠKĄJĄ KOKYBE	42
I. INTELIGENTIŠKUMAS KAIP ŽMOGIŠKAS ŠVIESUMAS	44
II. VISUOMENIŠKUMAS KAIP ŽMOGIŠKAS JAUTRUMAS	65
III. IDEALIZMAS KAIP GYVOSIOS DVASIOS PAGRINDAS	89
UŽBAIGIAMASIS ŽODIS	102

ĮVADINIS ŽODIS

RŪPINANTIS ATEITIMI

a. šios knygos kilmė. — šios knygos puslapiai išaugo iš paskaitos, skaitytos Ateitininkų VII kongrese Toronte 1965 liepos 4 d. Paskaitos tema buvo "Ateitininkų idėjiniai pagrindai ir laiko uždaviniai". Visa ši paskaita yra įglausta knygos pirmojo dalin, ją bent šiek tiek plačiau išvysčius, negu tai buvo įmanoma pačiame kongrese. Antrosios dalies mintys kongreso paskaitoje buvo tik vienu kitu sakiniu schemiškai užsimintos. Šiaip ar taip, ši knyga yra atremta į tą kongreso paskaitą. Tuo būdu ir tenka ją laikyti šio kongreso vaisiumi ir drauge prielaida svarstymams Lietuvos valstybės atstatymo 50 metų sukakčiai.

Be abejo, imantis platėliau pasisakyti ne specifiškai organizaciniais, o principiniais klausimais, buvo neišvengiama pasinaudoti ir tomis mintimis, kurias teko ir anksčiau kelti žodžiu ar raštu, paskaitose ar straipsniuose. Tuo būdu, be eilės paskaitų moksleiviuose, studentuose ir sendraugiuose, šioje knygoje ataidi Ateitininkų VI kongreso Čikagoje uždromasis žodis ("Ateitis", 1961 nr. 2) ir Nepaprastojoje Konferencijoje Niujorke 1963 m. tartoji kalba perimant ateitininkijoje šio meto pareigas ("Ateitis", 1963 nr. 6). Taip pat viena kita mintis panaudota ir iš knygų "Tauta ir tautinė ištikimybė" (1961 m.) ir "žmogus be Dievo" (1964 m.).

Autorius jaučiasi savo mintimis suaugęs su ateitininkų organizacija, kurioje išaugo ir daugiau ar mažiau reiškęsi. Tačiau dėl to nieku būdu netenka šiai knygai teikti oficialaus pobūdžio. Net ir tuo atveju, kai vienas ar kitas asmuo eina oficialias pareigas, jis gali oficialiai pasisakyti tik aprėžtais organizaciniais klausimais ir oficialių organų vardu. O ten, kur plėtojama asmeninė mintis, nors ir taikoma organizacijai, ten ji ir gali būti sutinkama kaip asmeninis, o ne oficialus žodis. Todėl ir už šią knygą imasi visą atsakomybę tik pats autorius, laikydamas savo mintis atviras kritiškam vertinimui ne tik pašalinių, bet ir pačių ateitininkų. Trumpai tariant, nors autoriui ir tenka šiuo metu būti oficialiose pareigose, pati knyga dėl to dar nėra "oficiali". Kiek ši knyga yra ateitininkiška, tokia ji yra tik savo mintimis, o ne dėl kokio nors "oficialumo".

Antra vertus, nors tiesiog knyga kreipiasi į ateitininkus ir yra jų išleidžiama, autorius savo knygos nelaiko tik ateitininkiška knyga. Daug joje keliamų rūpesčių yra bendri visiems, nepaisant vienokių ar kitokių skirtybių. Kur tokių skirtybių yra, autorius nuoširdžiu įsitikinimu, tenka jas lojaliai suprasti ir ramiai dėl jų kalbėtis, nekrentant nervingon polemikon. Nemažiau svarbu dėl didesnių ar mažesnių skirtybių nepamiršti to, kas yra bendras visų pagrindas (vienu atveju — krikščioniškumas, antru — lietuviškumas, trečiu — apskritai žmogiškumas). Sudarydami lietuviškosios bendruomenės dalį, ateitininkai sielojasi jos rūpesčiais bendrai su visais. Ir ši knyga nori ne nuo kitų ekskluzyviškai atsiriboti, o giliau į visus įsijungti. Į visus giliau įsijungti ne išsižadant to, kas yra mūsų organizacijos pagrindas, o atvirai žvelgiant į visiems bendrus rūpesčius. Taip suprasdamas savo intenciją, autorius tikisi atitinkamo atvirumo ir iš jų skaitytojų, kurie jo organizacijai yra svetimi.

b. Rūpesčiai ir viltys. — Kaip atskiram žmogui, taip ir organizacijai ar aplamai bet kuriai bendruomenei yra lygiai pavojinga tiek save pervertinti, tiek save nuvertinti. Pervertinant save, pasikeliamą tuštybėn — kuriama tuščios viltys ateičiai ar tik didžiuojamasi praeities žygiais, bet lygiai abiem atvejais liekama šalia tikrovės, kurią sudaro dabartis. Nuvertinant save, grimztama neviltin — defetistiškai aimanuojama dėl rūpesčių, bet nesiryžtama jų sprendimui, nes nepasitikima savo jėgomis, ir dėl to galų gale paliekama viską "savai" vykti. Nors nuotaikos atžvilgiu pervertinimas ir savęs nuvertinimas sudaro priešybę, bet žmogaus širdy lengvai sau randa vietos ir ši priešybė. Juo labiau, kad kitu atžvilgiu ši priešybė išblėsta, nes lygiai abiem atvejais bėgama nuo tikrovės ir nesiryžtama veikti. Daug lengviau vieną kartą paaimanuoti dėl rūpesčių, o kitą kartą pasiguosti viltimis, negu įsipareigoti rūpesčius nugalėti ir viltingą ateitį kurti.

Kaip visoj lietuviškojoj išeivijoj, taip ir mūsų organizacijoj aiškiai jaučiamas šokinėjimas nuo vieno pavojaus į antrą, nuo optimistinio deklamavimo į defetistišką aimanavimą, nuo tuščio ateitimi pasitikėjimo ar praeitimi gyrimosi į bejėgišką gniužimą prieš dabarties rūpesčius ir uždavinius. Tiek pat yra pavojaus vienur, kiek ir kitur vadovautis tuščiais sentimentais, o ne blaiviu žvilgiu ir kilnia ryžtimi.

Esame pati seniausia jaunimo ir aplamai viena iš seniausių lietuviškųjų organizacijų. Nedaug beliko tų, kurie nuo pat pradžios dalyvavo ateitininkuose. Dauguma esame jaunesni už savo organizaciją, sulaukusią jau 55 metų. Yra sendraugių, kurių jau vaikaičiai atėjo į mūsų eiles. Jau trys generacijos susitinka ateitininkuose. Nepalūžome nei per karus, nei per okupacijas. Pakėlėme visas nelemtis ir tęsiame savo veiklą laisvajame pasaulyje.

Bet ar ta visa praeitis jau savaime mums užtikrina ateitį? Nieku būdu.

Pagrįstai galime didžiuotis savo praeitimi ir iš jos semtis dvasinės stiprybės. Būtų neatsakinga savo praeities nevertinti, nes ji teikia kilnaus įkvėpimo ir dabarčiai. Tačiau tik praeitimi gyventi būtų lygu trauktis iš gyvenimo. Senesnio amžiaus sulaukus, natūralu vis labiau grimzti praeitin ir šildytis jos atsiminimais. Bet lygiai natūralu, kad jaunesnieji tokių atsiminimų abejingai klausosi, pagarbiai nuobodžiaudami, o kartais ir be pagarbos iš jų pasišaipydami. Jaunesnieji nori ne kitų žygiais stebėtis, o patys kurti gyvenimą — savo gyvenimą.

Pagarba praeičiai, bet dėmesys dabarčiai, kuri brandina ir ateitį. Viskas telkiasi dabartyje — ir šiandienos rūpesčiai, ir ateities viltys. Gyventi ateičiai — tai grumtis ne dėl to, kas kada buvo (dėl laiko pralenktų nesusipratimų), o su tais dabarties uždaviniais, kurie lems ateitį.

Savo ruožtu apeliuoti nuo praeitin skendimo į dabarties uždavinius — tai visų pirma kreiptis į jaunąją kartą. Tie rūpesčiai mums yra iš tikro esminiai, kurie esmingai rūpi mūsų jaunimui. Nuo jo atsikilti būtų pavojingiau už visus "skilimus", kaip jau Nepaprastoj Konferencijoje įspėjau. Jaunosios kartos rūpesčiai savaime išreiškia visos organizacijos tikruosius šio meto uždavinius. Drauge su rūpesčiais jaunime slypi ir mūsų viltys. Kiekvienas atsinaujinimas visada ateina per jaunąją kartą. Jaunatvė yra apdovanota entuziazmu ir idealizmu. Reikia ir mums jaunos dvasios, kuri ne aimanuotų dėl sutinkamų sunkumų, o su visa jaunatvės giedria ryžtimi imtųsi juos nugalėti. Tai ir grėžia mūsų žvilgį į jaunąją kartą.

Septintasis ateitininkų kongresas, kad ir neminėdamas jubiliejinių sukakčių, buvo kaip tik reikšmingas pačiu faktu, kad jo dalyvius lygiomis sudarė Lietuvoje ir svetur gimusieji. Ne tik visi moksleiviai, bet ir didžioji studentų dalis yra gimę jau po karo. O jaunesnieji sendraugiai, nors ir gimę dar Lietuvoje, išsimokslinimą gavo taip pat svetur.

Tikrai džiugu turėti savo eilėse tiek ir tokio jaunimo, kiek ir kokio jo turime. Įvairios kitokios organizacijos gali ramiai laikytis turimaisiais nariais, kol pamaži mirtis juos išretins. O ateitininkai, būdami visų pirma jaunimo organizacija, galime būti gyvi, tik kasmet atsijaunindami nauju prieaugliu. Ačiū Dievui, ligi šiolei visą laiką sulaukiame prieauglio, kuris iš rūpestingų šeimų nėra menkesnis negu prieš dvidešimt metų. Ligi šiolei sėkmingai išlaikome nuolatinį bandymą. Esame iš tiesų gyva organizacija, nestokodami atžalyno, ir dėl to galime ateitin žvelgti su viltimi.

Tačiau savaime ateities neužtikrina ir tokios viltys, kurios turi pagrindą. Nors ir dabar susilaukiame nemenkesnio prieauglio negu prieš dvidešimt metų, nieku būdu nebegalime būti taip tikri dėl savo ateities, kaip buvome prieš dvidešimt metų. Akivaizdžiai tai regime iš tų rūpesčių, su kuriais grumiamės savo organizacijoje, norėdami savo prieauglį išauklėti ateitininkiškų principų dvasia. Apskritai šis prieauglis mūsų visoje federacijoje sudaro patį šviesiausią elementą — jaunučiuose negirdėti aimanų, jie nori reikštis, pilni entuziazmo. Ir su lietuvių kalba jaunučiuose nėra per didelio rūpesčio, nes iš daugumos jaunųjų šeimų jie ateina sklandžiai tėvų kalbos išmokyti. Bet netrukus šis rūpestis ima sparčiai kilti, o entuziazmas reiškimuisi ima blėsti. Nemažai jaunimo pereina ir per mūsų organizaciją, labai mažai arba beveik nieko ja nepasinaudoję. Dalis jų nebeteikia vilties, kad jų sukursimos ar kuriamos šeimos bebūtų ateitininkiško prieauglio židiniai. Todėl savaime ir nelaiduoja mūsų gyvybės ateičiai pats faktas, kad šiandien dar esame gyva organizacija.

Pagrindinis rūpestis, niaukias mūsų ateities viltis, yra visiems aiškus. Svetur augančiam lietuvių jaunimui lietuvybė nebesusikuria savaime, o turi būti jų pačių susikurta šalia gyvenamojo krašto įteigiamosios tautybės. Dėl to šiam jaunimui lietuvybė ir nebėra savaime aiškus dalykas, o greičiau atsiduria klausimo ženkle. Tuo pačiu vis labiau laiko bėgyje klausimo ženkle atsidurs ir mūsų, kaip lietuviškosios organizacijos, gyvybė. Nėra jokios abejonės, kad visą laiką fatalinis būtis ar žūtis klausimas vis aštriau

kils. Todėl ir reikia ne naiviai pasitikėti, jog viskas taip pat savaime vyks gerai, kaip anksčiau, o iš anksto visą laiką budėti, kad žengtume keliu, žadančiu gyvybę, o ne lemiančiu mirtį.

Kad tenka iš anksto budėti, akivaizdžiai įspėja ankstesnių panašių organizacijų likimas. Ateitininkai nesame pirmoji lietuvių katalikų akademinė organizacija išsivijoje. 1912 m. (taigi beveik tuo pačiu metu kaip ateitininkai) Jungtinėse Amerikos Valstybėse įsisteigė Lietuvių Romos Katalikų Moksleivių Susivienijimas (to meto JAV lietuvių kalboje moksleivio žodis reiškė studentą). Buvo susitelkę apie 300 narių (maždaug tiek pat, kiek dabar yra studentų ateitininkų), vyko metiniai suvažiavimai, buvo leidžiamas savo organas. Bet šis susivienijimas išgyvavo vos 14 metų. Kaip buvo prieita prie galo, vaizdžiai nupiešė V. Liulevičius Lietuvių Enciklopedijoje (XXIX, 70-71). 1923 m. įvykęs to susivienijimo suvažiavimas protokoliškai "nutarė išbrauktį tą dalį arba paragrafą, kuris sako kalbėt visuomet lietuviškai". Po metų susivienijimo organe pasirodė balsai žengti dar tolyn ir įvesti anglų kalbos skyrių. Suvažiavimas apamai šį reikalavimą atmetė, bet kompromisiškai suteikė redaktoriui teisę dėti rašinius ir anglų kalba, "jeigu būtų svarbus rašinys arba koki svarbi priežastis". Bet nereikėjo laukti jokio "svarbumo" — tame pat numeryje buvo angliškai įdėti du anekdotai... Tai ir buvo galo pradžia. Po poros metų šis susivienijimas galutinai "išsivienijo".

Antra tokio pat pobūdžio organizacija buvo Amerikos Lietuvių Katalikų Studentų ir Profesionalų Sąjunga, įsikūrusi 1932 m. Taip pat įkurta keliolika kuopų, kasmet rinktasi į sąjungos suvažiavimą, leistas dailus žurnalas "Studentų žodis". Bet ir ši sąjunga išgyveno vos dešimtį metų. Kaip J. B. Laučka Lietuvių Enciklopedijoje (XXIX, 76) konstatuoja, "paskutinė centro valdyba, išrinkta Čikagoje, pamažu nutraukė savo veiklą, ir taip išnyko sąjunga".

Ateitininkai veikiamie už Lietuvos jau dvidešimt metų ir visiškai nesiruošiamie mirti. Tačiau anų dviejų panašių organizacijų likimas įspėja ir mus, kad išsivijoje tenka kietai kovoti už savo gyvybę ir reikia visą laiką budėti prieš įvairias dezintegracines įtampas. Atvirai pripažįstu, kad visose mūsų federacijos sąjungose pakankamai turime įvairių rūpesčių. Tačiau pripažinti rūpesčius nieku būdu nereiškia pulsti neviltin. Nėra gyvenimo be rūpesčių. Tik svarbu blaiviai įžvelgti savo tikruosius rūpesčius ir, negrimztant dėl jų į aimanas, ryžtingai su jais rungtis, vadovaujantis savaisiais idealais. Todėl neatsitiktinai paskutiniojo ateitininkų kongreso šūkis ir buvo atvirybė laikui, bet drauge ištikimybė idealui.

c. Atvirybė laikui, ištikimybė idealui. — Tai ryžtis atvirai įžvelgti į visus tikrovės rūpesčius, kurie ir sudaro šio meto uždavinius, bet nesuklupti prieš tikrovę, o visus jos rūpesčius spręsti ateitininkiškojo idealo šviesoje.

Atvirybė — plati, kaip tikrovė, bet ir taip pat kontrastingai drumsta. Tikrovė savyje lygiai slepia visa—didu ir menka, kas žmogų kelia aukštyn ir kas jį smukdo žemyn. Ištikimybė — šviesi, kaip idealas, bet tuo pačiu ir iš mūsų reikalaujanti skaidrumo. Norint pasitenkinti tik laikui atvirybė, neišvengiamai būtų išsiduodama oportunistu (vijimusi nepasivejamosios paskutinės laiko mados) ar defetizmu (neviltin kritimu ir bejėgišku kapituliacijai). Tik ištikimybė idealui įprasmina ir atvirybę laikui, leisdama kritiškai vertinti tikrovę ir tuo būdu joje išsaugoti savo žmogiškąją laisvę, bet drauge skatindama ne užsidaryti nuo laiko rūpesčių, o angažuotis jų sprendimui.

Paradoksiškai tariant, ir atvirybės sąvoka nėra tokia "atvira", kaip iš karto gali atrodyti. Daug reikšmių suteka šion sąvokon. Intelektualinė atvirybė — tai tiesos troškis, kuris nieko nesibaimina pažinti ir nuo nieko neužsiskleidžia. Moralinė atvirybė — tai žmogaus meilė, kuri nesibaimina su niekuo kalbėtis, nors ir kokios skirtybės ar priešybės žmones skirtų. Tai dvi pagrindinės atvirumo reikšmės, kurios viena antrą tik papildo, o ne viena antrą neigia. Bet atvirumo žodis gali slėpti ir visiškai priešingas reikšmes. Toks ir yra atvejis, kai atvirumo žodis vartojamas ryšium su tikrovės ir idealo įtampa. Vienu atveju atvirumas čia reikšia paprastą plaukimą su srove, baiminantis bet kokių reikalavimų, norint būti paliktiems ramybėje ir džiaugtis vadinamuoju populiarumu. Tai atvirybė, kurioj galutinai ilgimasi tos ramybės, kurią teikia mirtis. Priešingai, gyvenimo atvirybė nesibaimina kovos ir nesislepia nuo laiko uždavinių, o kritiškai įžvelgia į tikrovę ir pigiai nepasitenkina tuo, kas joj dedasi. Kai mirties atvirybė savo šūkiu turi mūsų liaudies patarlę "taip radom, taip paliksim", tai gyvenimo atvirybė ryžtasi kurti geresnį pasaulį, labiau atitinkantį žmogaus idealą.

Gyvenimo atvirybė tiek pat atvirai žvelgia į tikrovę, kiek atvirai žvelgia ir į save pačius. Laikui atvirybę sieti su ištikimybe idealui — tai visų pirma apeliuoti į atvirumą sau patiems. O atvirumas sau patiems iš esmės yra išpažintims atvirumas. Iš tiesų, atviriausi esame išpažintyje, kai ne savimi grožimės (lyg veidrodyje ar iš kitų laukdami mumis susižavėjimo) ir ne aplinkybėmis teisinamės, o nuogai į save pažvelgiame — tokie menki, ir tačiau tokie esame ne kitų, o savo pačių kalte! Tokie esame, bet ne tokie privalome ir norime būti. Tada savo atvirą žvilgį į save pačius ir paverčiame ryžtimi atsinaujinti. Kaltė žmogų slegia, jį lyg supančioja ar tiesiog paraližuoja. Bet ryžtis pakilti iš kaltės žmogų išlaisvina naujai ateičiai. Panašią prasmę kritiškai atviras į save pažvelgimas turi ne tik atskiram žmogui, bet ir organizaciniam kolektyvui.

Būdami ilgo amžiaus organizacija, turime pagrindo daug kuo didžiutis savo istorijoje. Deja, tik praeitimi didžiutis būtų lygu senatve didžiutis. Pakankamai žinome savo ankstesnio meto nuopelnus. Bet ar pakankamai suvokiame ir vykdomė mūsų meto uždavinius?

Ko šiandien iš mūsų reikalauja gyvenamasis laikas ir mūsų amžinasis idealas? Prieš kokius uždavinius šiandien stovime? Kaip juos spręsti savojo idealo šviesoje? Šiems klausimams ir yra skiriama pirmoji knygos dalis, kurioje bandoma ryškinti, kam mus šiandien įpareigoja Bažnyčia, lietuvių tauta ir ateitininkų organizacija.

Pakankamai turime narių, bet — ar savo pajėgas pilnai išnaudojame? Visi nori veiklos, bet daugelis baiminasi pareigų — savo pačių įsipareigojimo veiklai. Nori, kad kiti veiktų, bet kad patys būtų "ramybės palikti". Lyg stebuklo laukia "išjudinimo", bet kai yra šaukiami konkrečiam darbui, ima skūstis entuziazmo stoka. Pakanka mums kiekybės, bet — ar pakanka kokybės?

Organizacija visada atspindi savo narius: kokie nariai, tokia ir organizacija. Rūpintis organizacijos lygiu — tai kelti jos narių lygį. Pagal patį mūsų organizacijos charakterį visada rūpinomės savo narių kokybe. Bet šiuo metu tai ypač gyvybiškai svarbu. Išėivijoje stovime prieš sunkius uždavinius. Ištesėti šioms uždaviniams reikia stiprių žmonių. Todėl Nepaprastojoje Konferencijoje, perimdamas Ateitininkų Federacijos vadovavimą, pagrindiniu rūpesčiu ir kėliau mūsų žmogiškąją kokybę — dvasinę vertę. Šiam rūpesčiui ir skiriama antroji knygos dalis, kuri imasi išskleisti mūsų inteligentiškumo ir visuomeniškumo principuose slypintį apeliavimą į intelektualinę ir moralinę gelmę.

A. ŠIO METO UŽDAVINIAI

I. VATIKANO II SUSIRINKIMO ŠVIESOJE

1. Bažnyčios atsiskleidimo moderniam pasauliui prasmė. — Kaip katalikai žvelgiame ateitin Vatikano II susirinkimo pradėto Bažnyčios atsinaujinimo šviesoje. Du šio istorinio momento bruožai yra ypatingai pabrėžtini: 1. Bažnyčios atsiskleidimas moderniam pasauliui ir 2. tuo pačiu pasauliečių savito ir savarankiško vaidmens išskėlimas Bažnyčios misijoje.

Anksčiau buvo katalikuose daugiau ar mažiau įprasta smerkti modernųjį pasaulį, tik iš šalies kataloguojant jo klystkélius. Dabar ryžtamės kiek galėdami suprasti modernųjį pasaulį ir patys stengiamės įsijungti į gyvenamojo laiko rūpesčius. Atviroj Bažnyčioj savaime kitaip pažvelgiama ir į pasauliečius. Ligi šiol jie buvo įpareigoti tik klausyti be teisės pasisakyti. Vatikano susirinkimas pripažino pasauliečių savarankišką atsakomybę Bažnyčios misijoje liudyti Kristų pasaulyje. Bent trumpai tenka paryškinti šio istorinio posūkio prasmę.*

Bažnyčios atsiskleidimas moderniam pasauliui — tai ieškojimas vienybės tarp religijos ir kultūros.

Lig šiol vis ilgėtasi viduramžių, kurių kultūra buvo formaliai sakralinė, ir baisėtasi naujųjų amžių dėl to, kad moderniosios kultūros pasaulėjimas (sekuliarizacija) vyko drauge su nukrikščionėjimu. Naujaisiais amžiais religija ir kultūra iš tiesų taip išsiskyrė, kad nūnai, Ch. Dawsono žodžiais, kultūra tapo kūnu be sielos, o religija tęsia savo izoliuotą egzistenciją kaip dvasia be kūno. Tai lygiai nelemta abiem šalim. Prarasdama ryšį su kultūra, religija savaime praranda ryšį ir su gyvenimu. Nutraukusi ryšį su religija, savo ruožtu kultūra praranda savo dvasinę-moralinę prasmę: žmogus ugdo techninę galybę, bet nebežino, kam jis pats gyvena. Gyvybiškai svarbu civilizacinę pažangą atremti į dvasines-moralines versmes, kad techninis žemei viešpatavimas neužgožėtų žmogaus rūpesčio savimi pačiu.

Tačiau siekti religijos ir kultūros suartinimo viduramžine forma tereikštų prarają gilinti, o ne užgrįsti. Naujaisiais amžiais kultūra laimėjo pasaulietinį savarankiškumą ir jo nebeatsižadės, nes ir nėra pagrindo jam atsižadėti.

Šiandien praregime, kad ir pačiu krikščioniškuoju žvilgiu nėra ko baimintis kultūros laimėto savarankiškumo ar jį smerkti. Kultūra yra pasaulietiška savaranki dėl to, kad ji nėra tik gryna priemonė antgamtiniam tikslui siekti. Kaip savo laiku J. Maritainas formulavo, laikinieji dalykai yra "nukreipti į šį tikslą, bet ne grynos priemonės būdu", nes jie yra "tarpiniai, arba infravalentūs, tikslai", turį vidinę vertę ir dėl to verti būti siekiami dėl jų pačių, nors drauge jie taip pat yra priemonės antgamtinio tikslo atžvilgiu (Pour une philosophie de l'histoire, 1959, p. 141). Ta pati mintis yra įglausta ir į Vatikano II susirinkimo dekretą apie pasauliečių apaštalavimą (7-tas skirsnelis): "visa... yra ne tik priemonės galutiniam žmogaus tikslui, bet ir turi savitą vertę, Dievo duotą" (omnia... non solum subsidia sunt ad finem ultimum hominis, sed et proprium habent valorem, a Deo eis insitum). Ir toliau toje pačioje vietoje šis dekretas įsakmiai pabrėžia, kad visko nukreipimas į Kristų nieku būdu nepaneigia laikinosios tikrovės, t. y. kultūros, savarankiškumo, jos savitų tikslų, įstatymų, priemonių (Haec tamen destinatio non modo non privat ordinem temporalem sua autonomia, suis propriis finibus, legibus, subsidiis...).

Tai ir yra naujas žvilgis į kultūros pasaulietinį savarankiškumą: jis nebesmerkiamas, o priimamas kaip natūralus dalykas. Ne pats kultūros savarankiškas plėtojimas, o tik žmonių tolimas nuo Dievo buvo sutapatinęs sekuliarizaciją ir dechristianizaciją. Todėl, užuot sekuliarizaciją nuo seno tapatinus su dechristianizacija, greičiau tenka skirti ateistinę ir krikščioniškąją kultūros savarankiškumo sampratą. Kai pirmoji remiasi atsivėrimu nuo Dievo, tai antrąją gaivina atsivėrimas Dievui. Taigi, E. H. Schillebeeckx, O.P., žodžiais, "krikščioniškoji 'sekuliarizacija' yra visiškai skirtinga nuo ateistinės laicizacijos, kuri žemiškąją tikrovę priima galutiniu ir vieninteliu gyvenimo horizontu" (The layman in the Church, 1963, p. 44). Kai ateistinė sekuliarizacija žemiškąją tikrovę išplėšia iš tos visumos, kuriai ji priklauso, tai krikščioniškoji sekuliarizacija ją atveria tai visumai, kurioje ji randa savo vietą žmogaus santykiuose su Dievu.

Pasaulietiška savarankiška kultūra iš naujo susieti su religija — tai ją iš vidaus pašventinti paties žmogaus atsiskleidimu antgamtei tikrovei. Pirminė krikščioniškosios dvasios vieta yra pats žmogus, o ne mokslinės teorijos, visuomeninės ideologijos, politinės santvarkos etc. Ne šios visos abstraktybės, o žmogus tiki ar netiki Dievą. Vienokią ar kitokią kultūrą padaro ta dvasia, kurios žmogus ją pripildo. Todėl ir savarankiškos kultūros amžiai gali būti iš esmės krikščioniški, jei tik juos gaivins krikščioniška dvasia.

Bažnyčios ėjimas į dabartinį pasaulį — tai visų mūsų pašaukimas moderniąją kultūrą pašventinti iš vidaus. Bet neįmanoma kitaip moderniosios kultūros gaivinti krikščioniškąją dvasia, kaip patiems aktyviai įsijungiant į mokslus, į menus, į visuomeninius rūpesčius. Šia prasme kultūrinis aktyvumas tampa pačiu krikščioniškojo apaštalavimo imperatyvu.

Regis, tai savaime aišku, bet vis dėlto dažnai to neregima. Kai prieš keletą metų JAV vyko diskusijos dėl per menko katalikų kultūrinio įnašo tame krašte, diskusijas baigė vienas prelatas žodžiu, kad Amerikai reikia šventųjų, o ne intelektualų... Lyg intelektualai negalėtų būti šventieji ir lyg tik tamsuoliai į juos tikėtų! Reikia tikėtis, kad Vatikano II susirinkimas bus atvėręs akis.

Svarbu kuo giliausiai įsijungti moderniojon kultūron, o ne tenkintis "savu darželiu". Pavyzdžiui, svarbu ne tik turėti savų mokslinių institucijų (niekada jų ir nestokota), o iš tiesų įsijungti į mokslų pažangą. Panašiai svarbu ne tik turėti bažnytinio meno atstovų (kur yra paklausa, ten visada atsiranda ir pasiūla), o aplamai nestokoti didelių menininkų, pajėgiančių krikščioniškojo įkvėpimo kūryba pasiekti ir tuos, kurie bažnyčių lankymą yra pakeitę muziejų lankymu. Dar labiau svarbu ne tiek turėti formaliai krikščioniškų visuomeninių sąjūdžių, profesinių sąjungų, politinių partijų etc, kiek visiems krikščionims nestokoti krikščioniško jautrumo ir drąsiai imtis visų skaudžių visuomeninių klausimų sprendimo.

Techninė pažanga jau visus žemynus sutelkė į vieną pasaulį. Šiame pasaulyje krikščionys sudarome mažumą. Net ir kai kuriose senose krikščioniškosios civilizacijos šalyse esame atsidūrę mažumos padėtyje. Tokioje padėtyje tikras krikščionių kultūrinis aktyvumas neįmanomas be atitinkamo atvirumo.

Ligi šiol krikščionis vis nemaža paraližavo jautimasis tiesos savininkais visose srityse: laikant save visur teisiais, kiekviena naujovė buvo sutinkama su nepasitikėjimu ir buvo liekama nuošaliai nuo pažangos ar net kovojama prieš tai, už ką patiems reikėjo kovoti. Turime Dievo apreiškimą religinę tiesą, bet tai nelaiduoja mums tiesos pasaulietinėse srityse. Apreiškimas savyje neslepia nei mokslų žinijos, nei visuomeninių sprendimų (krikščioniškoji moralė nurodo aukščiausius tikslus visose gyvenimo srityse, bet šiems tikslams priemonių ieškojimas yra jau pasaulietinis uždavinys). Pasaulietinėse srityse neturime jokios specialios pirmenybės prieš netikinčiuosius — nei privilegijų, nei garantijų. Kad mokslininkas, menininkas ar visuomenininkas yra tikintysis, tai tuo dar jis nesidaro savo srityje iškilesnis už netikinčiuosius. Ir atvirkščiai, netikinčiojo mokslininko, menininko ar visuomenininko pasiekti laimėjimai nėra niekuo mažesni dėl to, kad jis netiki Dievą. Kultūros kūryboje lygiai visi dalyvaujame, nepaisant priešybės pasaulėžiūrinio atžvilgiu. Todėl ir turime lygiai džiaugtis visais tikrais kultūriniais pasiekimais, nepaisant, kieno jie bebūtų laimėti, ir nuoširdžiai gerbti visus, su kuriais bendrai dirbame savo atitinkamose srityse. Užsidarydami nuo kitų, nieko nelaimėtume, o tik save pačius išjungtume iš bendrojo žmonijos žygio pirmyn.

Nėra ko baimintis atvirumo, nes jis teliudija mūsų laisvumą. Nelemtas nesusipratimas buvo į tiesą žiūrėti lyg į laisvės varžtą, laikant save tiesos savininkais visose srityse. Kiek krikščionis neturi jokios pirmenybės pasaulietinėse srityse, tiek jis jose yra nemažiau laisvas už kitus. Tik Dievo žodis yra nelygstama tiesa. Todėl ir nereikia absoliutinti nieko, kas žmogiška. Niekada tiesa galutinai neišsemiama, ir galutinė tobulybė niekada nepasiekžiama. Krikščioniui negali tapti stabu jokia filosofinė sistema, jokia mokslinė teorija, jokia visuomeninė ideologija. Be pagrindo krikščionybė iš šalies įsivaizduojama pančiais, žmogų kaustančiais "geležine danga". Nesame pasmerkti tik kitus sekti ir todėl vis vėlintis. Jei taip kartais buvo, tai buvo mūsų pačių istorinė kaltė. Principiškai esame laisvi ieškoti sprendimų naujiems rūpesčiams, nelaukdami, kol kiti kelius išbandys. Tik reikia giliau įsisaugoninti krikščioniškąją laisvę.

Ne tik nėra ko baimintis atvirumo, o tiesiog privalu jį suvokti kaip krikščioniškąjį santykiavimą. Kad esame laisvi atvirai žvelgti į naujai išskylančius rūpesčius ir jiems ieškoti atitinkamų sprendimų, sudaro tik vieną atvirumo aspektą — intelektualinį atvirumą. Už šį intelektualinio žvilgio laisvumą nemažiau svarbus

moralinis atvirumas — atvirumas patiems žmonėms. Kiek intymi vienybė sieja tiesą ir laisvę, tiek intymi vienybė krikščioniui sieja laisvę ir meilę. Kaip tiesos ieškojimas neįmanomas be laisvės, taip savo ruožtu tiesos meilė neatsiejama nuo žmogaus meilės. Meilė yra žmogiškojo atvirumo gilioji versmė, nes tik ji peržengia visas skirtybes. Kiek nuo ko besiskirtume, niekas krikščioniui nėra mirtinas priešas. Todėl ir nereikia jokio žmogaus baimintis. Su visais privalu kalbėtis. Kaip galima žmones pasiekti, jei nuo jų bėgama? Ne iš aukšto teisimas, o atviras dialogas yra krikščioniškojo santykiavimo principas, kuris anksčiau akcentuotą kultūrinį atvirumą pakelia į ekumeninį atvirumą. Ekumeninė dvasia — atvirumo dvasia.

Iš tiesų buvo laikas pro istorinių nesusipratimų dangą iš naujo gaiviai prasiveržti ekumeninei dvasiai atvirosios krikščionybės mintimi. Krikščionims besijaučiant Nojaus laive, "tiesos savininkais", modernusis pasaulis vis labiau tolo nuo Dievo, ir šiandien jis didele dalimi jau virto pasauliu be Dievo. Neveltui popiežius Povilas VI neseniai ateizmą vadino bauginančiu rūpesčiu. Ne tik komunizmas atkakliai siekia netikėjimui užkariauti visą pasaulį, bet ir senuose krikščionybės židiniuose išdidžiai skelbiama "Dievo mirtį" ir arogantiškai šnekama apie "pokrikščioniškuosius laikus". Nejučiomis ateistinė dvasia "aklimatizuoja" ir tas plačias mases, kuriose tikėjimo rūpestį yra užgožęs paskendimas kasdienybėn.

Todėl, pradėdant Bažnyčios dialogą su moderniuoju pasauliu, lygiai buvo laikas ir pačioje Bažnyčioje praregėti pasauliečius. Tiesa, jau ir anksčiau buvo skelbiamas pasauliečių apaštalavimas, bet jis vis buvo suprantamas tik kaip mandatinis talkininkavimas hierarchijai vykdyti savo misiją. Todėl ir katalikų akcijos organizavimas buvo visų pirma aiškinamas prasidėjusia kunigų stoka ir jų nesugebėjimu palaikyti ryšį su pasauliu. Net ir šiame Vatikano susirinkime pirmasis projektas, lietuš pasauliečius, atspindėjo jų traktavimą tik hierarchijos įrankiu. Bet tuojau pat sukilo balsai prieš šį projektą kaip "pagimdytą klerikalizmo nuodėmėje" (Kanados Sault Saint Marie vyskupas A. Carter). Panamos vyskupas M. McGrath tiesiog pareiškė, jog "nėra jokio pagrindo krikščioniškajai civilizacijai būti bažnytinei, juo labiau — klerikalinei".

Po vaisingų diskusijų Vatikano II susirinkimo priimtoje "Konstitucijoje apie Bažnyčią" įjungtas pasauliečių skyrius išryškino naują pasauliečio vaidmens Bažnyčioje sampratą. Dar labiau ją išplėtojo to paties susirinkimo priimtas "Dekretas apie pasauliečių apaštalavimą". Abu šie dokumentai pasauliečius traktuoja kaip pilnateisius Bažnyčios narius, nuo kitų luomų išsiskiriančius tik savo "pasauline prigimtimi". Įsakmiai pabrėžiama, kad Bažnyčioje tik pareigos (tarnybos) yra įvairios, o misija — viena (diversitas ministerii, sed unitas missionis). Tai misija plėsti žemėje Kristaus karalystę, skirtą Dievo Tėvo garbei, kad visi žmonės galėtų pasinaudoti

išganyto malone ir kad per juos visas pasaulis sueitų į santykį su Kristumi. Šis krikščioniškasis pašaukimas pačia savo prigimtimi yra pašaukimas apaštalavimui. Viso Bažnyčios apaštalavimo šaltinis ir pradžia (fons et origo) yra Kristus.

Pasauliečių apaštalavimas yra dalis Bažnyčios apaštalavimo. Tai iš esmės ne hierarchijos jiems suteiktas pavedimas, o "teisė ir pareiga", kurią jie gauna iš pačios savo vienybės su Kristumi, kaip Bažnyčios Galva. Per krikštą įjungti į Kristaus Mistinį Kūną ir per sutvirtinimą sutvirtinti Šventosios Dvasios, pasauliečiai yra paties Kristaus pavedami apaštalauti. Tai "teisė ir pareiga" apaštalauti tiek Bažnyčioje, tiek pasaulyje, liudijant Kristų ir tarnaujant žmonių išganymui. Kaip "Dekreto apie pasauliečių apaštalavimą" pradžioje pabrėžiama, šis apaštalavimas mūsų laikais darosi ypatingai aktualus dėl to, kad, visiškai teisėtai (uti par est) plečiantis įvairių žmogiškojo gyvenimo sričių savarankiškumui, kartais nutolstama nuo etinių bei religinių pagrindų ir sudaromas rimtas pavojus krikščioniškam gyvenimui.

Kristaus atpirkimo darbas yra esmingai nukreiptas į žmonių išganyimą, bet taip pat apima ir žemiškosios tikrovės atnaujinimą. Todėl ir Bažnyčios misija yra ne tik skelbti Kristaus mokslą ir žmonėms teikti jo malonę, bet drauge evangelinę dvasia gaivinti ir žemiškųjų rūpesčių sprendimą. Pasaulietinio gyvenimo atnaujinimą evangelinę dvasia ir krikščioniška meile katalikams pasauliečiams privalu laikyti savo ypatinga pareiga. Kaip "Dekretas apie pasauliečių apaštalavimą" pakartotinai pabrėžia, šiame savo uždavinyje katalikai pasauliečiai privalo bendradarbiauti su visais geros valios žmonėmis, nesibaimindami

su jais išmintingo, bet nuoširdaus dialogo. Tuo būdu pasauliečių apaštalavimas ir skirtas "būti tuo raugu, kuris siekia pasaulį pašventinti iš vidaus".

Minėtieji Vatikano II susirinkimo dokumentai tiek pat pabrėžia glaudų dvasinės hierarchijos ir pasauliečių bendradarbiavimą, kiek drauge iškelia ir pasauliečių savarankišką atsakomybę, tarnaujant Bažnyčios misijai moderniajame pasaulyje. Pasauliečiai raginami atvirai atskleisti ganytojams "savo reikalus bei norus laisvai ir su tuo pasitikėjimu, kuris pritinka Dievo vaikams ir Kristaus broliams". Savo ruožtu ganytojai kviečiami "broliškai dirbti su pasauliečiais Bažnyčioje ir Bažnyčiai", puoselėti pasauliečiams pagarbą, pasinaudoti jų išmintingais patarimais, su pasitikėjimu pavesti jiems darbus Bažnyčios tarnyboje, skatinti imtis darbų jų pačių iniciatyva, "su atidumu Kristuje ir tėviška meile" svarstyti pasauliečių pateiktus projektus, sugestijas, norus, "pagarbiai pripažinti tą tikrąją laisvę, priklausančią kiekvienam šiame pasaulyje". "Iš šio šeimyninio dialogo tarp pasauliečių ir jų ganytojų" tikimasi "labai daug nuostabių dalykų, būtent, kad pasauliečių tarpe sustiprės asmeninės atsakomybės pajautimas, kils entuziazmas, o savo talentais jie prisidės prie ganytojų planų įgyvendinimo. Antra vertus, ganytojai su patyrusių pasauliečių pagalba galės aiškiau ir tiksliau spręsti dvasinius ir laikinus reikalus. Tuo būdu Bažnyčia, visų savo narių sustiprinta, galės našiau atlikti savo misiją gaivinti pasaulį".

2. Krikščioniškasis jautrumas ir blaivus pažangumas (prieš konservatizmą ir ekstremizmą). — Bažnyčios ryžtis atsiskleisti moderniajam pasauliui konkrečiai reiškia visų tikinčiųjų pasauliečių kvietimą jungtis į laiko rūpesčius su visu krikščionišku jautrumu ir blaiviu pažangumu. Pasauliečių apaštalavimui tai suteikia pilnutinę "visko Kristuje atnaujinimo" prasmę.

Įsikūrę tuo metu, kai mūsų tautos šviesuomenė sukosi nuo tėvų tikėjimo, įsipareigojome mūsų tautoje religijos ir kultūros susiejimo uždaviniui. Be ateitininkų, kaip katalikų pasauliečių sąjūdžio, tautiškai atgimusioje Lietuvoje katalikybė būtų likusi tik liaudies reikalu, ir ateizmui nebūtų buvę sunku netrukus visą kraštą užlieti. Ateitininkai sukūrė gyvastingą krikščioniškosios kultūros srovę, kuri gaivino lietuvių tautos dvasinį gyvenimą nepriklausomybės metais. Gyvai sekėme krikščioniškosios minties plėtojimąsi Vakaruose. Neteko Lietuvos katalikų kaltinti nei socialiniu, nei politiniu atžangumu (neatsitiktinai ir visuomeniniame gyvenime "dešinė" ir "kairė" lietuvių visuomenėje išsiskyrė tik pagal nusistatymą religijos atžvilgiu, o ne pagal visuomeninį pažangumą). Turime teisės sakyti, kad nebuvo Vatikano susirinkimo netikėtai užtikti. Priešingai, sutikome jį kaip gilaus ilgesio išsipildymą.

Ką konkrečiai mums reiškia Vatikano II susirinkime išsiskleidusi atvirosios Bažnyčios dvasia?

Pirmiausia noriu akcentuoti: nušvintant dideliems uždaviniams, savaime turi išblėsti visi smulkieji nesusipratimai, eikvoję energiją ir sėję nesantaiką. Kas atrodė pavojinga, tas pasirodė teisinga — ekumeninės dvasios aušra. Neturime ko savo tarpe varžytis, kurie "tikresni", kai esame šaukiami visiems liudyti savo krikščioniškąjį broliškumą. Tuos senus nesusipratimus, kuriuos laikas seniai pralenkė, turime galutinai palaidoti.

Taip pat Vatikano susirinkimo šviesoje išblėsta ir naujas kilęs pavojus — pagal Amerikos katalikiškųjų organizacijų atgyventą pavyzdį ir ateitininkus siaurinti tik į religinę broliją (kai ką gal gundė ir tai, kad, taip susiaurinus organizaciją, būtų galima jos veikloje jei ne visiškai išjungti, tai bent "kelinton vieton" nustumti tautinius uždavinius). Įsipareigodami visa atnaujinti Kristuje, siekiame daugiau negu tik pamaldžiuosius sutelkti kolektyvinei religinei praktikai. Siekiame savo krikščionišką nusistatymą paversti gyvenimo jėga ir jį liudyti visuose laiko rūpesčiuose. Akcentuoti ateitininkus nesant tik religine brolija reiškia religinį momentą akcentuoti ne mažiau, o pilniau — visoje gyvenimo pilnatvėje. Religija yra ne atskira speciali sritis, o viso gyvenimo centras, kuris gaivina visas atskiras sritis, nė vienos jų nestelbdamas.

Pasauliečiams katalikams vykdyti krikščioniškąjį apaštalavimą — tai konkrečiai įsipareigoti kultūriniam aktyvumui.

Nesibaimindamas kritiškai į save pačius pažvelgti, drįstu kelti klausimą, ar išeivijoje kultūrinė iniciatyva nepradedą pereiti iš "dešinės" į "kairę". Nepriklausomybės metais neabejojamai pirmavome. O dabar gal būt tik lenktyniaujame, mažiau beišskylant naujų kūrybingų pajėgų. Galime džiaugtis, kad kiti pradėjo daugiau rodyti kultūrinio aktyvumo. Bet turime susirūpinti, ar patys nepradedame jo stokoti. Be abejo, neturiu mintyje diplomų įsigijimo. Diplomų įsigijame nemažiau. Bet dairausi, kiek diplomuotųjų

nepasitenkina tik profesine rutina, o rūpinasi ir kūrybiškai reikštis. Žinoma, organizacija negali įdiegti kūrybinio pajėgumo tam, kas jo neturi iš prigimties. Tačiau svarbu žmones nuteikti, kad stengtųsi vieni realizuoti savo kūrybinius talentus, o antri naudotis jų vaisiais. Gal būt, ši paskata mūsų tarpe buvo susilpnėjusi, nes daugiau dėmesio buvo skirta tik siauriau suprastam organizaciniam reiškimuisi.

Per siaurai suprantant ideologinį auklėjimąsi, jis atsiejamas nuo bendrojo kultūrinio domesio. Iš pradžių nesidomima "nesavųjų" pasiekimais, o paskui pradeda nebesidomėti ir "savaisiais" laimėjimais. Tada ir susidaro pavojus, kad organizacinės temos ima užgožti bendrąjį kultūrinį domesį. Tuo pačiu tai yra pavojus beveik išskirtinai tenkintis tik organizaciniais pareigūnais ir nebepasigesti asmeninių talentų įnašo mūsų veiklon. Daug dažniau galėtume savo tarpe matyti tuos įvairių sričių kūrybinius talentus, kurie išaugo ar auga mūsų pačių eilėse. Tai būtų ne tik jiems, kaip sakoma, "dėmesio parodymas", bet ir savęs pačių dvasinis sugyvinimas. Mažiau formaliai supratęs "programos išėjimą", mūsų susirinkimų, stovyklų ir suvažiavimų temos daug pajvairėtų, pagyvėtų ir sukonkretėtų. Kai per daug stengiamės visa "suprograminti" (paversti "programos išėjimu"), tai greičiau visa tik suformaliname. Neabejotinai turime gilinti ir plėsti savo kultūrinį domesį, nes antraip ir pats ideologinis domesys vis labiau formalės ir seklės. Paskutiniojo meto pastangos gyvinti ir konkretinti mūsų susirinkimus, stovyklas bei suvažiavimus yra sveikintinos ir toliau palaikytinos.

Lygiai svarbu ir patį kultūrinį domesį plačiau suprasti — ne tik asmeninio tobulinimosi, bet ir visuomeninio rūpinimosi prasme. Kultūrai lygiai priklauso ne tik intelektualinis bei meninis, bet ir visuomeninis domesys. Šia prasme ir svarbu pabrėžti: niekas neturi ateitininkui likti svetima, kas dabarties žmogui yra aktualu.

Daug rūpesčių sunkiai slepia dabarties pasaulį. Atominio karo grėsmė įsakomai akcentuoja taikos rūpestį. Įsibauginę karo, daugelis neberegį, kad taikai visų pirma gresia ne pats ginklų ištobulėjimas, o komunizmas, kuris viena ranka vykdo užmojų pavergti visą pasaulį, o antra ranka organizuoja "taikos sąjūdžius" migdyti tiems, kurie dar laisvę džiaugiasi. Liūliuojamas! tariama taika ir jos vardan negirdima pavergtųjų tautų laisvės šauksmo, bet iš tiesų taikos nėra, nes negali jos būti be laisvės. Techninė pažanga apjungė visus žemynus į vieną pasaulį, simbolizuojamą Jungtinių Tautų Organizacijos, bet dar toli ligi darnios tautų bendruomenės. Vos išsilaisvinusios iš kolonialistinės priespaudos, naujosios valstybės gniaužia laisvę savo kraštuose, kėsina vienos į kitas, neregį komunizmo grėsmės ir visiškai lieka abejingos sovietinio imperializmo aukų likimui.

Neišsivysčiusiuose kraštuose aštrus skurdo ir bado rūpestis. Grėsmingai ima kilti ir populiacijos problema. Tebėra gyva rasizmo žaizda; ji atvira ne tik baltojoj, bet ir spalvotose rasėse. Sociališkai pažangiuose kraštuose mažiau bekelia rūpesčio medžiaginis skurdas, bet užtat nauju rūpesčiu iškyla plačiųjų masių dvasinis skurdas.

"Sekuliarizuoto miesto" civilizacijoje visa dvasinė atgaiva tampa tik sportas ir seksas, lyg pakeisdami religijos vietą. Prie jų grėsmingai šliejasi ir alkoholis. Dvasinę tuštumą lydi psichinių sutrikimų iškerojimas. Jaunąsias kartas giliai nuodija pornografijos tvanas, šeimos pagrindus griauja lengvabūdiškos skyrybos. Plačiai, nors bergždžiai, aimanuojama dėl jaunimo nusikaltimų. Bet nemažiau rūpesčio verta yra ir korupcija valdžių aparate, o dar labiau bendras visuomenės moralinis abejingumas. Jau galima didmiesčių džiunglėse žmones žudyti nebe pasalomis, o dešimčių žiūrovų akivaizdoje.

Nelemčiausia tai, kad aplamai imama prarasti gėrio ir blogio skyrimą, nes sofistinės ideologijos viskam randa pateisinimą "socialinės kaitos" (social change) vardan. Išblėstant vertybinių normų sąmonei, viską pradeda laikyti normaliu dalyku, ir laisvė faktiškai paverčiama visko sau leidimusi. Perversiškai imama paprastą amoralizmą aukštinti moraliniu jautrumu.

Sunkios šios visos problemos. Tai ne atskiros organizacijos, o visos žmonijos rūpesčiai. Ne mes galime šias problemas išspręsti, bet ir mes privalome jomis domėtis, nes galutinai jų sprendimas vienu ar kitu būdu visus angažuoja. Turime šiomis problemomis domėtis gyvai, bet rimtai, ne popieriškai rezoliucijas priiminėdami, o dalykiškai klausimus studijuodami ir konkrečiose galimybėse veikdami jų sprendimo linkme.

Turime ne tik teisės, bet ir pareigos į visus šiuos rūpesčius eiti su krikščionišku jautrumu ir tuo pačiu — su blaiviu pažangumu. Bet kaip principingumas nereiškia konservatyvaus sustabarėjimo, taip pažangumas nereiškia beatodairinio "paskutinės mados" vaikymosi.

Anksčiau ypač aktuali buvo konservatizmo grėsmė — laikyti save visur teisiais, o kituose teregėti pragaištingas klaidas, ginti visa, kas sena, ir tapatinti senovę su gerove, o kiekvieną naują priešiška sutikti. Vatikano susirinkimas šią grėsmę išsklaidė ir išjudino iš sustingimo. Bet, besistengiant išsijudinti, iškyla priešinga grėsmė — pasimesti, nebeskiriant, kas pastovu ir kas kintama, kas principas ir kas metodas. Anksčiau save stingdžius teisuoliškumu, dabar imama save paraližuoti hiperkritiniu savęs nuvertinimu, lyg tik kiti visur būtų teisingi ir lyg tik kituose tektų ieškoti šviesos. Kaip anksčiau baisėtasi kiekvienos naujovės, taip dabar nekritiškai šokama sveikinti kiekvieną naują, lyg nieko seniau nebūtų buvę gera ir lyg visa nauja jau savaime būtų pažangu. Išskylant šiai grėsmei kitų kraštų katalikuose, ji ataidi ir pas mus.

Dviem būdingais pavidalais ši grėsmė pasireiškia: negatyviniu kriticizmu ir ekstremistiniu radikalizmu.

Ilgais amžiais buvo baiminamasi kritikos, lyg kiekviena kritika jau savaime būtų autoritetui nepagarba. Bet buvo užmirštama, kad niekas neturi teisės į galutinės tobulybės monopolį. Saugodama žmogiškąjį tiesos ieškojimą nuo klaidos grėsmės, kritika yra būtina pažangos sąlyga. Bet šiam pozityviam vaidmeniui atlikti kritika privalo būti kompetentinga ir atsakinga. Stokojant intelektualinės ar moralinės rimties, kritiškumas virsta nesveiku irzlumu, netaktišku priekabumu, nevaisingu malkontentizmu (visur viskuo nepasitenkinimu). Toks negatyvus kriticizmas ne tik lieka tuščias ir bergždžias, bet ir iš tikro darosi destruktivus. Užuoat nušvietus dalykus ir paveikus tuos, į kuriuos kreipiamasi, tik sujaukiama reikalus, suerzinama žmonės, sukeliama kartėlio. Nieko lengviau, kaip kitus suerzinti, nes pakanka tik pačiam nepasverti savo žodžių ar nesuvaldyti nervų. Bet užtat nieko nėra ir neatsakingiau, kaip lengvapėdiškai piktnaudžiauti kritikos teise. Kritikos teisė taip pat įpareigoja, kaip ir tiesa bei laisvė, kuriomis ji remiasi. Tiesa yra aukščiau už visus autoritetus, ir todėl kiekvienas yra laisvas visa kritiškai vertinti. Tačiau, kaip privalo atsakingai naudotis laisve, taip privalo atsakingai imtis ir kritikos.

Prasidėjęs Bažnyčios atsinaujinimas pažadino pasauliečius gyviau pajusti savo krikščioniškąjį laisvumą. Tačiau kiekvienai laisvei reikia pribrešti. Lengvapėdiškai šokant pasirodyti "laisviems", rūpinimasis Bažnyčios atsinaujinimu nejučiomis gali virsti tik negatyviu kriticizmu, kuris daugiau kelia nesusipratimų, negu žmonės žadina. Todėl jau nevienas balsas iš hierarchijos (tiek Europoje, tiek Amerikoje) yra įspėjęs pozityviau suprasti kritikos uždavinius. Šis įspėjimas, gal būt, pravartus ir mums savo ruožtu įspėti, kad kritiškiau vertintume ir populiarėjančią kriticizmo bangą, kad neskubėtume kiekvieną kur nors užtikną "aštrų žodį" ir pas save ataidėti.

Kaip svarbu kritinio laisvumo neiškreipti negatyvizmo aistra, taip svarbu blaivaus pažangumo neiškreipti ekstremistiniu radikalizmu.

Pats žodis "radikalizmas" pretenduoja į gelmę, "ligi šaknų" ėjimą. Faktiškai, besileidžiant ligi "šaknų", nueinama į vienokią ar kitokią kraštutinybę. Tai ir suteikia radikalizmui ekstremistinį charakterį. Dvejopai ekstremistinis radikalizmas gundo. Pirma, radikalizmas vilioja savo paprastumu. Tikrovė yra sudėtinga, ir kiekvienas klausimas daugiau ar mažiau yra susijęs su kitais klausimais taip, kad paprastai nėra lengvo sprendimo. O radikalizmui visada viskas yra paprasta, nes jis težiūri tik į vieną kurį klausimą. Deja, šį paprastumą tenka apmokėti vienašališkumu: benorint vieną kurį klausimą "Ugi šaknų" išspręsti, užmerkiama akis prieš visus kitus klausimus, ir todėl pagaliau nebetenkama perspektyvos nė tam pačiam klausimui realiai spręsti. Pavyzdžiui, kaip taikos klausimas yra paprastas radikaliui pacifistui — taika, nesvarbu nei kokia taika, nei kokia kaina! Nė mintin neateina savęs paklausti, kam kada tokiu pacifizmu tarnaujama.

Dar labiau ekstremistinis radikalizmas vilioja savo tariamu pažangumu. Tikras pirmyn žengimas yra sunkus, nes reikia tikrovėje nugalėti daug kliūčių. O radikalizmas pasiūlo "pažangą" pigia kaina — paneigti tikrovės kliūtis, lyg jų nebūtų, ir vaizduotis jas peršokus. Bet kadangi šias kliūtis peršoka tik vaizduotė, tai visi radikalieji sprendimai ir lieka tik utopinės iliuzijos. Bandant jomis gyvenime vadovautis, ne pirmyn žengiama, o kuriamas chaosas. Pavyzdžiui, laisvės klausimas — įsivaizduojama laisvė visada

siekiant tik gėrio, bet pamirštama, jog iš tikrųjų laisvė lygiai gali siekti ir blogio. Tada, norint apginti šią radikalai neribotos laisvės teoriją, ir tenka užmerkti akis prieš blogį — laisvės vardan viską pateisinti. Deklamuojama apie "moralinį jautrumą", o faktiškai skelbiamas moralinis reliatyvizmas.

Savo pigiu pažangumu radikalizmas vilioja ir kai kuriuos krikščionis, susirūpinusius neatsilikti nuo "progresyviųjų" ar net juos pralenkti. Vienur ir mums iškyla pagunda pasirodyti nemažiau radikaliais pacifistais — taikai aukoti ir laisvę, pacifizmą paverčiant "better red than dead" defetizmu (tai ta "taikinga koegzistencija", kuri akcentuoja ne taikingą klausimų sprendimą, o apskritai vengimą kelti "nemalonius" klausimus, būtent pavargtųjų laisvės reikalą). Kitur apsigrėžus ir mums iškyla pagunda pasirodyti nemažiau radikaliais "liberalais" — ginti laisvę ligi nusikaltimų tolerancijos. Jei kiti baiminasi nepažeisti "laisvės" pornografijos bizniui, tai ir mes nedrįstame pakelti balso prieš jaunimo nuodijimą. Tai pora drastiškų pavyzdžių. Netruksta jų visais klausimais.

Net ir pati ekumeninė dvasia gali būti "suradikalinama". Pora smulkių pavyzdžių. Kadangi kai kurie pagrįstai Vatikano susirinkime išsitarė prieš hierarchinių uniformų perdėtą puošnumą, tai ir pas mus pasigirdo pašaipus protestas prieš paprastą moksleivių ateitininkų uniformą. Be abejo, uniforma nepagilina dvasios, bet jos ir neslopina. Panašiai iš tos pačios formų baimės sendraugių suvažiavimas persigando garbės narių. Gali būti ir perdedama su "garbėmis", bet dėl to dar netenka aplamai gniaužti pagarbos pareiškimą žmonėms, kurie jos verti. Beatstovaujant tokiam morfofobiniam (formų baimės) radikalizmui, pamirštama, kad uždavinys yra ne "nusiforminti" (tai vestų ne į laukiamą dvasinį atsinaujinimą, o greičiau į grubų primityvėjimą), o nesustingti formose ir nepasitenkinti tik formomis. Nuo vieno radikalizmo nesunku peršokti ir į priešingą radikalizmą ("kraštutinybės susisiečia" pagal seną tiesą). Vienur norėtume dvasios vardan aplamai paneigti formas, o kitur nejučiomis pereiname ligi perdėto formalizmo. Ar ne tokio formalizmo apraiška yra rezoliucijų aistra? Turiu mintyje rezoliucijų laukimą ir ten, kur prasmės turi ne bendri šūkiei (tegu ir aktualiais klausimais), o tik konkretus klausimo studijavimas, rezoliucijose neįmanomas. Svarbu yra ne formaliai tą ar kitą mintį "praveisti", o iš tikro žmones nuteikti atitinkamai minčiai gyvenime vykdyti. Tikrą pažangumą liudija ne "pažangių pozicijų" formalus atstovavimas, o pačios gyvenimo tikrovės keitimas geresniu, teisingesniu ir skaidresniu pasauliu.

Kaip visų rūšių ekstremistinis radikalizmas savo mintimi lieka utopinis, taip savo forma jis yra būdingas aistringam negatyvizmui. Tai ir daro ekstremizmą tiesiogine priešybe ekumenizmui. Kaip ekumeninę dvasią simbolizuoja dialoginis atvirumas, taip ekstremizmą — vienokia ar kitokia fobija (ko nors neapkentimas) ir atitinkamas "militantizmas" (beatodairinis prieš ką nors kovojimas). Nors ir kokia praraja beskirto dešinės ir kairės ekstremistų, psichologiškai tai tas pats žmogaus tipas — žmogus, kuris nepajėgia už ką nors kovoti be visų pirma kovojimo prieš ką nors. Dialogiškai kalbėtis su ekstremistu neįmanoma, nes ramiai kalbėti jis nepajėgia — susitelkusi "tulžis" savaime jam liejasi pašaipą, sarkazmą, piktinimusi, iš aukšto beapeliaciniu teisumu, "geresniu už kitus" išmanymu. Iš vienos pusės ekstremizmas žaloja žmogų, iš antros pusės — liudija jau daugiau ar mažiau sužalotą žmogų.

Ekstremizmas tinka kelti maištams, kur pakanka žmones suerzinti ir juos prieš ką nors sukelti. Bet visiškai jis netinka apaštalavimui, kur tenka žmones laimėti tiesai. Todėl ir nėra ko savajam apaštalavimui ieškoti įkvėpimo "jaunuose piktuoliuose". Kaip karštai kuo užsidegtume, rūpinkimės likti sukalbami — protingi, bet ne nervingi; jautrūs, bet ne isteriški, žiebkime savyje ekumeninę dvasią, atsimindami: kur ji tikrai žiebiasi, ten ne erzelis diegiasi, o santaika skleidžiasi.

3. Dialoginis atvirumas kaip krikščioniškojo santykiavimo principas. — Niekas negali savintis galutinės tiesos, kaip niekas nenori likti klaidoje. Tiesos ieškojimas vyksta drauge su kitais, nes tiesa nėra iš aukšto įsakoma, o tik pats žmogus ir tik laisvai gali jai atsiskleisti. Todėl ir reikia visur likti atvirams dialogui — savo tarpe ar su kitais.

Reikia dialoginio atvirumo ir savo tarpe. Pagrindiniuose katalikybės ir tautybės principuose visi sutinkame, nes šių principų pagrindu ir telkiamės. Tačiau, leisdami į neprincipinius klausimus (tegu ir kokius svarbius), galime skirtis, ypač dėl metodo tam ar kitam klausimui sėkmingiau spręsti. Mūsų teologai ar filosofai turi teisę skirtis dėl P. Teilhard de Chardino ar dėl tomizmo, mūsų menininkai — dėl atitinkamų literatūros, dailės ar muzikos srovių, mūsų politikai — dėl demokratinių partijų tipo ar dėl Jungtinių Tautų, pagaliau mes visi — dėl demokratų ar respublikonų JAV ar dėl konservatorių ir liberalų Kanadoje. Šia

prasme skirtingos pažiūros mūsų tarpe dialogiškai grumiasi ir turi teisės taip grumtis. Tačiau nė viena tos rūšies pažiūra neturi teisės būti visiems primetama. Tai reikėtų mūsų skaldymą klausimais, kurie tiesiog mūsų organizacijos neangažuoja. Su visomis tokiomis skirtybėmis yra ne kitaip, kaip su mūsų tradiciniu nusistatymu dėl politikos: ne tik galime, bet ir privalome domėtis politika; tačiau dėl to negalime savo organizacijos susieti su viena kuria partija (vis vien, lietuviška, amerikietiška, kanadiška ar kuria kita), nes individualiai galime dalyvauti savo pasirinktoje toje ar kitoje partijoje.

Bet ypač atvirumo rūpestis skatina atkreipti visą dėmesį į tai, ką kėliau jau priekongresiniame savo žodyje, būtent — plačiau suprasti katalikų vienybę. Besirūpindami savo politiniu "suskilimu", pamirštame nuo kitų lietuvių katalikų atskilimo grėsmę. Nors tarp visų lietuvių katalikų sudarome tik nedidelę dalį, tačiau ir patys tikintieji katalikai dažnai mus išskiria "katalikais" skirtingos grupės prasme. Galėtume laikyti sau komplimentu, kad taip ekskliuzyviai esame pripažįstami "katalikais". Bet šis "komplimentas" beregint išsisklaido, kai tų pačių tikinčiųjų katalikų lūpos "kataliko" žodį pakeičia koku keiksmažodžiu. Tiesa, kad ne tik esame katalikai, bet ir rūpinamės būti sąmoningi ir veiklūs katalikai, įsipareigodami pasauliečių apaštalavimui. Tačiau nelemtas nesusipratimas, kad dėl mūsų patys tikintieji katalikai lyg išsižada katalikų vardo. Abeji turime pabelsti į savo sąžines. Mums turi iškilti klausimas: kiek, užuot kitus katalikus gaivinę, esame papiktinę ir atgręšę? Tie tikintieji katalikai, kurie mumyse regi priešingą "katalikų" grupę, stovi prieš klausimą: ar ne tokia pati yra ir jų katalikiškoji atsakomybė ?

Be abejo, visų katalikų atsakomybė yra ta pati, ar kas dalyvauja ar nedalyvauja katalikų akcijos organizacijose. Ta pati atsakomybė ir tada, kai dalyvauja skirtingose organizacijose. "Katalikų už katalikų" nesusipratimo šaknys visų pirma yra politinės. "Vidurio" srovėje tikinčiųjų katalikų gal tikrai yra nemažiau už netikinčiuosius ar krikščionybei abejinguosius. Yra tikinčiųjų ir "kairėje". Praeities politinėse kovose susitelkė daug kartėlio. Lygiai visiems yra laikas užmiršti senus dalykus ir palikti juos istorijai, kuri žvelgia į praeitį be aistros ir iš naujo nebeveria žaizdų. O kiek galima iš istorijos pasimokyti, mokykimės tiek vieni, tiek antri.

Katalikybė giliau sieja negu visa tai, dėl ko galime kitur išsiskirti. Kaip mūsų pačių organizacijoje yra galimos skirtybės antriniais ar metodiniais klausimais, taip dar labiau jos galimos apskritai tarp katalikų. Esminė katalikų vienybė siekia giliau už politines ar kitas skirtybes. Visi lietuviai katalikai stovime prieš uždavinį šią savo esminę vienybę gyviau pajusti ir siekti lietuviškoje visuomenėje katalikų dvasinio draugėn susitelkimo.

Konkrečiai, man regis, tokiu pagrindu susitelkti visiems lietuviams katalikams būtų bendras angažavimasis lietuviškųjų parapijų išlaikymui lietuviškomis (ne formaliai, bet ir faktiškai). Vatikano susirinkimo nutartas įvedimas žmonių gimtosios kalbos liturgijon atveria didelę galimybę lietuviškosioms parapijoms sustiprėti. Bet jei ši galimybė nebus laiku išnaudota, lietuviškųjų parapijų prasmė netruks išblėsti, ir savaime jų dienos bus suskaitytos. Nieko nelaukdami, ir patys susirūpinkime, ir kitus sutelkime šiam uždaviniui. Kituose kraštuose gal ir netenka šio uždavinio kelti, nes jis vykdomas, bet JAV naujieji ateiviai kaip katalikai pasauliečiai (nepaisant viso psichologinio teisinimosi) esame daug nusikalte savo abejingumu lietuviškosioms parapijoms.

Nuoširdžiai susirūpindami lietuviškosiomis parapijomis, savaime gilinsime ir ryšį tarp dvasiškijos ir pasauliečių. Tiems, kurie gyvename JAV, tai didžiai aktualus uždavinys, kur tyła neišsprendžia klausimų. Tai liečia visus naujosios ateivijos katalikus pasauliečius, tai liečia ir mus, ateitininkus. Lietuvoje naudojoms visu pasauliečių savarankiškumu, bet drauge džiaugėmės nuoširdžia dvasios vadų globa, nes beveik visa jaunoji kunigija buvo iš mūsų eilių išaugusi. Šiuos kunigus ir dabar turime savo tarpe. Bet tik keletas jų valdo parapijas, o kiti visi dirba svetimtaučių parapijose ar šiaip mažai turi galimybių pasireikšti su savo iniciatyva. Dėl to ir mūsų moksleivių veikloje taip skaudžiai pasigendame dvasios vadų didesnės talkos. O nuo šiame krašte (JAV) išaugusios kunigijos, jau perimančios parapijų vadovybę, ir mus, kaip visus naujuosius ateivius, skiria nemaža dalykų. Skirtybių atveju visada yra lengviau "palikti dalykus, kaip jie yra" (t. y. laikyti juos beviltiškais), negu ieškoti pagrindo bendrai kalbai. Beprasmiška būtų priekaištautis (kaitintis ir teisintis), bet reikia ramiai aiškintis, kaip suderinti pajėgas bendram darbui. Reikalas liečia ne vienos ar antros šalies ambicijas, o lygiai abiem šalim rūpimą lietuviškųjų parapijų ateitį.

Glaudesnis dvasiškijs ir pasauliečių ryšys būtų teigiamas veiksnys ir bręsti pašaukimams į kunigus ar vienuolius. Kai būtų gyvai susiduriama su uždegančiu kunigo pavyzdžiu, laisviau jaunime skleistųsi dvasiniai pašaukimai. Aplamai mūsų jaunimas uoliai veržiasi į mokslus. Tačiau pašaukimų į kunigus ir vienuolius labai maža. Nepakankamai jų yra iš senųjų ateivių, bet dar mažiau iš naujųjų. Kilniam, bet aukos reikalaujančiam dvasiniam pašaukimui išsiskleisti reikia idealistinės dvasios. Todėl, kur ima stokoti dvasinių pašaukimų, privalu visiems į save kritiškai pažiūrėti. Nelaikydamas šio reikalo tik dvasišką liečiančiu rūpesčiu, keliu dvasinių pašaukimų reikalą ir šioje vietoje.

Tiek dėl klausimų, kurie vienaip ar antraip susiję su dialoginiu atvirumu savo tarpe — su katalikiškąja vienybe. Netenka sakyti, kad nemažiau svarbu rasti nuoširdesnę kalbą ir su visais kitais. Visame pasaulyje vykstant ekumeniniam sąjūdžiui, siekiančiam vienybės tarp visų krikščioniškųjų bažnyčių, ir mes turime įnešti savo įnašą į krikščioniškosios vienybės sąjūdį.

Lietuviuose katalikai vyraujame. Evangelikai tesudaro negausią mažumą, nors savo laiku protestantizmas buvo plačiai ir Lietuvoje išsiplėtęs. Religinių kovų metu katalikų ir evangelikų santykiai buvo įsitempę visoje Europoje. Ne kitokie jie buvo ir Lietuvoje. Ilgainiui santykiai išsilygino, bet istorinio kartėlio galėjo likti evangelikuose, kurie atsidūrė mažumoj, ir todėl turėjo jausti (kartais su pagrindu, kartais gal būt tik patys įsivaizduodami) įprastinį daugumos žiūrėjimą į mažumą "iš aukšto". Tai liudija faktas, kad aplamai net ir tikintieji evangelikai jautėsi (gal būt, ir tebesijaučia) artimesni netikintiesiems "kairės" atstovams negu tikintiesiems katalikams. Logiškai atrodo paradoksas: nežiūrint konfesinių skirtybių, krikščionys negali būti vieni antriems svetimesni už netikinčiuosius ar indiferentus. Tačiau psichologiškai tai suprantama. Todėl ir dabar, man regis, galima būtų padėti taip charakterizuoti: lietuvių katalikų ir evangelikų santykių netenka blogais laikyti (apskritai iš abiejų pusių laikomasi pagarbios tolerancijos), bet blogai, kad aplamai beveik nėra jokių ryšių. Nenuostabu dėl to, kad ir viso pasaulio krikščionis išjudinusio ekumeninio sąjūdžio mūsųose lyg ir nejaučiame. Kadangi lietuviuose vyraujančią daugumą sudarome katalikai, tai daugiau nuoskaudų galime būti kitiems padarę negu patys iš kitų patyrę. Dėl to laikyčiau katalikų pareiga pirmiesiems prakalbinti savo krikščioniškuosius brolius, priklausančius įvairioms evangelikų bažnyčioms. Reikia tiesti pagrindą ekumeniniam dialogui ir lietuvių krikščionių, katalikų ir evangelikų, tarpe.

Pagaliau mūsų dialoginis atvirumas neturi užsigniaužti nė tiems, kurie atvirai išpažįsta savo antikrikščionišką nusistatymą ar kurie tik miglotai kalba apie pokrikščioniškuosius laikus ir savo įvairius tikėjimus į šį ir tą, tik ne į Dievą. Be abejo, tikėjimą į Dievą ir Dievo neigimą skiria neperžengiama priešybė. Bet nė šios tiesioginės priešybės akivaizdoje netenka atsisakyti dialoginių pastangų. Žinoma, kur yra priešybė, ten dialogas reiškia tik paties klausimo svarstymą dialoginiu būdu (vieną nusistatymą konfrontuojant su priešingu nusistatymu), o ne bendro pagrindo ieškojimą. Tačiau net ir tokios tiesioginės priešybės atveju dialoginiam atvirumui bendrą pagrindą teikia atitinkamos vertybės, kurioms lygiai atviros yra ir šiaip priešingos pasaulėžiūros. Vienaip ar antraip nusistatoma Dievo ir tuo pačiu žmogaus galutinės prasmės klausimu, lygiai gali būti angažuojamasi socialinei pažangai, sielojamasi laisve ir lygybe, atsidedama tautai, rūpinamasi atskiro asmens individualybės išplėtojimu etc. Šios vertybės, lygiai visiems atviros, ir tiesia tiltą tarp priešingų ideologijų — sudaro pagrindą dialoginiam atvirumui.

Reikia mūsų visuomenėje šį dialoginio atvirumo pagrindą giliau įsąmoninti. Įprasta mūsųose į priešingus pasaulėžiūrinius nusistatymus žvelgti tik kaip į gryną klaidą (klaidingus -izmus). Bet tai vienašališkas žvilgis. Visi pasaulėžiūriniai nusistatymai savyje slepia ir rūpinimąsi vienokiomis ar kitokiomis vertybėmis, kurios yra visiems brangios, nors ir kaip skirtingai būtų interpretuojamos. Juo giliau tai bus įsąmoninama, juo bus žvelgiama į žmogų kaip žmogų, o ne tik kaip tos ar kitos "klaidos" atstovą — priešininką. Tai ir yra dialoginio atvirumo prasmė: ideologinių skirtybių įtampoj nepamiršti žmogaus — neužgniaužti santykio su žmonėmis dėl minties priešybių. Doktrinos ir gyvenimo plotmės yra skirtingos: teisieji ir neteisieji gyvenime išsiskiria ne pagal doktrininį teisumą. Nėra gyvenime teisės "savumą" tapatinti su teisumu, o "svetimumą" — su neteisumu. Lygiai skaidraus žmoniškumo galime sutikti skirtingų nusistatymų žmonėse. Dėl to ir netenka ideologinių skirtybių taip absoliutinti, kad jos užgniaužtų žmogiškąjį atvirumą.

Be abejo, dialogas nėra stebuklingas receptas išlyginti visoms skirtybėms bei priešybėms. Kompromisai galimi praktiniuose reikaluose, o ne idėjose. Kur yra vienokia ar kitokia gilesnė minties priešybė, ten

savaime vyksta idėjinė kova. Dialogas neišskiria idėjinės kovos, o tiesiog ją implikuoja: jei nebūtų skirtybių, tai nebūtų ir dėl ko kalbėtis. Tikras dialoginis atvirumas neturi nieko bendra su įprastiniu patarimu vengti klausimų, kurie skiria. Ne bėgimas nuo "skiriančiųjų" klausimų, o visų klausimų nesibaiminimas yra dialoginio atvirumo pagrindas. C7žuot baiminęsis "pavojingųjų" klausimų, dialoginis atvirumas ryžtasi ir šiuos klausimus taip svarstyti, kad idėjinė priešybė nebūtų paverčiama žmogiška priešybe. Šia prasme dialoginis atvirumas ir yra ne idėjinės kovos išskyrimas (apskritai atsisakymas ar tik laikinas atidėjimas vélesniam laikui), o jos vedimas su pagarba žmogui. Idėjinė kova gali būti aštri, bet visada ji privalo likti švari. Kokia gili kur bebūtų idėjinė priešybė, visur galima ir privalu išlaikyti žmogui pagarbą ir dėl to nesibaiminti su niekuo atvirai kalbėtis.

4. Bepalvės "vienybės" ir "bedogmio" militantizmo klausimu. — Nors nebūdamas joks stebuklingas receptas nugalėti visoms skirtybėms ir priešybėms, dialogas atsako į klausimą, kaip siekti vienybės, nepaneigiant laisvės. Laisvu dialogu remiasi demokratinė bendruomenė, nes jis leidžia išvengti "pilietinio karo", nesigriebiant "generalinės linijos".

Kiekvienai bendruomenei rūpi vienybė, be kurios gresia dezintegracija. Tačiau, siekiant vienybės "generaline linija", pasiekama tik prievartinės niveliacijos. Po vienybe be laisvės visada rusi nevienybė, nes savo sieloj kiekvienas kyla prieš prievartą. Todėl, kas vienybės vardan skelbia "generalinę liniją", tas faktiškai jau sėja "pilietinio karo" nelemtį.

Išsivijoje nebėra pavojaus prievartiškai vykdyti "generalinę liniją" tautinės vienybės vardan (gerai iš savo pačių istorijos žinome, ką reiškia "generalinė linija", nes dėl jos moksleiviai ateitininkai pusę nepriklausomybės laikmečio turėjo veikti slaptai, pogrindyje). Tačiau ir dabar nevieno pasąmonėje teberusi anas primityvus vienybės supratimas. Su juo susiduriame, kai keliami klausimai, ar "neskaldo" jaunimo atskiros organizacijos, ar nebūtų vieningiau turėti tik vieną organizaciją moksleiviams, ar bendroji studentų sąjunga neturėtų pakeisti dabar veikiančias ideologines studentų organizacijas. Nekartą tokie klausimai kreipiami ir į mus: "ar yra reikalo turėti tokią atskirą organizaciją, kaip ateitininkai"? Nesame "atskiresni" už kitas jaunimo organizacijas. Kiekviena organizacija yra lygiai "atskira", ir todėl nė vienos vardan negalima kitoms prikašioti "skaldymo".

Pamenu iš vaikystės, kaip kaime iš pradžių buvo baiminamasi bet kokių organizacijų. Tai buvo galima suprasti kaip kaimo bendruomenės gynimąsi nuo organizacinio diferenciovimosi. Čia, svetur, be savų organizacijų apskritai nesudarytume jokios bendruomenės. Visiškai "belytės" (be jokių organizacijų) vienybės skelbti neateina galvon nė patiems primityviausiems "skaldymo" besibaimintojams. Bet amebiška "vienalytės" vienybės (visų vienon organizacijon sutelkimo) ilgesys tebėra gyvas masės mentaliteto atstovuose. Laikau jį tai pat naiviu, kaip ir kartais girdimą kvietimą nuo civilizacijos grįžti į "gamtą". Nebesame tokie primityvūs beveidžiai, kad visus galėtų išsemti tik viena organizacija. Norint visus sutelkti tik vienon organizacijon, reikėtų ieškoti tokio "bendro vardiklio", kuris lygiai visus patenkintų. Bet toks "bendras vardiklis" neišvengiamai liktų toks skurdus, kad iš tiesų jis nieko nepatenkintų. Negirdėjau tokios vienybės siūlymo vyresniesiems. O ko nenorima sau patiems, to nereikia piršti nė kitiems — jaunimui. Mūsų jaunimo nemaža dalis visiškai nėra tokia beveidė masė, kaip būtų norima įsivaizduoti. Svarbiausia, visiškai nėra reikalo jį tokia beveide mase ir formuoti. Antra vertus, ir dabar jaunimas yra vieningesnis už "plačiąją visuomenę", ir būtent kaip tik dėl to, kad jis realiau ir sveikiau vienybę supranta negu tas senimas, kuris negali jos įsivaizduoti be "generalinės linijos". Šnekos, jog organizacijos "skaldo" žmones ir ardo "vienybę"! yra primityvios. Užuoat skaldžiusios bet kurią bendruomenę, organizacijos tik išreiškia jos diferenciaciją. Vienybę ardo ne pačios skirtingos organizacijos, o tik nekultūringi tarpusavio santykiai. Tikrai vienybe rūpinantis, reikia ne utopiškai svajoti apie amebinę vienos "neskaldančios" organizacijos vienybę, o esamose organizacijose ugdyti vienu kitiems pakantos ir pagarbos dvasią.

Šiuo keliu ir einame, nuoširdžiai rūpindamiesi realiu lietuviškosios bendruomenės vieningumu. Nekurstome jokio fanatizmo. Priešingai, diegiame savo jaunime toleranciją. Veltui vargsta tie, kurie norėtų mums įkalbėti savo įsivaizduojamą katalikų "netoleranciją". Taip pat nieku būdu neužsidarome tik savo tarpe. Priešingai, nesibaiminame kitų ir su jais jungiamės į visas bendrines organizacijas vykdyti tiems uždaviniams, kurie yra visiems bendri ir reikalingi visų santalkos. Esame tai įrodę savo įnašu į Lietuvos Bendruomenę ir aplamai bendruomeninės minties plėtojimu ir skleidimu.

Tai ir yra realus vienybės kelias — gerbti vieniems antrus, kur skiriamasi, ir bendrai dirbti, kur sutinkama. Jokios kitos "generalinės linijos" piršti nėra nei pagrindo, nei reikalo. Tikrą vieningumą laiduoja laisvas sutarimas, o ne "generalinė linija".

Skirtingas reikalas yra "pilietinio karo" klausimas. Jis visur ir visada yra aktualus, nes visada žmoguje yra gyvas, Freudo terminu, puolimo (agresijos) polinkis. Pakanka vieno antro veiklesnio spaudos ar visuomenės veikėjo, kurį ekscituoja militantizmo psichozė, kad neapykantos aistra būtų uždegami ir platesni rateliai. Išeivinės sąlygos tokiems "militantams" reikštis yra palankios. Pakanka visokeriopo "militantizmo" ir lietuviškojo išėivijoj. Laikas nuo laiko jis prasiveržia atskirais "karo" žygiais, kurių jau nevieną teko pergyventi. Pastoviai jis reiškiasi erzeline nuotaika partijų santykiuose. Idėjinių organizacijų santykiuose jis kursto priešingų organizacijų niekinimą, tyčiojimąsi iš jų idėjų, jų minčių iškraipymą, piktinimąsi jų žmonėmis etc.

Ypač krislu akyje tokiam "militantizmui" esame mes, ateitininkai. Kadangi savo katalikišką pasaulėžiūrą ypač piktiname tuos militantus, kurie ligi šiolei patys savo idėjas tėra miglotai sugestionavę, tai ir esame visą laiką žeminami dėl "dogmatizmo". Gaila, kad kaip miglotai reiškiamos savo pažiūros, taip miglotai operuojama ir "dogmatizmu".

Mūsų, ateitininkų, tėra dvi "dogmos" — katalikybė ir lietuvybė. Kadangi lietuvybe rūpinasi ir tie, kurie svaidosi "dogmatizmu", nuosekliai mūsų "dogmatizmu" lieka katalikybė. Nemanome nuo šio "dogmatizmo" gintis. Bet turime teisės laukti aiškaus pasisakymo, kieno vardu per mus vykdomas šis katalikybės puolimas. Ar tai tik iš atgyventos religinių kovų nesantaros užsilikęs resentmentas, naujo tikėjimo (būtent — kokio?) apaštalavimas ar pagaliau tik paprastas ateistinio indiferentizmo dengimas humanizmu, liberalizmu, individualizmu? Piktinamasi, kam tikėjimo žodis tradiciškai siejamas su religine jo prasme, ir patetiškai deklaruojamas "tikėjimas į žmogų". Visi nemažiau tikime į žmogų normalia tų žodžių prasme. Kokia speciali prasmė teikiama šiam "tikėjimui į žmogų", kada jis verčiamas kovos šūkiu prieš katalikus? Tikėjimas į žmogų mums neišskiria tikėjimo į Dievą. Priešingai, tikėjimas į Dievą mums kaip tik grindžia ir tikėjimą į žmogų. Ar dėl to esame "dogmatizmu" kaltinami? Jei taip, tai ir reikia atvirai pulti mūsų katalikiškumą, o ne savo įsivaizduojamą mūsų "dogmatizmą". Normaliai šį žodį vartojant, dogmatizmas reiškia aklą savo pažiūrų priėmimą ir fanatišką nusistatymą kitų pažiūrų atžvilgiu. Šia dalykine reikšme dogmatizmas charakterizuoja ne pačias pažiūras, o žmones, konkrečiau tariant — ne pačias organizacijas kaip tokias, o atskirus narius. Lygiai visų pažiūrų atstovuose dogmatizmas gali klestėti.

Nors ir nuolat girdime niekinamąją "geležinę dogmų dangą", dėl to nei jaudinamės, nei baiminamės. Nesijaudiname dėl to, kad aplamai nėra pagrindo mus kaltinti dogmatizmu šio žodžio normalia reikšme. Nesibaiminame dėl to, kad patys prieš dogmatizmą budime, kiek visiems jis gali grėsti. Tikime savo idėjiniais pagrindais, bet dėl to nesiiimame kitų niekinti. Gerbiame visus nuoširdžius įsitikinimus, nors dėl to neatsisakome teisės priešingus įsitikinimus kritiškai vertinti. Galime su visais kalbėtis, tik norime ramiai ir rimtai kalbėti. Todėl be pagrindo šaukia apie "dogmas" tie, kurie lyg nori mums įkalbėti dogmatizmą, kad jų aitrieji priekaištai pasidarytų teisūs.

Kaltinant ateitininkus "dogmatizmu", paprastai insinuojama, kad "per tikrai" tikime, ką išpažįstame, ir nelaikome visų pažiūrų lygiomis tiesomis. Tiesa visada išpažįstama kaip tikra — nei "per tikrai", nei "per nuoširdžiai". Negi savo "tikėjimą į žmogų" mūsų kaltintojai "netikrai" ir "nenuoširdžiai" išpažįsta? Juk "nuoširdumą" jie ypatingai pabrėžia ir kone į pagrindinį principą iškelia. Todėl ir turime teisės klausiti: kaip galima aukštinti savo "nuoširdumą", o žeminti dogmatizmu kitų nuoširdžius įsitikinimus ?

Lygiai aišku, kad niekas negali tiesa laikyti dviejų tiesiog priešingų teiginių. Kai vienas jų laikomas tiesa, tai savaime antras — klaida. Juk kas "tikėjimo į žmogų" vardan kreipiasi prieš krikščionybę, tai dėl to, kad jai paneigia tiesą savojo "tikėjimo į žmogų" vardan. Taigi tai, ką kitiems prikiša "dogmatizmu", neišvengiamai vykdo ir pats — tiki savais įsitikinimais kaip teisingais ir kreipiasi prieš skirtingus įsitikinimus kaip klaidingus. Kam idėjinę priešybę dengti moraliniu kitų žeminimu?

Tikras dogmatizmas iškyla ten, kur sujaukiama idėjinė (tiesos) ir moralinė (asmens) plotmė. Nieko nėra dogmatiška tiesą išpažinti tikra: tikrybė priklauso tiesai. Bet iš tikro būtų dogmatiška savintis tiesos

galutinybę, nes tai paneigtų ne tik tiesos neišsemiamumą, bet ir asmens atvirumą tiesai. Nieko nėra dogmatiška nelaikyti visų įsitikinimų lygiomis tiesomis (tiesa tėra viena, ir visi įsitikinimai tiek tėra teisingi, kiek šioje tiesoje dalyvauja). Bet iš tikro būtų dogmatiška negerbti skirtingų įsitikinimų, nes kiekvienas laikosi savo įsitikinimo tik dėl to, kad tiki jo tiesa. Nieko nėra dogmatiška skirtingus įsitikinimus kritiškai vertinti. Bet iš tikro dogmatiška dėl skirtingų įsitikinimų niekinti pačius žmones, nes tai iš tikro reiškia tiesos meilę atsieti nuo žmogaus meilės.

Nuo vienos kraštutinybės bebėgant, lengva patekti priešingon kraštutinybėn. Sustingsta dogmatizme, kas tiesos vardan pamiršta žmogų, imdamasis jį teisti dėl skirtingų įsitikinimų. Atsiduria skepticizme, kas žmogaus vardan pasidaro abejingas tiesai, laikydamas nesvarbiu dalyku, kas ką tiki. Dogmatikas neįsivaizduoja, kaip galima gerbti priešingų įsitikinimų žmogų, neišduodant tiesos. Skeptikas neįsivaizduoja, kaip, norint žmogų gerbti, galima nereliatyvinti tiesos "lygiai" subjektyviais įsitikinimais. Lygiai abu neįsivaizduoja, kaip galima suderinti tiesos ir žmogaus meilę.

Kada susiduriame su tiesiog aistringa "dogmatizmo" baime, stovime prieš klausimą, ar už "bedogmizmo" uždangos sąmoningai ar nesąmoningai nesislepia paprastas skepticizmas.

Kas nori (bent tariamai) nediskriminuoti jokio įsitikinimo, tas galų gale turi diskriminuoti pačią tiesą. Laikyti visus įsitikinimus lygiai teisiais nuosekliai reiškia nė vienam iš jų nepripažinti tiesos. Reliatyvistinis subjektyvizmas neišvengiamai veda į skepticizmą. Galima piktintis, kam visų įsitikinimų nelaikoma lygiomis tiesomis, tik tuo atveju, kai nieko nelaikoma tiesa, kurią galima tikrai išpažinti. Tada iš tiesų turi "dogmatizmu" atrodyti kiekvienas savo įsitikinimų tikras išpažinimas ir atitinkamas priešingų įsitikinimų tiesos kvestionavimas. Lyg tik dvasinė tuštuma būtų "nedogmatiška" ir lyg nebūti "dogmatiškam" reikėtų apskritai likti be įsitikinimų ar bent jų "netvirtai" laikytis!

Dogmatizmą iš tikro sudaro neturimi įsitikinimai, o tik fanatinis neapkentimas skirtingų įsitikinimų. Todėl paradoksiškai dogmatizmui pagrindu gali tapti net ir pats skepticizmas, nes ir skepticizmas nėra saugus nuo fanatizmo. Tiesa, skeptikas paprastai nėra fanatikas. Jei nieko nėra tikra, tai ir nėra dėl ko jaudintis. Indiferentus agnostikas nesiaistrina nė dėl tikinčiųjų ir nesiima prieš juos kovoti. Tačiau ir skepticizmas gali vesti į fanatizmą, kai norima jam suteikti idėjinio pagrindo prasmę, t.y., kai imamasi skepticizmu grįsti atitinkamą kolektyvą. Toks atvejis savaime susidaro, kur telkiami daugiau ar mažiau skirtingų įsitikinimų žmonės, bet vis tiek norima juos sulydyti į vieningą organizaciją ir nelikti tik diskusijų klubo. Tada ir susiduriame su tuo agresyviu "bedogmizmu", kuris visur regi "geležinę dangą", kur tik neregi savo pačių sudogmatinto skepticizmo. Prieš šį atvejį ir stovime.

Šiaip ar taip, toks fanatiškas militantizmas, kokiam atstovauja kai kuris "bedogmizmo" ideologas, faktiškai yra tipingas dogmatizmas. Ieško dogmatizmo kituose, kur jo nėra, o neregi, kad, liepsnodamas neapykanta, pats įkūnija beviltišką dogmatizmą. Beviltiškai to neregi dėl to, kad jaučiasi atstovaujantis tik liberalizmui, humanizmui, individualizmui etc. Deja, visos kilnios ir pažangios intencijos ironiškai skamba lūpose to, kuris nepajėgia savo įsitikinimų reikšti be kitų žmonių niekinimo. Nei "moralinio jautrumo", nei aplamai pažangos dar nereiškia liaudinių keiksmažodžių pakeitimas tarptautinio leksikono arsenalu ("profesionalai fariziejai", "saloniniai totalistai", "sentimentalūs sadistai", "anoniminiai mikrobai", "arogantiški impotentai" — ir taip toliau ir vis išradingiau!). Fanatiškas militantizmas liudija ne jautrumą ar pažangumą, o tik liguistą irzlumą ar dvasinį storžieviškumą. Tikra pažanga būtų pradėti žmoniškai kalbėtis be plūdimosi, be niekinimo, be liguistos neapykantos. Galimas daiktas, kad tokį militantizmą diktuoja tik organizacinis uolumas. Deja, toks uolumas organizaciją ne tik "cementuoja", bet ir kompromituoja. Žinoma (ir labai svarbu tai pabrėžti), už atskirus "militantus" negalima kaltinti visos grupės, kurios vardu jie kalba. Generalizuoti atskirus atvejus ir dėl jų visus apkaltinti niekada nėra teisu. Už vieną visus teisti yra ne tik neteisu, bet tiesiog nešvaru. Tokiais "kovos" metodais nėra ko gundyti.

Skyriau vietos prieš mus "bedogmiškumo" vardan nukreiptam militantizmui ne savo ruožtu šaukti tokion pat "kovon", o tik parodyti, dėl ko turime tokio militantizmo vengti. Džiaugiuosi, kad aplamai (išskyrus vieną antrą atvejį, kur taip pat pasitvirtino "dvikovų" bergždumas) nesileidžiame į atsikirtinėjimus ir atsilyginimus tuo pačiu už kiekvieną "įkandimą". Pradėjus, nebūtų galo, kaip liaudies patarlė teisingai įspėja. Be abejo, demagoginis minties iškraipymas negali nesuerzinti, patirtas asmens niekinimas negali neįžeisti. Savaime tokiu atveju kyla pagunda šokti atitinkamai reaguoti. Bet tai ir būtų pradėti suktis

užburtame rate. Greičiau visus tokius "išpuolius" tenka paprastai apgailėti ir pasitikėti, kad per laiką toks "militantas" pats susipras ir subręs. Kitų niekinimu nieko nelaimima, o tik save patį suniekinama.

Nėra ko į "militantizmą" atsakyti "militantizmu". Bet tai nereiškia, kad neteiktų rūpesčio visas šis kovingas migloto "bedogmizmo" skleidimas. Kai "bedogmiškumas" iškeliamas organizacijos idėjiniu pagrindu, tai jis savaime ir atskirus narius lenkia saugotis "dogmų". Intelektualiniu atžvilgiu gyvesnieji tokios organizacijos nariai individualiai plėtos savo pasaulėžiūrinių žvilgį, bet daugumai tai bus tik dvasinės tuštumos sankcionavimas. O kad liekama dvasinėje tuštumoje, nebus nė pastebima, nes ją dengs avangardizmo, radikalizmo ir kitos išdidžios pretenzijos.

Nėra paslapties, ką iš tikro galutinai slepia "bedogmizmo" miglos. Jų prasmė atsiskleidžia iš to, prieš ką su visa aistra nusikreipiama, skelbiant "pokrikščioniškuosius laikus". Be abejo, su tokiu "bedogmizmu" esame tiesioginė priešybė. Tenka tai atvirai pripažinti, tik dėl to netenka pulti tokion pat "militantinę" aistrą. Nėra ko bergždžiai aistrintis dėl tų, kuriems esame krislu akyje. Svarbu tik savo mintims pozityviai ir pažangiai atstovauti. Grįsdami savo dialoginį atvirumą pagarba žmogui, savaime krikščioniškai puoselėsime visos lietuviškosios bendruomenės broliškumą. Kiek bus regima mumyse tikro krikščioniškumo, tiek laimėsime pagarbos ir krikščionybei, ir sau (nesvarbu, kad mūsų krikščioniškam jautrumui bus pagal savo žodyną suteikiamas "sekuliarinės sąžinės" vardas).

II. TAUTOS TRAGEDIJOS AKIVAIZDOJE

1. Principinis nusistatymas tautiškumo klausimu. — Tautiškumas taip pat esmingai priklauso ateitininkų principams, kaip ir katalikiškumas. Išeivijoj tautiškumo klausimas įgyja kone liguisto aštrumo. Yra pagunda tautiškumą pervertinti, stovint prieš nutautimo grėsmę ir stengiantis jai atsispirti. Lygiai yra pagunda tautiškumą nuvertinti, norint savo nutautimą pateisinti. Vyresniajai kartai labiau gresia pirmoji pagunda, jaunesniajai — antroji. Iš vienos pusės susidaro pavojus per siaurai suprasti tautinę ištikimybę ir jos vardan užsiskleisti nuo bendrųjų žmogiškųjų rūpesčių. Iš antros pusės nemažiau gresia pavojus žmogiškos "platumos" vardan baimintis tautinio "siaurumo" ir tuo būdu tautinius rūpesčius faktiškai pamiršti.

Taip dalykams esant, labai svarbu išlaikyti principinį žvilgį į tautą ir tautinę ištikimybę. Ateitininkų principinis nusistatymas šiuo klausimu yra aiškiai formuluotas mūsų principų sutrauktosios redakcijos antruoju teiginiu: "ateitininkas yra aiškiai susipratęs lietuvis patriotas, kuriamai nusistatęs tautinės kultūros srityje" (St. Šalkauskis, Ateitininkų ideologija, antrasis leidimas 1954, p. 115). Ateitininkų principai bei pareigų oficialioji redakcija tautiškumo principą taip platėliau apibrėžia: "Ateitininkas laiko tautybę būtinu teigiamuoju gyvenimo veiksmu, nes ji yra ta individualinė, nors ir sutelktinė, lytis, kuria turi pasireikšti visuotinas žmogiškosios dvasios turinys. Būdamas lietuvis katalikas, jis supranta patriotizmą kaip tautinės lietuvių individualybės meilę, kuri reikalauja realizuoti visuotinį krikščioniškosios kultūros idealą tautinės lietuvių individualybės lytyse".

šis bendrasis tautiškumo principas toliau konkrečiai išplėtojamas trimis pareigomis: "Ateitininkas laiko savo pareiga įsigyti aiškaus tautinio susipratimo, to tikro patriotizmo prasme, kurio pagrinde glūdi siekimas kultūrinės didybės savo tautai ir kuris nelaiko tautybės gyvenimo tikslu, vertingesnių už gyvenimo turinį.

Žinodamas, kad tikras patriotizmas yra tobulėjimo veiksnys, ateitininkas privalo ieškoti patriotizme naujų asmeninio tobulinimosi akstinių ir ruoštis su plačiu užsimojimu prie originalios, visuotinai vertingos kūrybos tautinės kultūros srityje.

Be to, ateitininkas vengia pats ir stengiasi saugoti plačiąsias mases nuo to siauro nacionalizmo, kuris, kaip ekskliuzyvistiškas šovinizmas, neleidžia tautoms sueiti į harmoningą visos žmonijos sąjungą" (id., p. 110).

Tautiškumo principą ir iš jo plaukiančias pareigas St. Šalkauskis suformulavo savo filosofijos terminais, bet iš esmės tai yra aplamai krikščioniškoji tautos samprata, ieškanti tiesos tarp šovinistinio nacionalizmo ir kosmopolitinio internacionalizmo kraštutinybių. Tautybė laikoma teigiamu gyvenimo veiksmu, tačiau įspėjama prieš jos absoliutinimą. St. Šalkauskis šį įspėjimą grindžia, interpretuodamas tautybę "gyvenimo lytimi", kuri yra "palenkta gyvenimo turiniui, kaip kad individualinė priemonė yra palenkta visuotiniam tikslui" (id., p. 67). Kadangi "normalus gyvenimas negali apsieiti nei be lyties, nei be turinio, kaip kad joks veikimas negali apsieiti nei be tikslo, nei be priemonės", tai St. Šalkauskiui lygiai vienašališkos kraštutinybės yra tiek šovinistinis nacionalizmas, tiek kosmopolitinis internacionalizmas. "Kosmopolitai internacionalistai vienašališkai įvertina gyvenimo turinį, nesiskaitydami pakankamai su tautine gyvenimo lytimi. Tautininkai nacionalistai vienašališkai įvertina tautinę gyvenimo lytį, nesiskaitydami pakankamai su gyvenimo turiniu" (id., p. 66).

Ne čia vieta gilintis į St. Šalkauskio tautos filosofiją ir aiškintis, ką jis turi mintyje "gyvenimo turiniu" ir "gyvenimo lytimi". Kadangi turinys ir lytis nėra du atskirai esą dalykai, o tik du vieno vieningo dalyko konstitutyviniai momentai ("sudarančiosios dalys"), tai gal būt tektų klausti, ar galima tautiškumą apibrėžti tik "lytimi", atseit, tik formos reikalu. Bet principiškai St. Šalkauskio tautybės samprata teisingai išreiškia tiek asmens santykį su tauta, tiek tautos santykį su žmonija.

Paprastiau galima ryškinti tautybės sampratą ne "turinio" ir "lyties", o asmens ir bendruomenės santykiu. Krikščionišku žvilgiu, kaip jokia bendruomenė, taip ir tauta nėra stabas. Nors ir kiek giliai priklausome įvairioms bendruomenėms, nesame tik jų priemonė. Ne žmogus bendruomenei, o bendruomenė žmogui. Tai galioja ir tautos atveju: ne tauta suteikia žmogui vertę, o žmogus — tautai. Tačiau tai nieku būdu neteikia pagrindo nuvertinti tautybę krikščioniui bereikšmiu dalyku. Nebūti tautai stabu nereikia neturėti

teisės į savo narių jai ištikimybę. Krikščioniškai žvelgiant, žmogus save išskleidžia tik kitiems tarnaudamas. Krikščioniškajai žmogaus meilei priklauso ir tautos meilė kaip meilė tų, iš kurių kiltą. Šveicarų filosofo M. de Munnyncko, O.P., Šalkauskio mokytojo, žodžiais, tauta yra "Dievo bendradarbė sukurti mūsų asmeniui". Kaip esame savo gimdytojų vaikai, taip esame ir tautos vaikai. Todėl savosios tautos meilę krikščioniškoji moralė sieja su tėvų meile ir skelbia dorine prievole, M. de Munnyncko žodžiais, "privalomąją dorybę, savo būdu atsistojančia šalia Dievo meilės ir sūniškojo pietizmo". Teikdamas savajai tautos meilei dorybės prasmę, krikščionis lieka lygiai svetimas tiek nacionalizmui, tiek internacionalizmui dėl to, kad pirmasis imasi tautą stabinti, o antrasis — apskritai ją paneigti, šia prasme ir St. Šalkauskis tiek pat apeliuoja į patriotizmą, kiek įspėja prieš nacionalizmo ir internacionalizmo kraštutinybės.

Tiesa, labai dažnai, ypač amerikinėj terminologijoj, nacionalizmo žodis vartojamas daugeliu reikšmių ir dėl to labai neapibrėžtai. Vienu atveju turima mintyje apskritai tautinis rūpestis, siekimas savo tautai nepriklausomybės ar rūpinimasis jos kultūrine ir kitokia pažanga. Šiuo atveju nacionalizmo žodis vartojamas kaip patriotizmo sinonimas. Kitu atveju tuo pačiu nacionalizmo žodžiu turima mintyje jau šovinistinis nusistatymas aukštinti tik savąją tautą ir težiūrėti jos interesus, o kitas tautas niekinti, neigti jų teises etc. Taip dviprasmiškai vartojant nacionalizmo žodį, patogu peikiamąją nacionalizmo reikšmę suteikti ir teisėtam tautiniam rūpesčiui, šiai dviprasmybei išvengti St. Šalkauskis griežtai skiria patriotizmo ir nacionalizmo terminus: patriotizmas — tai girtina savosios tautos meilė, nacionalizmas — tai patriotizmo "nelemta karikatūra", "neprotinga savo tautos meilė, iškelianti tautybę aukščiau už dorą ir teisę". Skirdami patriotizmą ir nacionalizmą, teikiame jiems tą reikšmę, kuria juos apibrėžė St. Šalkauskis.

Rodos, svetur, atsidūrus nereikšmingos ir sparčiai tirpstančios tautinės mažumos padėtin, nebūtų pagrindo nacionalizmui. Tačiau taip nėra. Nevienam atrodo, kad nacionalizmas yra natūraliatspara prie nutautimą. Be abejo, daugiausia nacionalizmas gundo vyresniąją kartą, susirūpinusią išsaugoti savo vaikų tautinę gyvybę. Bet nacionalizmas gundo ir jaunąją kartą, norinčią likti ištikima savo tėvų tautai. Nacionalistinių nusiteikimų pakanka ir lietuvių išėivijoj. Tiesa, tokio doktriniškai kraštutinio nacionalizmo, kuris tautybę keltų "aukščiau už dorą ir teisę", kaip Hitlerio naciuose, niekas pas mus neskelbia. Greičiau susiduriame su tokiomis nacionalistinėmis apraiškomis, kurios plaukia tik iš tam tikro primityvumo — seklumo ar naivumo. Tai, pavyzdžiui, tendencija viską vertinti tik kaip priemones tautinei gyvybei palaikyti ar j viską žiūrėti tik kaip j tautines demonstracijas. Tai nusistatymas laikyti dideliu laimėjimu, ko tik savo tarpe sulaukiama, arba dar naiviau viską vadinti "tautiška" tik pagal tai, kiek įžiūrima Lietuvos peizažų dailės paveiksluose ar lietuvių liaudies melodijų muzikos kūrinuose. Tai pagaliau nusiteikimas visoje lietuviškoje bendruomenėje sielotis tik "savais" tautiniais rūpesčiais (iš šio nusiteikimo kyla ir anksčiau užsimintas ilgesys jei ne visus, tai bent jaunimą sutelkti vienon organizacijon, kuri rūpintųsi tik lietuvybe ir nesiskaldytų pagal "svetimas" pasaulėžiūras).

Visoks toks nacionalizmas iš tikrųjų greičiau yra provincializmas. Jo intencijos yra nekaltos — nenorima nieko skriausti, o tik savo "lizdelį" išsaugoti. Tačiau nelaimė, kad šios intencijos lieka bergždžios: provincialinis uždaramas neišvengiamai virsta provincialiniu skurdumu ir faktiškai neteikia jokios laukiamos atramos prieš nutautimą. Juo lietuviškasis gyvenimas bus skurdesnis, juo mažiau jis patrauks jaunąją kartą. Ir juo kieno lietuviškumas bus seklesnis, juo greičiau jis išblės. Maža tik lietuviškai kalbėti, būti lietuviškai nusistačiusiam, įsilieti į lietuvišką bendruomenę etc. Jei pats žmogus stokoja dvasinės gelmės, tai aplinka greit išblaško visus gerus pasiryžimus.

Paprasto lietuviškumo nepakanka. Ne pats mūsų lietuviškumas kuria žmogiškąją kokybę, o mūsų žmogiškoji kokybė teikia vertę ir lietuviškumui. Todėl ir tautiškumo principas mums yra apeliavimas ne pasitenkinti tik lietuviškumu, o jį įprasminti savo žmogiška gelme, kiek galint pilniau save žmogiškai realizuojant. Svarbu ne tik "išlikti" (tautiškai gyviems), bet ir prasmingai išlikti (ne tik tautiškai, bet ir žmogiškai gyviems).

Tačiau atmesti nacionalizmą nieku būdu nereiškia mažiau įsipareigoti savajai tautai ir mažiau ją mylėti. Priešingai, tai tik apeliuoti nuo aklos į tikrą savosios tautos meilę. Mylėti, kas sava, dar nereiškia lygiai visa vertinti. Tik akla meilė neskiria to, ką verta mylėti, nuo to, kas nėra meilės verta. Bet dėl to akla meilė ir lieka bergždžia: kai lygiai garbinama visa, kas sava, tai ir pasitenkinama tik tuo, kas yra. Priešingai, tikra meilė neužsimerkia prieš tai, ko neverta mylėti nė savuosiuose. Ji viską aiškiai regi ir kritiškai vertina,

ryždamasi nugalėti visa, ko neverta mylėti. Čia ir išsiskiria nacionalizmas ir patriotizmas kaip konservatyvumas ir pažangumas. Nacionalistas jau savaime laiko vertinga visa, kas sava, ir tuo būdu bet kuo pasitenkina vien dėl savumo. Tačiau dėl to jam ir nėra paskatos rūpintis pažanga. O patriotas rūpinasi, kad sava būtų ir žmogiškai vertinga, atseit, ne tik tautiškai, bet ir visuotinai reikšminga. Todėl, St. Šalkauskio žodžiais, patriotizmas tiek tautai, tiek atskiram asmeniui yra "tobulėjimo ir kultūrinės pažangos veiksnys".

Tiesioginė nacionalizmo priešybė yra kita kraštutinybė — kosmopolitizmas. Kai nacionalizmą apibrėžia akla vienos — ir būtent savosios — tautos meilė, tai kosmopolitizmą apibrėžia apskritai aklumas tautai — visoms tautoms abejingumas. Nacionalistas lyg nemato, kad lygiai visos tautos sudaro žmoniją. Priešingai, kosmopolitas lyg nemato, kad žmonija yra sudaryta iš tautų. Utopiška svajoti, kad vienalytė žmonija, sutirpdžiusi tautas, galėtų jas atstoti. Žmogiškosios prigimties visą turtingumą išskleidžia tik tautų įvairybė. Turėdamos pagrindą pačioje žmogaus prigimtyje, tautos nėra praeinama apraiška. Nėra ko tautų neigti nė taikos bei visuotinio broliškumo vardan, nes kelias į šį idealą yra ne vienos pasaulinės imperijos kūrimas, o laisvų tautų darnus bendradarbiavimas. Pagaliau, jei kosmopolitizmas ir būtų įgyvendinamas, nėra ko juo žavėtis: jo įvykdymas ne praturtintų žmoniją, o tik nuskurdintų.

Ieškodamos pagrindo savo pacifizmui, įvairios ekstremistinės sektos seniai puoselėjo idealistinio kosmopolitizmo utopiją. Taip pat nuo seno machiavelistinį kosmopolitizmą naudojo moralinio genocido priemone visoks imperializmas: visi pavergėjai visada stengėsi pavergtuosiuose skiepyti kosmopolitinį nusiteikimą lydytis į "anttautinę tautą". Neatsitiktinai kosmopolitinis žvilgis į tautas skleidžiamas ir ten, kur vyksta naujos tautos kūrimasis, belydant įvairių tautybių žmones (ironizuojama kaip pasenęs dalykas ištikimybė savo tautoms, bet tuo pačiu laiku skiepijamas nacionalistinis didžiavimasis savo naująją tauta).

Atsidūrus situacijoje, kuri lenkia nutausti, kosmopolitizmas siūlyte siūlosi argumentu pateisinti nutautimui. Jei tauta savyje neturi jokios vertės, tai jokios vertės neturi ir tautinė ištikimybė — nesvarbu, kad vieton savo gimtosios tautos "pasirenkama" kita! Žinoma, ir pasirenkant nutautimą, nepasidaroma utopiniu "pasaulio piliečiu", o tik įsijungama kiton senon ar naujai besikuriančion tauton. Nepaisant to, vis tiek kosmopolitizme regimas ne tik nutautimo pateisinimas, bet ir savotiška aureole apgaubimas. Vieni savo kosmopolitizmą grindžia "tikėjimu į žmogų", antri jam ieško religinio pagrindo. Religiškai motyvuoto tautinės ištikimybės nuvertinimo balsai skverbiasi ir į mūsų tarpą. Tiesiog ar tik miglotomis sugestijomis reiškiama tokie balsai liudija nesusipratimą ir yra priešingi visai ateitininkų tradicijai ir idėjiniams pagrindams.

Yra nacionalistinis nesusipratimas krikščionybę vertinti tik kaip priemonę kovai dėl tautinės gyvybės. Bet lygiai yra kosmopolitinis nesusipratimas krikščionybę versti argumentu pateisinti tautiniam abejingumui. Abu šie nesusipratimai remiasi tuo pačiu absurdišku klausimu: kas pirma — Dievas ar tauta?

Toks klausimas yra absurdiškas nesusipratimas dėl to, kad yra absurdiška Dievą su bet kuo lyginti. Pačia savo aptartimi Dievas yra Nelygstamoji Būtis ir todėl tuo pačiu "už" visų lyginimų su bet kokia lygstama būtimi. Būdamas visos būties pagrindas ir galutinis tikslas, Dievas yra aukščiau už visa. Bet tai joks pagrindas kam nors nuvertinti Dievo vardu. Tai, kas aukščiau, nenuvertina to, kas žemiau. Priešingai, tai, kas aukščiau, teikia savo vertę ir tam, kas žemiau. Visi kūriniai yra nepalyginamai "žemiau" už savo Kūrėją, bet visi jie yra vertingi, atspindėdami tą Nebaigiamąją Būtį, iš kurios jie kilo. Nuvertinti kūrinius Dievo vardan reikštų neigti, kad Dievas visa sukūrė gera. Todėl ir yra absurdiška šauktis Dievo neigimui to, kas jo sukurta.

Dievas yra viskas, bet tai nereiškia, kad visa kita yra niekas. Sakydami, jog Dievas yra viskas (už viską nepalyginamai aukščiau), nedarome išvados, jog, sakysime, dora yra niekas (t.y., nesvarbus dalykas, į kurį tenka abejingai žiūrėti tam, kuris išpažįsta Dievą). Toks pat nesusipratimas iš Dievo stovėjimo "aukščiau" už visa daryti išvadą, jog tauta yra niekas (t.y., Dievą tikinčiajam abejingas ir nesvarbus dalykas). Buvo nesusipratimas, kai anksčiau nacionalistai mums priekaištavo, jog, statydami Dievą aukščiau už visa, nužeminame tautą, nes ją nustumiame "antron vieton". Toks pat nelemtas nesusipratimas būtų dabar mums prisiimti šią absurdišką nacionalistinę implikaciją ir laikyti tautą mums abejingu ar mažai svarbiu dalyku dėl to, kad "pirmon vieton" statome Dievą.

Būdamas aukščiau už visa, Dievas yra aukščiau ir už visas "vietas": nei ką nors išstumia iš priklausomos vietos, nei kieno vietą pats užima. Dėl to yra principiškai absurdiška aplamai kelti tokį klausimą: kas pirma — Dievas ar tauta? Priėmus tokio absurdiško klausimo plotmę, bus vienaip ar antraip absurdiški ir jo atsakymai. Absurdiška yra to tikinčiojo nacionalisto pozicija, kuris nori Dievui skirti tik "antrą vietą". Lyg būtų galima išpažinti Dievą, laikant jį už ką nors žemiau! Bet taip pat absurdiška pozicija ir to tikinčiojo kosmopolito, kuris nori Dievui užtikrinti "pirmą vietą", paneigdamas tautą. Lyg nebūtų galima Dievo išpažinti, nenuvertinant tautos!

Dievo išpažinimas išskiria tik tautos (kaip ir aplamai bet ko žmogiška) stabinimą, bet visiškai nereikalauja abejingumo tautai. Ne dėl Dievo nutaustama! Iš nieko Dievas nereikalauja išsižadėti tautos. Priešingai, kiek tikra Dievo meilė išsiskleidžia žmogaus meile, tiek ji išsiskleidžia ir tautos meile, nes, kaip anksčiau sakėta, tautos meilė esmingai priklauso žmogaus meilei kaip meilė tų, iš kurių kiltą.

Tautinio abejingumo ramstymas krikščioniškais motyvais yra neįtikinamas nesupratimas. Be abejo, krikščionybė yra visuotinė, besikreipianti lygiai į visas tautas. Ne kiekviena tauta turi savo Dievą, o vienas Dievas yra visų tautų Viešpats. Bet kaip tik dėl to ir nėra jokios principinės priešybės tarp krikščionybės visuotinumo ir tautų individualumo. St. Šalkauskio žodžiais, "katalikas gali būti ištikimas sykiu ir individualinei savo tautai ir visuotinei Katalikų Bažnyčiai, kuri geriausiai atvaizduoja amžinuosius žmonijos idealus" (Ateitininkų ideologija, p. 67).

Netenka kalbėti apie konfliktą tarp krikščionybės ir lietuviybės. Nepaprastosios Konferencijos pamoksle labai taikliai ir tiksliai šiuo klausimu ateitininkišką žvilgį formulavo T. Kęstutis Trimakas, S.J.: "Yra konfliktas, bet ne tarp krikščionybės ir lietuviybės, o tarp pus-krikščionių ir puslietuvių... Tarp krikščionių, kurie krikščionybę siaurina, ir tarp puslietuvių, kurie lietuviybę suabsolutina. Pilnuose krikščioniuose ir lietuviuose konflikto nėra. Dovydaičiui ir Šalkauskiui katalikybė buvo raktas į lietuvių tautą ir jų krikščioniškas darbas lietuvių tautoj — raktas į dangų" ("Ateitis", 1963 nr. 6, p. 131).

Niekam dar neatėjo mintin Dievo vardu imtis porinimų, kad geri krikščionys gali likti abejingi savo tėvams. Priešingai, visiems akivaizdu, kad blogi vaikai neturi teisės į gerų krikščionių vardą. Tačiau nevienas gundosi "gero žmogaus" sofizmu pateisinti savo nutautimui, ypač pasiteisinimui dėl savo vaikų nebeauklėjimo lietuviškai: "tesvarbu gerais žmonėmis išauklėti". Kas kalba, jog svarbiau būti geru žmogumi negu geru lietuviu, liudija gerą intenciją, bet menką susipratimą, tiesiog nuostabų naivumą. Lyg būtų geru žmogumi nereikštų likti ištikimam saviesiems! Ar lyg kas kada būtų skelbęs, kad geram lietuviui reikia būti blogu žmogumi! Priešingai, būti geru lietuviu — tai stengtis būti ir geru žmogumi. Tautinė ištikimybė visada iš esmės drauge yra apeliavimas į žmogišką kilnybę. Būti tikru patriotu — tai visų pirma būti pačiam doru žmogumi. Kaip St. Šalkauskis kartų kartais kartojo, patriotizmas privalo būti žmogui "tobulėjimo veiksnys".

Trumpai suglaudžiame ateitininkišką nusistatymą tautiniu klausimu. Lietuviškumas yra taip esmingas mūsų principas, kad negalime jo išsižadėti, patys savęs nepaneigdami. Šį principą išdavę, nebebūtume tie, kuriuos kūrė Pr. Dovydaitis ir kurių principus apibrėžė St. Šalkauskis. Negali būti ateitininko, išsižadančio Kristaus. Lygiai negali būti ateitininko, išsižadančio lietuviybės. Nutautę ateitininkai yra taip pat neįmanomi, kaip ir nukrikščionėję ateitininkai. Savaiame palieka mūsų eiles, kas palieka Bažnyčią. Lygiai savaiame iš mūsų pasitraukia, kas nutraukia savo ryšį su lietuvių tauta.

Ištikimybė Kristui ateitininkuose ne slopina ištikimybę Lietuvai, o ją gaivina ta pačia prasme, kuria tikra Dievo meilė žmogų ne uždaro nuo žmonių, o įžiebta jame meilės savo artimiesiems entuziazmą.

2. Rūpestis dėl Lietuvos ir dėl savo tautinės gyvybės. — Principiškai apibrėžėme ateitininkišką nusistatymą lietuviškumo klausimu. Bet kaip faktiškai yra su mūsų lietuviškuoju patriotizmu?

Dažnai buvo ir yra mėgstama nekatalikiškuose lietuvių sluoksniuose kalbėti apie katalikų "internacionalizmą" ir lyginti Romos "juodąjį internacionalizmą" su Maskvos "raudonuoju internacionalizmu". Tačiau niekas nedrįso priekaištauti, kad ateitininkai būtume Lietuvą mylėję mažiau už kitus. Nesusivedžioję Rusijos revoliucijų internacionaliniais šūkais, ateitininkai nesvyruodami paliko mokyklos suolą ir išėjo savanoriais į laisvės kovą nepriklausomai Lietuvai atkurti. Nestokojome patriotinio susipratimo ir visais nepriklausomybės metais. 1941 birželio sukilimo prieš sovietinius okupantus pirmose

vadovybės eilėse stovėjo ateitininkuose išaugę vyrai. Kokiu herojiniu principingumu ateitininkai kovojo antrosios sovietinės okupacijos partizanuose, liudija J. Lukšos-Daumanto ir Julijono Būtėno pavyzdžiai, tapę visos šios herojinės rezistencijos simboliais.

Lietuviškojo patriotizmo principas ateitininkuose iš tikro buvo ne tuščias žodis, o gyva tikrovė. Bet būtų ironiška didžiulis šia savo garbinga praeitimi, jei dabartis jos nebeatitiktų. Kaip dabar su mumis? Šis klausimas savo ruožtu skiriasi į du klausimus: kaip su mūsų rūpesčiu dėl Lietuvos ir kaip su mūsų rūpesčiu dėl savo pačių lietuviškosios gyvybės?

Išėiviai visą laiką reikalingi gyvo ryšio su tėvų kraštu dėl to, kad pagrindinė tautinės gyvybės nešėja yra tėvynėje gyvenančioji tauta. Tėvynėje, kaip tautos namuose, dega tautinės gyvybės "amžinoji ugnis". Iš namų židinio išsinešta tautinė gyvybė gali būti svetur palaikoma tik gyvu ryšiu su visa tauta, sielojantis jos rūpesčiais ir dalyvaujant jos laimėjimuose.

Ir mes, ryždamiesi išlikti gyvi tautos nariai, privalome ne užsidaryti nuo tėvų krašto, o drauge gyventi su tauta. Tačiau sovietinė okupacija atitvėrė ir mūsų tėvynę nuo laisvojo pasaulio savo "geležine užtvara". Neįmanoma šiuo metu palaikyti normalių santykių su tėvų kraštu. Bet reikia, kiek tik įmanoma, palaikyti ryšį su tėvyne.

šiuo klausimu tinkamą nusistatymą savotiškai drumsčia "kultūrinio bendravimo" dviprasmybė. Bendradarbiavimo su okupantu mintį atmetame. Tačiau šiuo klausimu nepakanka tik neigiamo nusistatymo. Tenka griežtai skirti santykius su sovietiniu okupantu ir santykius su pavergta tauta. Nenorime broliautis su mūsų tėvynės pavergėjais. Bet kiek galint reikia jausti tautos padėtį vergijos priespaudoje.

Nors visa krašte leidžiamoji spauda yra ne tautos, o pavergėjo balsas, bet ji konkrečiai atskleidžia, kaip vykdomas pavergtosios tautos dvasinis terorizavimas ir nuodijimas. Kol tik iš tolo abstrakčiai žinome, jog krašte vykdomas tautos rusinimas ar persekiojamas tikėjimas, tol tas "iš tolo" žinojimas mūsų sąžinės lyg ir nepasiekia. Tik kai konkrečiai patirsime, kaip iš tiesų vyksta visokeriopas pavergtosios tautos prievartavimas ir nuodijimas (nuo pradžios mokyklos vadovėlių ligi dailiosios literatūros kūrinių), būsime iš tiesų sukrėsti ligi sąžinės gelmių ir nebepasitenkinsime tik "žinojimu", o tikrai sunerimsime. Tada savaime nebegalėsime likti abejingi mūsų kraujo ir tikėjimo brolių pagalbos šauksmui. Tada savaime nušvis ir konkretus mums uždavinys — perduoti laisvajam pasauliui pavergtosios mūsų tautos kančią, kad ji savo ruožtu išbudintų ir laisvojo pasaulio sąžinę. Mūsų pareiga yra žadinti tarptautinę sąžinę atsakingiau įsipareigoti pavergtųjų tautų laisvei ir tuo pačiu tikrai pasaulio taikai. Ir mes drauge su kitais per mažai buvome patys jautrūs ir dar labiau per mažai rūpinomės kitus supažindinti su pavergtosios tautos dvasiniu niokojimu ir ypač su klaidingu Bažnyčios Lietuvoje persekiojimu. Jaunajai kartai tai uždavinys, kuriam reikia įsipareigoti su visu jaunų širdžių jautrumu.

Iš antros pusės, kiek galint reikia ir pozityviai naudotis visais tautos pasiekiamais kūrybiniais vaisiais. Kol tauta gyva, ji savaime savo gyvybę liudija ir kūrybinėmis pastangomis. Nepaisant visos okupacinės priespaudos, krašte pasiekiami ir tikrų kūrybinių laimėjimų, kuriais lygiai galime džiaugtis ir mes. Tai džiaugimasis ne okupantais, o tautos kūrybine gyvybe.

Tik ir čia reikia ne abstrakčiai žinoti, jog "šio to" pasiekiami ir pavergtojo tėvynėj, o konkrečiai naudotis viskuo, kas to verta. Įstengiama krašte ir to, ko čia negalime įstengti. Galime pasinaudoti daugeliu lituanistinių studijų ar savo srities moksliniais veikalais (jei ne dalykiškai, tai bent lietuviškosios terminijos plėtotei sekti). Yra nemaža švarių leidinių vaikams, o suaugusiems — klasikų vertingų vertimų. Ir originalioji dailioji žodžio kūryboj yra dėmesio vertų kūrinių. Taip pat galime pasinaudoti ir senesniųjų mūsų autorių leidimais. Nemažiau verta pasinaudoti krašto nuotraukų ar liaudies meno albumais, dailės reprodukcijų leidiniais ar muzikos plokštelėmis. Vyresnieji tuo viskuo naudojamės. Bet pravartu (ir labai pravartu) plačiau šiais tautos kūrybiniais vaisiais susidomėti ir jaunesniesiems. Nieku būdu nereikia patiems per nesusipratimą tvertis kokia nors užtvara, kur nėra pagrindo.

Kaip kartais "kultūrinio bendradarbiavimo" baimė per toli nueina, liudija vienas pavyzdys. L. Dambriūnas savo brošiūroj apie lietuviškąjį auklėjimą į vaikams tinkamų skaitinių sąrašą įtraukė ir eilę Lietuvos išleistų gerų knygų, daugiausia pasakų rinkinių. Leidėjas (Kultūros Fondas) tas knygas iš sąrašo išbraukė. Argi

sprešta, kad geriau vaikus palikti be pakankamos lietuviškos skaitybos, negu pasinaudoti ir iš Lietuvos galimomis gauti tinkamomis vaikų knygomis? Tikrai nepergalvota, ko norėta.

Kaip su mūsų pačių tautinės gyvybės rūpesčiu ateitininkuose? Neblogiau kaip su kitais, bet vargiai geriau. Drauge su visais kitais imame defetistiškai skaičiuoti, kiek dar liko metų lietuviškajai išeivijai, ir pagal tai vienam antram jau išskyla pagunda "beprasmiškai" savęs "nebeskaldyti" lietuviškuoju rūpesčiu. Gal kai kas linktų ir patį atvirumą laikui interpretuoti uždarumu lietuvybei kaip nebeaktualiai praeičiai, kurią tikrovė vis sparčiau blėsina. Vienam kitam gal norėtusi tiesiog tarti: "tiek daug šiandien žmonijos rūpesčių — ar ne prasmingiau jais sielotis, negu gaišti su beviltiška lietuvybe?".

Iš tikrųjų lietuvybės klausimas prieš mus šiandien kyla aštriau su kiekviena diena, nes nebedengiam jo anksčiau puoselėtomis iliuzijomis. Nebėra kalbų nei apie greitą Lietuvos išlaisvinimą, nei apie mūsų išlaisvintų tėvynėn grįžimą. Lygiai matome, kad ir išeivijos tautinės gyvybės perdavimas jaunajai kartai nėra toks "savaiame suprantamas", kaip anksčiau įsivaizdavome. Nors apamai pasaulio istorija ir žengia laisvės link, horizonte dar nematyti Lietuvai laisvės. O čia, išeivijoje, jau vaidenasi horizonte išeivių lietuvybės galas. Lyg ilgoj kelionėj išsenkant jėgoms, vis labiau daugumą ima noras poilsio, iš kurio nebegali būti išbudimo, — nebeišbundama iš paskutiniojo miego! Tai matant, ir skleidžiasi visokeriopos aimanos. Tačiau aimanos ne veikon žadina, o tik paraližuoja savo pakasynine nuotaika. Ypač nelemtai tokia nuotaika veikia jaunąją kartą: kurgi rasi jaunimą, kurį domintų tokia savo pačių laidotuvių ruoša? Jaunas žmogus nori gyventi, o ne laidotuvėms ruoštis. Dėl to nenuostabu kad ir kyla klausimas, ar greičiau nereikia laidoti apskritai lietuviškojo rūpesčio.

Jaunoji karta iš tikrųjų stovi prieš klausimą, kaip žvelgti į lietuvybę. Nenoriu nei iliuziškai raminti, nei jeremiadinėmis aimanomis graudenti. Beprasmiškos yra iliuzijos, nes jos tik suvedžioja. Beprasmiškos yra aimanos, nes jos tik migdo. Iš tikrųjų yra atėjęs metas save paliudyti — be iliuzijų, o kietos tikrovės akivaizdoje, ir ne aimanomis, o blaivia ryžtimi. Lietuvybės rūpestis bus jaunajai kartai prasmingas tik tada, jei jis bus suvoktas ne laidotuviniu, o gyvybiniu rūpesčiu. Ne tai svarbu, po kiek metų Lietuvai išauš laisvė ir po kiek metų paskutinė sutema išblėsins lietuviškąją išeiviją. Tikėjimas neskaičiuoja metų, nes jo esmę sudaro ne ateities būrimas, o ateičiai angažavimasis. Todėl ir svarbu ne skaičiuoti likusius metus, o ryžtis patiems juos kurti. Ši ryžtis paliudys, kas iš tikrųjų tiki Lietuva ir lietuvybe.

Kiekvieno tikėjimo galutinė versmė yra meilė. Negalima tikėti be meilės (abejingi dalykai tik žinomi, stebimi ar analizuojami, o ne mylimi). Niekas negali tikėti ir Lietuva bei lietuvybe, kas joms yra abejingas. Tegali jomis tikėti, kam jos yra sava tikrovė. Ir jaunajai kartai lietuvybės rūpestis bus tik tada prasmingas, kai jis bus ne iš šalies primetama pareiga, o savas rūpestis. Daug šiandien yra žmonijos rūpesčių. Kiek galint reikia plačiau jiems atsiverti. Bet drauge reikia likti atvirais ir klausimui: ar visi šie rūpesčiai gali pateisinti bėgimą nuo to rūpesčio, kurį Apvaizda skyrė tiesiog mums pačiu istoriniu mūsų likimu ir kurio niekas kitas iš mūsų neperims? Atitinkamas šio klausimo atsakymas ir bus tikrasis liudijimas, kiek branginame tautą, iš kurios istorinių gelmių kilome ir kuri negali pasidaryti svetima, neišsižadant savęs pačių.

Atvirybė tikrovei lietuvybės klausimu yra dviprasmiška pagal tai, kam apsisprendžiamą — tautiniam abejingumui ar tautinei ištikimybei.

Jei nebranginama lietuvybės, iš tiesų yra beprasmiška dėl jos sielotis, o daug prasmingiau kitur ieškotis kitų rūpesčių, šiuo atveju nėra ko nei aimanuoti dėl lietuvių išeivių ateities, nei vaidinti rūpinimąsi savo lietuviškąja gyvybe. Nutautimas vyksta — priimkime jį ir mes!

Prasminga lietuvybe rūpintis tik tada, kai ji branginama kaip savo apvaizdinis pašaukimas, šiuo atveju svarbu nebe aimanuoti, kaip sunku nenuatausti, o imtis visų realių priemonių, kurių reikia nutautimui atlaikyti. Tikrai meilei nieko nėra sunku, nes ir tai, kas sunku, yra brangu kaip sava. Bet visa darosi sunku, kas darosi svetima. Kad nutautimas taip sparčiai siaubia ir tremties išeivius, nėra kažkoks nepasipriešinamas tikrovės diktatas. Tai tik liudija, kad buvo per išdidžiai tikėta savo tautiniu jautrumu bei patriotiniu sąmoningumu ir per pigiai vaizduotasi tautinės gyvybės svetur laidavimas. Iš tikro reikia realiau viską įvertinti, norint realiai pasipriešinti nutautimo plėtimuisi.

Visa lietuviškoji tremties išėivija yra priėjusi momentą apsispręsti, kurį kelią renkasi — toliau vis sparčiau blėsti, beaimanuojant dėl visko, bet nepažvelgiant į save, ar ryžtis nuo aimanų eiti prie tikrų pastangų ir imtis visų realių priemonių, kurių reikia lietuviškajai gyvybei prasmingai plėtoti. Tuo pačiu yra atėjęs momentas ir mums, ateitininkams, nebe didžiulis anksčiau savo skaidriai liudytu patriotizmu, o paliudyti, ką dabar mums reiškia Lietuva ir lietuvybė. Kad praeityje nestokojome patriotizmo, tai žino visi — ir mes patys, ir kiti. Bet laikas dabar sužėrėti tuo pačiu tautiniu idealizmu, kurio pavyzdžiais iš praeities didžiuojamės.

Kad taip grėsmingai nutautimas plečiasi lietuviškojoje išėivijoje, nesame be kaltės ir mes, būdami viena iš pagrindinių lietuviškųjų organizacijų. Nesame oazė ir negalime būti. Bet negalime teisintis tuo, jog "esame, kaip visi kiti". Priešingai, esame įpareigoti laikyti save atsakingais ne tik už save pačius, bet ir už visus kitus. Todėl ir reikia ne tik patiems atsakingiau pažvelgti į savo sąžines, bet ir įsipareigoti visos lietuviškosios išėivių bendruomenės žadanimui iš defetistinės apatijos ir išjudinimui į blaiviai realių angažavimąsi savo lietuviškajam pašaukimui.

Lygiai svarbu tiek sąmoningai suvokti savo tikslo prasmę, tiek, jo siekiant, nepasitenkinti pusinėmis priemonėmis. Labiausiai šiandien lietuvišką ryžtį paraližuoja ir visus apatijon stumia liguistas iš anksto sirgimas, kad vis tiek anksčiau ar vėliau lemta lietuvybei išėivijoje išblėsti — kokia prasmė rūpintis tuo, kas pasmerкта mirčiai ?

Šiuo klausimu turiu ir šioje vietoje pakartoti, ką esu rašęs, perimdamas "Aidų" žurnalo redagavimą.

Tiesa, kad nieko nėra amžina istorijoje. Miršta ne tik emigracijos, bet ir civilizacijos. Tačiau tai nieku būdu nereiškia, kad viską gaubia beprasmybė. Beprasmybė įkūnija ne istorinę praeinamybę, o išblėsimas be istorijos, tuščiai savo laiką praleidus, nepalikus pėdsakų. Nesvarbu, kad tos civilizacijos, tautos ar emigracijos anksčiau ar vėliau išblėso. Tesvarbu, ką jos savo laiku laimėjo.

Tai galioja ir mums. Visų emigracijų amžius yra neilgas. Daugumai sunku svetimoje aplinkoje išsaugoti savo laisvę ir tuo pačiu tautinę gyvybę. Nereikia jokios pranašinės dovanos numatyti, kad ir lietuviškoji išėivija anksčiau ar vėliau išblės. Visų mūsų dienos suskaičytos. Bet ar dėl to jau nebesirūpiname gyvenimu? Taip pat sveikai turime žvelgti ir į savo išėivinę bendruomenę. Tenka ne liguistai iš anksto sielotis, kada ji išblės, o rūpintis, kad būtume ne tuščiai laukę, o prasmingai savo tautinę gyvybę liudiję kūrybinėmis pastangomis. Galutinai visos mūsų emigracijos prasmę lems ne tai, kiek ilgai ji išsilaukys, o ką per tuos metus ji pasieks. Ką būsime išėivijoje laimėję savo tautinei kultūrai, anksčiau ar vėliau pasieks tautą ir tuo būdu įjungs mus visos tautos istorijon. O šituo būdu įprasmindami savo išėivinę lietuvybę, drauge lietuviškuoju žvilgiu kiekvienas įprasminame ir save pačius.

Nevieno buvau įspėtas, kad nedera atvirai pripažinti, jog anksčiau ar vėliau išėivių lietuvybei prieis galas. Neklausau šio įspėjimo, nes savo atviro žvilgio visiškai nesieju su pesimizmu. Priešingai, apeliuodamas į prasmingą istoriškai duotojo laiko naudojimą, apeliuoju į optimistinę ryžtį gyventi, o ne iš anksto save laidoti ir apraudoti. Juo labiau bus rūpinamasi savo lietuvybę kūrybiškai liudyti, juo ilgesniam laikui bus užtikrinama ir pati lietuviškoji gyvybė. Kai neregima prasmės gyventi, tai ir pačiai gyvybei neteikiama reikšmės. O bendruomenė gyvuoja ir blėsta savo pačios valia. Nors ir visos bendruomenės istoriškai išblėsta, jos neturi jokios griežtai aprėžtos amžiaus ribos, kaip žmogus ir kitos gyvosios būtybės. Bendruomenė visada miršta ne prigimties lemtimi, o savižudiškai, nes ji pati renkasi mirtį, kai nebenori gyventi — nebebrangina to pagrindo, kuris jos narius siejo draugėn. Ir mes patys nulemsime tiek mūsų, ateitininkų, tiek visos lietuviškosios išėivijos metus. Tiek ilgai gyvuosime, kiek patys norėsime.

Nėra jokios būtinybės nutausti. Jei nenorima nutausti, tai ir nenustausta. Nutausta, kai leidžiama gyvenimui "savaime" tekėti, nededant jokių pastangų ar per mažai jų dedant tautinei gyvybei svetur perteikti jaunosiose kartose.

Tai visa skamba labai paprastai. Tačiau, nors tiesa ir tokia paprasta, tikrovė klausimas nėra paprastas. Greičiau viskas tikrovėje "susipainioja"; nors nėra jokios būtinybės nutausti, faktiškai išėiviai per laiką paprastai visur nustausta.

Nenutausti taip pat sunku, kaip būti laisvam. Sunku būti laisvam, nes daug lengviau pasiduoti aplinkai negu iškovoti joje savo laisvę. Aplinkos spaudimui atlaikyti reikia stipraus žmogaus — su jautria sąžine, sąmoningu nusistatymu ir atsparia valia. Niekas negali neigti aplinkos didelės jėgos. Dėl to iš tikrųjų ir sunku nenutausti, svetur patekus. Tačiau vis dėlto aplinkos jėga nėra tokia absoliuti, kad ji visiškai paneigtų žmogaus laisvę. Nors ir kiek didelis aplinkos spaudimas, vis tiek galutinis žodis priklauso žmogui. Ne pati aplinka žmogų apsprendžia, o jis pats apsisprendžia. Nusilenkimas aplinkos spaudimui galutinai yra taip pat žmogaus apsisprendimas (nebekovoti už savo laisvę). Tiek aplinka įgyja galios, kiek smogus atsisako savo laisvės. Todėl ir nėra pagrindo visas sunkenybes fatalistiškai priskirti aplinkai, nes visų pirma jos teliudija mūsų pačių kaltes. Nesuprantu tų, kurie vienur laisvę aukština ligi debesų, o kitur teisinasi aplinkos determinizmu.

"Savaime" nutaustama, bet tautinė gyvybė neišlaikoma savaime. Svetur tautinei gyvybei išlaikyti reikia ištesėti visus uždavinius, kurių kelia tautinis auklėjimas. O kas netesi viso, kas privalu, tas netrukus viską pralaimi. Laimi tik tie, kurie ištesė ligi galo. Čia ir slypi paslaptis, kodėl, nepaisant tariamo "stengimosi", mūsų pastangos didele dalimi sudūžta. Norime per pigiai, pusinėmis priemonėmis, išspręsti sunkius tautinio auklėjimo uždavinius, tai galutinai ir pasirodo, kad juos sprendžiame nepakankamai sėkmingai.

Per pigiai už savo vaikų lietuvišką gyvybę kovoja tėvai. Paprastai iš pradžių rūpinasi, pramoko lietuviškai kalbėti ir jau džiaugiasi savo uždavinį atlikę. Bet laikas netrunka visus laimėtus vaisius nejučiomis užnuodyti, ir nustebus jau po laiko praregima, kad per anksti buvo džiaugtasi. Kaip apskritai auklėjimas, taip ir lietuviškasis auklėjimas gali pasiekti tik tada, kai juo rūpinamasi visą laiką, kol vaikas subręsta už save atsakingu žmogumi. Ligi to laiko už vaikus atsako tėvai, o ne "aplinka", ir jei tenka dėl savo vaikų skųstis, tenka tik save, o ne "aplinką" ir kaltinti. Vėl daugeliu kitų atvejų tėvai nuoširdžiai rūpinasi savo vaikų lietuviškuoju auklėjimu, bet patiria nesėkmę dėl vienokio ar kitokio pedagoginio "pertempimo". Svarbu, kad ne tik būtų vaikais rūpinamasi, bet ir būtų jais pedagogiškai rūpinamasi (dėl to labai būtų aktualu sendrauguose plačiau susidomėti auklėjimo klausimais). Vienur tėvų pastangas sunaikina "per griežta linija", kitur, priešingai, jas sugeria "per švelni linija" (blogiausia, kad abiem atvejais nesėkmė pasirodo vėlesniame vaiko amžiuje, kai jau per vėlu jį atlaimėti). Bet ypač nelemta, kai pačioje šeimoje lietuviškąjį auklėjimą paraližuoja skirtingas tėvų nusistatymas: vienas tėvų rūpinasi vaikuose lietuviškos diegimu, o antras — abejingas ar dargi priešingas. Visiškai beviltiška padėtis, jei ta abejingoji ar priešingoji šalis yra motina.

Per pigiai savo uždavinius vykdo ir šeštadienio lituanistinė mokykla. Dėmesys sutelkiamas į "programos išėjimą", bet mažai "varginamasi" pačia tautinio auklėjimo siela — vaikuose tautinio apsisprendimo brandinimu. Nėra kalbos, kad svarbu vaikus išmokyti lietuviškai skaityti ir rašyti, perteikti žinių iš Lietuvos istorijos ir apie jos kraštą, supažindinti su lietuvių literatūra. Tačiau to viso dar maža. Viena, įsigijimas tų visų žinių gali mokinį palikti visiškai abejingą, jei jų perteikimas mokinio giliau nesudomina. Antra vertus, jei nėra pačiuose mokiniuose susidomėjimo, tai ir tų pačių žinių faktiškai jie labai maža tepasisemia. Savo ruožtu mokytojų darbą labai apsunkina tėvų ir mokinių abejingumas (arba dar blogiau — tiesiog atžarumas). Tėvai pusiau noromis šeštadieniais išsiunčia vaikus lituanistinėn mokyklon. Vaikai jaučiasi priversti tėvų klausyti ir todėl renkasi į lituanistinę mokyklą nenoromis. Savaime suprantama: kiekvienam būtų maloniau laisvą dieną pražaisti, o ne vėl mokyklon grįžti. Tokioj nuotaikoj sukurti pozityviai nusiteikusių klasės bendruomenę tikrai sunku. Greičiau tokioj nuotaikoj ima klestėti neigiamos apraiškos: menkas mokyklinės drausmės pajūmas, nesistengimas sąžiningai mokytis, už klasės ribų kone demonstratyvus griebimasis nelietuvių kalbos pačioje lituanistinėje mokykloje. Dėl to viso ir iš lankančiųjų lituanistines mokyklas tik nedidelė dalis jomis tikrai pasinaudoja, o kiti beveik tuščiomis jas palieka.

Per pigiai ir jaunimo organizacijos atlieka joms tenkančią savo narių tautinio auklėjimo pareigą. Iš vienos pusės, daugiau formaliai turi lietuviškojo auklėjimo programą, negu faktiškai ją vykdo. Norint pačiu pigiausiu keliu "atsipirkti", lietuviškasis auklėjimas paprastai paverčiamas proginiais banaliais pamokslėliais apie "lietuviškos išlikimą" bei "lietuviškos diegimą". Toks lietuviškos diegimas vis tais pačiais banaliais pamokslėliais lengvai pasidaro lyg nesveikuojančiam vaikui prirašymu žuvies taukų ar ricinos — negali, žmogau, nuo vaistų kratytis, bet negali jų ir pamėgti! Tuo būdu tie patys rūpesčiai, kurie slegia lituanistines mokyklas, kyla ir jaunimo organizacijose. Tiesa, į jaunimo organizacijas paprastai ateinama nebe tėvų liepimu, o savo pačių noru (net su entuziazmu). Tai ir teikia jaunimo organizacijoms galimybių, kurių šiuo atžvilgiu neturi lituanistinė mokykla. Bet dažnai šias galimybes vėl sugeria tos pačios nuotaikos,

kurios vyrauja lituanistinėje mokykloje. Aišku, oficiali programa atliekama lietuviškai, bet — lyg kokia svetimos kalbos pamoka, nes prieš ją ir po jos savo tarpe tame pačiame susirinkime ar parengime dažnai nebesikalbama lietuviškai. Be abejo, visi žino, jog lietuvių jaunimo organizacija laukia lietuvių kalbos vartojimo visą laiką. Bet daugelis to paiso tiek ir tol, kiek ir kol drauge yra globėjas, vadovas ar apskritai vyresnysis asmuo. Paskutiniu metu vis labiau ima "apkursti" ir vadovų ausys — ir jie apsipranta!

Šie visi "per pigiai" ir paverčia niekais didelę lietuviškojo auklėjimo pastangų dalį, tuo pačiu tapdami keliu į nutautimą tiek šeimose, tiek lituanistinėje mokykloje, tiek pagaliau jaunimo organizacijose. Esmingi lietuviškojo auklėjimo reikalavimai nejučiomis virsta lyg tokia formalybe, kurią reikia oficialiai skelbti, bet kurią nebūtina vykdyti. Tai ir yra vėžys, kuris vis labiau graužiasi į visas lietuviškojo auklėjimo sritis.

Per juodai padėtį vaizduoju? Neišmokau kita sakyti, negu matau ir manau. Labai norėčiau būti perdėjęs dalykus ir kiek galint daugiau suklydęs. Bet baiminuosi, kad, jei būčiau diskutiniame būrelyje, išgirsčiau įvairius pasiteisinimus, o ne faktų paneigimą. Kad viskam yra įvairių pateisinimų, gerai žinau. Bet pirma atvirai pripažinkime faktus, prisipažindami: jei dėl ko teisinamės, tai ir jaučiamės kalti (kitais žodžiais, faktai, dėl kurių norime teisintis, drauge yra mūsų kaltės).

Paliečiau ir tėvus, paliečiau ir lituanistinę mokyklą, nes tai ir mus liečia — turime šeimas, auklėjame vaikus, siunčiame juos į lituanistinę mokyklą ir pagaliau ne vienas joje dirbame. Paliečiau tai kaip bendrą paskatą sendraugiams plačiau susidomėti apskritai auklėjimo ir lituanistinės mokyklos klausimais. O tai, ką teko pasakyti dėl jaunimo organizacijų, tiesiog mus visus liečia, nes tie patys rūpesčiai kyla ir mūsų moksleiviuose ir studentuose.

3. Du pagrindiniai lietuviškojo auklėjimo rūpesčiai: pakankamas lietuvių kalbos išmokimas ir teigiamas lietuviškas sprendimas. — Principinis mūsų nusistatymas buvo ir yra aiškus. Negalima skųstis, kad stokotume ir nuoširdumo juo vadovautis. Lietuviškasis auklėjimas esmingai įglaustas į mūsų jaunimo programas. Rūpinamės lietuviškojo auklėjimo uždavinius vykdyti susirinkimuose ir parengimuose, stovyklose ir studijiniuose kursuose. Tačiau dažnai ir mums taip dalykai susiklosto, kad lituanistinė programa lieka mažiausiai įdomi dėl banalaus jos perteikimo. Dėl to viso ir su mūsų jaunimu negeriau ar nedaug geriau, kaip su kitu organizuotuoju lietuvių jaunimu (žinoma, nekalbu apie tuos, su kuriais jau visiškai blogai — kurie jau nebesijaučia lietuviais, nebemoka lietuviškai ir maža beturi ryšio su lietuviais, nors, be abejo, ir "žino" savo lietuvišką kilmę).

Ne čia vieta leisti į visą lietuviškojo auklėjimo ateitininkuose problemą. Bet ir šioje vietoje noriu priminti prieš penkerius metus pasiūlytus ir Federacijos Tarybos 1961 m. priimtus penkis praktiškuosius imperatyvus ateitininkiškajam jaunimui:

1. Ateitininkas visur lietuvių tarpe kalba tik lietuviškai (namie, susirinkimuose, stovyklose, lituanistinėje mokykloje, draugų tarpe etc).
2. Kur tik yra galimybės, ateitininkas naudojasi proga lankyti šeštadieninę lituanistinę mokyklą ir joį sąžiningai stengiasi gauti lituanistinių žinių.
3. Ateitininkas laiko savo pareiga domėtis lietuviškąja spauda bei knygomis. Visi ateitininkai skaito "Ateitį", o studentai — ir lietuviškuosius kultūros žurnalus. Kiekvienas moksleivis per metus perskaito bent 3 lietuviškas knygas, o studentas — bent 5.
4. Kiekvienas ateitininkas rūpinasi susidaryti savo lituanistinę bibliotekėlę ne tik iš dailiosios literatūros kūrinių, bet ir iš kitų lituanistinių veikalų.
5. Ateitininkas nepasitenkina tik savo organizacija, bet jungiasi ir į kitą lietuviškosios bendruomenės veiklą.

Šie penki imperatyvai yra paprasti ir kuklūs, bet jie praktiškai išreiškia lietuviškojo auklėjimo programą. Nieko juose nauja, o tai, kas kasdieniškai būtina, šių kuklių imperatyvų kasdieninis vykdymas nulems lietuviškąją ateitį ir tuo pačiu visos mūsų organizacijos gyvybę.

Kiek tačiau šiuos praktiškuosius imperatyvus praktiškai vykdome? Kiek budime dėl jų vykdymo? Kiek pagaliau stengiamės savo spaudoje jų prasmę visiems savo nariams įsąmoninti ?

Be abejo, vieną kartą šie imperatyvai buvo paskelbti Federacijos Tarybos posėdžio nutarimų oficialiu komunikatu. Tačiau nei mūsų pačių spaudoje, nei susirinkimuose jie nebuvo nei konkrečiau komentuojami, nei reikiamai primenami. Todėl ir negalime sakyti, kad dėjome visas pastangas ir padarėme visa, ką galėjome. Visi turime savąją kaltės dalį, kad nemaža dalimi šie praktiškieji lietuviškos imperatyvai liko ir lieka daugelio nevykdomi.

a. Pakankamas lietuvių kalbos išmokimas. — Konkrečiai noriu akcentuoti du pagrindinius lietuviškojo auklėjimo uždavinius, kurie ir mūsų jaunime gresia virsti atviromis žaizdoms. Pirmoji žaizda — nebe pakankamas lietuvių kalbos išmokimas ir dėl to visur griebiamasis nelietuvių kalbos. Iš rūpestingų šeimų atėję jaunučiai neturi jokio vargo su lietuvių kalba. Bet iš mažiau rūpestingų ar net visiškai nerūpestingų šeimų sulaukiame vaikų, kurie iš tikro sunkiai lietuviškai bekalba. Griebdamiesi nelietuvių kalbos, jie savaime ir kitus paskatina sekti jų pavyzdžiu.

Kitos kalbos nejučiomis griebiamasi dėl to, kad ji jau laisviau vartojama negu tėvų kalba. Todėl kaip tik ir reikia lietuvių kalboj lavintis kiekviena proga, kur galima lietuviškai kalbėti. Antraip susidaro užburta ratas: juo mažiau lietuviškai kalbama, kur galima kalbėti, juo vis sunkiau vartoti lietuvių kalbą. Reikia iš šio užburtojo rato veržtis kiekvienam, kurį šis ratas jau yra beįsukęs. Reikia dėl šio užburtojo rato pavojaus budėti ir visoj organizacijoj.

Kaip kartą esu kalbėjęs, nesame tobulieji, o tik tie, kurie nori tobulėti. Suprantame, kad mūsų jaunieji turi sunkumų su lietuvių kalba. Tai natūrali jaunosios kartos situacija, ir netenka dėl to pulti į tragizmą (svarbiausia, dėl tėvų negalima kaltinti vaikų). Tačiau tikrai netrukus prieitume tragišką padėtį, jei nesistengtume turimų sunkumų nugalėti. Į mūsų organizaciją atėję moksleiviai turi laikyti savo pareigą taip pat visi išmolti lietuvių kalbą, kaip visi moka gyvenamojo krašto kalbą. Tokių negabių, kurie nieku būdu nepajėgtų dviejų kalbų išmolti, tegali pasitaikyti vienas kitas. O kas dėl savo ar nesavo nerūpestingumo nespėjo laisvai išmolti tėvų kalbos vaikystėje, tas gali draugus prisivyti perėjęs į studentus, kai jau sąmoningai supranta, dėl ko tai privalu.

Nors ir kokių sunkumų būtų sutinkama, privalu budėti, kad lietuvišku atžvilgiu silpnesnieji mūsų organizacijoje stiprėtų, o ne imtų savo ruožtu visus smukdyti. Nors nebūdami tobulieji, bet norėdami tobulėti, turime savo organizacijoje (kaip ir visur kitur) siekti, kad visi rikiuotūsi į viršūnę, pačius pažanguosius narius, o ne į masės vidurkį ar dargi į pačią apačią. Užuoat pavydėjęs pranašesniesiems, reikia pagarbiai stoti į varžybas su jais, kad būtų ir patiems paskata daryti pažangos. Juk tokia ir yra organizacinio susitelkimo prasmė — vieniems antrus skatinti tobulėjimo keliu.

Mielas ateitininkų jaunime, kreipiuosi į jus, pirmiausia į moksleivius, bet taip pat ir į studentus ar net jaunuosius sendraugius, kiek kur tokio reikalo yra. Daug kartų esate girdėję apie reikalą pakankamai laisvai išmolti tėvų kalbą ir ją lietuvių tarpe visur vartoti. Kasdien tai girdite iš tėvų, liuanistinėje mokykloje ir pagaliau mūsų pačių organizacijoje — girdite ligi nusibodimo ar tiesiog įkyrėjimo. Nors tai ir kasdieninis reikalas, nelaikau jo smulkiu. Priešingai, laikau jį gyvybiniu reikalu. Nėra smulku, kas aktualu kasdien. Priešingai, stipri tik ta gyvybė, kuri savo šaknis kuo giliau įleidžia į kasdienybę. Nenorime mirti! Todėl ir įtempkime visas pastangas užtvėnkinti tą grėsmingai bekylantį potvynį, kuris mūsų organizacijai tikrai nešėtų mirtį, jeigu, kol dar laikas, jo nenugalėtume.

Patys ramiai pergalkvokite, kokia šio apeliavimo prasmė, kad jis neskambėtų tik sausu imperatyvu. Žinau, visi įsakymai yra nuobodūs ar tiesiog įkyrūs, lyg paneigia laisvę ir todėl lyg gundyte gundą jų nepaisyti. Būčiau laimingas, jei nebūtų reikalo šį klausimą kelti. Kadangi iš tiesų nuobodu kasdien girdėti tą patį, nuspręskite visa padaryti, kad nebebūtų (ar bent kuo mažiausia būtų) reikalo į šį klausimą grįžti. Užuoat emę ateitininkiškuosius lietuviškos reikalavimus kaip įsakymus, kurie pro vieną ausį įeina, o pro antrą išeina, pergalkvokite juos ir iš "šaltų įsakymų" paverskite savo pačių karštu apsisprendimu.

Pergalkvokite šį mano apeliavimą, šokdami savo mintimi bent šiek tiek ateitin, tai reiškia — bent šiek tiek peršokdami savo metus. Kiekvieno apeliavimo, reikalavimo, įsakymo (vadinkite, kaip norite) prasmė

akivaizdžiausiai išryškėja iš tų vaisių, kuriuos veda jo nepaisymas. Pergalvokite labai paprastai ir gyvenimiškai dvi faktų grandis.

Pirmoji šių grandžių. Iš mažens pakankamai iš mamos išmokstate lietuviškai, kiek reikia namie susikalbėti (besidžiaugiančius tėvus tai neretai ir paskatina nuspręsti, jog jau įdiegė jums lietuvių kalbą). Pradėję eiti į mokyklą atsiduriate naujame pasaulyje, kuris atsiskleidžia jau kita kalba: savaime šią kalbą turtingiau pasisavinate ir nejučiomis imate ją perkelti ir į namus. Tėvų primenami, liuanistinės mokyklos padedami ir patys savo organizacijoje nusistatydami, bandote sustiprėti ir lietuvių kalboje. Bet jei šis bandymas lieka tik bandymas, tai ir jūs patys išmokstate lietuvių kalbos tik lyg kokios svetimos kalbos: kasdieniškai susikalbate lietuviškai be vargo, bet rimtesniam pokalbiui jau skundžiatės sunkumu išsireikšti. Tas pats sunkumas suprasti rimtesnį tekstą baido ir nuo lietuviškos knygos, o juo labiau nuo jungimosi į lietuviškąją spaudą. Visko besibaidant ir besivaržant, galų gale nejučiomis gali būti išeinama į gyvenimą faktiškai lietuvių kalbos nebevartojančiu žmogumi.

Antroji faktų grandis. Jaunučiuose nekyla klausimo dėl berniukų ar mergaičių — visi lygūs draugai. Metams kitiems prabėgus, bendrą draugystę pakeičia vienu antriems abejingumas, net pašaipus priešiškas, vienu žodžiu — tam tikras atstumas. Vėl metams kitiems prabėgus, kyla noras šį atstumą nugalėti, ir prasideda pirmasis brendimas. Iš pradžių atrodo, kad meilę nuo vedybų skiria toks ilgų metų atstumas, jog apie šeimos kūrimą ir negalvojama. Tačiau metai nejučiomis prabėga, lyg nė nepastebėjus jaunystės, ir vakardienos jaunučiai šiandien jau kuria šeimas. Jei abu jaunavedžiai ar bent naujosios šeimos "stipresnioji pusė" (tai ne lyties, o asmenybės reikalas) lietuvių kalbos faktiškai nebevartoja (nors prireikus susikalba ir lietuviškai), ar galima tikėtis, kad toje šeimoje aplamai liks vietos lietuvių kalbai? Nesusipratus išsilavinti lietuvių kalboje anksčiau, nebus susiprasta ir dabar. Aišku, tokioje šeimoje vaikai nebegirdės lietuvių kalbos ir nebebus "varginami", kaip dar jų tėvai buvo bent šiek tiek lietuviškai pramokomi. Augs jau "trečiosios kartos" lietuviai, faktiškai nebemoką lietuviškai nė žodžio. Jau yra ir tokių ateitininkiškų šeimų. Nebėra ko iš jų tikėtis prieauglio mūsų organizacijai. Paprastai ir patys tokie jaunavedžiai su vedybomis pasitraukia iš mūsų eilių (daug ko nenustojame, nes ir anksčiau jie tik skaičių tereikšė, bet tikrai gaila, kad nebuvo galima jų sužadinti). Juo daugiau tuo būdu mirs lietuvybei tokių naujųjų šeimų, juo mirtis artės ir mūsų organizacijai.

Tikiuosi, pergalvojus tas dvi faktų grandis, visiems turi pasidaryti aišku, dėl ko šį tariamai smulkų kasdieninio lietuvių kalbos vartojimo klausimą laikau gyvybiniu reikalu tiek mūsų organizacijos, tiek apskritai lietuvybės atžvilgiu. Jei nebūsime patys įpratę laisvai vartoti lietuvių kalbą, kaip jos išmokysite savo vaikus? Net ir norėdami, nepajėgsite išmokyti, ko patys nemokėsite. Pagaliau jei patys būsite nepajėgę pakankamai lietuviškai išmokti, tai nebeturėsite nė noro savo vaikus išauginti lietuviais. Faktų logika paprasta, bet griežta.

Specialiai organizaciniu žvilgiu galiu dar vieną klausimą pridurti: kaip aplamai savo tarpe besusikalbėtume, jei nebepajėgtume lietuviškai susikalbėti? Lietuvių kalbos nebeišmokstant, Šiaurinėj Amerikoje, Anglijoj ir Australijoj kalbama angliškai, Pietų Amerikoje — portugališkai ir ispaniškai, Europoje — vokiškai, prancūziškai etc. Nėra daug progų susitikti, taip pasklidus plačiajame pasaulyje. Bet visus sieja mūsų spausdintasis lietuviškas žodis.

Akcentuoju laisvo lietuvių kalbon įgudimo reikalą, bet nieku būdu to dar nepakanka sąmoningu lietuviu subręsti. Faktiškai tautinis auklėjimas tik prasideda kalbos išmokimu, o ne baigiasi. Kalba yra priemonė asmeniui jaugti į savo tėvų tautą, bet savaime dar jon neįugdo. Be kalbos neįmanoma taip giliai įsigyventi į savo tėvų tautą, kad ji taptų patiems nepakeičiamai brangi, o ne tik dėl tėvų "iš pareigos" gerbiama. Tačiau vien kalbos išmokimas dar nelaiduoja tautinio sąmoningumo ir apsisprendimo. Ir sklandžiai lietuviškai išmokus, galima abejingai teigti, jog "lietuvybė man nieko nereikšia". Iš tikrųjų, lietuvybė nieko negali reikšti ir lietuviškai išmokusiam žmogui, kuris nieko daugiau iš jos negavo. Kalba savo reikšmę įgyja tik tada, kai ji vartojama ne tik kasdieniniam ryšiui savo tarpe, bet ir tautos dvasinio lobyno pasisavinimui. Iš tikro jaugama į tautą ir tuo būdu susikuriama savo paties tautybė, kai įsigyvenama į jos kultūrą ir istoriją. Todėl ir ankstesnis apeliavimas į laisvą lietuvių kalbos vartojimą drauge reiškia apeliavimą lietuvių kalbą naudoti skaitybai — gilesniam susipažinimui su lietuvių tautos dvasiniais turtais. Nors aplamai šie turtai yra kuklūs dėl mūsų tautinės kultūros naujakuriškumo, bet vis tiek juose

atsiskleidžia lietuvių tautos dvasinis savitumas. Savo ruožtu šis mūsų tautos dvasinis savitumas atveria žvilgį ir į istorinį mūsų tautos kelią.

Besvaigstant šiame amžiuje pažanga, praeitis laikoma lyg nebeaktuali, bet dėl to ir skundžiamasi, kad modernusis žmogus lieka lyg išrautas, be šaknų. Turėti pagrindą — tai būti įaugusiam į istoriją. Ypač tai galioja tautiniu atžvilgiu. Vaizdingai tariant, istorija yra ta dirva, kurioj tauta yra įleidusi savo šaknis. Per istoriją tauta sieja dabarties kartas su protėvių kartomis, apsprendusiomis savo palikuonis. Istorinė sąmonė teikia pagrindą tautinei sąmonei. Tik kas žino, iš ko jis kilo, drauge žino, kas jis yra. Išblėsinti jaunosiose kartose istorinę sąmonę lygu jas išrauti iš savo tautos. Todėl krašte okupantas visu uolumu stengiasi tautos istoriją iš vienos pusės paversti tik klasių kovos istorija, iš antros — ją falsifikuoti lietuvių slavams giminiškumo bei lietuvių ir rusų bičiuliškumo teorijomis. O čia taip pat regime, kaip lietuvybė nieko nebereiškia tiems, kurie ją suveda tik į savo tėvus. Nežinodami savo istorinės kilmės, jie nebesuvokia nė savęs. Tautinę ištikimybę jiems pakeičia tik paprasta pagarba tėvams. Be istorinės sąmonės (t. y. savo istorinės kilmės suvokimo) nebėra pagrindo ir tautinei ištikimybei.

Be esmingo įsigyvenimo į lietuvybę, nors ir mokant lietuviškai, bus liekama "pusiniu lietuviu" ("puslietuviu"), kuriam vis kils "suskilimo" rūpestis. Nors nebus išsiginama tautinės kilmės, bet ir nebus ji branginama. Bus stokojama tautinio apsisprendimo ir todėl bus liekama "svyruoti".

b. Teigiamas lietuviškas apsisprendimas. — Kaip tautinis auklėjimas prasideda kalba, taip jis baigiasi apsisprendimu prisiimti savo kilmę ir tuo būdu tėvų tautą pripažinti ir savo tauta. Normaliose aplinkybėse, gyvenant savo tautos krašte — tėvynėje, tautinis apsisprendimas vyksta savaime, be konflikto ir dėl to nepastebimai. Tik svetur tautinis apsisprendimas įgyja dramatišką charakterį, nes čia tėvų tautos teisė susiduria su faktu, kad savaime įsigyvenama ir į gyvenamojo krašto tautą. Todėl šiuo atveju tautinis apsisprendimas taip pat įgyja ir daug sąmoningesnį bei laisvesnį charakterį.

Kaip kiekvienas apsisprendimas, taip ir tautinis apsisprendimas iš esmės yra asmeniškasis ir laisvas aktas. Galima žmogų išmokyti bet kurios kalbos, daugiau dedant pastangų iš šalies negu jam pačiam. Bet šituo būdu negalima "išmokyti" tautinio apsisprendimo. Tai nebe išmokymo reikalas. Antra vertus, negali būti teigiamai apsisprendžiamą visišką tuštumą, be jokio pagrindo. Jei svetur nieko negaunama iš tėvų tautos, tai savaime ji ir lieka lyg svetima. Nors ir tėvų kalbos išmokimas ir susipažinimas su tėvų tautos kultūra bei istorija dar savaime nelaiduoja teigiamo tautinio apsisprendimo, bet visa tai tokį apsisprendimą rengia ir deda jam pagrindą. Šia prasme ir svetur tautinis apsisprendimas yra rengiamas visą laiką nuo vaiko dienų. Tačiau subrendus kiekvienam vis tiek tenka pačiam persigurmti su savimi, galutinai apsisprendžiant, ar jis pripažįsta tėvų tautą savąja ir jai skiria savo meilę ar ne.

Čia ir slypi visų lietuviškųjų jaunimo organizacijų prasmė — brandinti savo narius teigiamam apsisprendimui už lietuvybę. Kad šis uždavinys nėra lengvas, gerai visi žinome. Vyresnieji žinome, kaip sunku diegti lietuviškojo auklėjimo reikalavimus. Jaunesnieji žinote, kaip savaime jie "nesivykdo". Bet tai ir liudija, koks svarbus vaidmuo mūsų organizacijai tenka kovoje už lietuviškosios išeivijos tautinę gyvybę.

Teigiamo lietuviško apsisprendimo brandinime lietuviškosios organizacijos, gal būt, turi lemiančios reikšmės net daugiau už tėvus ir mokytojus, nes jose jaunimo lietuviškasis nusiteikimas vyksta savo pačių laisvu noru. Tėvų ir mokytojų pastangos dažnai nueina niekais dėl to, kad nepasiekia vaiko sielos. Vienas dalykas yra perteikti teorines žinias, kitas — įdiegti moralinio pobūdžio nusistatymus. Žinios yra išmokomos nepriklausomai nuo mokinio noro ar nenoro, jei tik jis mokomas. O moralinio pobūdžio nusistatymų perteikimas laimi tik tada, kai jis laimi laisvą apsisprendimą. Tėvams ir mokytojams dažnai sunku įdiegti lietuvišką nusistatymą dėl to, kad autoritetinis lietuviybės diegimas bręstančioje vaiko asmenybėje sukelia maištininkišką užsispyrimą nepaklusti. Pakankamai tokios pagundos atsiranda ir savo pačių organizacijoje. Bet vis dėlto, nebejuočiant tokio autoritetinio "spaudimo", organizacijoje yra mažiau pagundos užsispyrta savo laisvei įrodyti ir tuo pačiu yra daugiau laisvės patiems bliviai dalyką apsvarstyti.

Šia prasme galima visą lietuviškoje organizacijoje dalyvavimą laikyti pastoviu lietuviškojo apsisprendimo brandinimu. Tačiau galutinai šis apsisprendimas lieka kiekvieno asmeniškasis reikalas. Kiekvienas galutinai turi pats persigurmti savo sąžinėje, o nebe organizacijoje. Organizacija šiame pagrindiniame

persigrūmimo gali iš šalies padėti tik netiesiogine pagalba, kiek galint dalykiškiau ir blaiviau nušviesdama tautinio apsisprendimo prasmę tiek savų, tiek svetimų nesusipratimų akivaizdoje.

Teigiamą tautinį apsisprendimą už lietuvių daug apsunkena perėmimas to sofistiškai drumsto tautos supratimo, kuris būdingai viešpatauja "katilinėse" ("melting pot" prasme) tautose. Tai tos tautos, kurios lydosi iš įvairių tautų.

Iš vienos pusės šios tautos praktikuoja tiesiog kultinį nacionalizmą, kuris suprantamas tik turint mintyje šių tautų naujakuriškumą. Iš tikrųjų amerikiečiai savo konstituciją, suteikusią pagrindą ne tik Jungtinėms Amerikos Valstybėms, bet ir pačiai amerikiečių tautai, garbina lyg kokį šventą tekstą. O mokyklose kalbamoji priesaika Jungtinių Amerikos Valstybių vėliavai ir kraštui yra kone meldimasis. Toks kultiškas nacionalizmas negali nepalikti pėdsakų visuose, kurie turi pereiti per jo ugnį.

Iš antros pusės, lyg nusikračius bet kokio nacionalizmo, skelbiamas internacionalizmas ar tiesiog kosmopolitizmas, vaizduojant "nacionalizmą" kone nacizmu ir aplamai niekinant tautinį "siaurumą". Istorikai tai nieko nauja: visose imperijose buvo panaši tendencija skelbti kosmopolitizmą, o praktikuoti nacionalizmą. Tačiau jaunus žmones šitoks praktinio nacionalizmo pridengimas teoriniu internacionalizmu savaime nuteikia nutausti — nebeskirti vertės tautybės "atgyventam prietarui" ir su entuziazmu lydytis į naują "anttautinę" (ar tiesiog "nebetautinę") tautą.

Blaiviam tautiniam apsisprendimui pirmoji sąlyga yra kritiškai permatyti šį tautos sąvokos sujaukimą bei "išstiprymą" (pagal "melting pot" doktriną) ir kiek galint susidaryti neiškreiptą tautos sampratą. Todėl yra aktualu ir mūsų lietuviškojo auklėjimo programoje daugiau skirti dėmesio aplamai tautos klausimui, kad būtų tinkamiau suprastas ir tautinės ištikimybės reikalas. Drįstu manyti, kad būtų pravartu visiems jaunesniesiems persigrūmti su tais klausimais, kuriuos teko svarstyti knygoje "Tauta ir tautinė ištikimybė". Nemažiau svarbu pozityvaus lietuviško apsisprendimo neapsunkinti ir iš savo pusės neblaiviu mistifikavimu, norint lietuviškumą matuoti abejingumu gyvenamajam kraštui ar laikant patriotizmo reikalavimu grįžimą Lietuvon, kai tik ji bus laisva. Perdėti ir tuo pačiu netikri patriotizmo vardan keliami reikalavimai yra taip pat savo rūšies "smegenų išplovimas", tik negalys turėti pasisekimo dėl to, kad jis neturi ir tikro pagrindo. Norėdami iš tikro laimėti savo jaunosios kartos pozityvų apsisprendimą už lietuvių, turime saugotis nuo bet kokio patriotizmo reikalavimų neblaivaus perdėjimo ir nereikalauti nieko daugiau, negu yra teisės ir pagrindo. Reikalaudami daugiau, negu yra teisės ir pagrindo, tik aptemdome tai visa, ko iš tiesų galima lietuvių vardan reikalauti iš mūsų jaunosios kartos.

Jaunosios kartos santykis yra skirtingas tiek su Lietuva, tiek su Amerika, Australija, Brazilija ar kuriuo kitu kraštu, kuriame gyvenama. Vyresnieji, išrauti iš tėvų žemės, ne be pagrindo kalbame apie savo tremtį, nors ir kaip "suemigrantėjame", besikurdami naujuose kraštuose. Daugelis ir gerai įsikūrėme tuose kraštuose (net geriau negu Lietuvoje), bet vis tiek tie kraštai mums lieka nesavi. Grįžtume ar negrįžtume Lietuvon atsiradus galimybei, vis tiek liekame kritiški savo naujiems kraštams. Kita situacija jaunosios kartos, tuose kraštuose jau gimusios ar bent juose nuo vaikystės užaugusios. Šie kraštai jaunajai kartai nieku būdu nebėra svetimi. Priešingai, šie kraštai jaunajai kartai yra savi gimtiniai kraštai. Vyresnieji tekalbame apie savo pilietinį lojalumą mus prigludusiems kraštams. Jaunesnieji yra daugiau negu tik šių kraštų lojalūs piliečiai — jie patriotiškai myli šiuos kraštus. Priešingai, Lietuvos kraštas jiems yra svetimas kraštas, nes niekada nematytas. Todėl visai suprantama, kad jaunoji karta ir nėra nusiteikusi kalbėti apie grįžimą Lietuvon, net jei netrukus tai būtų galima. Grįžimą rinkęsi tik negausios išimtys, nes tai būtų tikrai nebe eilinio lietuviško idealizmo liudijimas.

Reikia tai visa paprastai pripažinti, nes tai visa yra taip ta prasme, kuria negalima tikrovės pakeisti. Tik tai dar nesudaro visos tikrovės, kaip savo ruožtu turi pripažinti ir jaunoji karta. Gimimas svetur ir Lietuvon negrįžimas dar nereiškia nebebuvo lietuviams. Esmingiau yra ne tai, kur gimta, o iš ko gimta ir dėl to — kuo gimta. Tauta iš esmės yra ne geografijos, o istorijos sąvoka, nes ne kraštas, o žmonės sudaro tautą. Ir Lietuva esmine prasme yra ne kraštas Baltijos pajūryje, o mes patys — visi lietuviai. Ir JAV ar Kanadoje, Australijoje ar Brazilijoje gimstama iš lietuvių tėvų, gimstama lietuviai ir šia prasme lietuvių tautoje. Nėra ko save pačius neigti, išsiginant savo tautinės kilmės ir priklausomybės dėl to, kad likimas gimtuoju kraštu lėmė nebe tėvų žemę. Savęs pačių neniekinant, lygiai tenka priimti visą apvaizdinę skirtį — ir savo gimimą iš lietuvių tėvų ir tuo pačiu gimimą lietuviams, ir savo gimimą nebe tėvų žemėje.

Kaip suderinti šią dvejopą apvaizdinę skirtį, savęs "neskaldant"? Pirmiausia tenka į tokį klausimą pastebėti, kad iš tikro būtų skaldomasi, išsiginant iš to, ką Apvaizda skyrė, t.y. iš vienos ar antros skirties. Jauniesiems skaitytojams tenka tiesiog pasakyti: lygiai priklausote ir lietuvių tautai, ir savo gimtiesiems kraštams. Niekas negali iš jūsų reikalauti ir niekas iš jūsų nereikalauja būti kuo kitu, negu iš tikrųjų esate. Būkite, kuo ir esate — lietuviais, gimusiais nebe tėvų žemėje, o kituose kraštuose, jums tapusiais savais kraštais.

Tokia dvejopa skirtis nereiškia jokie "suskilimo", kol ji blaiviai priimama. "Suskilimas" jaučiamas tik tada, kai norima vieną kurią skirtį principiškai paneigti ar bent faktiškai nevykdyti jai tenkančių pareigų. Lygiai abiem atvejais jaučiamas "suskilimas" dėl to, kad norima jaustis teisiais, negalint tokiais jaustis dėl bent pasąmoniškai jaučiamos kaltės. Todėl, užuot ieškojus "suskilime" pasiteisinimo, tenka atvirai pažvelgti į savo sąžinę. Sąžinę nuramina ne kaltės nepripažinimas, o tik jos nugalėjimas. Skundimasis "suskilimu" nieko nepateisina, o tik liudija vienokią ar kitokią kaltę.

Neatsitiktinai katilinėse tautose populiarinamas "suskilimas", nes jis nemažiau tarnauja "plauti smegenims", kaip ir anksčiau minėtasis tautos sąvokos sujaukimas praktinio nacionalizmo ir doktrininio kosmopolitizmo lydiniu. Nekritiškai perimdami "melting pot'o" psichoanalitikų šnekas, ir mes per daug leidžiamės įsikalbėti "suskilimą" ten, kur klausimas tėra apie tautinį apsileidimą. Neįsikalbėjime "suskilimo" be pagrindo, nes tai lygu įsikalbėti ligą ir iš tikro pradėti į dalyką liguistai žvelgti. Kaip vyresnieji liguistai grimzta į aimanas, skaičiuodami išėvių lietuvybei likusius metus ir tuo būdu lyg ruošdami lietuvybės laidotuves, taip jaunesnieji liguistai traukia jeremiadas, nuolat skųsdamiesi įkalbėtu ar įsikalbėtu "suskilimu". Iš tikro būtų labai sveika baigti šias liguistas jeremiadas ir jas pakeisti sveiku žvilgiu į visus sunkumus, be kurių nėra gyvenimo. Iš įsikalbėtų ligų pasveikti nėra geresnio vaisto, kaip sau pačiam tarti: esu sveikas ir imuosi su gyvenimu grumtis, savo energijos nebeparalizuodamas aimanomis.

Dabarties civilizacijoje niekas negyvename tik vienoj dimensijoje. Visi priklausome įvairioms bendruomenėms ir šia prasme visi esame "suskilę". Visi turėtume pavydėti akmens amžiaus žmogui, galėjusiam gyventi tik vienoj savo šeimos dimensijoje. Bet nepavydime, nes savo dimensijų įvairumą bei skirtingumą laikome ne "suskilimu", o tik aukštesnio lygio vienybės pasiekimu. Be abejo, vienoj dimensijoje gyvenimas buvo ne tik paprastesnis, bet ir lengvesnis. Gyventi daugely dimensijų iš tikro reiškia sunkiau gyventi. Tačiau normaliai niekam dėl to neateina mintin skųstis, nes tai drauge reiškia turtingiau gyventi.

Pasisakydamas prieš liguistą "suskilimo" raudą dėl gyvenimo lietuvių ir drauge gyvenamojo krašto tautoje, visiškai nemanau neigti, kad šių dviejų dimensijų derinimas nekeltų jokių sunkumų. Negaliu šioje vietoje išsamiau leisti į klausimą, kaip suderinti lietuviškumą su amerikoniškumu ar kanadiškumu, su australiškumu ar brazilišku. Tegaliu pačia pagrindine mintimi pasidalyti. Nieku būdu nekeliamas klausimas, ar reikia gintis nuo JAV ar Kanados, Australijos ar Brazilijos. Priešingai, reikia kuo giliau jas suprasti, norint drauge gyventi ir lietuvių tautos dimensijoje. Visos šios tautos tebėra formavimosi procese. Visų pirma jų formavimasis vyksta "melting pot'o" principu, visiems su visais besilydant. Tai pats paprasčiausias, bet dėl to ir pats skurdžiausias kelias: maišant "balta" ir "juoda", gaunama tik blanki pilkuma — pilka niveliacija. Kitą, sunkesnę, bet turtingesnę, kelią nurodė amerikiečių demokratijos poetas Walt Whitmanas savąja Amerikos kaip "tautų tautos" (a nation of nations) vizija. Tik maža dalimi ši poeto vizija ligi šiol įsikūnijo Jungtinių Amerikos Valstybių tikrovėje. Bet ši vizija rodo visoms katilinėms tautoms didelę ateities galimybę — tapti ne "tirpyklomis" bei "lydyklomis", o "tautų tautomis", kur įvairios tautinės bendruomenės laisvai save skleistų ir tuo būdu vietoj blankios pilkumos kurtų turtingą spalvų darną.

Ši vizija rodo ir mums galimybę ne sunykti trąša įvairiuose pasviečiuose, o kiekviename savo gyvenamame krašte išsiskleisti Lietuvos žiedu. Ši vizija — tik utopija? Iš anksto tai neatsakomas klausimas, bet daug utopijų virto tikrove. Jei tai būtų ir tik utopija, ji verta siekimo dėl to, kad joj slypi žadinimas į gyvybę, o ne mirties lėmimas. Ši vizija žadina į lietuviškos gyvybės prasmingą išskleidimą, užuot beprasmiško sunykimo. Bet taip pat ši vizija žadina kurti ir turtingesnę Ameriką ar Kanadą, Australiją ar Braziliją. Tai apskritai turtingesnio pasaulio vizija.

4. Apeliavimas į jaunimą (lietuvybė kaip jaunosios kartos reikalas). — Vyresnieji, kaip tėvai, mokytojai, organizacijų vadovai ir aplamai lietuviai patriotai, rūpinamės, kad ir svetur jaunoji karta nedingtų lietuvių tautai. Tačiau, kiek nuoširdžiai tuo reikalu besirūpintume, vis tiek galutinai tai ne nuo vyresniųjų priklauso.

Galutinai tai priklauso nuo pačios jaunosios kartos. Tai jos reikalas, ir ji lems, kokį kelią pasirinks. Vyresnieji tegalime apeliuoti į jaunąją kartą, kad ji neišsižadėtų savo tėvų tautos.

Neturiu jokios abejonės dėl ateitininkiškojo jaunimo, kad jis nuoširdžiai trokšta kuo gyvybingesnės ateities tiek ateitininkijai, tiek visai lietuviškajai išeivijai. Neabejoju visų gerais norais. Deja, norų nepakanka, nors jie būtų kuo geriausi ir kuo nuoširdžiausi. Reikia ne tik norėti, bet ir ištesėti — savo norus paversti realiomis pastangomis. Veltui niekas nieko nelaimi. Viską tenka darbu iškovoti. Nei lietuvių kalbos pakankamai negali būti išmokta be pastangų, nei pats teigiamas lietuviškas apsisprendimas nesusikuria iš nieko. Todėl ir yra svarbu ne tik gerų norų turėti, bet ir iš tikro rinktis kelią, žadantį gyvybę, o ne lemiantį mirtį (tiek tautiniu, tiek organizaciniu atžvilgiu).

Vyresnieji apeliuojame, nurodome, patariame eta, bet faktiškai viską nulemiate jūs, jaunieji. Be jūsų atitinkamo nusiteikimo liks bergždžios visos vyresniųjų pastangos. Niekas negali nieko iš jūsų "išreikalauti", ko patys nenorėsite iš savęs išreikalauti savo noru ir savo darbu. Tai jūsų reikalas, ir dėl to galutinai visa yra jūsų valioje ir rankose.

Jei tėvai mažiau sąmoningi ar rūpestingi, tai ir juos perlenkiate į savo pusę. Tiesa, kad vaikai "matuoja" tėvus pagal patarlę "kokie tėvai, tokie ir vaikai". Bet, antra vertus, ir tėvai "matuojasi" pagal vaikus — nenori kaltais prisipažinti dėl savo vaikų ir dėl to galų gale jiems nusileidžia, sutikdami, jog ko nepasisėkė vaikams įdiegti, to ir nebuvo "galima" (nors tose pačiose aplinkybėse kitiems tai buvo galima).

Labai nesunku ir lituanistinėje mokykloje nugalėti ("apstatyti") mokytojus: kai bendras nenoras sąžiningai mokytis numuša mokyklos lygį, tai nebe daug ko belieka ir mokytis. Svarbiausia, galima trejetuką gauti, praktiškai ir nesimokant, nes mokytojai baiminasi palikimu antriems metams toje pačioje klasėje ižeisti ambiciją ir visiškai atgrasyti nuo lituanistinės mokyklos. Todėl ir žinau atvejų, kur per aštuonerius lituanistinės mokyklos lankymo metus buvo "sugebėta" taip pamiršti ir tai, ko vaikystėje buvo išmokta, kad pagaliau nė trijų žodžių sakinio lietuviškai nebebuvo žmoniškai sudedama.

Panašiai galima ir organizacijoj metai iš metų trintis be jokios naudos, pranuobodžiaujant susirinkimus ir atgyjant tik po jų "laisvojo programoj".

Niekas "neprisiekios" ir "neprišnipinės" nei namuose, nei lituanistinėje mokykloje, nei pagaliau mūsų organizacijoje. Galite niekais paversti visas vyresniųjų pastangas. Bet ką iš tikro apgausite? Tik save pačius, nes juo labiau lietuviškajame brendime atsiliksite, juo bus sunkiau vėliau atsitiesti.

Bus juo sunkiau ir dėl to, kad, išaugant iš vaiko metų, išskyla kita pagunda — nebepaisyti iš užsispyrimo. Vaikas neįsižeidžia, kai jam primeni užsimiršimą — net ir tada, kai nuolat tą patį jam reikia priminti. Priešingai, išaugus iš vaiko metų, kiekvienas iš šalies priminimas yra nebemalonus, nes tai jau yra kaltės priminimas. Todėl šitą priminimų nejaukumą ir ima dengti priešiška reakcija: "kiek norite, kalbėkite — man tai nesvarbu!". Tai nebe vaiko, bet vaikiškas reagavimas (vaikišku galima likti dar ilgai po vaiko metų!). Išmintinga ne vaikiškai dangstyti nepaisymu, buku užsispyrimu ar tiesiog priešišku žūlumu, o suprasti reikalą, nebelaukti iš šalies priminimų ir pačiam sau "priminti".

Kol visų protingų reikalavimų baiminamasi kaip "laisvės varžymo", tol dar vaikiškai elgiamasi. Subręstama, kai šie reikalavimai sąmoningai suprantami ir laisvai priimami. Todėl ir bandžiau anksčiau pabrėžti, kaip svarbu sąmoningai suprasti ir tokius kasdieniškai "smulkius" dalykus, kaip lietuvių kalbos kasdieninį vartojimą, lituanistinės mokyklos sąžiningą lankymą etc.

Kaip anksčiau pastebėjau, lietuviškojoje išeivijoje ateitininkai nesudarome oazės ir negalime sudaryti. Nors tautinis apsisprendimas yra asmens dalykas, bet niekas negali likti izoliuotas. Nutautimas visada vyksta kolektyviai: vieniems nutaustant, ir kitiems sunku spirtis prieš nutautimą jau vien dėl to, kad sunku abejingoj ar tiesiog priešiškoj aplinkoj reikštis. Nejučiomis ir mūsų, ateitininkų, jaunimą paskui save velka "kiti" — bendroji lietuvių išeivinio jaunimo nuotaika. Todėl savo ruožtu ir reikia ne vien savimi pačiais rūpintis, bet ir visu lietuviškuoju jaunimu susirūpinti.

Niekada nėra teisu visus lygiomis imti. Turime tiesiog pasigėrėtino jaunimo tiek individualiai, tiek atskirose vietovėse sudarančių gyvus židinėlius. Šis jaunimas akivaizdžiai ir liudija, kad visiškai nėra pagrindo

deklamuoti apie nutautimo neišvengiamybę. Šis gyvos lietuviškos dvasios jaunimas turėtų būti tautinės atsparos pavyzdžiu visiems. Deja, daugumai pavyzdžiu yra "kiti" — ta masė, kuriai geriau visada yra tai, kas lengviau. O būti nešamam nutautimo srovės neabejojamai yra lengviau, negu prieš ją kovoti. Tai ir sudaro grėsmingą padėtį.

Jei nieko nelaukiant nekils jaunime sąmoningas pasipriešinimas vis labiau plintančiam demoralizavimuisi lituanistinėse mokyklose ir net savo paties lietuviškose organizacijose, reikia atvirai įspėti, kad netrukus su mūsų lietuviškuoju jaunimu bus taip bloga, jog bus jau per vėlu ką bepadaryti. Negalima nelaikyti grėsminga padėtimi, kai vis labiau lietuvių kalba lieka tik pamokų ar oficialios programos dalyku. Tai ne lietuviškasis auklėjimasis, o savotiškas iš lietuviybės tyčiojimas. Kad šis tyčiojimas vyksta be blogos valios, nes nesąmoningai ("daug negalvojančiam"), dalyko nekeičia. Norint iš tikro lietuviais auklėtis, būtina griežtai pakeisti savo laikymąsi tiek lituanistinėje mokykloje, tiek savo lietuviškose organizacijose. Reikia įžiebtį lietuvišką dvasią lituanistinėje mokykloje, pradėdant ją lankyti ne iš tėvų "prievertos", o savo noru. Reikia atnaujinti ir savo lietuviškąsias organizacijas, nusistatant savo pačių noru jose vykdyti lietuviškojo auklėjimo reikalavimus ir tuo būdu padaryti galą jų niekinimui nepaisant to, ką jos skelbia ir kam jose įsipareigojama. Reikia lietuviškajame jaunime sąjūdžio rimtai sau tarti:

vykdome lietuviškojo auklėjimo reikalavimus ne "pro forma" ir "dėl akių", nelaukdami nei iš aukščiau raginimų, nei iš šalies priežiūros, o nuoširdžiai ir sąžiningai, nes mes patys norime juos vykdyti, nusistatę subręsti sąmoningais lietuviais.

Reikia tokio sąjūdžio pačiame jaunime, kad lietuviškojo auklėjimo reikalavimai neskambėtų tik vyresniųjų ("senių") balsu, o išreikštų paties jaunimo ryžtį. Tik paties jaunimo toks sąjūdis gali nugalėti apatišką nuotaiką, kurion stumia nuolatinis iš aukščiau ir iš šalies aimanuojantis raginimas "likti lietuviais". Tik paties jaunimo toks sąjūdis gali lietuviybės rūpesčiui jaunime suteikti sveiką ir blavią perspektyvą: vykdyti lietuviškojo auklėjimo reikalavimus — tai ne svetima našta, o laisva ryžtis! Tik paties jaunimo toks sąjūdis pagaliau gali sužerėti tuo jaunu entuziazmu kuriam nieko nėra sunku, nes sunkūs uždaviniai jaunimą ne baimina, o vilioja sutinkamus sunkumus nugalėti.

Į tokį sąjūdį pačiame jaunime kviečiu visus jaunuosius ateitininkus. Kviečiu jį žiebtį savo tarpe, susitelkiant apie tuos, kurie ir dabar nestokoja entuziazmo, bet kurių entuziazmą smelkia daugumos abejingumas. Kviečiu tokį sąjūdį žiebtį ir visame lietuviškajame jaunime.

Prieš tą patį uždavinį moksleiviuose stovi skautai. Aplamai imant, nedaug lieka neorganizuoto lietuvių jaunimo šalia moksleivių ateitininkų ir skautų. Jei šios dvi moksleivinio amžiaus jaunimo organizacijos efektyviai imtųsi lietuviškojo auklėjimo uždavinių, tai ir spręstųsi lietuvių išsivijimo jaunimo problema. Ateitininkai ir skautai esame tik skirtingos, o ne priešingos organizacijos. Nėra jokio pagrindo savo tarpe šnairuotis, nors, gal būt, retkarčiais vienur kitur pasitaiko ir "konkurencinio" šnairavimosi. Beprasmiška šnairuotis, kur nėra principinio priešiško. Bet tikrai būtų prasminga abiem organizacijoms gyviau bendradarbiauti sveikai suprastomis varžybomis. Ir lietuviškąjį sąjūdį pačiame jaunime visų pirma įsivaizduočiau atskirų vietovių ateitininkų ir skautų bendru susitarimu atitinkamoje vietovėje imtis lietuviško atsinaujinimo — nuteikti savo narius kitomis akimis pažvelgti į lituanistinę mokyklą, įgyvendinti reikalavimą visur lietuvių tarpe vartoti lietuvių kalbą, domėtis lietuviškaisiais dalykais, parengimais etc.

Norėčiau, kad šis mano apeliavimas pasiektų visus ateitininkus bet kuriame žemyne begyvenančius. Pasiektų visus tuo pagrindu, iš kurio jis ir kilo — ateitininko lietuviškosios sąžinės. Esu paskutinysis, kuris stoviu ateitininkijos priešakyje pilnai subrędęs dar nepriklausomoje Lietuvoje, nors ir nebeturėjau laiko joje "gyvenimą išieiti" (pirmosios ir paskutinės mano pareigos nepriklausomoje Lietuvoje buvo tik karinė tarnyba). Gal dėl to, lyg nenusilenkdamas šiam likimui, laimei ar nelaimei, ir svetur pasirinkau lietuviško darbo dalią. Ne iš knygų lietuviškuoju klausimu kalbu, o greičiau iš paties gyvenimo ir rašau. Visus lietuviškojo auklėjimo rūpesčius gerai ir pats žinau, nes ir mano visi sūnūs gimė jau nebe Lietuvoje. Tačiau taip pat žinau, kad nėra nenugalimų rūpesčių. Todėl niekada rūpesčiai ir nereiškia nevilties. Taip su kitais, taip ir su lietuviškaisiais rūpesčiais: arba juos nugalime, arba jie mus nugali. Laukiu, kad visos čia dėstytosios mintys nebūtų negirdomis nuleistos, o būtų pasvertos, kiek jose yra tiesos, malonios ar nemalonios.

III. NAUJO KARTŲ DIALOGO SŪKURYJE

1. Pozityvi kartų dialogo prasmė. — Iš visų klausimų, kylančių žvelgiant į savo pačių organizaciją, reikšmingiausiu laikau vyresniosios ir jaunosios kartos santykį. Brendus visiškai skirtingose aplinkybėse, natūralu daugiau ar mažiau išsiskirti. Iš vienos pusės jaunieji dažnai skundžiasi, kad vyresnieji nepajėgia ar nenori jų suprasti. Iš antros pusės vyresnieji savo ruožtu kelia klausimą: ar jaunieji patys save supranta?

Apskritai generacinė įtampa yra natūrali istorinės kaitos apraiška. Nieko nuostabaus, kad ir savo tarpe su ja susiduriame. Tik svarbu, kad ji nevirstų bergždžia priešybe, o tarnautų abiejų "šalių" pozityviam žadinimui. Žinoma, nors ir savo tarpe vyksta, kartų dialogas yra kartus, nes tai "besimylinčių kova" — tėvų ir vaikų. Neišvengiamai abejose šalyse "bekovojant" susitelkia tam tikro vieno antrais nusivylimo. O kiekvienas nusivylimas yra kartus. Tačiau, nors kiek kartų dialogas gręstų apkarsti, niekada negalima nuo jo trauktis, nes tai būtų lygu bėgti vieniems nuo antrų.

Sėkmingai dialogui vesti pagrindinė sąlyga — nė vienai šaliai iš anksto nesijausti visiškai teisiai, todėl lojaliai klausytis, ką turi pasakyti ir antroji šalis. Svarbiausia, nereikia kartų dialogo įsivaizduoti "teisuolių ir neteisuolių" {good and bad guys} grumtynėmis. Juo labiau tai galioja ateitininkiškosios šeimos dialogui. Abejose šalyse yra pakankamai ateitininkiško idealizmo, gilaus krikščioniškumo ir nuoširdaus lietuviškumo. Bet lygiai abejose šalyse pasitaiko ir pagundų idealizmą iškeisti į oportunizmą, grimzti į egoistinį abejingumą, baimintis aukos etc. Tuo, kas gera, reikia lygiai visur džiaugtis, o prieš tai, kas bloga, tenka lygiai visur kovoti.

Akcentavau, kad kartų dialogo netenka įsivaizduoti kaip "teisiųjų ir neteisiųjų" konfliktą, nes iš tikro kartų dialogą sudaro skyrimasis ir dėl gėrio. Gėris, kaip ir tiesa, yra neišsemiamas. Joks atskiras žmogus ir jokia karta negali išsemti visų žmogiškųjų galimybių ir tuo būdu pasiekti galutinės tobulybės. Renkantis viena, savaime išskiriama visa kita. Noromis nenoromis visada tenka prisiimti vienašališkumą. Neišvengiamai rinkimasis vyksta ne tik tarp gėrio ir blogio, bet ir pačiame gėryje. Vienas labiau patraukia vienos vertybės, antrus — kitos.

Vyresniosios kartos širdis visų pirma skirta lietuviškosios bendruomenės rūpesčiams. O jaunoji karta visų pirma nori savo ateitininkiškumą liudyti gyvenamojo krašto problemose. Palyginkime vienų ir antrų respektvų jautrumą ir abejingumą, pavyzdžiui, lietuviškųjų politinių partijų ir negrų klausimu Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Kas vieniems vis dar lieka gyva žaizda (katalikų "politinis suskilimas"), antriesiems tėra archyvinis erzelis. Ir atvirkščiai, kas vieniems atrodo prabangiškas domesys svetimais reikalais (amerikiečių rasizmo problema), tas antriesiems yra ateitininkiškosios sąžinės gilus rūpestis.

Tai drastiškai akivaizdus pavyzdys. Bet jis akivaizdžiai iliustruoja, kad generacinę įtampą sudaro išsiskyrimas pozityviais rūpesčiais, o ne banalus piktinimasis dėl vieno "sukalkėjimo" ar dėl antrų "nesubrendimo". Jei visą įtampą keltų tik paprastas "apsišaudymas" dėl visuose pakankamų netobulybių, tai ji ir liktų tik nereikšmingas savo tarpe pasierzinimas. Bet kai išsiskiriamą dėl gilesnių rūpesčių, toks pozityvus išsiskyrimas abiems šalims sudaro žadinantį iššūkį. Rimtai vedamas pozityvus kartų dialogas nereikia jokio "skaldymosi", o tėra gyvas visų susitelkimas bendriesiems uždaviniams kuo plačiau aprėpti. Todėl ir mūsų tarpe vykstantį kartų dialogą laikau ne destruktivia apraiška, o mūsų gyvybės apraiška (destruktivia apraiška jį paverstų tik išsigimimas į erzelinį priekaištavimąsi).

Todėl kartoju: netenka kartų dialogo baimintis, tik reikia jį kūrybiškai vesti. Vyresniajai kartai yra uždavinys teisingiau suprasti gyvenamuosius kraštus, kad būtų galima savo ruožtu teisingiau suprasti ir šiuose kraštuose brenusią jaunąją kartą. O jaunajai kartai yra uždavinys giliau įsigyventi į lietuviškąją bendruomenę, kad gyviau būtų jaučiami ir jos rūpesčiai. Ir lygiai visiems reikia jautriau skirti, kas esminga ir kas ne, kas principo ir kas tik metodo klausimas, kad nebūtų sustingstama fosiliniame konservatizme ar metamasi į kraštutinį radikalizmą. Gyva dvasia visada ieško naujų formų sau realizuoti, ir todėl netenka senų formų laikytis lyg kokių esminių principų. O esminiai principai — katalikiškumas ir lietuviškumas — yra tie patys visoms ateitininkų kartoms, šie principai sudaro pagrindą, ant kurio galime leistis į kartų dialogą be baimės jame "susiskaldyti".

2. Trys klausimai dabartiniame kartų dialoge. — Asmeniškai norėčiau į dabartinį ateitininkiškosios šeimos dialogą įsijungti trimis savo klausimais (savaime daugiau keliamais jaunajai kartai dėl to, kad teisę kalbėti jaunosios kartos vardu jau esu seniai praradęs — perleidęs savo sūnums).

Nuoširdžiai džiaugiuosi ir giliai vertinu tą krikščionišką žvilgio laisvumą ir širdies jautrumą, kuriuo jaunoji ateitininkų karta pasireiškė tiek "Ateities" puslapiuose, tiek visoje mūsų organizacijoje. Tai mūsų pačių vertingiausių tradicijų tęsimas naujose laiko ir vietos aplinkybėse. Tegaliu iš širdies tarti: ženkite nepailsdami, su entuziazmu, bet be kartėlio. Su entuziazmu, kad juo plačiau savo idėjomis uždegtumėte ir visus kitus. Be kartėlio, kad žmones išjudintumėte, o ne suerzintumėte. Iš paviršiaus išjudinimas ir suerzinimas gali panašiai atrodyti, tačiau pirmasis yra vaisingas, o antrasis lieka bergždžias.

o. Ar nėra veržimosi pro atviras duris? — Kaip savo vietoje buvau pastebėjęs, Vatikano susirinkimas neužtiko mūsų visiškai netikėtai. Daug dabar prasiveržusių minčių brendo ir mūsų tarpe. Esame už jas kovoję jau tada, kai tikra prasme reikėjo už jas kovoti, o ne tik jas ataidėti. Nieku būdu nebuvo konservatyvumo "tvirtovė". Todėl ir kyla klausimas, ar kartais nėra veržimosi pro atviras duris. Ar be pagrindo neįsivaizduojama opozicijos, kur jos nėra?

Iš tiesų, kartais susidaro įspūdis, kad išsirengiama didelė kovon, tik nerandama, su kuo kovoti, arba "priešus" susidaroma pačia tokia kova (kai ką puoli, nors ir be pagrindo, vis tiek priverti jį gintis).

Tai bendra "tėvų ir vaikų" įtampos situacija. Natūralu, kad jaunimas nori būti pažangesnis už tėvus — ne tik nuo jų išsiskirti savo individualybe, bet ir juos pralenkti savo tobulyste. Tačiau vaikiška įsivaizduoti, kad savo pažangumui įrodyti reikia savo tėvus nuvertinti — paversti tokiais stabarais, kokiais jie nebuvo ir nėra. Žinoma, konservatyvesnėse šeimose nesunku tokiai pagundai susidaryti: juo kas pats augo perdėm konservatyvioj atmosferoj, juo labiau gundosi pasirodyti iš jos išsilaisvinęs, kai nuo tėvų atsiplėšia. Bėda tik, kad tokiais atvejais, kur tenka radikaliau "persilaužti", savaime formuojasi resentimentinė nuotaika, kurioj žmogus imasi savo pažangumą liudyti daugiau įniršimu prieš kitų nepažangumą negu rūpinimusi savimi pačiu. Nors kiekviena karta ryžtasi būti pažangesnė, tačiau galima žengti ne tik pirmyn, bet ir atgal. Tikras žengimas pirmyn iš žmogaus reikalauja ne demonstruoti pažangumą, o įsigyti žmogiškos rimties. Antraip, tariamas pažangumas tėra paprasta bravūra. Tikras pažangumas yra neatsiejamas nuo žmogiško kilnumo. Tikrai žengti pirmyn — tai ne niršti ant kitų ir savimi pačiu didžiutis, o iš savęs paties daugiau reikalauti idealistinio aukojimosi ir kitiems tarnavimo. Gi šiuo atžvilgiu yra aišku, kad ir kartų dialoge reikia to santūrumo, be kurio negali būti rimtai kalbamasi, o tik kovingai šūkaujama.

Tai pasakyta aplamai. Tačiau, gal būt, galima kelti klausimą, ar kartais ir mūsų tarpe nesusigundoma pažangumo vardan ieškoti "priešų" ir ten, kur iš tikro jų nėra. Žinoma, reikia reliatyviai imti ankstesnį teigimą, kad Vatikano susirinkimo nebuvo visiškai netikėtai užtikti. Ir mūsų tarpe toli gražu ne visi buvo pribrendę šiam istoriniam Bažnyčios posūkiui. Jaunesnieji (net ir jeigu anksčiau nebuvo atviri) netruko įsigyventi į atvirosios krikščionybės dvasią.

Kai kuriems vyresniesiems tai sunkiau sekasi. Todėl lengva mūsų šio meto jaunosios ir vyresniosios kartos dialogą sudramatinti liberalumo ir konservatyvumo konfliktu. Tačiau tai nebūtų teisu. Be abejo, vienas kitas iš vyresniųjų gali pagrįstai jaunesniusius papiktinti savo idėjiniu uždaru. Bet netenka iš atskirų atvejų spręsti apie visus ir nusiteikti prieš visą vyresniąją kartą. Tai būtų tokia pat neteisi generalizacija, kaip sprendimas apie visą jaunąją kartą iš vienos kitos jaunuoliškos bravūros, bedemonstruojant savarankiškumą, pažangumą, liberalumą etc. Vienaip ar antraip generalizuojant, tik bergždžiai erzinamasi ir metamasi į kraštutinybes. Nėra ko vyresniesiems baimintis, jaudintis ar tiesiog piktintis, kad kai kuriems šio meto rūpesčiams jaunesnieji yra jautresni už vyresniusius. Nėra ko jaunesniesiems veržtis pro atviras duris, pačiu tokiu veržimusi sukeliant nesusipratimų.

Pavyzdžiui tas pats "karštasis" negrų klausimas Jungtinėse Amerikos Valstybėse. Be abejo, pats šio klausimo egzistavimas šalyje, norinčioje vadovauti laisvajam pasauliui, yra ne tik žaizda, bet ir tiesiog gėdinga žaizda, šiuo klausimu ateitininkuose nėra ir negali būti kitos pažiūros, kokia privali kiekvienam krikščioniui, nežinančiam "nei žydo, nei graiko". Visada buvome prieš bet kokią diskriminaciją. Niekur niekas ateitininkuose neatstovavo jokiam rasizmui. Priešingai, visą laiką buvo įspėjama prieš rasizmą (Lietuvoj rasizmas grėسė iškilti antisemitizmo pavidalu, todėl St. Šalkauskis pakartotinai pasmerkė

antisemitizmą, o vysk. M. Reiny's net atskirą veikalą išspausdino prieš nacinį rasizmą). Jokiam rasizmui ateitininkuose nėra vietos. Todėl ir yra nesupratimas įsivaizduoti savo tarpe nesamas rasistines "tvirtoves", lyg sudarytume JAV pietinių valstybių kopiją. Kartą maždaug taip juodu ant balto buvo vaizduojama: "Ateitis" pirmoji integruosi — jau ir "Draugas" integruotas — "o dabar ir 'Darbininkui' eilė". Galima į tokį "tvirtovių" ėmimą žvelgti su šypsena tik kaip į atžaidimą ir savo tarpe to, kas vyksta amerikiečiuose. Tačiau, antraip žvelgiant (būtent rimtai imant, o ne kaip žaidimą), tai yra neatsakingas savęs pačių juodinimas, dar blogiau — be jokio pagrindo žmonių įžeidinėjimas įsivaizduotų dalykų priekaištais. Kur niekada nebuvo "segregacijos", ten nėra ko vaidinti ir "integraciją".

Iš antros pusės, tai nieku būdu nereiškia, kad apskritai mums nereikėtų domėtis negrų klausimu, laikant jį mūsų neliečiančiu. Visa, kas sudaro gyvenamųjų kraštų rūpesčius, liečia ir mus. Kaip anksčiau pabrėžiau, rasizmui nėra vietos ateitininkuose: kas susigundytų rasizmu, turėtų ateitininkus palikti. Tačiau, nors ir nėra mūsų tarpe rasistų, būtų netiesa sakyti, kad esame pakankamai jautrūs negrų klausimu. Nebūdami rasistai, nemaža dalis šiuo klausimu lieka abejingi. Todėl iš tiesų yra pagrindo ir mums jautriau negrų klausimu susidomėti. Bet nieko nepasiekiamo, kai sukeliama tik erzelių šio rimto klausimo vienaip ar kitaip nepakankamai rimtu kėlimu. Rimtus klausimus reikia rimtai ir svarstyti, žadinant sąžines, o ne aistras.

Pirma. Tiesa, JAV negrams dar nėra faktiškai laiduotos lygios pilietinės teisės, tačiau nepakanka tik teisinių priemonių nugalėti rasizmo sukurtiems santykiams. Gyvenimo tikrovėje visi klausimai yra sudėtingesni, negu teoriškai atrodo. Dėl to visada gali būti svarstoma, koku metodu sėkmingiau spręsti tą ar kitą klausimą. Nelaikyti to ar kito metodo sėkmingu rasizmo išrovimui dar nieku būdu nereiškia atstovauti rasizmui. Yra teisės kelti klausimą, ar iš tikro pasitarnauja negrų labai nuolatinės riaušinio pobūdžio demonstracijos ar tiesiog riaušės (nors oficialiai pabrėžiamas neprievartinis metodas, faktiškai jis prievartiškai naudojamas). Galimas dalykas, kad tokie metodai greičiau veda į dezintegraciją, negu į siekiamą integraciją. Riaušėmis rasiinė įtampa ne blėsinama, o kurstoma. Panašiai yra teisės klausti, ar negrai, turėdami daug ko reikalauti iš kitų, neturi daugiau ko pareikalauti ir iš savęs pačių. Nėra abejonės, kad negrų kultūrinio lygio pakėlimas ne tik mažintų jų kaimynystės baimę baltuosiuose, bet, ir tai svarbiausia, juose pačiuose nugalėtų vergijos sukurtą menkavertybės kompleksą (svarbiausia dėl to, kad kol pats žmogus sirgs menkavertiškumu, tol dvasiškai neišsiverš iš geto, kur begyventų). Pagaliau yra teisės klausti, ar ir negrams galima visur kelti savo reikalavimus be atodairos, nepaisant kitų teisėtų interesų. Paradoksiškai ir rasizmo aukos gali savo ruožtu tapti rasizmo atstovėmis. Be abejo, emocinė įtampa nepopuliaru šiuos klausimus kelti. Iš vienos pusės, šie klausimai gali būti palaikomi slapto rasistinio nusiteikimo užmaskavimu. Iš antros pusės, jie iš tikro gali būti panaudojami tų, kurie yra rasistiškai nusistatę. Tačiau ieškant paties klausimo išsprendimo, o ne demagoginio šiuo klausimu naudojimosi, reikia į klausimą žvelgti be vienokio ar kitokio partizaninio pataikavimo. Reikia jautrios širdies atsiverti skaudiems klausimams, ir reikia blaivaus proto ieškoti sprendimų, kurie gydytų senas žaizdas, neverdami naujų žaizdų; kurie vestų santaikos integracijon, o ne kurstytų dezintegracijos aistras.

Antra. Susilaukiama reakcijos visada, kai klausimas keliamas, ką nors užgauliojant (sąmoningai ar nesąmoningai, tiesiog ar netiesiog). Kurį laiką negrų teisių klausimas pas mus vis turėjo būti palydimas namų savininkų pašaipa. Kad namų savininkai yra susirūpinę neturėti nuostolių, nėra ko ironizuoti. Ne iš turtuolių tarpo yra tie "namų savininkai", kuriems tenka baimintis nuostolių dėl negrų. Tikras jautrumas greičiau reikalauja ieškoti sprendimo, kaip galima vieniems padėti, kitų neskriaudžiant. Paskutiniu metu, nuo JAV prezidentinių rinkimų, dar keisčiau pas mus negrų teisių klausimas buvo pradėtas sieti su vienokiu ar kitokiu pasityčiojimu iš lietuvių ir lietuvybės rūpesčio. Nėra ko stebėtis sulaukus ginčo (nes ne kartą atrodė, jog klausimas taip ir buvo svarstomas, kad būtų sukelta erzelių), o tenka tik pasimokyti, kad rimtus klausimus tenka kelti pozityviai, bet ne naudoti proga pademonstruoti savo "pažangumui", o kitus apšaudyti "nepažangumu". Kada JAV-ėse per ištisą šimtmetį nuo vergijos panaikinimo nebuvo pažengta ligi visiems piliečiams lygių teisių užtikrinimo, niekas neturi teisės "pažangumu" didžiutis. Tai tik senos kaltės išlyginimas.

Trečia. Nereikia jokio klausimo absoliutinti, lyg jis būtų vienintelis. Kas temato vieną klausimą, neišvengiamai jį paverčia idee fixe ir nebepajėgia blaiviai į dalykus žvelgti, nes vadovaujasi daugiau emocijomis negu protu. Negali išimties sudaryti nė negrų klausimas. Jungtinėse Amerikos Valstybėse jis iš tikro yra aštriai iškilęs. Tačiau nieku būdu jis nėra vienintelis klausimas nė pačiuose amerikiečiuose. Ir paties negrų klausimo sprendimas yra susijęs su daugelio kitų klausimų sprendimu, nes didele dalimi jis

priklauso bendrajai miestų proletariato žaizdai. O kaip lietuviai stovime ir prieš savus rūpesčius, kurių niekas už mus negalės išspręsti. Todėl ir yra tikras nesusipratimas raizgytis tokiose dilemose, kaip nelemtojų "Dainavos ar Alabamos" retorikoj. Tai vienas iš tų atvejų, kuriems galioja senas įspėjimas: neprotingų klausimų negalima protingai atsakyti, nes vienoks ar kitoks atsakymas lieka neprotingas. Ar vieni aistringai gynė "Alabamą" prieš "Dainavą", ar antri — "Dainavą" prieš "Alabamą", lygiai abeji daugiau karščiau negu galvojo. "Dainava" ir "Alabama" nėra viena antros priešai, ir dėl to nėra jokio pagrindo dėl jų darytis "priešais" (užimti priešingas pozicijas). Norint "Alabama" simbolizuoti "žmogiškuosius rūpesčius", reikia atsiminti, kad demonstravimas abejingumo savo artimiesiems paverstų tik retorine hipokrizija ir tariamą sielojimąsi "žmogiškaisiais rūpesčiais". Norint "Dainava" simbolizuoti "lietuviškuosius rūpesčius", reikia neužmiršti, kad žmogiškas nejautrumas nuvertintų ir patį lietuviškumą. Lietuviškas ir žmogiškas jautrumas neišskiria vienas antro, o turi eiti drauge. Neprotinga juos skirti klausimu ar, kai iš esmės tėra klausimas ir, atseit, ne skirti, o jungti. Taigi, ne "Dainava ar Alabama", o "Dainava ir Alabama"!

Daug veržimosi pro atviras duris būtų išvengiama, jei būtų ramiau apsvaistoma dalykus ir nešokama darytis "priešų", kur jų nėra. Tiek "karštuoju" negrų klausimu.

Lygiai ir daug kur kitur dažnai pasitaiko tokio veržimosi pro atviras duris. Kas kolegai X draudė stoti į JAV Peace Corps? Kas turėjo idealistinio nusiteikimo, tas ir stoji (turime pavyzdžių). Kas kolegės Y neleido vyksti amerikiečių jaunimo stovyklon pasimokyti, kaip dirbti su jaunimu? Reikia mums žmonių, kurie išmanytų jaunimą globoti. Kas kolegai ar kolegei Z lietuviuose kliudė būti laisvu ir pilnu žmogumi? Niekas nei draudė, nei galėjo drausti. Ne "vergų" ir ne "pusinių kreatūrų" laukiame, o laisvų ir turtingos asmenybės žmonių, nes tik tokie ir lietuviuose gali būti vertingi.

Todėl ir reikia tik ryžtis vykdyti savo kilnius siekimus, o ne popieriuje dejuoti, ieškant kažkur ir kažkokių "kaltininku" sau pateisinti. Kol tik popieriuje erzinašasi, nepasiekiamas nieko pozityvaus, o tik savo irzlumu ir kitus užkrečiama. Manoma, kad didelė kova kovojama, o iš tikro tik bergždžiai erzinašasi. Irzlus aimanavimas pateisinamas nebent bejėgiškoj senatvėj. Iš jaunų žmonių laukiama ryžties ir drąsos ne žodžiais, o veikla.

b. Ar dera lietuviybės rūpestį palikti tik vyresniesiems?— Einant prie lietuviybės rūpesčio, tenka kelti jaunajai kartai klausimą, ar ne per daug norima šį rūpestį rezervuoti tik vyresniajai kartai. Ypač šį klausimą keliu ryšium su lietuviškojo auklėjimo klausimu ateitininkuose.

Kol dar yra vyresnioji karta, kuri pakankamai jautriai sielojasi ateitininkiškojo jaunimo lietuviškuoju auklėjimu, atrodo, kad jaunesni sendraugiai (o ypač studentai) gali likti laisvi nuo šio rūpesčio. Tačiau, deja, metai bėga nepastebimu greičiu, ir netruks ateiti ta rytdiena, kai šiandieniniai jaunesni sendraugiai bus savo ruožtu virtę vyresniaja karta. Bet jei nebus anksčiau artimai sielojęsi ateitininkiškojo jaunimo auklėjimu, tai ar ir tada neliks jam abejingi?

Neužmirštu tų jaunųjų sendraugių, kurie su pavyzdingu uolumu yra įsitraukę į moksleivių globą. Bet daugelis laikosi abejingai, lyg tai ne jų dalykas. O lietuviškajame mūsų jaunimo auklėjime ypač reikia jaunųjų sendraugių kuo platesnio angažavimosi vienu ar kitu būdu. Kai lietuviybės reikalu beveik išskirtinai rūpinasi vyresnieji, tai savaime sudaromas įspūdis, jog tai ir tėra "senių" reikalas. O visi žino, kaip į "senius" žiūrima brendimo metais, kai tikimasi visą pasaulį apversti aukštyn kojomis.

Dar nelemčiau, kai iš jaunesniųjų sendraugių išgirstama net vienokio ar kitokio pasišaipymo (gyvu žodžiu ar spaudoje), kad vyresnioji karta lietuviybėje rūpinasi "per daug". Nevienam, besprendžiančiam, kaip galutinai nusistatyti lietuviybės atžvilgiu, gal tik ir reikia tokio stumtelėjimo — gana "suskilimo", gana "balansavimo", gana "seno kelio"!

Nors pagrindinis tautinis apsisprendimas turi būti rimtas persirungimas savo sąžinėje, bet dažnai tikrą apsisprendimą pakeičia ieškojimas paprasto pasiteisinimo kitais. Vienu atveju, užuot giliau persvarsčius tautybės klausimą, ieškoma tarp vyresniųjų kuo primityviausių tezių lietuviybės klausimu, kad šių tezių atmetimu būtų galima pateisinti savo "apsisprendimą". Iš antros pusės, lygiai godžiai klausomasi, ar iš jaunesniųjų autoritetų nebus kas nors "nauja" išgirsta, kas galėtų būti panaudota "nebe tokiam griežtam"

lietuvybės priėmimui. Tiesiog instinktyviai gaudoma ir su entuziazmu sutinkama kiekviena mintis, kurią vienaip ar kitaip galima panaudoti pasiteisinimui, jog svetur lietuvybės našta yra "nepakeliamai" sunki.

Pavyzdžiui, kartą klausėmės sociologinės analizės, jog išseivinė lietuvių bendruomenė nėra tobulai pilna bendruomenė, nes joje galime dalyvauti tik dalimi savo gyvenimo.

Blaiviai žiūrint, ši analizė reiškė įspėjimą, jog svetur iš tiesų sunku kovoti už tautinę gyvybę. Bet nevienas tuojau pat šoko aiškintis, jog todėl be reikalo ir "vargstame". Neįmanoma numatyti, kaip bet kuri mintis gali būti kieno "išsiaiškinta". Tačiau kiekvienu atveju tenka su visu atsakingumu pasverti, kaip bus mūsų žodžiai priimti ir suprasti tų, kurie dar stovi prieš savo pagrindinį apsisprendimą lietuvybės atžvilgiu.

Visi, vyresnieji ar jaunesnieji, turime pareigą rūpintis ateitininkiškojo jaunimo globa. Tiesa, būdami ilgo amžiaus organizacija, dabar telkiame daugiau sendraugių negu jaunimo. Tai ir sudaro pavojų užsimiršti, kad pirmasis rūpestis ateitininkuose turi likti jaunimas. Jaunimo krikščioniškasis ir lietuviškasis auklėjimas sudaro ateitininkuos prasmę. Todėl ir pačių sendraugių — tiek vyresniųjų, tiek jaunesniųjų — pagrindinis uždavinys organizacinės veiklos rėmuose yra ateitininkiškojo jaunimo globojimas. Reikia tai pabrėžti, nors kai kam tai galėtų pasirodyti "auklių" darbu. Nėra ko "auklių" darbo žeminti; rūpestis jaunų žmonių gyvenimui brandinimu niekam negali būti per žemas, nes jame žmogaus meilė tyriau liudijama negu bet kur kitur. Ypač būtų sunku suprasti "auklių" darbo baidymąsi jaunuosiuose sendraugiuose. Noromis nenoromis tektų klausiti: ar, besiskųsdami vyresniąja karta, ne daugiau sudarytumėte pagrindo jūsų abejingumu skųstis tiems, kurie po jūsų ateina? Nėra sunkesnių, bet nėra ir kilnesnių pareigų mūsų organizacijoje už jaunimo globojimą.

c. Ar nėra tendencijos faktų kultui stelbti vertybinį žvilgį? — Pagaliau keliu dar vieną klausimą, kuris yra aktualus kartų dialoge, nors ir nebėra specifiskai organizacinis klausimas. Būtent: ar nėra pavojaus ir mūsų jaunojo kartoj blėsti vertybiniam žvilgiui ir kurtis faktų kultui? Tai pavojus absoliutinti sociologinę analizę ir tuo pačiu reliatyvinti moralinį žvilgį.

Šis pavojus yra klatingas, nes jis išskyla nepastebimai ir atrodo nekaltas. Iš pradžių jis vilioja realizmo pavidalu: tik faktuose slypi tiesa, tik faktų pažinimu vyksta tiesos atskleidimas, šiuo principu remiasi visas gamtinės tikrovės mokslinis tyrimas. Todėl šis principas atrodo savaimė suprantamas ir neabejojamas. Iš tiesų jis toks yra, bet tik savo srityje. Perkeliant jį moralinės tikrovės vertinimui, iš realizmo jis virsta paprastu moraliniu reliatyvizmu.

Netenka gamtinės tikrovės faktų vertinti, pakanka juos tik konstatuoti. Nėra gamtinėje tikrovėje žodžio "privalu", nes visa valdo gamtinė būtinybė tokiu būdu, kad faktai ir dėsniai visada sutampa. "Privalu" išskyla tik su žmogiškąja laisve — moralinėje tikrovėje. Vietoj faktų laisvė atsistoja prieš vertybes: visa galima rinktis, bet ne visa yra vertinga. Todėl čia faktai ir nebereiškia tiesos: tikrovė gali būti ir neteisi. Užuoat reiškę tiesą, čia patys faktai gali būti teisi. Nebėra faktų ir dėsnių sutapimo, kaip gamtinėje tikrovėje, nes vietoj dėsnių moralinę tikrovę kuria vertybinės normos, kurios atskleidžia, kas vertinga ir todėl privalu, bet kurios palieka mus laisvus apsispręsti, ką faktiskai renkamės. Tuo būdu moraliniu žvilgiu ir išskyla skirtumas tarp "faktiskai taip yra" ir "privalu taip būti". Galima ir žmogiškąją tikrovę studijuoti tik faktiniu žvilgiu, kaip tai ir vykdo sociologija. Bet užtat sociologija ir negali imtis moralinių normų teikimo: faktinio elgesio analizė savaimė dar nesudaro pagrindo vertybių atskleidimui. O kai sociologija imasi pakeisti etiką, ji virsta moralės paneigimu: paneigus vertybines normas, tenka "normalu" laikyti visa, kas tik tam tikru nuošimčiu pasitaiko. Tuo būdu pateisinama bei įteisinama ir tai, kas iš tikrųjų yra esmingas moralės žalojimas.

Tai, kas abstrakčiai formuluota, sukonkretinkime. Nusistatydami kurios nors politinės, ūkinės ir aplamai socialinės santvarkos atžvilgiu, visų pirma žvelgiame ne į tai, kiek ji faktiskai įsitvirtinusi, o į tai, kiek ji iš tikro yra vertinga. Faktinio įsitvirtinimo visiškai nelaikome pateisinimu, jei atitinkama sistema savyje slepia žmogaus išnaudojimą bei prievartavimą. Priešingai, laikoma ne tik teise, bet ir pareiga tokią sistemą griauti, kuriant geresnę. Imant pavyzdžiu anksčiau užsimintą negrų padėtį Jungtinėse Amerikos Valstybėse, nemanome pasitenkinti tik sociologine jų padėties analize, bet rūpinamės tą padėtį gerinti. Kas norėtų pasitenkinti tokia faktine padėtimi, kuri reiškia rasinę diskriminaciją, prikištume moralinį nejautrumą. Ir mūsų priekaištas būtų pagrįstas: negalima pasitenkinti tik sociologine analize, kur faktinė

padėtis yra neteisi. Žmogiškosios tikrovės faktai nėra neutralūs, o implikuoja vertybinę struktūrą. Todėl ir būtų neteisu absoliutinti sociologinę analizę — pasitenkinti tik ja, lyg viską laikytume normaliu dalyku, kas tik faktiškai vyksta. Kas galioja visuomeniniu atžvilgiu, tas galioja ir asmeniniu atžvilgiu. Deja, daugelis tų pačių, kurie karščiausiai piktintųsi moraliniu nejautrumu norinčiųjų pasitenkinti tik sociologine analize visuomeninių rūpesčių atveju, patys apaštalauja tik "socialinės kaitos" požiūrį, kai atsistoja prieš asmeninės moralės klausimus. Pavyzdžiui, užuot pasmerkus pornografiją kaip nusikalstamą jaunimo nuodijimą, norima tenkintis tik jos kaip "socialinio fenomeno" studijavimu. Užuot susirūpinus šeimos pagrindų griovimu lengvabūdiškomis skyrybomis, imamasi tik analizuoti, kaip kinta "šeimos forma" (bėda tik, kad vaikai lieka tokie patys ir toj naujoj "šeimos formoj"!). Užuot perversijas traktavus perversijomis, bandoma jas įteisinti, ieškant, kokią "naudingą funkciją" jos kam nors bendruomenėje atlieka. Ne tik nesisielojama dėl visokeriopo moralinio nuosmukio, bet dargi šokama ginti jo apraiškas — tik ne atvirai išpažįstant amoralizmą, o "moralinio jautrumo" vardan! Drastiškiausias pavyzdys yra zoologo Kinsey "raportai" apie amerikiečių "lytinę laikyseną", pagal kuriuos nieko nėra nenormalu, nes visa pasitaiko tam tikru nuošimčiu. Bet drauge tai akivaizdžiausias pavyzdys, kaip toks žvelgimas į žmogų faktiškai jį traktuoja tik gyvuliu, nes tik gyvulys yra likęs "anapus gėrio ir blogio".

Tokiu neteisėtu faktų suabsoliutinimu besiremiaš moralinis reliatyvizmas šiandien yra plačiai išsiskleidęs visur, kur ieškoma laisvės be Dievo. Vartojamas moralės žodis, bet faktiškai teikiama jam tokia prasmė, kad tik žodis iš jo telieka. Morale vadinamos nebe vertybinės normos, kaip žmogui privalu gyventi, o tik faktiškai "pasirenkamas" elgesio tipas. Užuot žiūrėjus, kas iš tiesų savyje yra žmogiškai vertinga, skelbiama vertybe, kas ką faktiškai vertina. Paneigus vertybinių normų objektyvumą, visi lygiai "vertingai" elgiasi, nes kiekvienas gali lygiai save teisiu laikyti. Tuo būdu visa lygiai tampa vertybėmis, ir žodis faktiškai nebetenka savo prasmės. Kai kiekvienas lygiai jaučiasi morališkai teišus, tai niekas nebėra tikras, kas iš tiesų yra žmogaus verta. Suabsoliutinta laisvė virsta paprasta savivale: ko noriu, tai ir gera. Iš pradžių užsimojus tik moralę išlaisvinti iš religijos, baigiama žmogaus "laisvinimu" iš pačios moralės.

Nėra abejonės, kad moralinis reliatyvizmas bei subjektyvizmas nesutaikomas su krikščioniškąja žmogaus samprata. Tai akivaizdu: krikščioniškosios laisvės pagrindas yra meilė, o ne savivalė, nuosekliai vedanti į uždara savimeilę. Kur tiesiog ir aiškiai žmogus "laisvinamas" iš moralės, visi tai matome ir nešokame šio "laisvinimo" vyti. Tačiau nejučiomis moralinio reliatyvizmo ir subjektyvizmo prisunktas nusiteikimas veikia ir krikščionis. Ir mes nejausdami imame nebe faktus vertinti pagal vertybines normas, o pačiuose faktuose ieškoti savęs pateisinimo.

Sakysime, yra pagunda ir atvirumą laikui interpretuoti beatodairiniu "faktinės padėties" priėmimu, kad niekur nieko netektų iš savęs reikalauti ir būtų galima ramiai savimi džiaugtis, net ir nuosmukį išsiaiškinant "žengimu su laiku".

Panašiai nuolat girdime jaunąją kartą deklaruojant: mes, jaunieji, esame tokie ir tokie. Deklaruojama tokia intonacija, kad drauge tai reiškia: reikalas užbaigtas — nėra ko daugiau kalbėtis. Vis dėlto norėjęsi klausimo neuždaryti: gal būt, tikrai tokie ir tokie esate, bet ar kai kur neprivalu ir kitokiems būti?

Taip pat su ta pačia galutine intonacija dažnai ir individualiai deklaruojama: taip apsisprendžiau! Negalima žmogui gyventi be apsisprendimo, nes laisvė jo visą gyvenimą verčia nuolatiniu rinkimusi. Bet užtat apsisprendimas dar ir nereiškia jokio pateisinimo, kaip implikuoja faktinė deklaracija "taip apsisprendžiau". Galima apsispręsti ir nekilniai, neteisai ar tiesiog nedorai. Užuot apsisprendimą naudojus argumentu savęs pateisinimui, tenka atsiminti, kad žmogus yra atsakingas ir už savo daromus apsisprendimus. Nėra laisvės be atsakomybės vertingai apsispręsti. Todėl ir nepakanka tik deklaruoti apsisprendimo faktą, nes visų pirma privalu save sąžiningai paklausti, kokia atitinkamo apsisprendimo vertė. Kai kas nors deklaruoja labai abejotinos vertės ar tiesiog niekingą apsisprendimą, jis savaime atsiduria prieš klausimą: taip faktiškai iš tikro apsisprendžiau, bet — ar deramai kilniai ir dorai apsisprendžiau?

Ypač tautiniu klausimu stovime prieš pavojų realizmu vardan išblėsinti vertybinį žvilgį. Jaunojoj kartoj tas pavojus itin aktualus. Akivaizdžiai jį liudija nutautimo klausimo svarstymas grynai sociologiniu požiūriu, besikreipiančiu tik į faktinę padėtį. Beveik visais atvejais, kur nutautimo klausimu domėjosi patys jaunieji, visų pirma ar tiesiog išskirtinai buvo domimasi tik faktu, kiek jau spėta nutauti. Nors ir nebuvo tiesiog

skelbiama galutinė išvada, bet ji savaime piršosi: per tiek ir tiek metų jau tiek nužengėme nutautimo keliu, o po kiek laiko vėl pažiūrėsime, kiek tuo pačiu keliu būsime toliau pažengę.

Be abejo, reikia kuo atviriausiai, be jokio iliuzinio dangstymo, pažinti, kur faktiškai esame. Nėra ko baimintis faktų atskleidimo nei kitur, nei čia. Greičiau, kur tenka, reikia baimintis pačių faktų. Visur reikia pažinti tikrovę, tik ne visur galima ją pripažinti. Sutikti su tokia tikrove, kuri nėra pripažinimo verta, yra nebe realizmas, o paprastas defetizmas.

Tai galioja ir tautinės gyvybės rūpesčiui. Reikia blaiviai žvelgti, kaip faktiškai su mumis yra, tačiau ne paprastam konstatavimui, o tikram sąžinės suneraminimui. O suneraminti sąžinę šiuo atveju reiškia ne tik sociologiškai analizuoti nutautimo kreivę, bet taip pat paieškoti priemonių, kaip galima nutautimui sėkmingiau pasipriešinti. Tai reikšmingesnis klausimas jau vien dėl to, kad taip pat lengva studijuoti nutautimo procesą, kaip ir patiems nutausti. Daug sunkiau neplaukti pasroviui, o rasti dvasinės jėgos ir priemonių išsaugoti savo laisvei prieš visus veiksnius, traukiančius nutautimo srovėn.

Kur laiko "srovė" aiškiai ir tiesiog kreipiasi prieš krikščionybę, nešokame "žengti su laiku". Priešingai, visi su rūpesčiu matome, kad ne visa pažangu, kas "madinga". Nors mūsų amžiuje ateizmas iš tikro grėsmingai veržiasi pirmyn, neateina mintin vyti tuos, kurie skelbia krikščionybės sutemas ir sveikina "pokrikščioniškųjų laikų" aušrą. Tačiau kitaip su tautiniu jautrumu. Besivaikant kosmopolitinio internacionalizmo ir radikalaus pacifizmo vėjų, kai kam ir iš mūsų ima kilti klausimas, ar nepasibaigė "tautų amžius" ir ar nereikia skubėti į "potautinius laikus", kur su tautomis pasibaigs ir karai, leisdami žmonijai įgyvendinti visų broliškumą. Todėl ir pasigirsta balsų, radikalų pacifizmą miglotai bepinančių su utopiniu kosmopolitizmu. "Potautinių laikų" mintis ypač vilioja ir tuo, kad ji radikaliai baigtų rūpinimąsi dėl nutautimo ir dargi leistų nutautimą apgaubti pažangaus "su laikuėjimo" aureole.

Blėstant tautiniam jautrumui (vis vien dėl kurių motyvų — atvirai savanaudinių ar pridengtų atitinkamomis doktrinomis), ir jaunojo ateitininkų kartoj jaučiama tendencija ir principiškai mūsų ideologijoje nuvertinti tautiškumo principą, ir faktiškai lietuviškumo rūpestį laikyti antraeilium. Daugeliui ir iš mūsų jaunimo (ar iš "jaunojo senimo") atrodo natūralu nutautimo klausimu "morale" rezervuoti vyresniajai kartai, o sau pasilikti tik "sociologiją". Drauge su kitais ir mūsų jaunimui būdinga mažiau sielotis, kaip grumtis su nutautimo grėsme, o daugiau tik save analizuoti, kiek jau nutolta nuo tėvų. Ir mūsų jaunime yra gyva pagunda tarti: nutautimas vis tiek vyksta, tai ir mes nebesigaišinkime, "nebeskaldykime savęs" ir "nebesvarstykime", kiek reikia lietuvybe rūpintis.

Norima gintis nuo vienašališko rūpinimosi lietuvybe (lyg kas kada ateitininkuose būtų atstovavęs tokiam nacionalizmui) pilnos asmenybės vardan. Bet lyg nematoma, kad į pilną asmenybę negali vesti abejingumas savo tautai.

Siūloma, "nebebalansuoti", kiek reikia lietuvybe rūpintis, bet nejaučiama, kad toks "balanso" rūpestis jau skelbia pusiausvyros netekimo ("nebebalanso") pavojų. Nors ir kiek turėdama vaikų, motina nematuoja, kiek kurį vaiką reikia mylėti, nes savo meile lygiai visus vaikus aprėpia. Meilė skleidžiasi nesimatuodama. Todėl ir nereikia jos matuoti, lyg baiminantis, ar nebus "per daug" ir "be saiko" mylima.

Nesibaiminkime ir mes, ar ne "per daug" rūpinamės savo tautine gyvybe, ne "per daug" mylime Lietuvą. Niekada meilės nėra "per daug", kaip niekada negalime būti "per daug" geri. Bet, antra vertus, meilė niekada ir neišsėks (kaip galima išsėkdinti vandens atsargą, per daug jo suvartojant), jei tik patys nebūsime seklūs. Niekada nėra pavojaus būti per giliems, bet visada yra pavojus likti per sekliems.

B. ŽMOGIŠKOSIOS GELMĖS RŪPESTIS

RŪPINANTIS ŽMOGIŠKĄ KOKYBĘ

Pirmosios dalies paskutinis sakiny drauge tinka įžanginiu sakiniu antrajai daliai: nėra pavojaus būti per giliems, bet yra pavojus būti per sekliems. Rūpintis savo žmogiškąja gelme yra lygu rūpintis savo žmogiškąja kokybe. Tai iš esmės yra kiekvieno asmeninis rūpestis. Tačiau drauge tai yra ir organizacinis rūpestis. Už visų organizacinių problemų galutinai slypi asmeninis narių seklumas. Nestokojame gyvos idėjinės minties, bet daugeliui "nuobodu" jį gilintis. Pakanka naujų metodų, bet daugeliui vis tiek "sunku" paslinkti veiklai. Todėl ir tenka kelti klausimą: ar nestokojame žmogiškos gelmės?

Be abejo, nėra patrauklu kelti žmogiškosios gelmės klausimą. Kai skundžiamės nesulaukia šviežių idėjų ar naujų metodų, šis skundas abstrakčiai kreipiasi į kitus ar aplamai į organizaciją. O žmogiškosios gelmės klausimas kreipiasi konkrečiai į mus pačius — į kiekvieną asmeniškai. Užtuot kitus kaltinus ar priekaištavus organizacijai, žmogiškosios gelmės klausimas apeliuoja į save pačius.

Dėl šio "nepatrauklumo" ir mes esame skyrę žmogiškosios gelmės klausimui daug mažiau dėmesio, negu jis iš mūsų reikalauja. Gal būt, šis klausimas nesusilaukia viso to dėmesio, kurio jis yra vertas, ir dėl to, kad tai nėra "dienos klausimas". Kiti "aktualesni" klausimai jį nustelbia kaip labiau "degantys" klausimai. Tai iš tiesų nėra aktualus klausimas ta prasme, kuria vadiname "degančiais" klausimais vienokius ar kitokius visuomeninius rūpesčius. Tačiau žmogui kaip žmogui tai visada aktualus klausimas — "visų dienų" klausimas dėl to, kad visą laiką žmogui tenka save kurti.

Lygiai visiems jis yra aktualus. Viena, dėl to, kad žmogiška gelmė niekada galutinai nepasiekama (visada liekame riboti, vienoje srityje gilinamasi turėdami apmokėti seklumą kitose srityse). Antra, dėl to, kad ir ta žmogiška gelmė, kurios pasiekame, nėra laiduojama visam laikui. Yra ne tik fizinis, bet ir dvasinis susenimas, kurį ir sudaro ne kas kita, kaip žmogaus dvasinis išsekimas. Visada aktualu budėti, kad kasdieniniai rūpesčiai neišsekintų žmogaus. Kaip vieniems tenka budėti prieš dvasinį susenimą, taip antriems reikia nepasitenkinti tik fizine jaunyste. Biologinis subrendimas dar savaime nereiškia žmogaus dvasinio subrendimo. Žmogiškoji gelmė nėra metų dovana. Ją kiekvienas turi pats išsikovoti savęs dvasiniu gilinimu.

Šis žmogiškosios kokybės rūpestis yra aktualus ir mums: vyresniuose žmogiškąją gelmę sekdina amžiaus nuovargis, jaunesniuose — dar tenka ją brandinti. Daug kas vieniems yra jau nebeįdomu dėl to, kad jie patys suseklėjo. Daug kas antriems yra dar neįdomu dėl to, kad dar stokoja gilesnio intereso. Vieni savo nebepraslinkimą teisingai pavargimu. Antri savo energiją išsemia tik profesiniu darbu ir laisvalaikio pramoginiu "išsiblaškimu".

Rūpintis savo žmogiškąja kokybe mus skatina ateitininkieji inteligentiškumo ir visuomeniškumo principai. Intelligentiškumas — tai tasai žmogiškas šviesumas, kuris sudaro žmogaus intelektualinę gelmę. Visuomeniškumas — tai tasai žmogiškas kitiems jautrumas, kuris sudaro žmogaus moralinę gelmę. Nors rutiniškai kartojame ir šiuos principus, bet jų konkreti prasmė mūsų ideologijoje yra labai mažai ryškinta. Sekantieji puslapiai ir bando išskirti bent kai kuriuos klausimus, susijusius su šiais dviem mūsų principais.

Suprasdamas inteligentiškumą kaip žmogišką šviesumą, visų pirma žvelgsiu, kiek jis remiasi asmens pasaulėžiūrine rimtimi. Tuo būdu analizuojant inteligentiškumą, drauge bus ryškinama ir pasaulėžiūros prasmė — žvelgsiu į asmeninės pasaulėžiūros santykį su organizacine ideologija; kelsiu, kaip esmingai žmogaus šviesumui priklauso gyvas pasaulėžiūrinis rūpestis; kritiškai vertinsiu "antipasaulyžinių pasaulėžiūrų" pozicijas; akcentuosiu pasaulėžiūrinio auklėjimosi reikšmę ir pasaulėžiūrinio rūpesčio išlaikymą visą gyvenimą; pagaliau svarstysiu, kaip kasdienybės pilkumoje budėti prieš žmogiško sunykimo grėsmę — žmogaus dvasinio šviesumo išblėsimą.

Panašiai, ryškindamas visuomeniškumą kaip žmogišką jautrumą, drauge analizuosiu žmogiškąją organizacijos reikšmę — ką žmogui reiškia prasmingai dalyvauti organizacijoje? Pagal tai nušviesiu krikščioniškąją ir moralinę visuomeniškumo prasmę ir akcentuosiu visuomeniškumą kaip lygiai į visus besikreipiantį apeliavimą; kviesiu suvokti organizacinę veiklą kaip žmogui meilės išraišką ir atitinkamai

suvokti savo organizaciją kaip idėjinę šeimą; svarstysiu mūsų šeimoje idėjinės vienybės ir galimų skirtubių klausimą, specialiai pasisakydamas dėl "politinio suskilimo" pamokos; pagaliau žvelgsiu į organizacinio jautrumo reikalą mūsų kasdieniniuose rūpesčiuose.

Trečiasis šios dalies skirsnis skiriamas mesti žvilgiui į idealizmą, kurį laikau žmogiškosios gelmės siela. Nors idealizmo nesame įsirašę į savo principus (idealizmas ir nėra įsirašomas dalykas!), bet jis gaivina visus mūsų principus. Kasdien šį žodį vartojame ligi jo nudėvėjimo. Užtat juo labiau reikia skaidriai išžvelgti idealizmo prasmę. Kai daugelis nori laikyti idealizmą pasenusiu dalyku, juo labiau svarbu įsisąmoninti, kad iš tikrųjų idealizmo blėsimas liudija dvasinį susenimą, kad negali būti jaunos dvasios be idealizmo.

I. INTELIGENTIŠKUMAS KAIP ŽMOGIŠKAS ŠVIESUMAS

(Pasaulėžiūros prasmė)

1. Biurokratinis ideologijos "mokymasis" ir rūpinimasis savo žmogišku šviesumu. — Ne kartą girdėti idėjinio nuobodulio skundas, pasigendant "šviežių" idėjų, tik nežinant kokių. Nestokojame idėjinių pagrindų, bet — ar ne per siaurai ir per raidiškai savo ideologiją suprantame? Ar ne per daug norime savo ideologiją tik "išmokti", užuot joj ieškoję gyvo minties įžiebimo? Kai norime savo ideologiją tik "išmokti", savaime ją paverčiame lyg archyvinio idėjų sandėliu. Tada ir nenuostabu, kad imame skųstis idėjiniu nuoboduliu. Gyvos ideologijos prasmė yra būti ne archyvinio idėjų sandėliu, o šviesa, žadinančia į tiesą ir gėrį. Todėl ir tenka klausti: kiek tik biurokratiškai stengiamės savo ideologiją "išmokti" ir kiek rūpinamės savo žmogišku šviesumu? Kiek mūsų ideologija mums yra tik "išmokstama" raidė ir kiek ji gaivina mūsų dvasią?

Per siaurai ir per raidiškai suprantame savo ideologiją, kai ją aprėžiame tik tuo, kas oficialiai paženklinta organizacijos antspaudu. Tai perdėm biurokratinis ideologijos supratimas. Tačiau jis yra gana plačiai įsiviešpatavęs.

Iš tiesų, kalbėdami apie ateitininkų ideologiją, paprastai turime galvoj tik to vardo prieš trisdešimt su viršum metų išleistą ir šiame krašte perspausdintą knygą, kurioj mūsų ideologas St. Šalkauskis formaliai skyriais, poskyriais ir poskyrėliais susistemino mūsų, kaip lietuvių katalikų akademinės organizacijos, idėjinius pagrindus. Kadangi tą darbą atliko didelės sintetinės jėgos filosofas sistematikas, tai iš tikro jokia kita lietuvių organizacija neturi taip sistemingai išdėstyti savo idėjinių pagrindų (gal ir kitose tautose reta kuri organizacija šiam darbui yra susilaukusi tokio filosofo). Galime pagrįstai didžiuotis St. Šalkauskio mūsų organizacijai filosofškai suformuluota ir susisteminta ideologija.

Tačiau tikrai pasirodytume jos neverti, jei tik "Ateitininkų ideologijos" knygoj ieškotume savo ideologijos. Kas šioj knygoj išdėstyta kaip oficialiai aprobuota mūsų idėjinių pagrindų redakcija (papildžius kitomis St. Šalkauskio ateitininkiškoms kalbomis, einant Ateitininkų Federacijos vyriausio vado pareigas ar vėliau), faktiškai tėra lyg knygos indeksinis (turinio) puslapis, kuriame antraštiškai išvardinami liečiamieji klausimai ir teikiamieji atsakymai, kitu vaizdu — lyg žemėlapis, kuriame nubrėžtas atitinkamas kraštas su jo keliais. Nesitenkiname knygoj tik jos indeksiniu puslapiu, bet gilinamės į patį tekstą. Nesitenkiname žemėlapio pasitiesimu ant stalo, bet leidžiamės kelionėn po jame nubrėžtą kraštą. O su savo ideologija daugelis faktiškai panašiai elgiamės! Nėra ko tada stebėtis, kad gali pasirodyti sausa ir nuobodu mokytis knygos antraštes ar keliauti tik po žemėlapi.

Kai kam, įpratusiam į ideologinį biurokratizmą, toks pažvelgimas į mūsų organizacijos pagrindinę knygą gali nuskambėti įžūliu nuvertinimu. Iš anksto užbėgti už akių naiviam nesusipratimui įsakmiai pabrėžiu, kad klausimas liečia ne pačią tą knygą, o tik daugelio mūsų primityvų ideologijos apskritai supratimą.

Kiek galima formaliai susisteminti mūsų idėjinius pagrindus, St. Šalkauskio "Ateitininkų ideologija" savo uždavinį atlieka pasigėrėtina. Tačiau tai, ką galima formaliai susisteminti, tėra patys bendrieji principai. Iš vienos pusės, tai yra pagrindiniai mūsų nusistatymai, kuriuos lygiai visi išpažįstame ir kuriais lygiai visi remiamės. Iš antros pusės, dėl paties savo formalaus bendrumo tai tėra abstrakčios formulės, kurios nurodo tik pačias bendrąsias pasaulėžiūrinės gaires. Visiems privalu išstudijuoti St. Šalkauskio "Ateitininkų ideologiją". Tačiau negalima tik ja apsirėžti ir pasitenkinti. Tai yra iš tiesų pagrindinė mūsų knyga. Bet būtų nesusipratimas ją laikyti lyg koku vadovėliu, kurio "išmokimo" pakaktų susidaryti pasaulėžiūrai. Kodėl apskritai pasaulėžiūra nėra "išmokstama", atitinkamoj vietoj bus atskiras klausimas.

Jokia knyga negali išsemti pasaulėžiūrinės ideologijos, ir jokia gyva ideologija negali būti įbalzamuota vienon knygon. Ne principų formali schema slepia bet kurios ideologijos gyvybę, o kūrybinė mintis, kuri tą ideologiją visą laiką plėtoja ir tuo būdu išskleidžia jos principų vidinį turtingumą.

Šia prasme ir ateitininkų ideologijai būti gyvai yra daugiau negu tik neužmiršti St. Šalkauskio "Ateitininkų ideologijos". Nors nebe oficialiai, bet daug esmingiau, nes konkrečiau ir asmeniškiau, ateitininkų ideologiją kūrybiškai plėtoja to paties Šalkauskio kiti filosofiniai, pedagoginiai ir visuomeniniai veikalai (deja, dėl to paties įprastinio ideologinio biurokratizmo per mažai jais naudojamės ar tiesiog juos

pamirštame). Neabejojama St. Šalkauskio įnašas ateitininkų ideologijos plėtojime yra pats reikšmingiausias, ir visiškai pagrįstai visi laikome St. Šalkauskį savo pagrindiniu ideologu. Bet dėl to neturime pamiršti, kad tuo pačiu metu taip pat reikšmingai mūsų ideologiją plėtojo ir Pr. Dovydaitis, pirmasis nutiesęs ateitininkuos idėjinius pagrindus, ir Pr. Kuraitis, ir K. Pakštas, ir daug kitų. Kūrybiniame mūsų ideologijos konkretizavime reiškesi daugelis ateitininkų mokslininkų, menininkų, visuomenininkų.

Gyvas mūsų ideologijos plėtojimas nenutrūko su St. Šalkauskio mirtimi prieš jau amžiaus ketvirtį. Vertingą įnašą sudaro gausūs A. Maceinos veikalai. Prie jų jungiasi ir ištisos eilės kitų autorių darbai, gilinę mūsų katalikiškąjį ir lietuviškąjį nusistatymą. Ateitininkiškosios minties kūrybinis plėtojimas nėra nutrūkęs ir mūsų gyvenamoje dabartyje. Šia prasme ir galima sakyti, kad visi dalyvaujame ateitininkų ideologijos kūrime, kuris nesibaigs tol, kol mūsų organizacija gyvuos.

Nors idėjinė mūsų gyvybė nėra išsekusi ir dabar, dėl biurokratinio žvilgio dažnai patys to nematome ir neįvertiname. Vienas būdingas pavyzdys: tais pačiais pereitais metais (1964), kai pasirodė bent keli nauji ateitininkiškos dvasios veikalai, mūsų pačių spaudoje buvo nusiskūsta, jog tais metais "tik ateitininkuose buvo ramu" (ir dar buvo pridurta, kad "šita ramybė mums kelia rūpestį"). Lyg tiems metams įprasminti būtų reikėję ne kūrybinio įnašo, o kokio nors erzelio sudrumsti "ramybei". Greičiausiai cituotasis apžvalgininkas nesiėmė aną kūrybinį įnašą nuvertinti, o tik jo nelaikė ateitininkišku įnašu dėl to, kad jis iš tikro nebuvo etiketiškai tokiu paženklintas. Toks žvelgimas ne į dalyką, o į etiketę ir liudija, kaip vis dar esame įpratę savo ideologiją raidiškai suprasti. Tai iš tiesų pagrindas rūpesčiui, nes per siauras savo ateitininkiškosios ideologijos supratimas iš tiesų žadina ne į gyvybę, o į snaudulio ramybę.

Kai per siaurai suprantama mūsų ideologija, tai ir jona gilinimasis suprantamas tik kaip vadovėlinis išmokymas jos pagrindinių principų, kelių istorijos datų, ceremonialo taisyklių. Nėra ko daug aiškinti, kad toks "gilinimasis" tik liudija "besigilinančio" seklumą, bet niekuo jo paties nepagilina. Tai ne išgyvenimas į mūsų ideologiją, o tik kelių scheminių formulių išmokymas. Daug žadinančios gyvybės slypi mūsų idėjose, bet jos negali nieko pažadinti, kas jose temato kelius išmokstamus sakinius. Tikras gilinimasis į mūsų ideologiją turi vykti drauge su savo paties žmogišku gilinimu. Gilintis mūsų ideologijon — tai visų pirma apskritai rūpintis savo žmogišku šviesumu. Be rūpinimosi savo žmogišku šviesumu negali būti nė tikro atsiskleidimo mūsų idėjų šviesai, šia prasme St. Šalkauskis ir išskėlė inteligentiškumą mūsų, kaip akademinės organizacijos, principu.

2. Žmogiško šviesumo reikšmė. — Inteligentiškumas — tai žmogiškas šviesumas ta plačiąja prasme, kuria galima jo pakeidauti iš visų įsigijusių mokslo šviesos ir tuo būdu tapusių apsišvietusiais. Pagal tai ryškinti inteligentiškumo prasmę yra lygu aiškintis, kas daro žmogų šviesų, kitais žodžiais — kas sudaro žmogišką šviesumą.

St. Šalkauskis inteligento žodį lietuviškai "protininku". Tačiau drauge jis įspėjo, jog "būtų klaidinga manyti, kad tikras inteligentas ir ypač inteligentas katalikas teprivalo pasižymėti vien tik proto dovanomis". Priešingai, "tikras inteligentas... yra tik tas, kuris visais atžvilgiais yra kilnus, kitaip tariant, geruolis, arba aristokratas, neiškraipyta to žodžio prasme" (Ateitininkų ideologija, p. 80). Todėl, įpareigodamas ateitininkus augti "rinkiniais protininkais", St. Šalkauskis inteligentiškumo principu įpareigojo lavinti ne tik "a. aiškų protą, pagrįstą mokslininku subrendimu", bet taip pat ir "b. tvirtą būdą, paremtą aukšta valios kultūra, c. jautrią sąžinę, išauklėtą krikščioniškosios etikos reikalavimais ir d. kilnią širdį, pilną entuziazmo bei paslankumo pasiaukoti tam, kas yra šventa, tikra, gera ir gražu" (id., p. 111). Trumpai suglaudžiant, St. Šalkauskio apibrėžta prasme inteligentas — tai kilnus šviesuolis.

Inteligento žodžiui yra artimas intelektualo terminas. Kadangi daugelis kalbų neturi atskiro termino intelligentui, tai jose rinktinio šviesuolio prasmė, kuri slypi šalkauskiškoji inteligento sampratoje, iš dalies siejama su intelektualo žodžiu. Tačiau, nepaisant viso artimumo, tų dviejų terminų negalima sinonimiškai vartoti. Iš inteligentų intelektualai išsiskiria savo ypatingai autentišku kūrybiniu pajėgumu ir ypatingai plačiu intelektualiniu interesu. St. Šalkauskis taip pat skatina bręsti "rinkiniais protininkais". Tačiau visų pirma jis turi mintyje aplamai žmogišką šviesumą, o intelektualą visų pirma išskiria kūrybinis pajėgumas ir intelektualinio intereso platumas.

Ne čia vieta specialiai svarstyti intelektualo klausimą. Bet pravartu, prieš leidžiantis į bendrąją inteligentinio šviesumo analizę, pora žodžių skirti ir intelektualų įvertinimui. Kadangi negalima į intelektualus pakilti be atitinkamos kūrybinio pajėgumo dovanos, tai ir negali būti reikalavimo "auklėtis intelektualais". Ir St. Šalkauskis savuoju inteligentiškumo principu nemanė iš visų ateitininkų reikalauti, kad jie išaugtų intelektualais. Tačiau, būdamas pats gilus ir platus intelektualas, St. Šalkauskis didžiai vertino intelektualų elito vaidmenį visuomenėje ir, kiek galima, intelektualinio savąją inteligento, kaip "rinktinio protininko", sampratą. O tokiai akademinio pobūdžio organizacijai, kaip mes, gyvybiškai svarbu nestokoti intelektualinio elito. Neatsitiktinai visą laiką mūsų tarpe buvo branginami intelektualesnieji žmonės, rodoma domesio jų kūrybiniam reiškimuisi ir pagarbos jiems patiems. Buvo stengiamasi net į organizacinius postus kiek galint rasti intelektualesnių žmonių. Tai savaime teikė atitinkamą charakterį ir visai mūsų organizacijai.

Aplamai toks pat nusiteikimas intelektualų atžvilgiu tebėra mūsų organizacijoje ir dabar. Laikau pozityvų nusiteikimą intelektualų atžvilgiu vertą tolimesnio puoselėjimo. Pabrėžiu tai dėl to, kad kai kuriuose kraštuose, kuriuose gyvename, viešpatauja kitoks žvilgis į intelektualus. Kai kur plačiojoje visuomenėje intelektualo žodį supa net pašaipą. Ten savaime ir intelektualai daugiau užsidaro nuo visuomenės, mažiau supranta savo visuomeninę paskirtį ar net tiesiog ją neigia. Būtų nelemta, jei ir lietuviškojoje išivijoj imtų vertis praraja tarp intelektualų ir visuomenės.

Reikalavimas visiems auklėtis intelektualais būtų tiesiog beprasmiškas, nes intelektualu išaugimas nepriklauso tik nuo pastangų. Ne kiekvienam skirta tapti intelektualu. Bet kiekvienas gali save subrandinti šviesiu žmogumi. Mokslus einančiam jaunimui tai yra natūralus reikalavimas.

Be abejo,ėjimas į mokslus natūraliai žmogų daro šviesesnį. Tačiau galutinai žmogaus šviesumo dar nelaiduoja formalus mokslo gavimas. Kolegijos baigimo diplomą dar neliudija, kad jo savininkas subrendo šviesiu žmogumi. Galima ir mokslą įsigyti tik lyg kokį amatą, be gilesnio savęs paties išlavavimo. Dabarties civilizacijoje visuotinis privalomas pradžios mokslas nebeleidžia ir plačiai visuomenei likti tamsia mase. Tačiau analfabetizmo pašalinimas savaime dar nepadaro galo tamsumo problemai.

Užuot visiškai išblėsusi, dabarties civilizacijoje tamsumo problema iškyla tik kitu pavidalu. Tai tas išsimokslinusio tamsuolio tipas, kurį sudaro žmogiškai tamsūs profesionalai. Iš vienos pusės, savo specialybėje jis yra giliai išsilavinęs, iš antros pusės — už savo specialybės ribų jis lieka paprastas tamsuolis. Tai kitoks tamsumas, bet ne mažiau, o greičiau daugiau aštrus tamsumas dėl to, kad kaip tik jo atveju galioja tiesa, jog juo didesnė ignorancija, juo didesnė arogancija. Paprastas žmogelis, negavęs progos mokslo pasiekti, liks ignorantas, bet dėl to nepasidarys arogantas, nes pats žinos, kad liko tamsoj. Kiek įstengs, jis, gal būt, bent vėliau ir bent šiek tiek sieks šviesos ir tuo būdu bent dalinai išsiverš iš savo tamsos. Daug beviltiškiau su mokytu tamsuoliu, nes jis pats nejaus savo tamsos. Su ta pačia autoritetiška išdidybe, su kuria eina į savo specialybės klausimus, jis kalbės ir ten, kur iš tiesų mažai ar nieko neišmano. Nepaisant vienoje srityje išspecializavimo, jis lieka primityvios dvasios. Pamėgdžiodamas šviesų žmogų, mokytas tamsuolis gali vaidinti domėjimąsi literatūra, daile, muzika, bet neišvengiamai visur jo skonis liks liaudinio lygio. Tikrieji jo interesai bus kuo geresnes materialines sąlygas susikurti ir kuo daugiau turėti pramogų laikui praleisti.

Profesinis gyvenimui pasirengimas neįmanomas be specialybės įsigijimo. Tik specializacija parengia žmogų inteligentinei profesijai. Principiškai nėra jokios priešybės tarp profesionalo, kaip kvalifikuoto specialisto, ir inteligento, kaip šviesaus žmogaus. Tačiau, kad profesionalas neliktų tik profesionalas (mokyto tamsuolio prasme), kiekvienos specialybės neišvengiamą ribotumą yra būtina nugalėti, siekiant žmogiško šviesumo. Juo dabartinė civilizacija reikalauja vis siauresnio specializavimosi, juo asmens bendrosios kultūros klausimas daros vis aktualesnis.

Bendroji asmens kultūra yra visiškai kita, negu paprastas "bendras išsilavinimas", kurį įgyjame jam skirtose vidurinėse mokyklose, susipažindami su svarbesnių mokslo šakų pagrindais. Asmens šviesumą esmingai liudija ne šio mokyklinio išsilavinimo įsigijimas, o visuotinių interesų savyje išplėtojimas. Tačiau nieku būdu bendrosios asmens kultūros netenka tapatinti su enciklopedine erudicija (visose srityse "orientavimusi"). Žinijai vis labiau nuostabiai besivystant, enciklopedinė erudicija darosi vis sunkiau įmanoma ir rečiau kam prieinama. Svarbiausia, nors enciklopedinė erudicija ir teikia žmogui

visapusiškumo, tačiau enciklopedinė platuma neišvengiamai lieka sekli. Nei apskritai dvasinės, nei specialiai intelektualinės gelmės enciklopedinė erudicija nelaiduoja.

Esmingiau yra ne "viską žinoti" enciklopedinio orientavimosi prasme, o save patį pažinti šio apeliavimo tradicine prasme. Būti šviesiu žmogumi — tai būti atviram viskam, kas reikšminga smogui kaip žmogui. O tai, kas reikšminga žmogui kaip žmogui, tuo pačiu yra reikšminga kiekvienam žmogui. Kokios specialybės kas bebūtų, lygiai visiems svarbu suvokti, kokia žmogaus padėtis pasaulyje ir kokia jo paskirtis (laikinojo, arba istorinio, ir amžinojo, arba antgamtinio, pašaukimo prasme). Kaip vienoje kurioje srityje išspecializavimas suteikia profesinį išsilavinimą, taip sau pačiam kaip žmogui atvirumas sudaro pagrindą paties žmogaus asmeniniam kultūringumui, šviesus žvilgis į save patį — žmogaus dvasinio šviesumo pagrindas.

Kadangi žmogaus dvasinį šviesumą visų pirma sudaro jo šviesus žvilgis į save patį kaip žmogų, tai bendroji asmens kultūra visų pirma ir remiasi humanistiniu interesu. Iš vienos pusės — tai atvirumas visam tiesioginiam žmogaus klausimo sprendimui tiek filosofijoje, tiek apskritai dvasios moksluose, tiriančiuose žmogiškąją tikrovę savo įvairiais atžvilgiais (psichologija, sociologija, istorija etc). Iš antros pusės, lygiai yra svarbu atvirumas visai meninei kūrybai (dailiajai literatūrai, dailei, muzikai), nes ir joje netiesiog žmogus sprendžia savo paslaptį.

Be abejo, filosofija ar dvasios mokslai, poezija ar dailė taip pat tampa "specialybėmis" tiems, kurie specialiai atsideda šioms sritims. Tačiau šios sritys išsiskiria savo visuotiniu žmogišku reikšmingumu — jos daugiau mažiau domina visus, ne tik šių sričių "specialistus". Filosofijos, psichologijos, sociologijos etc. bendrosios problemos domina visus mąstančius žmones visiškai kitaip, negu visi gali domėtis ir gamtos mokslų klausimais. Taip pat ir meninė kūryba visiškai kitaip apeliuoja į visus, negu technika, medicina ar agronomija.

Nors ir kiek apskritai gamtos mokslai ir technologinis jų pritaikymas yra svarbūs, galime šias sritis rezervuoti tik specialistams ir naudotis jų darbo vaisiais, nieko neišmanydami apie jų sritis. Šių sričių specialistai lyg pakeičia mus, dirbdami savo srityse lyg ir už visus kitus. Bet tų sričių, kuriose liečiamas pats žmogus, nebegalima taip rezervuoti tik jų specialistams, nes jų klausimams nebegalime likti abejingi ir tie, kurie toms sritims specialiai neatsidedame. Kai visi kiti klausimai mus liečia tik kaip vienos ar kitos srities specialistus, tai žmogaus klausimas tiesiog ir lygiai liečia visus.

Prieš žmogaus klausimą kiekvienas stovi asmeniškai, negalėdamas kitais pasivaduoti. Galiu naudotis televizija ir nieko apie ją neišmanydamas: aparatui sugedus, pasikviesiu taisytoją specialistą ir vėl galėsiu naudotis. Bet negaliu panašiai pasivaduoti specialistais, kur pats turiu lemti, kokį gyvenimo kelią renkuosi. Galiu naudotis medicinos pagalba, kurią teikia gydytojai, nieko pats neišmanydamas nei apie ligas, nei apie jų gydymą. Bet meninei kūrybai turiu aš pats atsiskleisti, nes negalima jos taip iš šalies perteikti, kaip gydytojas išrašo savo pacientui vaistus. Kas reikšminga žmogui kaip žmogui, tą kiekvienas turi asmeniškai pats permąstyti, pergyventi ar nuspręsti, o ne specialistams patikėti už save atlikti ir tuo būdu jais pasivaduoti.

Humanistinis interesas sudaro pagrindą žmogaus dvasinei gelmei. Bet ir platus humanistinis interesas gali stokoti gelmingumo, jei jis lieka be gilesnio asmeninio angažavimosi. Tai tas atvejis, kai ir viskuo tuo, kas žmogiškai reikšminga, domimasi tik lyg iš šalies žiūroviškai besigėrint. Atsiskleidžiama žmogaus paslapties gelmei, bet lyg baiminamasi pačiam jon leisti. Lygiai viskuo domintis, bet lyg niekur savęs paties nerandant, prieinamas arba eklektizmas, arba skepticizmas (šios dvi pozicijos ir lydėjo naujųjų amžių pradžios renesansinį humanizmą). Eklektizmas norėtų lygiai iš visur skolintis. Priešingai, skepticizmas nieko neranda, kam galutinai neliktų abejingas. Tačiau, nepaisant šios priešybės, lygiai abu yra seklios pozicijos, nes abiejų pozicija galų gale yra "bepoziciškumas", t.y. bepažiūriškumas. Įvairiai galima dengti šį savo niekur nestovėjimą, aiškinti jį "bešališkumu" ar garbinti "antpartiškumu". Bet tuštuma lieka tuštuma, kuo ji bebūtų dangstoma. Paprasta smalsia, nors ir kokia plati, negali tuštumos užpildyti. Greičiau, pačiam asmeniškai niekam nesiangažuojant, ir visas domėjimasis virsta tik "laiko užmušimu". Galima nuo nuobodulio bėgti ne tik vulgariu išsiblaškimu pramogaujant, bet ir intelektualiniu ar meniniu interesu. Tačiau "laiko užmušimas" visada galutinai yra tik nuo savęs paties bėgimas.

3. Pasaulėžiūrinis rūpestis kaip žmogiško šviesumo versmė. — Tik tada platus humanistinis interesas iš tikro gilina žmogaus dvasią, kai ji gaivina pasaulėžiūrinis rūpestis. Negalima būti šviesiu žmogumi, nesuvokiant savo padėties ir paskirties pasaulyje.

Pasaulėžiūros žodyje pasaulis reiškia nebe patirtinę gamtos tikrovę, o pačią būties visumą. Koks yra patirtinis pasaulis, arba gamtinė tikrovė, ir kokie dėsniai jį valdo, tiria gausūs atskirieji mokslai. O pasaulėžiūrinį rūpestį sudaro klausimas, kas yra visos patirtinės tikrovės galutinis pagrindas. Tai metafizinis klausimas: ar prieš nieką daugiau žmogus nestovi kaip prieš gamtinį pasaulį, ar jis stovi prieš Dievą kaip absoliutinę, nelygstamąją ir nebaigiamąją būtį? Su šiuo klausimu siejasi ir moralinis rūpestis: ar niekam žmogus nėra atsakingas už tai, kaip gyvena, ar jis turi paskirtį, kuri peržengia laiką? Nors ir kiek gali būti pasaulėžiūrinio įvairavimo, formaliai kiekvienos pasaulėžiūros prasmė yra ta pati: atsakyti žmogui į klausimą, kas yra tikroji būtis (galutinis visos tikrovės pagrindas) ir kas privalo būti pats žmogus. Tuo būdu pasaulėžiūron susibėga žmogaus metafizinis ir moralinis rūpestis. Iš vienos pusės — tai klausimas, kokia žmogaus padėtis, iš antros pusės — tai klausimas, kokia žmogaus paskirtis. Atsakydama į šiuos du klausimus, pasaulėžiūra išreiškia žmogaus santykį su būties visuma ir tuo pačiu liudija jo nusistatymą, ką jis laiko savo gyvenimo galutine prasme.

Krikščioniui pradinę ir sykiu galutinę pasaulėžiūrinę šviesą teikia dieviškasis Apreiškimas. Dievo Žodžio tiesa yra esminė ir amžina krikščioniškosios pasaulėžiūros versmė. Nėra ko daug aiškinti, kad krikščionys privalo Šv. Raštą laikyti viso gyvenimo pagrindine knyga, visada atvira prieš akis, o ne tik retkarčiais atverčiama ar tik kartą perversta. Lygiai aišku, dėl ko ir teologijos netenka laikyti tik dvasiškių "specialybe". Ir tikintiesiems pasauliečiams teologiniai klausimai neturi likti svetimi. Be pakankamo susipažinimo su Šv. Raštu ir be atitinkamo teologinio apsišvietimo negalima kalbėti apie krikščioniškosios pasaulėžiūros susidarymą. Kaip St. Šalkauskis įspėjo, "išpažinti katekizmo tiesas ir turėti katalikiškąją pasaulėžiūrą yra du skirtingi dalykai", kadangi "atskiras katalikas gali nuoširdžiai išpažinti katalikiškąjį katekizmą ir sykiu nesugebėti susidaryti arba tik pasisavinti katalikiškosios pasaulėžiūros" (Ateitininkų ideologija, p. 39).

Nors ir toks centrinis vaidmuo krikščioniškojoje pasaulėžiūroje tenka Dievo Žodžiui ir teologinei jo interpretacijai, tačiau ir krikščioniškoji pasaulėžiūra negali likti atsietą nuo pasaulietinės žinijos. Pasaulietinėj plotmėj pasaulėžiūrinis rūpestis visų pirma veda į filosofiją, nes filosofinis mąstymas tiesiog kreipiasi į abu pagrindinius pasaulėžiūrinius klausimus. Filosofijoje pasaulėžiūrinis rūpestis yra toks esmingas, kad šiuo atžvilgiu ji pati apibrėžiama "pasaulėžiūros mokslu". Tiesiog ar netiesiog, daugiau ar mažiau pasaulėžiūriškai sąlygoti yra ir visi dvasios, arba humanistiniai, mokslai, kadangi vienoks ar kitoks žvilgis į žmogiškąją tikrovę yra neatsiejamai susijęs su pagrindiniu pasaulėžiūrinio nusistatymu. Taip pat ir visa meninė kūryba (ypač žodinė), išreiškdamą kūrėjo dvasinį nusiteikimą, tuo pačiu atspindi ir jo pasaulėžiūrinį žvilgį.

Iš to viso ir aišku, koks esmingas vaidmuo žmogaus šviesume bei gelmingume priklauso pasaulėžiūrai. Iš vienos pusės aišku, koks glaudus ryšys sieja bendrąją asmens kultūrą ir pasaulėžiūrą. Kaip anksčiau nurodėme, bendroji asmens kultūra remiasi humanistiniu interesu — atvirumu filosofijai, dvasios mokslams, meninei kūrybai. O tai vis yra sritys, kurias tiesiog ar netiesiog gaivina pasaulėžiūrinis rūpestis. Pagal tai, kiek asmens bendroji kultūra remiasi humanistiniu interesu, tiek ji galutinai remiasi ir pasaulėžiūrinio rūpesčiu. Iš antros pusės taip pat aišku, kodėl humanistinis interesas stokoja dvasinio gelmingumo, kol jis lieka be gilesnio asmeninio angažavimosi. Tas asmeninis angažavimasis, be kurio humanistinis interesas išsisemia tik paprasta smalsa, yra ne kas kita, kaip pasaulėžiūrinis apsisprendimas, kur ryžtamasi stovėti — ką išpažįstama tiesa.

Principiškai pasaulėžiūrinis rūpestis yra gyvas kiekviename žmoguje. Griežtai imant, nėra ir negali būti žmogaus be pasaulėžiūros, nes vienaip ar antraip kiekvienas savaip sprendžia pagrindinius pasaulėžiūrinius klausimus. Kiekvienas turime savo pasaulėžiūrą ta pačia prasme, kuria kiekvienas ieškome savo gyvenimo prasmės. Niekas negali būti visiškai abejingas pasaulėžiūriniam rūpesčiui, nes pasaulėžiūriniai klausimai liečia pačią žmogiškojo gyvenimo visumą. Negalime šių klausimų pavesti kitiems taip pat, kaip negalime kitiems pavesti už mus numirti. / žmogiškojo gyvenimo prasmės klausimą kiekvienas turi pats atsakyti. Tai ir daro žmogų pasaulėžiūrine būtybe. Pasaulėžiūrinis rūpestis yra įrašytas žmogaus būtin tuo pačiu, kad žmogus yra laisve apdovanota būtybė, turinti pati spręsti, ką

vertina ir kuo savo gyvenime vadovaujasi. Kiekvienas visada jau išpažįsta tam tikrą pasaulėžiūrinį nusistatymą pačiu savo gyvenimu, vadovaudamasis jame tam tikru vertės matu ir tuo būdu liudydamas, kaip jis žvelgia į žmogaus padėtį ir paskirtį pasaulyje.

Pasaulėžiūrinis rūpestis yra visuotinis: nėra žmogaus be pasaulėžiūros. Tačiau pasaulėžiūra nėra lygi pasaulėžiūrai. Nors ir kiekvienas savo žvilgį laiko teisingu, faktiškai pasaulėžiūros supratimas gali būti visiškai skirtingas. Užtuot buvusi vienaprasmė sąvoka, pasaulėžiūra savyje slepia visas įmanomas priešybes.

Pirmiausia, daugelis savo pasaulėžiūros aplamai sąmoningai neišplėtoja ir dėl to patys galų gale mažai tesuvokia savo pasaulėžiūrinį nusistatymą. Be abejo, negali būti kalbos apie gilesnį pasaulėžiūros išplėtojamą ir tuo pačiu apie sąmoningą pasaulėžiūrinį nusistatymą visais tais atvejais, kur iš anksto bodimasi pasaulėžiūrinių klausimų, kur jie laikomi neįdomiais, tuščiais, beprasmiškais etc. Daugelis neranda laiko žvilgiui į save pačius, skendėdami tamsoje, slegiami skurdo ar kasdieninės darbo rutinos vejami gyventi "diena iš dienos". Daugelio gyvenimui vadovauja tik primityviai suprantamos laimės troškulys, kurio negalima patenkinti paprasčiausiai dėl to, kad bergždžiai svajojama laimę rasti, kur jos nėra, ir užmirštama, jog tik prasmingas gyvenimas dovanoja žmogui laimę. Deja, šiuo atžvilgiu nėra esminio skirtumo tarp paprasto tamsuolio ir mokyto tamsuolio. Lygiai abu, nugrimzdę į kasdienes rūpesčius ar viliojami "gero gyvenimo", gali nejausti, kad abejingumas pasaulėžiūriniam rūpesčiui galutinai liudija abejingumą sau pačiam kaip žmogui.

Galima šiuo atveju kalbėti apie "bepasaulėžiūriškumą". Tačiau ir šis "bepasaulėžiūriškumas" galutinai remiasi tam tikru pasaulėžiūrinio žvilgiu. Dažniausiai neregima savo dvasinio skurdumo dėl to, kad jį pridengia "gyvenimu naudojimosi", o ne "filosofavimo" šūkis: carpe diem! Tai iš tiesų šūkis gyvenimui be pasaulėžiūrinio rūpesčio. Bet ir toks gyvenimas be pasaulėžiūrinio rūpesčio nėra gyvenimas be atitinkamo pasaulėžiūrinio nusistatymo. Būtent: galima gyventi "carpe diem" principu, tik remiantis hedonistinio nihilizmo pasaulėžiūra, jog niekas neturi kitos prasmės kaip akimirkos malonumą, ir dėl to yra išmintinga tik "naudotis diena, kol saulė dar šviečia".

Daug yra visokeriopo "bepasaulėžiūriškumo". Tačiau pasaulėžiūrinis abejingumas daugiau yra praktinė žaizda, o ne teorinė problema. Teoriškai problemiškesnis yra "antipasaulėžiūriškumas" — tiesioginis pasaulėžiūros neigimas ar bent nuvertinimas. Tai visi atvejai, kur vienokiu ar kitokiu šūkiu išeinama tiesioginė kovon prieš pasaulėžiūrą. Bet ir šiais atvejais ne aplamai "išsilaisvinama" iš pasaulėžiūros, o tik atstovaujama skirtingai pasaulėžiūros sampratai.

Be abejo, pagal skirtingą pasaulėžiūros sampratą įvairuoja ir jos prasmė. Kaip pasaulėžiūra nėra lygi pasaulėžiūrai, taip nėra lygi ir jų vertė. Prieš du klausimus stovi kiekviena pasaulėžiūra. Pirmasis klausimas: kiek ji išreiškia tiesą?! Nors subjektyviai kiekvienas yra įsitikinęs savo pažiūrų tiesa, tačiau objektyviai gali būti turima ir labai maža tiesos. Antrasis klausimas: kiek atitinkama pasaulėžiūra teikia šviesos žmogaus gyvenimui? Kaip nekiekviena pasaulėžiūra lygiai išreiškia tiesą, taip nekiekviena pasaulėžiūra atskleidžia žmogui jo vertą gyvenimo kelią. Vienu atveju gyvenama nesirūpinant savo gyvenimo prasme, aplamai nepasiekus sąmoningos pasaulėžiūros lygio. Antru atveju pati turimoji pasaulėžiūra nepajėgia žmogui nušviesti jo gyvenimo prasmės dėl vienokio ar kitokio savo siaurumo ir tuo pačiu uždarmo.

Specialiai pravartu atkreipti dėmesį į du "antipasaulėžiūrinius" nusistatymus, su kuriais daugiausia susiduriame, atstovaudami krikščioniškajai pasaulėžiūrai. Iš vienos pusės susiduriame su pozityvistiniu pasaulėžiūros neigimu mokslų vardan, iš antros pusės — su nacionalistiniu pasaulėžiūrinės diferenciacijos baiminimusi tautinės vienybės vardan. Reikės parodyti, kad ir šie nusistatymai nėra pasaulėžiūriškai neutralūs, o tik atspindi skirtingus pasaulėžiūrinius nusistatymus. Abiem atvejais turimą pasaulėžiūrinį nusistatymą dengia tik kitokia pasaulėžiūros samprata.

4. Paneigimas — pasaulėžiūros ar Dievo? (žvilgis į agnostinį pozityvizmą). — Pirmiausia metu žvilgį į tą agnostinį pozityvizmą, kuris savo ateistinį nusistatymą nori laikyti ne metafizine pasaulėžiūra, o mokslo duomenimi. Ši "antipasaulėžiūrinė pasaulėžiūra" pas mus visą laiką buvo aktuali, kur buvo norima ateizmą apgaubti "mokslinės pažangos" šydu, o teizmą paneigti kaip atgyventą "metafiziką". Tebėra ji ir

dabar aktuali tuose sluoksniuose, kurie propaguoja "bedogmizmą" kaip savo rūšies "antiideologinę ideologiją".

Jau nuo Auguste Comte (1798—1857) vis bandoma pasaulėžiūrinį rūpestį išblėsinti mokslų vardan, pasaulėžiūrinis klausimas laikant tik mokslų nugalėtos metafizinės mąstysenos liekana. Tačiau faktiškai ir šiuo atveju ne apskritai atsisakoma paneigiamosios pasaulėžiūros, o tik imamasi religinę bei metafizinę pasaulėžiūrą pakeisti pozityvistine pasaulėžiūra, besiremiančia neteisėtu atskirųjų mokslų suabsoliutiniu (scientizmu). Užuoat aplamai nugalėjus metafiziką (pagal šūkį, kad metafizinius klausimus reikia ne spręsti, o tiesiog išsklaidyti kaip beprasmiškus rūpesčius), šiuo atveju metafizinė prasmė suteikiama patirtinės tikrovės mokslams tuo pačiu, kad jie yra suabsoliutinami vieninteliu ir galutiniu tiesos šaltiniu.

Kad nėra tokio pagrindo patirtinės (gamtinės) tikrovės pažinimą absoliutinti vieninteliu tiesos šaltiniu, liudija jau tai, jog griežta prasme tenka kalbėti ne apie mokslą, o apie mokslus. Nėra vieno mokslo. Tėra daugelis atskirų mokslų. Nė vienas iš jų nėra absoliutus jau tuo pačiu, kad jis tėra vienas iš daugelio. Kiekvienas mokslas yra reliatyvus dėl to, kad jis yra ribotas atskira tikrovės sritimi ir tuo specifiniu požiūriu, kuriuo ją tiria. O jei nė vienas atskiras mokslas nėra absoliutus, tai nė visi mokslai drauge neteikia absoliučios tiesos ta prasme, kad būtų galima sakyti, jog tėra tai, kas prieinama mokslinei patirčiai. Atskirųjų mokslų visuma dar nieku būdu nėra žvilgis į būties visumą kaip tokią. Greičiau būties visuma apskritai negali būti mokslinės patirties dalykas dėl to, kad visi mokslai iš esmės yra atskirieji mokslai.

Paprastiau pasakius, atskirieji mokslai visiškai neliečia Dievo klausimo. Kaip Dievas nepriklauso patirtinei tikrovei, taip jis nepriklauso ir mokslinei patirčiai.

Kadangi atskirieji mokslai kreipiasi tik į patirtinę pasaulio tikrovę, tai tik apie ją ir gali spręsti. Mokslinė patirtis sprendžia, kas pasaulyje yra realybė ir kas tėra mitas, t. y., kas iš tikrųjų pasaulyje yra sutinkama ir kas tik įsivaizduojama. Ko negalima pasaulyje moksliskai patirti, to jame ir nėra. Nieko iš tiesų nėra pasaulyje, kas liktų už mokslinės patirties. Mokslinė pažanga savaimė išskleidė vaiduoklius, šmėklas ir raganas, burtus ir prietarus. Tačiau visiškai kitas reikalas yra Dievo klausimas. Dievo klausimas yra taip pat už mokslinės patirties ribų, kaip pats Dievas yra "už" pasaulio. Ir būtent, šiuo atveju "už" nurodo nebe tolimesnę fantastinę erdvę, o visiškai kitą būties dimensiją. Dievą prasmingai galima suvokti ne kaip atskirą būtybę (tegu ir kiek aukščiau stovinčią už visas pasaulyje sutinkamas būtybes), o tik kaip visą būtybių pasaulį grindžiančią Būtį. Nesusipratimas būtų Dievo ieškoti kur nors pasaulyje, lyg Dzeuso Olimpe, kaip jo dairėsi erdvėje sovietų kosmonautai. Lygiai fantastiška būtų aplamai Dievą įsivaizduoti už pasaulio pasislėpusia, bet pasauline būtybe. Tikėjimas į Dievą istoriškai buvo susijęs ir su naiviai prietarinėmis jo sampratomis. Racionalus mąstymas išskleidė ir tuos visus prietarus, kurie dengė tikėjimą į Dievą. Bet tai tik nuskaidrino, o ne išblėsinio tikėjimą į Dievą. Mokslų pažanga nieku būdu negresia tikėjimui į Dievą.

Ateizmui atstovauti mokslų vardu nėra pagrindo, nes Dievo klausimas peržengia mokslinės patirties ribas. Mokslinė patirtis teatsako į klausimus, koks pasaulis faktiškai yra, kokie dėsniai valdo jo vyksmą, kokie sąryšiai sieja jo tikrovę. O Dievo klausimas iškyla visiškai kitoje plotmėje — kreipiantis nebe į atskiras patirtines tikrovės sritis, o į pačią būties visumą. Ar galima rasti pasauliui pagrindą jame pačiame, ar tenka šio pagrindo ieškoti Kuriančioje Būtyje, atseit, Dievuje? Neįmanoma šio klausimo atsakyti mokslinės patirties metodais, bet dėl to dar nėra teisės šį klausimą paneigti mokslų vardan. Kada Dievo klausimas atmetamas kaip nemoksliskas, tai nebe mokslų vardu kalbama, o tik deklaruojamas ateistinis nusistatymas, nes galima neigti Dievo klausimą, tik neigiant ir patį Dievą. Mokslai kaip tokie neduoda ir negali duoti teisės jų vardu išpažinti ateizmą paprasčiausiai dėl to, kad jie aplamai Dievo klausimo nesprendžia. Būties kaip būties, o tuo pačiu ir Dievo, klausimas atskiruosiuose moksluose visai neiškyla. Ribodamiesi savais metodais, atskirieji mokslai ribojasi sąryšiu ieškojimu tik pačioje patirtinėje (gamtinėje) tikrovėje ir visiškai nepasiekia tos filosofinės plotmės, kurioje sprendžiamas patirtinės tikrovės pagrindo klausimas. Kad mokslinis pasaulio tyrimas nepakyla ligi Dievo klausimo, nieku būdu nereiškia, kad Dievo klausimas apskritai yra beprasmiškas. Tai liudija tik atskirųjų mokslų metodinį ribotumą, o ne metafizinių klausimų beprasmiškumą. Atskirieji mokslai kaip tokie neteikia pagrindo pasaulėžiūrai, ir nė viena pasaulėžiūra šia prasme negali vadintis moksline. Mokslinio tyrimo ir pasaulėžiūrinio rūpesčio plotmės yra skirtingos, ir dėl to netenka nei mokslų "pasaulėžiūrinti", nei pasaulėžiūros "mokslinti". O kada norima

pačiuose moksluose ieškoti pasaulėžiūros, iš tiesų remiamasi nebe jais pačiais, o scientistine filosofija, kuri patirtinę tikrovę absoliutina būtimi apskritai ir tuo būdu jau iš anksto implikuoja ateistinę poziciją. Kadangi patys mokslai Dievo klausimo nei svarsto, nei gali svarstyti, tai ne iš pačių mokslų galima ir ateizmą išvesti. Faktiškai iš anksto ateistiškai nusistatoma, kai apsisprendžiama, jog ko negali pasiekti mokslinės patirties metodai, to ir apskritai nėra. Tai ne mokslinė išvada, o pasaulėžiūrinis apsisprendimas, pagrįstas atitinkama filosofija. Todėl, nors ir norima pasaulėžiūrą paneigti mokslų vardu, iš tikrųjų vis tiek iš jos "neišsilaisvinama". Neutrali pozicija pasaulėžiūrinėje plotmėje yra neįmanoma, kadangi neigimas niekuo nėra neutraleresnis už teigimą. Ateistinis Dievo neigimas yra taip pat pasaulėžiūrinė pozicija, kaip ir teistinis jo išpažinimas.

Mokslinę gamtinės tikrovės patirtį absoliutindamas vieninteliu ir galutiniu tiesos šaltiniu, pozityvizmas paneigia ne tik metafizinį rūpestį. Klausimo ženkle atsiduria ir moralinis rūpestis, kuriuo žmogus ieško šviesos savo gyvenimui.

Benorint išsklaidyti metafizinius klausimus, savaime sklaidosi ir moraliniai klausimai. Kas teieško eksperimentiškai patikrinamų ir matematiškai analizuojamų faktų, tas niekur ir niekada nepraregės moralinių vertybių, nes vertybės nėra tokie "faktai". Ir tiriant moralinę tikrovę, bus matomi tik įvairūs papročiai. Bet kol tematomi tik papročiai, tol negali būti randama atsakymo, kas žmogui privalu. Todėl neopozityvizmo etikas V. Kraftas savo "mokslinį vertybių mokslą" ir baigia išvada: "mokslinis absoliučiai galiojančių vertybių pažinimas yra negalimas".

Tai nuosekli išvada: kol težiūrima žmogaus faktinio elgimosi, nelieka nieko kito, kaip konstatuoti, kad jis yra įvairus. Žinoma, galima statistiškai apskaičiuoti, kuris nuošimtis tam tikro meto tam tikroje bendruomenėje elgiasi taip, kuris — kitaip. Bet statistika negali pateikti jokių norminių išvadų. Vietoje normų tikraja to žodžio prasme telieka konstatavimas, kuris nuošimtis ką laiko "normaliu dalyku". O kai regima, jog "senosios" moralės mažiau bepaisoma, šokama analizuoti "kultūrinės kaitos" veiksnius. Kitimas tampa pagrindine kategorija, kurios vardan pasmerkiama objektyviai galiojančių dorinių normų moralė. Dorinės normos sureliatyvinamos į subjektyvų "vertybių seto" rinkimąsi. Kiekvienas įgalinamas jaustis lygiai teisiu, nes kur visa vertinama tik faktais, ten neteisumo žodis tampa beprasmiškas.

Visos etinės sąvokos galų gale laikomos tik pseudosąvokomis. A.J. Ayerio pavyzdžiu, "blogai pasielgei pavogdamas" nepasako nieko daugiau, negu "pavogei", tik lyg tai pasako su pasibaisėjimo tonu ar su šauktuko ženklu. Pridedant, jog tai buvo blogas poelgis, faktiškai nieko nepridedama. Todėl, pagal tą patį etiką, apskritai tokie sakiniai, kaip "vogimas yra blogas poelgis", iš tikro nieko nepasako ir dėl to nėra tikri teiginiai, o tik tokie moraliniai sprendimai, kurių netenka laikyti nei teisingais, nei klaidingais, nes jie "nieko nepasako". Visi moraliniai sprendimai tėra "gryna jausmų išraiška ir kaip tokia nebėra palenkta tiesos ir klaidos kategorijai". Nuosekliai atkrita ir pačių etinių sistemų vertinimas: "kadangi etiniai sprendimai tėra jausmų išraiška, tai nėra jokio būdo nustatyti bet kurios etinės sistemos pagrįstumą, ir iš tiesų nėra nė prasmės klausti, ar kuri nors tokia sistema yra teisinga" (plačiau ir šaltinių nurodymą žr. knygoje "Žmogus be Dievo", 168-169 psl.).

Kokia išvada iš tokios etikos? Arba apskritai atsisakyti moralinio žvilgio ir atvirai išpažinti amoralizmą, arba apeliuoti į moralinį jautrumą. Galime peikti beatodairinį amoralumą, galime girti moralinį jautrumą. Bet koks pagrindas tiek vieną peikti, tiek antrą girti? Vienaip ar antraip vertiname, visa tėra "gryna jausmų išraiška" be jokio objektyvaus pagrindo. Todėl ir lieka atviras klausimas: kodėl privalau rinktis moralinį jautrumą, o ne moralinį abejingumą? Bet ir tada, kai renkuosi moralinį jautrumą, stoviu prieš klausimą: kas moraliniu atžvilgiu yra jautrus ir kas ne, atseit, kas gera ir kas bloga? Palikti šiuos klausimus be atsakymo lygu palikti žmogų be vertybių šviesos. Nenuostabu dėl to kad, nepaisant visos techninės pažangos, dabarties žmogus jaučiasi toks netikras ir nusviestas į beprasmybės tamsą. Neregėdamas prasmingo tikslo, žmogus negali nesijausti sumišęs ir pasimetęs.

5. Nuvertinimas — pasaulėžiūros ar paties žmogaus? (žvilgis į kolektyvistinį nacionalizmą). — Su kitokio pobūdžio "antipasauležiūriškumu" susiduriame kolektyvistinėse pasaulėžiūrose. Iš jų pas mus daugiausia įtakos turėjo nacionalizmas, besireiškęs daugiau pasaulėžiūrinių skirtumų baimė negu griežta nacionalistinė pasaulėžiūra. Siekime tautinės vienybės ir "nesidraskykime dėl metafizikos" — toks buvo ir tebėra lietuviškojo nacionalizmo šūkis.

Primityvesniuose sluoksniuose ir dabar teberusi šis pasaulėžiūrinio rūpesčio siejimas su vienybės ardymu. Tai ta primityvi pažiūra, kuri negali vienybės kitaip įsivaizduoti kaip konformistinė visų niveliacija ir dėl to kiekvieną individualybę bei skirtybę laiko bendruomenės pamatų griovimu. Iš tiesų vienybę giliau grindžia laisvė negu konformistinė niveliacija. Konformistinėje bendruomenėje atskiras narys jaučiasi savas tik dėl panašybės į visus kitus. O laisva bendruomenė subrendusioje tautoje žmogus jaučiasi ne tik savai, bet ir laisvai, galėdamas joje reikštis visa savo individualybe ir dėl to brangindamas ją, kaip pačią laisvę.

Be abejo, kas imasi "tautinės vienybės" vardan nuvertinti pasaulėžiūrą, tas ir nevertina nei laisvės, nei individualybės. Tačiau ir toks pasaulėžiūros nuvertinimas nėra neutralus. Kada tuo būdu tautinė vienybė paverčiama pasaulėžiūros nuvertinimu, iš tikro atstovaujama nusistatymui, iškeliančiam bendruomenę aukščiau už žmogų. Taigi galų gale ir šis pasaulėžiūros nuvertinimas taip pat remiasi tam tikra pasaulėžiūra, būtent — kolektyvizmu.

Paprastai šis kolektyvistinis nusistatymas, sąmoningai jo neišplėtojus, lieka tik instinktinis "draugėj laikymosi" ilgėjimasis. Sąmoningai plėtojamas, jis išsiskleidžia tuo nacionalizmu, kuris stabina tautą, išskeldamas ją aukščiau žmogaus ir tuo pačiu aukščiau dorinių normų. Aukščiausiu įstatymu iškelus tautos gerovę, pasidaro galima viską pateisinti tautos vardu. Užuo rūpinusis, kad tai, kas tautiška, būtų ir žmogiškai vertinga, faktiškai garbinama visa, kas "sava", ir su įtarimu sutinkama visa, kas svetima, žodžiu tariant, visa vertinama taip, lyg tik sava visada būtų vertinga. Atskiro žmogaus visa prasme laikoma tarnyba tautai, reikalaujant visą save jai skirti. Todėl ir rūpinimasis savimi pačiu kaip žmogumi ne tik nėra vertinamas, bet tiesiog įtariamas žmogaus kreipimu nuo bendruomenės ar dargi kaltinamas žmogaus moraliniu "minkštinimu".

Neturėjus radikalesnių ideologų, nacionalistinė ideologija pas mus nesusilaukė griežtesnio išplėtojimo. Išskyrus kai kurias išimtis, mūsiškiai "tautinės vienybės" skelbėjai nėjo ligi tokio nacionalizmo, kaip vokiečių nacionalsocializmas ar italų fašizmas. Greičiau buvo tenkinamasi "visų" spietimu apie tautos vadą ir jo "antpartinę partiją", kuri apskritai liko gana nuosaiki ir net konservatyvi. Gal būt, ir dėl to nebuvo imamasi nuosekliai išplėtoti nacionalizmo, kad nebuvo norima atsisakyti krikščioniškosios moralės aiškaus paneigimo. Bet, antra vertus, lietuviškasis nacionalizmas dėl to viso ir liko be aiškesnio idėjinio veido. Neatsitiktinai prieš kurį laiką patys jo atstovai susisielėjo, kad dar vis ligi šiolei neturi savo sistemingai išplėtotos "tautinės pasaulėžiūros".

Bet kokią pasaulėžiūrą galima teikti tautai? Tauta nėra pasaulėžiūrinė bendruomenė, kadangi lygiai telkia visų pasaulėžiūrų žmones. Nebūdama pasaulėžiūrinė bendruomenė, tauta negali turėti savo pasaulėžiūros. Todėl ir nėra pagrindo jokiai atskirai "tautinei pasaulėžiūrai".

Ką gi iš tiesų turima galvoj, kai norima išsiryškinti "tautinę pasaulėžiūrą"? Jei norima žengti ligi nacionalizmo kaip tautą stabinančios pasaulėžiūros, tai ir reikia kalbėti ne apie "tautinę pasaulėžiūrą", o tiesiog apie nacionalizmą. Bet jei tenorima pabrėžti savo patriotizmą, tai jis nesudaro jokios atskiros pasaulėžiūros. Nėra pagrindo įtarinėti mažesniu tautiniu jautrumu ir patriotizmo stoka tuos, kurie nesiima tautos statyti savo pasaulėžiūros centru. Iš vienos pusės, nuoširdžiai savo tautą mylėti nieku būdu nereikalauja iš asmens atsisakyti pasaulėžiūrinio rūpesčio savimi pačiu kaip žmogumi. — savo gyvenimo prasme. Iš antros pusės, net ir nacionalistai nėra didesni patriotai už kitus. Visų pasaulėžiūrų žmonės lygiai gali būti patriotai ir yra savo tautos meilę paliudiję ligi pačios aukščiausios gyvybės aukos.

Ar pirma buvo norima skiepyti pasaulėžiūrinį abejingumą visiems suspiesti apie tautos vadą, ar dabar sielojamasi "tautinės pasaulėžiūros" susikūrimu, vis lygiai neišsilaisvinama iš pasaulėžiūrinio kolektyvizmo — pasaulėžiūra įsivaizduojama partine ideologija. Tai yra ne kas kita, kaip pasaulėžiūros ir politikos sujaukimas, savo politinį nusistatymą keliant į pasaulėžiūros rangą ir savo ruožtu kitose pasaulėžiūrose taip pat regint tik politines ideologijas. Iš to pasaulėžiūros ir politikos suplakimo plaukia dvejopas nesusipratimas. Kai savo partijos politinei ideologijai teikiama pasaulėžiūros prasmė, tai tuo pačiu savoji partija ir jos politinė programa suabsoliutinama lyg kokia religija. Todėl net ir tikintieji katalikai "tautinės pasaulėžiūros" vardan yra deklamavę, jog lygiai baidosi Romos kaip ir Maskvos (lyg ir "Roma", t.y. Katalikų Bažnyčia, būtų koks politinis centras!). Kai patys į viską žvelgia tik politiniu žvilgiu, tai pagal save ir kitur visur mato tik "politiką". Todėl ir mes, ateitininkai, tokiam politiniam žvilgiui atrodome politiškai

"srovinė" organizacija. O kai nurodome, kad mūsų ideologija yra ne politinio, o pasaulėžiūrinio pobūdžio, tai esame apkaltinami tik veidmainišku slėpimusi. Tai absurdiškas žvilgis, bet juo rėmėsi mūsų traktavimas "tautinės vienybės" priešais, moksleivių ateitininkų veiklos uždraudimas ir kitos spaudimo priemonės.

Tai ir yra liūdna tiesa, kad toks kolektyvistinis pasaulėžiūros ir politikos sujaukimas niekuo negilino tautoje patriotizmo, o tik ugdė diktatūrinį nusiteikimą prievartiškai siekti visų ne tik politinės, bet ir pasaulėžiūrinės niveliacijos. Dar mažiau prasminga puoselėti "tautinę pasaulėžiūrą" svetur, kur nebėra jai nė partinio pagrindo (valdžios pasiekimo). Greičiau būtų prasminga kelti sau patiems klausimą, ar apskritai "tautinę pasaulėžiūrą" nėra nesupratimas. Kaip anksčiau, taip ir dabar į vadinamąją "tautinę srovę" telkia ne bendra pasaulėžiūra, nes iš tikrųjų jai telkiasi įvairių pasaulėžiūrų žmonės (nuo nuoširdžių katalikų ligi agresyvių ateistų), o tik bendras politinis nusistatymas užimti "vidurio poziciją". Tarp pasaulėžiūriškai orientuotų dešinės ir kairės partijų buvo pagrindo ir neutraliai vidurio partijai, tik nebuvo reikalo dengtis antpartiškumu ir jo vardan diegti pasaulėžiūrinį abejingumą.

Nei politinei partijai, nei apskritai kiekvienai organizacijai nėra būtina turėti pasaulėžiūrinį pagrindą, nes gali būti susitelkiama ir kitais pagrindais pagal atitinkamus tikslus. Tačiau dėl to nereikia nuvertinti pasaulėžiūros ir pasaulėžiūrinę diferenciaciją laikyti grėsme tautinei vienybei. Rūpinimasis tautine vienybe neturi virsti abejingumu laisvei. Tikrasis tautinės vienybės pagrindas yra ne bet kokių skirtubių (politinių ar pasaulėžiūrinių) užgniauzimas, o nuoširdus patriotizmas, tautinis broliškumas ir tolerantiškas nusiteikimas. Kaip nėra ko baimintis tautinio nevieningumo dėl pasaulėžiūrinių skirtubių, taip nėra ko tautinę vienybę grįsti "tautinės pasaulėžiūros" mitu.

Nacionalizmas ne tautinę vienybę giliau pagrindžia, o tik žmogų nuvertina, bestabindamas tautą. Laikant tautą pačia žmogaus prasme, jam nurodomas aiškus kelias — visas jėgas skirti tautai ir besąlyginiai jai aukotis. Individui skelbiama griežta tautinė moralė, bet (tai ir išskiria nacionalizmą nuo patriotizmo) pati tauta nebesaistoma dorinėmis normomis: visa pateisinama, kas tarnauja tautai (salus patriae — suprema lex)).

Nacionalizmas moralinį subjektyvizmą pakeičia tautiniu idealizmu. Tačiau nacionalistinė moralės samprata stabiniu tautos išaukštinimu iš tiesų savyje slepia žmogaus nužeminimą. Išaukštintus tautą iki dorinių normų nebesaistomo stabo lygio, žmogus paverčiamas tautos interesų įrankiu. Tai ir yra visoms kolektyvizmo formoms būdingas asmens ir bendruomenės santykio iškreipimas.

Žmogus, o ne bendruomenė yra pagrindinė tikrovė, nes ne bendruomenė sukuria žmogų, o žmogus kuria visas bendruomenes. Pagal tai: ne žmogus bendruomenei, o bendruomenė žmogui. Savo prasmę bendruomenė galutinai semia iš žmogaus, o ne pati žmogui ją teikia. Nors ir kiek giliai bendruomenė priklauso žmogaus būčiai, dėl to ji dar neįgyja teisės save laikyti žmogaus prasme. Tiesa, kadangi bendruomenė esmingai priklauso žmogaus būčiai, natūralu žmogui ją ginti. Žmogaus kilnybė yra aukotis idėjai, kuriai atstovauja bendruomenė. Tačiau tai nereiškia, kad žmogus galėtų būti idėjai aukojamas, paverčiant jį tik priemone bendruomenei. Tai du visiškai skirtingi dalykai. Kada žmogus aukojasi kuriai nors bendruomeninei idėjai, jis liudija savo kilnybę, rodydamas, jog laisvė, teisybė ar kuri kita vertybė jam yra brangesnė už vegetavimą priespaudoje, už nusilenkimą neteisybei, už susitraukimą asmeninės laimės kiautan. Bet kada imamas žmogus aukoti bendruomenei idėjos vardan, tai liudijama nebe žmogaus kilnybė, o brutalus jo pavertimas bendruomenės "gyvuoju inventoriumi", beatodairiškai disponuojamu tų, kurie savo rankose turi valdžią. Nebuvo atsitiktina, kad nacionalizmas politiškai išsiplėtojo į totalizmą (pirma fašizme, paskui nacizme).

Prasminga žmogui dalyvauti bendruomenėse, kuriose jis gali save išskleisti. Bet galutine savo prasme žmogus negali laikyti jokios bendruomenės. Nors ir kaip intymiai žmogus priklauso atitinkamoms bendruomenėms, savo esminiame pagrinde jis visada lieka daugiau negu tik bendruomenės narys. Prasminga kovoti už socialinę teisybę ar demokratinę laisvę, už pažangesnę santvarką etc. Kiek visa tai būtų žmogui svarbu ir brangu, vis tiek tai nėra visa. Besirūpindamas bendruomeniniais rūpesčiais, žmogus negali užmiršti savęs paties kaip mirtingojo individo. Nors ir kiek tikima tautai aukojimosi, kovojimo už laisvę ir kitokio bendruomeninio angažavimosi prasmingumu, vis tiek mirties akivaizdoje negali būti neklausama, ar tai visa jau išsemia paties žmogaus prasmę. Kad buvo kovota už vienokius ar

kitokius bendruomeninius idealus, tai dar nėra galutinis atsakymas į klausimą, prieš kurį žmogus atsistoja begalinėje mirties vienuoje. Be abejo, bendruomenės atžvilgiu žmogus mirdamas baigia savo prasmingumą. Mirusieji nebegali bendruomenei tarnauti, nebent kaip pavyzdžiai tiems, kurie po jų lieka. Tačiau, iš visų bendruomeninių ryšių gražindama žmogų į nelygstamą vienumą, mirtis verčia kiekvieną klausti: o kokia mano paties prasmė? Mano paties — manęs kaip nepakartojamo ir nepalyginamo asmens, kuris esu daugiau už visa, kuo esu kitiems pasaulyje, tautoje, profesijoje, šeimoje etc.

Kokia mano paties prasmė? šis galutinis klausimas ir pastato visas kolektyvistines pasaulėžiūras klausimo ženkle. Kolektyvistinės pasaulėžiūros žmogui atskleidžia bendruomeninius uždavinius, bet visiškai neatsako galutinio klausimo, kokia žmogiškosios egzistencijos prasmė. Be abejo, valstybei ar kuriam kitam kolektyvui nesvarbu žadinti asmens rūpestį savimi pačiu — savo egzistencijos galutine prasme. Greičiau toks asmens rūpestis savimi pačiu kolektyvui atrodo ne tik nenaudingas, bet dargi pavojingas žmogiško jautrumo žadiniu, žmogaus "minkštinimu". Priešingai, asmens užsimiršimas yra parankus iš individo daryti pavaldinį, skiepijant jame besąlyginį ir beatodairinį atsidavimą "bendram reikalui". Todėl visi kolektyvizmai ir stengiasi "išoperuoti" šį asmens rūpestį savimi pačiu. Kiekviename kolektyvizme neišvengiamai slypi ši totalistinė tendencija kiek galint visus nuasmeninti ir surikiuoti vienon linijon.

Iš čia ir aiškėja visų kolektyvistinių nusistatymų pasaulėžiūrinis siaurumas: jie tėra visuomeninės (tautinės, socialinės, politinės ar ūkinės) ideologijos, kurios į patį esminį pasaulėžiūrinį klausimą neatsako. Ir ne tik jo neatsako, bet tiesiog jo vengia, baimindamosios pasaulėžiūrinių skirtybių ir dėl to blėsindamos esminį pasaulėžiūrinį rūpestį. Pasaulėžiūrinių skirtybių baimė iš tiesų slypi pačios pasaulėžiūros (esmė prasme) nuvertinimas. Savo ruožtu pasaulėžiūros nuvertinime slypi ir paties asmens nuvertinimas: vertinamas asmuo tik kaip atitinkamos bendruomenės narys, o ne dėl jo paties žmogiško nelygstamumo.

6. Pasaulėžiūra kaip auklėjimo pagrindas. — Vienaip ar antraip kiekvienas susidaro savo žvilgį į gyvenimą ir pasaulį. Bet svarbu, kad tas žvilgis būtų kiek galint platesnis bei gilesnis ir tuo pačiu teisingesnis bei vertingesnis. Tai ir veda į pasaulėžiūrinio auklėjimo bei auklėjimosi klausimą.

Anksčiau analizuodami "bepasaulėžiūrinės" ar tiesiog "antipasaulėžiūrinės" pozicijas, nurodėme, kad galutinai ir jos remiasi atitinkamais pasaulėžiūriniais nusistatymais. Šia prasme ir sakėme, jog nėra ir negali būti žmogaus be pasaulėžiūros. Tačiau drauge parodėme, jog pasaulėžiūra nėra lygi pasaulėžiūrai, ir būtent — ne tik formaliniu savo charakteriu, bet ir vidine verte. Todėl ir tai, jog kiekvienas savaime susidaro vienokią ar kitokią pasaulėžiūrą, iš esmės nieko nereiškia. Tikras rūpestis yra susidaryti pasaulėžiūrą, kuri iš tikro savo tiesa teiktų šviesos gyvenimui, nušviesdama žmogaus padėtį ir paskirtį pasaulyje. Tokia pasaulėžiūra nesudaro "savaime". Priešingai, jai susidaryti reikia atitinkamo auklėjimo ir auklėjimosi.

Plati ir gili pasaulėžiūra negali būti susidaryta, besiremiant siauru ar sekliu pagrindu. Šiuo atžvilgiu naudingą įspėjimą sudaro ir visos "bepasaulėžiūrinės" ar "antipasaulėžiūrinės" pozicijos. Nors ir šios pozicijos remiasi atitinkamais pasaulėžiūriniais nusistatymais, bet šie nusistatymai iš tiesų lieka per siauri ir per seklūs.

Kritinė pozityvizmo analizė įspėja, kad reikia teisingai suprasti pasaulėžiūros ir mokslų santykį: mokslai teikia gamtinio pasaulio vaizdą, bet ne pačią pasaulėžiūrą. Pasaulėžiūra integruoja ir mokslinį žinojimą, bet ne juo esmiškai remiasi. Kas nori remtis tik mokslais, kuriuose esminiai pasaulėžiūriniai klausimai nekyla, tas savaime turi šiuos klausimus laikyti "nemoksliniais". Pozityvistinis agnosticizmas ir yra "antipasaulėžiūrinė pasaulėžiūra" tų, kurie moksluose ieško ir to, ko juose negalima rasti. Iš to ir aišku, jog nėra ko laukti, kad žmogų pasaulėžiūriškai subrandintų jau pats mokyklinis mokymasis. Paprastas mokymasis dar neteikia pasaulėžiūrinio auklėjimo.

Panašiai kritinė nacionalizmo analizė įspėja teisingai suprasti pasaulėžiūros ir politikos santykius: priklauso pasaulėžiūrai ir atitinkamas nusistatymas visuomeniniais klausimais, tačiau šie klausimai dar nesudaro pasaulėžiūros branduolio. Kas imasi savo vienokią ar kitokią visuomeninę ideologiją išskelti į pasaulėžiūros rangą, tas tik sustabina atitinkamą visuomeninę grupę ir tuo pačiu užsisklendžia tikrajam žmogaus kaip žmogaus gyvenimo prasmės rūpesčiui. Kaip pasaulėžiūriškai subręsti nepakanka tik

mokslo įgyti, taip nepakanka ir tik turėti visuomeninio intereso. Politinis, tautinis ir apskritai visuomeninis auklėjimas savaime dar nereiškia pasaulėžiūrinio auklėjimo. Pasaulėžiūra yra daugiau ir už mokslinę žinią, ir už visas visuomenines ideologijas.

Kas gi iš tiesų yra pasaulėžiūrinis auklėjimas? Tai nėra joks specialus auklėjimas, o viso žmogiškojo auklėjimo siela. Griežtai imant, pasaulėžiūrinis auklėjimas ir auklėjimas yra tapačios sąvokos, nes lygiai į visą žmogų kreipiasi ir pasaulėžiūra, ir auklėjimas. Auklėti žmogų — tai auklėti jį kaip žmogų, o ne tik vienu kuriuo atžvilgiu lavinti. Žmogus kaip žmogus auklėjamas ne vienai kuriai sričiai, o visam gyvenimui. Ir būtent: auklėti žmogų visam gyvenimui — tai įsąmoninti galutinę žmogiškosios egzistencijos prasmę, kad ji savo šviesa vadovautų visiems žmogaus apsisprendimams. Šia prasme pasaulėžiūrinis auklėjimas ir nėra lyg koks papildomas priedas prie žmogaus auklėjimo, o pats jo pagrindas.

Reikia tai ypatingai pabrėžti, nes pas mus vis dar tebesama šiuo klausimu daug nelemto nesusipratimo. Visi susirūpinę kiek galint išauklėti jaunąją kartą, bet daugelis tiesiog baiminasi pasaulėžiūrinio auklėjimo. Iš šios baimės kyla ir priešiškus pasaulėžiūrinėms jaunimo organizacijoms, ir ilgėjimasis tik vienos kiek galint bendresnio (atseit, juo mažiau pasaulėžiūrinio) pobūdžio jaunimo organizacijos sutelkti visam lietuvių išeičių jaunimui.

Kas už viską labiau baiminasi pasaulėžiūrinių skirtybių, tas, savaime aišku, turi ilgėtis pasaulėžiūrinių jaunimo organizacijų išblėsimu. Tačiau tam, kas supranta auklėjimo prasmę, nėra abejonės, kad to ilgesio išsipildymas nebūtų lemtas dalykas. Juo kuri organizacija yra bendresnio pobūdžio, juo sunkiau jai vykdyti jaunimo auklėjimą, stokoiant šiam auklėjimui pasaulėžiūrinės atmosferos. Reikia nuoširdžiai suprasti visas sunkenybes, su kuriomis neišvengiamai turi susidurti tokio palyginti bendro pobūdžio organizacija, kaip skautai, vykdydama ne tik laisvalaikio užėmimo, bet ir tikro auklėjimo uždavinį. Užuoat besibaiminus pasaulėžiūrinio auklėjimo, reikia kiek galint daugiau jo pageidauti visose jaunimo organizacijose, ne tik ateitininkuose, bet ir skautuose.

Kas dar ligi šiolei nėra išsilaisvinęs iš savo laiku "tautinės vienybės" vardan skiepytos pasaulėžiūrinio auklėjimo ir pasaulėžiūrinių jaunimo organizacijų baimės, turi sąžiningai ir ramiai persvarstyti, ar apamai galima žmogų auklėti be pasaulėžiūrinio brandinimo. Prasmingo auklėjimo apskritai nėra be pasaulėžiūros. Kiekvienas tikras auklėjimas remiasi pasaulėžiūra. Be pasaulėžiūrinio pagrindo auklėjimo pastanga virsta tik saloniniu dresiravimu ar bergėdžių moralizavimu.

Saloniniam dresiravimui iš tikro nereikia pasaulėžiūros, nes pakanka paprasto mandagumo vadovėlio išmokti "dailiam elgesiui" — nebūti storžieviškais stačiokais, o visada paslaugiais padėti; nesirodyti su surūgusia nuotaika, o visada bičiuliškai šypsotis; niekada kitų neužgauti, o kitų užgaules atleisti; būti visada pasiroošus apgailėti savo pasitaikiusius išsišokimus, o kitų išsišokimus negirdomis nuleisti; niekada per daug nepakelti balso, būti ramiam bei kukliam etc. etc. Be abejo, turi savo vertę mandagumas. Jo taisyklės sukultūrina savitarpio santykius. Mandagumo nepaisymas visada liudija žmogaus dvasinį primityvumą (ar bent momentinį prasiveržimą primityvios dvasios, nusikračius civilizacijos uždėtų "varžtų" savitarpio santykiuose).

Todėl iš tikro žmogui privalu visur ir visada būti mandagiam, o ne tik salonui rezervuoti dailų elgesį. Mandagaus elgesio normų įdiegimas priklauso auklėjimui. Išauklėtas žmogus yra mandagus. Kas stokoja mandagumo, tas stokoja ir išauklėjimo. Tačiau, antra vertus, išorinis mandagumo reikalavimų pasisavinimas ir formalus dailaus elgesio išmokymas dar nieku būdu nereiškia išsiauklėjimo. Tik miesčioniškam išsiauklėjimo supratimui pakanka tokio išorinio apsišlifavimo. Neatremtas į asmens dorinę kultūrą, išorinis apsišlifavimas nedaug tereškia ar tiesiog gali išduoti mandagumo prasmę. Savitarpio santykių normavimas mandagumo kodeksu yra jų sukultūrinimas dėl to, kad mandagumo taisyklės įkūnija žmonių santykiuose savitarpio pagarbą. Žmogaus žmogui pagarpa yra mandagumo siela. Bet išorinį apsišlifavimą galima naudoti viskam — ne tik žmogiškai pagarbai liudyti, bet ir žmonių suvedžiojimui, oportunistiniam įsisteikimui ar net tikram sukčiavimui. Visuomeniniai parazitai paprastai yra taip pat pavyzdinčiai mandagūs.

Trumpai tariant, išauklėtas žmogus iš tiesų yra mandagus, bet nevisi mandagieji yra iš tikro išsiauklėję. Tikram išsiauklėjimui reikia daugiau negu tik mandagumo.

Tikrą vertę turi tik tas mandagumas, kuris atsiremia apskritai žmogaus dorumu. Esmingai svarbu žmogų išauklėti ne tik mandagiu, bet ir doru. Visų pirma auklėjimą sudaro ne formalus mandagumo išmokymas, o dorinio charakterio subrandinimas. Auklėti jaunuolį — tai padėti jam susidaryti žmogaus idealą ir išugdyti nusiteikimą šiuo idealu vadovautis gyvenimo kasdienybėje. O tai ir reiškia, kad auklėjimas iš esmės yra pasaulėžiūrinis auklėjimas. Iš tiesų, kokį idealą žmogus sau renkasi, priklauso nuo to, kaip jis žvelgia į žmogaus paskirtį, atseit, kaip jis pasaulėžiūriškai apsisprendžia. Todėl auklėti jaunuolį ir reiškia brandinti jo pasaulėžiūrinį apsisprendimą. Atpalaiduotas nuo pasaulėžiūrinio pagrindo, auklėjimas virsta tik bergždžių moralizavimu.

Paprastas pamokslininkavimas, jog reikia doru augti, nedaug tereiškia. Dorinis auklėjimas tik tada gali sėkmingai vykti, kai jis virsta pačių auklėtinių auklėjimusi. O pačių auklėtinių auklėjimusi dorinis auklėjimas virsta tik tada, kai doriniai reikalavimai sąmoningai suprantami, o ne tik automatiškai priimami. Todėl nepakanka tik dorumo reikalauti, bet reikia ir konkrečiai išskleisti dorinį žmogaus idealą — pagrįsti, kokia žmogiškoji dorumo prasmė. Nieko nereiškia įkalti dorines normas, kol nėra nušviečiama ne tik, ko jos reikalauja ir ką draudžia, bet ir kodėl tai, ko iš žmogaus doriškai reikalaujama, yra žmogiškai vertinga, o tai, kas draudžiama, neverta susigundyti. Antraip, jaunuolis visas dorines normas laikys tik beprasmiškais varžtais ir eis gyvenimo "išminties" mokyti į patį "gyvenimą". O gyvenimo kalba labai dviprasmiška: ne visada dorajam sekasi gyvenime geriau už nesivaržantįjį dorinėmis normomis, labai dažnai nesivaržančiajam geriau sekasi negu dorajam. Nenuostabu, kad dažnas po visų moralizavimo pamokslų tai patyręs, moja ranka į visa, ką buvo girdėjęs: tegu kiti būna "kvailiai" — juo daugiau kvailių jų, juo geriau gudriajam! Nebebūsiu toliau "kvailas", nes pamačiau, kad visas doros apaštalavimas tėra vilko avių bandai skelbiamas humanizmas!

Iš tiesų, jei dorinės normos buvo teikiamos tik kaip pasisekimą laiduojančio mandagumo bei padarumo receptai, tai patyrus, jog jie nebūtinai gyvenime laiduoja sėkmę, nuoseklu daryti išvadą, kad buvo beprasmiškai klaidinama. Nenorint sulaukti dorinio auklėjimo pastangų tokio sudužimo, reikia iš anksto auklėtinius įsąmoninti, kad dorinės normos yra ne naudos ir sėkmės, o žmogiško vertingumo reikalas. Tai atskleisti ir yra lygu dorinį auklėjimą vykdyti ne autoritetiniu moralizavimu ("geras jaunuolis, mokinys etc. yra toks ir toks"), o sužadinti paties auklėtinio sąmoningą ir laisvą apsisprendimą vadovautis gyvenime aukštesniu žmogaus idealu, iškeliančiu žmogaus vertę aukščiau išorinės sėkmės. O toks sąmoningas apsisprendimas siekti savo gyvenime dorinio idealo iš esmės yra pasaulėžiūrinis apsisprendimas, nes jo pagrindas yra pasaulėžiūrinis žmogiškosios egzistencijos prasmės nušvietimas, atskleidžias dorumą ne beprasmišku reikalavimu, o savęs paties žmogiškuoju įprasminimu.

Todėl visi tie tėvai, kurie yra nuoširdžiai susirūpinę savo vaikų doriniu išauklėjimu, bet baiminasi pasaulėžiūrinio auklėjimo, iš tikro patys nežino, ką daro, nes nesupranta, kad nori nukirsti medį, kurio vaisių laukia. Dažnam teko karčiai patirti, kaip sudužo pastangos savo vaikams įdiegti moralinę rimtį. Nevienas gal ir pats praregėjo, kad moralinės rimties diegimas nuogu moralizavimu buvo namo statymas be pamato. Neįmanoma įdiegti moralinės rimties, nesubrandinant pasaulėžiūrinės rimties. Deja, nieko nereiškia tai praregėti, kai jau per vėlu, nes kaip fizinis, taip ir moralinis jauno žmogaus brendimas turi savo laiką. Būtų reikėję praregėti, kol dar buvo šis laikas. Kuriems dar ne vėlu, tikrai aktualu pervertinti savo senus, daugiausia politiškai įskiepytus prietarus — tiek aplamai pasaulėžiūrinio "skaldymosi", tiek ypač pasaulėžiūrinio auklėjimo baimę.

O šie primityvūs prietariai tebėra neišnykę ir daugelyje tikinčiųjų tėvų, kuriuose jie yra tikras nesusipratimas. Ypač toks nesusipratimas akivaizdus tuose, kurie nesibaimina savo vaikams katalikiškos mokyklos, bet šoka piestu, jei vaikas nori pasirinkti ir katalikišką organizaciją. Be abejo, katalikiškoje mokykloje vaikas gaus pasaulėžiūrinį auklėjimą. Tačiau, kaip anksčiau pabrėžiau, auklėjimas tik tada gali būti sėkmingas, kai drauge jis virsta auklėjimusi, sužadindamas jaunuolyje atitinkamą nusiteikimą ir nusistatymą. Tas ir skiria auklėjimą nuo mokymo, kad auklėjimas vyksta nebe žinių perteikimu ir perėmimu, kaip mokyme, o apeliavimu į auklėtinio laisvą apsisprendimą. Neabejojamai mokykla daug lemia ir auklėjime. Bet kad auklėjime mokyklos vaidmuo yra ribotas, akivaizdžiai liudija tai, jog ir iš katalikiškų mokyklų nemaža pasuka kitais keliais, ypač jas palikę. Kadangi auklėjimo pastanga tik tada yra vertinga, kai ji sužadina pačiame mokinyje auklėjimosi ryžtį, tai pasaulėžiūrinės moksleivių organizacijos ir yra labai svarbi auklėjimosi priemonė. Paneigti šią priemonę galutinai reiškia nesuprasti auklėjimo ir auklėjimosi prigimties.

Trumpai suglaudžiant: jei auklėjimas miesčioniškai suprantamas tik kaip saloninė dresūra ir mandagumo bei padornumo taisyklių įkalimas, tai pasaulėžiūrinės organizacijos yra nereikalingos. Bet jei auklėjimas suprantamas kaip sąmoningai apsisprendusios laisvos asmenybės brandinimas, pasaulėžiūrinės organizacijos yra ne tik pateisinamos, o tiesiog būtinos šeimoms ir mokyklos talkininkės.

7. Pasaulėžiūros kūrimas kaip dvasinis savęs paties kūrimas. — Paprastai prileidžiame, kad auklėjimas baigiasi, kai jaunas žmogus subręsta už save atsakingu asmeniu. Tačiau iš esmės žmogaus rūpinimasis savimi pačiu niekada nesibaigia. Būdamas laisvas, žmogus visą laiką stovi prieš uždavinį kurti save patį. Tai neatbaigiamas uždavinys ligi pačios paskutinės gyvenimo akimirkos. Todėl ir paties auklėjimo prasmė yra ne kas kita, kaip subrandinti žmogų šiam atsakingam savęs kūrimo uždaviniui. Savo ruožtu, kaip šis uždavinys yra neatbaigiamas per visą gyvenimą, taip neatbaigiamas lieka ir pasaulėžiūros kūrimas. Jis taip pat yra viso gyvenimo uždavinys. Dvasinis savęs kūrimas ir savo pasaulėžiūros kūrimas lygiai trunka visą gyvenimą, nes tai sudaro vieną dalyką. Iš vienos pusės, žmogiškasis savęs kūrimas vyksta atitinkamos pasaulėžiūros šviesoje. Iš antros pusės, pasaulėžiūra tėra iš tiesų gyva tada, kai ji įkūnijama pačiame atitinkamo žmogaus gyvenime.

Tai plaukia iš paties pasaulėžiūrinės tiesos charakterio — jos esmingo santykio su pačiu žmogumi.

Kol turime reikalo tik su žmogui svetima tikrove, tesvarbu pačius faktus atskleisti. Galime ginčytis, ar faktai yra teisingai atskleidžiami ("ar iš tiesų taip yra?"). Bet visi turime su faktais sutikti, kai jie teisingai konstatuojami. Patys faktai mums priverstinai diktuoja savo tiesą, ir jų priverstinė tikrybė visiems galioja kaip beasmenė tiesa. Tai tiesa, kurią pakanka tik pažinti, nes jos prasmė išsitemia paprastu išvargimu. Pažinti čia savaime reiškia ir pripažinti, ir nėra kalbos apie joki kitą nusistatymą faktų atžvilgiu. Panaudojame patirtinės tikrovės mokslinį pažinimą gamtai valdyti — techninei pažangai. Bet žmogui kaip žmogui jis lieka abejingas — nieko jam neteikia, bet ir nieko iš jo nereikalauja.

Kitaip su pasaulėžiūrine tiesa. Kreipdamasi į būties pagrindo ir žmogiškosios egzistencijos prasmės klausimus, pasaulėžiūrinė tiesa esmingai angažuoja žmogų atitinkamai nusistatyti. Tai yra tiesa, kurią nepakanka tik pažinti, bet ir reikia išpažinti savo tiesa. Užtuot tik žinojus pasaulėžiūrinę tiesą, privalu už ją apsispręsti visa savo egzistencija. Ir ateistas gali žinoti Dievo įrodymus ar net būti mokslingas religijos istorijos, sociologijos ar psichologijos žinovas. Bet religijos esmė jam liks daugiau paslėpta, negu aklaJam šviesa, nors ir šis pastarasis gali žinoti šviesos teoriją. Tiesa, kuri reikalauja, kad ja būtų gyvenama, tegali būti tikrai pasisavinama tik pačiu gyvenimu. Santykis su Dievu visada yra daugiau, negu tik paprastas žinojimas. Negalima tikrai pažinti Dievo be gyvo egzistencinio santykio su juo. Dėl to vienoks ar kitoks Dievo klausimu sprendimas drauge yra paties žmogaus apsisprendimas. Priimdamas ar atmesdamas Dievo buvimo įrodymus, žmogus apsisprendžia, ar Dievą paneigti ar jį mylėti. Dievas tikimas ar netikimas, o ne tik žinomas ar nežinomas, šia prasme pasaulėžiūrinė tiesa ir yra ne tik loginio išvargimo, bet ir egzistencinio, arba moralinio, apsisprendimo dalykas.

Vienu žodžiu, pasaulėžiūrinėje tiesoje mąstymas esmingai siejasi su gyvenimu. Mokslinę faktų tiesą išsitemia viena dimensija — pažinimas. O pasaulėžiūrinė tiesa išsiskleidžia dviem dimensijomis — ne tik pažinimu, bet ir išpažinimu.

Būdamas ne abstrakčios teorijos dalykas, o į gyvenimą nukreipta tiesa, pasaulėžiūra ir atspindi žmogų: kiek žmoguje pasaulėžiūrinės gelmės, tiek jame yra ir žmogiškos gelmės. Pasaulėžiūrinis abejingumas bei primityvumas atspindi žmogaus dvasinį tuštumą bei skurdumą. Priešingai, gilindamas ir turtindamas savo pasaulėžiūrą, ir pats žmogus dvasiškai gilėja ir turtėja, žmogiškoji ir pasaulėžiūrinė gelmė atitinka viena antrą. Juo gilesnis žmogus, juo turtingesnė ir jo pasaulėžiūra, ir atvirkščiai, juo kieno gilesnė pasaulėžiūra, juo turtingesnė ir jo asmenybė.

Kadangi esame pasaulėžiūrinė organizacija, tai, be abejo, suprantame pasaulėžiūros reikšmę. O kadangi esame visų pirma jaunimo organizacija, tai pasaulėžiūrinis auklėjimasis ir sudaro mūsų organizacijos prasmę. Aplamai pakankamai savo organizacijoje akcentuojame pasaulėžiūrinio subrendimo reikalą. Bet yra klausimas, kiek teisingai suprantame pasaulėžiūrinio auklėjimosi konkrečius uždavinius ir kiek faktiškai juos vykdome.

Apie ideologinio susipratimo reikalą nemažai kalbame, nes ir St. Šalkauskis tą reikalą "Ateitininkų ideologijoj" itin pakartotinai akcentavo. Tačiau daugelis naiviai įsivaizduoja, kad ideologiniam susipratimui pakanka mūsų ideologijos "perstudijavimo". O tai kaip tik ir yra vienas iš ideologinio nesusipratimo liudijimų. "Išmokti" ideologiją nieku būdu nereiškia pasaulėžiūriškai subręsti ir susikurti gyvą pasaulėžiūrą.

Tam tikro nesusipratimo yra ir pačiame nepakankamame ideologijos ir pasaulėžiūros terminų skyrime. Dažnai šie terminai vartojami kaip sinonimai, ir tai nemažai drumsčia teisingą dalyko supratimą.

Pravartu šioj vietoj pastebėti, kad St. Šalkauskis suteikė ideologijos žodžiui reikšmę, kuria kitose kalbose šis žodis beveik nevartojamas, šis žodis kilo grupėj politiškai aktyvių ir, šio meto terminu tariant, pozityvistškai nusiteikusių XVIII a. pabaigos prancūzų filosofų, kurie ėmėsi iš žmogaus psichologinės analizės išvesti praktines taisykles auklėjimui, etikai ir politikai, ši filosofų grupė pasireiškė opozicija Napoleonui, kuris juos išjuokė nuo tikrovės atitrūkusiais teoretikais. Tai ir suteikė ideologijos žodžiui peikiamąją nerealų ir nepraktišką teorizavimo reikšmę. Toliau šį žodį vartojo K. Marksas, visų pirma kalbėdamas apie "ideologinį antstatą" kaip atitinkamos klasės interesus išreiškiančias ir ginančias religines, filosofines ir kitas pažiūras. Iš tos vartosenos susidarė dar labiau peikiamoji ideologijos reikšmė — idėjomis pridengimas tikrųjų savo interesų. Daugiau ar mažiau šia peikiamąja reikšme ideologijos žodis vartojamas visose didžiosiose kalbose (anglų, vokiečių, prancūzų). Net ir tada, kai ideologijos žodžiu neutraliai suprantama kurio nors visuomeninio sąjūdžio doktrina, šį žodį gaubia teorinio vienašališkumo, beatodairinio kietumo ir kitos panašios konotacijos. Todėl, kas ideologijos žodį pažįsta tik iš svetimų kalbų, gali ir mūsų vartojamam ideologijos žodžiui teikti visus tuos atspalvius.

St. Šalkauskis ideologijos žodžiui reikšmę sėmė iš jo graikiškosios etimologijos, apibrėždamas ideologiją "idėjų mokslu arba išpažinimu, kuris atskleidžia žmogaus idealus". Kaip jau iš šio apibrėžimo matyti, St. Šalkauskis ideologijos žodį visų pirma sieja ne su politika, o su pasaulėžiūra. "Ideologija... yra organinga idėjų sistema, charakterizuojanti vieną kurią pasaulėžiūrą ir nustatanti praktinę žmogaus gyvenimo bei veikimo liniją. Taigi nuosekliai suformuotas žmogaus nusistatymas gyvenime, plaukias iš jo pasaulėžiūros, yra tai, kas paprastai vadinama ideologijos vardu" (Ateiti, ninku ideologija, p. 216). Iš šio nusakymo nėra visiškai aišku, kaip iš tiesų St. Šalkauskis ideologiją atriboja nuo pasaulėžiūros. Atrodo, kad ideologijos terminu jis supranta bet kurios pasaulėžiūros praktines išvadas konkrečiam gyvenimui. Šia prasme St. Šalkauskiui jo formuluotoji "ateitininkų ideologija yra sudėtingos krikščioniškosios katalikiškosios pasaulėžiūros pritaikymas mokslą einančios lietuvių katalikų jaunuomenės gyvenimui bei veikimui" (id., p. 233).

Kadangi pasaulėžiūros ir ideologijos santykio klausimu nėra visiškai aiški ir paties St. Šalkauskio mintis, tai dažnai neaiškūs lieka ir visi tie aiškinimai, kuriais norima šį santykį paryškinti. Pavyzdžiui St. Ylos parengtame "Ateitininkų vadove" (p. 45) pasaulėžiūros ir ideologijos santykis aiškinamas tokiais dviem teiginiais: 1. "kiekvienas asmuo turi pasaulėžiūrą... bet jis gali neturėti ideologijos"; 2. "vienos pasaulėžiūros laikosi visi katalikai, bet jie gali turėti skirtingų ideologijų". Nesulaukus konkretesnio paaiškinimo, sunku šiuos teiginius ir suprasti, ir priimti, nes tuojau pat kyla klausimai: kaip galima turėti pasaulėžiūrą, neturint ideologijos, ir kaip galima būti tos pačios pasaulėžiūros, laikantis skirtingų ideologijų? Jei ideologija suprantame (atrodo, pagal patį St. Šalkauskį) atitinkamos pasaulėžiūros praktinį "pritaikymą", tai šie klausimai savaime kyla, nes iš tikrųjų lieka neaišku, kaip galima bet kurią pasaulėžiūrą išpažinti be jos praktinių išvadų ar kaip galima išvesti skirtingas praktines išvadas iš tos pačios pasaulėžiūros.

Nors šiuo klausimu ir paties St. Šalkauskio mintis nėra visiškai aiški, tačiau nėra jokios abejonės, kad St. Šalkauskiui pagrindinis dalykas yra pasaulėžiūra, nes ji teikia pagrindą ir ideologijai. O kai kuriuose komentaruose nejučiomis prasiveržia priešinga mintis, lyg ideologija būtų kažkas aukščiau už pasaulėžiūrą, nes lyg tik ideologija susistemina pasaulėžiūrą. Tokio įspūdžio, pavyzdžiui, daro ir šis teiginys: "Ideologija yra vieningai suderintų idėjų sistema. Tos idėjos atrenkamos iš pasaulėžiūros, suvedamos į aiškius principus bei pareigas ir nukreipiamos į vieną siekiamą tikslą" (Ateitininkų vadovas, p. 45). Tiesa, pripažįstama, jog "ideologija atsiremia į pasaulėžiūrą", bet drauge cituotasis teiginys sugestionuoja, lyg pati pasaulėžiūra būtų kažkaip beformė (be vienybės, be aiškumo ir be tikslo), kol ideologija jai nesuteikia savo formos, šiaip ar taip, perkelti akcentą iš pasaulėžiūros į ideologiją būtų lygu jį perkelti iš gyvos minties į schemines formules, iš dvasios į raidę. Todėl šio pasaulėžiūros ir ideologijos

santykio klausimo nelaikau tik semantine smulkmena: jis yra esmingas tinkamai suprasti pasaulėžiūrinio auklėjimosi uždaviniams.

Man atrodo, kad pasaulėžiūros ir ideologijos santykių klausimui nušviesti yra labai svarbu iškelti vieną distinkciją: pasaulėžiūra iš esmės ir visų pirma yra asmens, o ideologija taip pat iš esmės ir visų pirma yra kolektyvo dalykas. Kaip pakankamai anksčiau akcentavome, griežtai imant, nėra žmogaus be pasaulėžiūros, nes vienaip ar kitaip kiekvienas yra nusistatęs pagrindiniais pasaulėžiūriniais klausimais. Tačiau vienokią ar kitokią ideologiją žmogus prisiima tik tada, kai įsijungia į atitinkamą ideologinį kolektyvą. Pasaulėžiūra išsiskleidžia asmens nusistatymu, o ideologiją teikia kolektyvas. Susitelkus bendros pasaulėžiūros pagrindu, sudaromas pasaulėžiūrinis kolektyvas, kurio ideologija remiasi ta bendra pasaulėžiūra. Susitelkus bendrų politinių pažiūrų pagrindu, sudaromas politinis kolektyvas, kurio ideologija yra bendra politinė doktrina ir atitinkama programa. Pagal tai, formaliai apibrėžiant, ideologija yra ne kas kita, kaip tie bendri idėjiniai pagrindai, kuriais remiasi atitinkamas kolektyvas. Vienu žodžiu, ideologija — tai atitinkamo kolektyvo bendras vardiklis.

Koks pagal tai ideologijos vaidmuo tokioj pasaulėžiūrinėj organizacijoje, kaip mūsų? Būdama bendrasis vardiklis, ideologija teikia ne pačią pasaulėžiūrą, o tik gaires pasaulėžiūrai susidaryti. Kitais žodžiais, teikti pasaulėžiūrinę ideologiją dar nereiškia pačią pasaulėžiūrą sudaryti. Dvi išvados iš to plaukia. Iš vienos pusės, teikdama savo nariams ideologiją, organizacija dar savaime nesudaro jiems pasaulėžiūros, o tik tarnauja jų pasaulėžiūriniam auklėjimuisi. Iš antros pusės, priimdami ideologiją, nariai neturi užsimiršti, kad pasaulėžiūrinis auklėjimasis iš kiekvieno reikalauja ideologijos "bendrajį vardiklį" sukonkretinti ir suasmeninti savo paties susidaroma pasaulėžiūra.

Formali organizacijos ideologija skiriasi nuo asmens susikuriamos pasaulėžiūros, kaip gyva mintis skiriasi nuo beasmenės formulės. Tenka tai pabrėžti ne ideologijai nuvertinti, o tik įspėti prieš ideologijos pervertinimą pasaulėžiūros sąskaiton. Tai galioja ir mūsų ateitininkiškajai ideologijai. Ji teikia gaires katalikiškai pasaulėžiūrai susidaryti, iškelddama pasaulėžiūrinius klausimus ir nurodydama jų katalikiškąjį atsakymą. Tačiau šiomis gairėmis nusmaigstyta kelią kiekvienas privalo pats perkeliauti, o ne pigiai pasitenkinti tik ideologinio žvilgio schema.

Ideologija, kaip bendrųjų principų visuma, pačiu tokiu savo charakteriu lieka beasmenė. Be abejo, bendrieji principai yra esmingi, nes jie išreiškia pagrindinius visų nusistatymus.

Tačiau dėl paties savo formalaus bendrumo jie stokoja konkretaus turinio. Gyvos tiesos prasmei įgyti jie turi tapti konkrečia asmens tikrove. Lygiai visi išpažįstame tuos pačius bendruosius ideologinius principus. Tačiau nieku būdu tai nereiškia, kad lygiai gili būtų ir visų pasaulėžiūra, nors formaliai ji yra ta pati. Todėl pasaulėžiūra ir atspindi žmogaus dvasinį individualumą, kad ji susikuriama ne vien formaliu ideologijos priėmimu, o visa žmogaus dvasine patirtimi, jo mąstymu ir gyvenimu.

Negalima "išmokti" pačios pasaulėžiūros, kaip galima išstudijuoti ir pasaulėžiūrinę ideologiją. Pasaulėžiūrą tenka kiekvienam pačiam susikurti, savo mintyje ir gyvenime persirengiant su visais jos klausimais. Vadovėlinis pasaulėžiūros pasisavinimas perteikia ne gyvą pasaulėžiūrą, o tik skeletinę jos schemą. Tiek pasaulėžiūra yra gyva žmoguje, kiek jis lieka atviras visiems jos klausimams pačiame savo gyvenime. Todėl pasaulėžiūra yra ne kartą visam laikui susikuriama, o visą laiką kuriama. Gyvos dvasios žmogus dėl savo pasaulėžiūros rungtis visą gyvenimą, nes tai yra sąlyga drauge ir savo pasaulėžiūrą gilinti, ir pačiam gilėti. Tol žmogus išlieka dvasiškai gyvas, kol turimus atsakymus jis gilina naujais klausimais. Tol ir pasaulėžiūra išlieka gyva tiesa, kol ji gilinama ir turtinama neišblėstančiu pasaulėžiūrinio rūpesčiu. Gyvos dvasios žmogui pasaulėžiūrinis rūpestis niekada negali tapti nebeaktualus, lyg mokiniui išmoktas vadovėlis.

Pagal visa tai anksčiau keltą ideologijos ir pasaulėžiūros santykių klausimą ir galima taip atsakyti: ideologijos prasmė pasaulėžiūrinėje organizacijoje yra ne tik pateikti pasaulėžiūrinės gaires, bet ir žadinti gyvą pasaulėžiūrinį rūpestį. Tiesos troškulys liudija gyvą pasaulėžiūrinį rūpestį. Pačios tiesos prigimtyje slypi skatinimas nenurimti, besiveržiant į jos neišsemiamą gelmę. Niekada tiesa neišsemiama taip, kad beliktų ją tik saugoti. Būdama gyva tikrovė, tiesa visą laiką yra gilinama ir plečiama. Užuoat skelbusi sustingimą, tiesos nelygstamybė greičiau reikalauja neabsolūtinti jokių formulių ir jokių sistemų, nes tai

lygu tiesą iš gyvos tikrovės versti įbalzamuota raide. Tik pati tiesa yra iš tikro nelygstama ir amžina, o ne visos tos formulės bei sistemos, kuriomis ji istoriškai reiškiamą, bet niekada galutinai neišsemiamą. Todėl ir tenka ne stingdyti tiesą raide, o gaivinti dvasią tiesa.

8. Nuobodulys kaip dvasinės tuštumos išraiška. — Kaip apskritai tiesai, taip ir pasaulėžiūrinei tiesai yra svetimas bet koks sustingimas. Visoks sustingimas liudija tik paties žmogaus dvasinį sustingimą, kai suabejingėjama tiesai arba pasijaučiama jos savininku. Lygiai abiem atvejais pasaulėžiūrinis rūpestis blėsta, ir tiesos troškulį pakeičia nuobodulys.

Kaip tiesos troškulys liudija mąstantį žmogų, taip nuobodulys liudija bemintį žmogų. Mąstančiam žmogui niekur ir niekada nėra nuobodu — visa jį vilioja pažinti. Priešingai, beminčiui žmogui visur ir visada nuobodu: "nejdomu tai, nejdomu tai".

Niekur netrūksta nemąstančiosios masės, niekur netrūksta ir nuoboduliu skundimosi. Pakanka jo ir mūsų eilėse. Girdėdamas šį murmesį "nejdomu tai, nejdomu tai", norėčiau į jį paprastai atsakyti klausimu: o kas iš tiesų įdomu? Deja, veltui būtų ir šis klausimas, nes visi klausimai kreipiasi į mąstymą, o nuobodžiautojams nėra įdomu mąstyti. Greičiau mąstymas jiems atrodo pačiu nuobodulio įkūnijimu.

Nuobodžiausia tiesa (deja, tiesa!) yra tai, kad tas, kam viskas yra nuobodu, pats yra nuobodus. Nuobodulys iš tikro apreiškia žmogaus dvasinę tuštumą. O tuštuma tikrai yra nuobodi.

Nuobodžiauti verčia dvasinė tuštuma. Savo ruožtu nuobodulys verčia ieškoti išsiblašymo. Todėl kas yra kankinamas nuobodulio, tas visur teieško pramoginių įdomybių. Kur negalima tikėtis pramoginio išsiblašymo, ten iš anksto laukiama nuobodulio. O kur su savimi atsinešamą nuobodulį, ten jis ir kitus užkrečia žiovuliu, nes sunku suįdominti tuos, kurie iš anksto nusiteikę nuobodžiauti.

Netenka detalai piešti nuobodžiautojo, nes visi jį gerai pažįstame iš jo veide įrėžto šūkio: "daugiau pramogų, mažiau nuobodžios rimties!". Visada jį daugiau domina ne susirinkimai, o parengimai. Ir pačiuose susirinkimuose visada jam įdomesnė "neoficialioji dalis" (vaišės, žaidimai, šokiai), negu oficialioji programa. Vykdamas susirinkiman ar stovyklon, jis iš anksto žino, kad paskaitos bus nuobodžios ir per jas reikės snausti, nebent prelegentas bus pakankamai parengęs anekdotų. Jis stengsis ir pačius parengimus kiek galint nuo nuobodulio apsaugoti, kovodamas prieš jų "nuobodinimą" vienokia ar kitokia menine programa. Tik niekada jis nepaklaus savęs, ar apskritai kas belieka jam įdomu. Ar galų gale visų jo pastangų išvengti to, kas nejdomu, nevainikuoja nuobodulys? Ar toks bėgimas nuo nuobodulio iš tikro nėra beviltiškas jame skendėjimas? Iš tikrųjų nuobodžiautojui visa nuobodu, nes jis sukasi savo vidinės tuštumos užburtajame rate: nori nenuobodžiauti, bet iš tiesų baiminasi sudrumsti savo vidinę tuštumą, kuri yra pats nuobodulio įkūnijimas.

Grynų nuobodžiautojų daug neturime, nes jiems mūsų organizacija iš anksto yra "nuobodi". Paprastai kas ateina į mūsų eiles, tas jau supranta, kad, atmetant visa, kas "nuobodu", belieka tik nuobodžiauti savo tuštumoj. Tačiau tam tikro nuobodulio daugiau ar mažiau slypi daugelyje ir mūsų.

Būdingai nuobodulys iškyla miesčioniška tendencija kultūrinius poreikius suprasti tik kaip pramoginius poreikius. Kiek ši miesčioniška tendencija įsitvirtinusi mūsų visuomenėje, liudija jau pats "kultūrinės pramogos" terminas. Miesčioniškai nusiteikęs, daug kam netrukus ima nusibosti ir "kultūrinės pramogos" (neturint tikro kultūrinio intereso, sunku spirtis ir prieš jų "nuobodulį"). Imama poilsio ieškoti nebe dvasinėje atgaivoje, o paprastame išsiblašyme. Vis labiau knygą nurungia vasarą išvyka gamton ar žiemą snaudulys prie televizijos, koncertą — šokiai, paskaitą — puota. Pagaliau, viskam nusibostant, leidžiamasi nuobodulį skandinti alkoholyje, lyg pasiryžus įgyvendinti girtuoklių populiariosios dainelės ilgesį, kad visos dienos būtų "šventos" ir kad tik viena diena būtų dirbama, bet ir ta pati "išgeriama"....

Pakanka (ir su kaupu!) šio viso nuobodulio senime, pakanka jo ir jaunime (šiuo atžvilgiu viešpatauja tarp generacijų santara). Be abejo, "antlaikiškai" žvelgiant, galima ramintis, kad čia "nieko nauja ir nieko nepaprasta". Iš tikrųjų visais amžiais žmogaus širdyje slypi šio nuobodulio, ir daug kas iš jo buvo pragerta. Bet užtat visais laikais ir reikia budėti prieš šį nuobodulį. Kas iš karto atrodo tik nepavojinga tuštuma (niekam negalima uždrausti likti tuščiam!), netrukus pasirodo grėsminga moralinio nuosmukio žaizda: vengiant tuštumą užpildyti tuo, kas gera, savaime ima dominti tai fa*s bloga. Senu, bet teisingu

moralistų apibrėžimu, gėrio stoka ir sudaro blogį. Ir mūsų išeivinė visuomenė šiuo metu ima atsidurti prieš klausimą, ar tai, kas atrodo tik nekalta pramoga, iš tikro nevirsta rimta problema. Juo vienašališkiau laisvas laikas praleidžiamas tik pramoginiam išsiblaškymui, juo labiau tuštėjama ir tamsėjama. Ir juo labiau dvasiškai tamsėjama, juo labiau ir morališkai primityvėjama, kol pagaliau įdomiu išsiblaškymu randama tik užsimiršimą alkoholyje ar sekse.

Niekam šio nuobodulio pagunda nėra visiškai svetima. Užtat kiekvienam ir reikia budėti, ko bodimasi ir kuo domimasi. Tik nesusipratimui išvengti įsakmiai pabrėžiū, kad įspėti prieš šį nuobodulį nieku būdu nereiškia neigti gyvenimo džiaugsmą ir skelbti niūrią rūstybę. Tik moralistų veidai kartais turi sužaibuoti rūstybe, o doro žmogaus veidas visada šviečia giedriu džiaugsmu. Nelemtas nesusipratimas dorumą tapatinti su niūrumu. Šis nesusipratimas remiasi neteisiu moralės vaizdavimusi lyg kokiu žmogaus prievartavimu. Iš tikrųjų moralinės normos ne kažkokią svetimą našlą žmogui uždeda, o tik žadina į skaidrų žmoniškumą.

Nieko netenka smerkti, kas vertinga. Visos vertybės turi savo žmogišką prasmę, ir negalima nė vienos jų grupės paneigti, to neapmokant vienokiu ar kitokiu skurdumu. Turi savo vertę ir malonumas, kurio teikia pramoginis laisvalaikis. Kas niekur nemoka rasti malonumo, tas visur lieka be gyvenimo džiaugsmo ir save pasmerkia suniurusiai apatijai, pedantiškam šaltumui bei irzlumui ar pagaliau tiesiog liguistai mizantropijai. Tačiau, iš antros pusės, kas nori tik malonumui gyventi, tas visam laikui lieka vaikiškas, infantiliška kreatūra, be rimties ir atsakomybės. Trumpai tariant, viskam yra tam tikras saikas, kitais žodžiais — viskas savo vietoj.

Yra laikas darbo rimčiai (tiek asmeniškai, tiek organizacijoje), yra laikas poilsio atgaivai (taip pat tiek asmeniškai, tiek organizacijose). Kaip žaismas yra prasmingas vaikui, taip poilsis visiems — niekas negali to neigti. Tik svarbu neleisti savęs užvaldyti vidinės tuštumos nuoboduliui. Nieko nėra tuščia rasti džiaugsmo šokiuose, bet tikrai tuščia niekuo kitu nesidomėti. Nieko nėra tuščia mėgti sportą ar išvykas gamton, bet tikrai tuščia dėl sporto "pamesti galvą", tik juo tesidomint, ar visą vasaros poilsį paversti tik vartymusi ant smėlio. Taip ir su kitais pramoginiais malonumais. Kas turi vertę savo vietoj ir su saiku, "praradus galvą" ir tuo pačiu vertės saiką, virsta keliu į tuštumą, o ši savo ruožtu į žmogišką sunykimą — į savo paties kaip žmogaus suniekimą.

Trumpai metęs moralinį žvilgį į nuobodulį apskritai, grįžtu prie klausimo, kiek jis sudaro problemą mūsų organizacijai. Kas sudaro rūpestį lietuvių išeivių bendruomenei ar aplamai gyvenamųjų kraštų visuomenei (miesčionėjimas bei buržuazėjimas šių žodžių peikiamąja reikšme — besaikis pramogavimo įsiviešpatavimas ir dvasinių interesų nuskurdimas), negali ir mums nerūpėti. Kas įsiviešpatauja kituose, tas skverbiasi ir į mus. Svarbiausia, esame atsakingi ne tik už save, bet ir už visus. Tačiau kadangi "nuobodžiaujančiuosius" atbaidome savo charakteriu daugiau už kitas organizacijas, tai ir nuobodulio problema pas mus kyla mažiau moraliniu, o daugiau pedagoginiu atžvilgiu. Visų pirma stovime prieš klausimą: kaip brandinti žmogų, kuris nenuobodžiautų, o rastų gyvenimą tokį prasmingą ir tuo pačiu įdomų, kad neįsivaizduotų, kaip galima nuobodžiauti?

Keldami sau tokį idealą, pasisakome, kad rūpinamės nuobodulį ne "blaškyti", o nugalėti. Kol nuobodulys tik blaškomas pramogomis, tol jis tik vis labiau klesti, nes po kiekvieno išsiblaškymo grįžtama vėl ton pačion tuštumon. Nesame organizacija, kuri žadėtų laiko užėmimą tik žaidimais, išvykomis, sportu etc, nors ir visam tam randame vietas savo programose jaunimui. Nuobodulį galima tik pozityviai nugalėti, įdiegiant vis platesnius interesus. Plėsdamas savo domėjimąsi, ir pats žmogus darosi įdomus. Juo daugiau kas žmogų domina, juo labiau blėsta ir jo nuobodulys.

Šia prasme į nuobodulio nugalėjimą žiūrime kaip į pedagoginį žmogaus brandinimo uždavinį. Vaike nuobodulys yra nekaltas, kaip ir jis pats. Viskas vaikui įdomu, ką jis gali suprasti, ir viskas nuobodu, kas nesuprantama. Jei vaikui kas yra neįdomu, tai ir reiškia, jog dar per anksti jam tai suprasti. Būtų tikras pedagoginis nesusipratimas to nepaisyti. Bet taip pat būtų pedagoginis nesusipratimas visą laiką vadovautis tuo pačiu kriterijumi. Kas normalu vaiko metais, tas vėliau, išaugus iš vaiko metų, lieka tik vaikiška. Užtuot stengusis pataikauti vaikiškumui nebe vaike, reikia jaunuoliui padėti ir dvasiškai subręsti.

Visa turi atrodyti neįdomu, kas nepažįstama. Jei bus norima domėtis tik tuo, kas iš vaikystės pažįstama, tai ir atrodys nuobodu visa, kur nebus vienokio ar kitokio žaismo. Nieko iš esmės šiuo atžvilgiu nereikš, kad vaikiškus žaidimus pakeis sportas ar kiti suaugusiųjų žaidimai. Be abejo, ne iš karto galima įsigyventi į brandesnius ir aukštesnius interesus. Be pastangų niekur nieko nepasiekama. Reikia atitinkamų pastangų ir savo domėjimuisi pagilinti. Bet kas baiminsis reikalingų pastangų, tas ir liks nuobodžiauti, kur nebus kokia nors pramoga užimamas. Galima likti vaikiškam, seniai vaikystę išaugus.

šis infantiliškas (vaikiškas) mentalitetas ir diktuoja visus tuos minėtus "neįdomu tai, neįdomu tai". Norėti įtikti šiam vaikiškam nuoboduliui ir pagal jį "įdominti" savo veiklą būtų nelemtas nesusipratimas. Pasiduoti tokiai pataikavimo pagundai reikštų atsisakyti mūsų organizacijos auklėjamojo pobūdžio. Kam kas "neįdomu", greičiau kaip tik yra tai, ko kam labiausiai reikia. Dažnai, pavyzdžiui, girdėti balsai apie paskaitų "neįdomumą" (suprantami šie balsai jaunesniuose moksleivuose, bet, deja, jų girdisi dar ir studentuose). Tik tas gali paskaitas skelbti "neįdomiomis", kas "neįdomiu" laiko ir žmogaus šviesumą. Kitas dalykas, kad dažnai gali pasitaikyti ir tikrai nuobodžių paskaitų, nerimtai parengtų ir dėl to tik laiką gaišinančių ar tik anekdotais dominančių. Ypač nelemtai tokiu tikru nuoboduliu neretai prisunkiamos lietuvybei skirtosios paskaitos, kai jos suvedamos į sausą bemintišką moralizavimą. Iš tiesų, reikia rūpintis, kad visa būtų rimtai parengiama. Tačiau tai joks pagrindas apskritai paskaitomis nesidomėti.

Bodėjimasis paskaitomis ir aplamai viskuo, kas tiesiog neteikia pramogos, akivaizdžiai liudija bodėjimąsi pačiu mąstymu, kuriuo remiasi žmogaus šviesumas. Deja, juo didesnis tamsumas, juo įžulesnis bukumas. Nėra ko laukti, kad būtų prisipažįstama prie savo bemintiškumo, seklumo ir paviršutiniškumo. Priešingai, savo lėkštumą nuobodžiautojai dengia įžūliu statymusi aukščiau už kitus, bravūrišku kovingumu, reiškiamų nuomonių aštrumu etc. Tai ir neleidžia nei jiems patiems save atvirai praregėti, nei kitiems juos suneraminti ir paveikti. Teisindamiesi, jog viskas yra "neįdomu", paprastai jie ir pasitraukia iš organizacijos: baigę studijas ir sukūrę šeimas, jie randa "įdomiau" susiorganizuoti "neformalius" šeimų ratelius laisvam laikui praleisti. Bet maža iš jų naudos ir tuo atveju, kai iš rutinos lieka narių sąrašuose. Nebeatželdysis sutrūnijusio medžio, nebežiėbsi dvasinio nerimo surambėjusiam nuobodžiautojui. Bet tai ir rodo, kaip svarbu, kol dar laikas, žadinti žmogaus šviesumą, plečiant interesus, žiebiant mąstymą, uždegant tiesos troškuliu.

9. Skaitymas kaip šviesaus žmogaus liudijimas (intelektualinio analfabetizmo žaizda). — Nuobodžiaująs žmogus, kaip jį aprašiau, yra tamsus žmogus. Tai intelektualinis analfabetas, nepaisant, kiek kokio mokslo jis amatininkiškai išėjo. Tai žmogus, kuriam neįdomu rūpintis nei šviesa nei tiesa, nei dvasine laisve nei savo žmogiškąja prasme. Tai nemąstąs ir neskaitąs žmogus.

Mąstyme slypi žmogaus didybė, kurią prancūzų mąstytojas Blaise Pascalis įspūdingai išreiškė savoju žmogaus kaip "mąstančiosios nendrės" vaizdu. Trapus kaip nendrė, bet nėra nieko pasaulyje aukščiau už žmogų — visoje begalinėje visatoje tik jis yra apdovanotas mąstymu, kuriuo gali visa aprėpti. "Pasaulis apgaubia mane erdve lyg dingstantį tašką, bet mąstymu aš apgaubiu pasaulį". Mąstymu žmogus nušviečia pasaulį, atskleisdamas jo paslaptis. Mąstymu žmogus nušviečia ir save patį, suvokdamas savo padėtį ir paskirtį. Mąstymo atskleidžiama tiesa padaro žmogų šviesų. Tik mąstąs žmogus yra šviesus.

Tiesoje slypi ir laisvė, nes nėra laisvės be šviesos. Tik mąstąs žmogus yra laisvas, nes tik jis sąmoningai renkasi gyvenimo kelią ir pats apsprendžia, kur eina, nesileisdamas pavergti nei kasdieniniams rūpesčiams, nei "visų" diktatūrai. Paskęsdamas kasdieniniuose rūpesčiuose, nemąstąs žmogus užmiršta save patį kaip žmogų ir gyvena tik "diena iš dienos" gyvenimą. Užuoat pats sprendęs, nemąstąs žmogus tesižvalgo aplinkui, kaip "visi" elgiasi (pagal principą: monkey see, monkey do). Už jį mąsto "aplinka", kuri taip pat nemąsto. "Smegenų plovimo" aukos lieka vergai ir laisvoje santvarkoje. Visose santvarkose tiek tėra iš tikro laisvųjų, kiek yra mąstančiųjų.

Nėra nei šviesaus, nei laisvo žmogaus be mąstymo, ir nėra mąstymo be tiesos troškulio. Kaip žmogaus didybė slypi mąstyme, taip mąstymo didybė slypi nepasotinamame tiesos troškulyje. Niekas galutinai nepatenkina mąstančio žmogaus, nes tiesa yra neišsėmiama. Kiekvieną laimėjimą tiesos troškulys laiko tik žingsniu į naujus horizontus. Mąstantį žmogų visa domina, ir dėl to niekada jam nėra nuobodu. Jis negali suprasti, kaip gali būti nežinoma, "ką veikti".

Kaip įdiegti gyvą intelektualinį domesį, idėjinį nerimą ir neišblėstantį tiesos ilgesį? Klausimas labai iškilus, bet atsakymas labai paprastas: tik mąstąs žmogus gali būti šviesus, ir tik skaitąs žmogus gali išaugti ir išlikti mąstančiu žmogumi. Intelektualinį domesį gilina mąstymas, o mąstymas remiasi skaitymu. Nėra šviesaus žmogaus be skaitymo.

Skaitymas yra pagrindinė priemonė išplėtoti intelektualiniam domesiui ir išlaikyti gyvam tiesos ilgesiui. Visa, ką anksčiau sakiau apie mąstymą, galioja ir skaitymui. Įsakmiai tai pabrėžiu, nes nevienam tai iš karto gali pasirodyti šuoliu iš aukštybių į banalybę, iš gelmės į paviršių. Iš tikrųjų, kada apeliavau į mąstymą, kviečiau kilti į idealų aukštybę ir veržtis į tiesos gelmę. O skaitymas atrodo taip pat kasdieniškai banalus, kaip visa, kas yra nusibodę dėl raginimo, kurį nuolat girdime, bet kurio mažai paisome. Gali taip atrodyti, bet reikia nepamiršti, kad visa, ko tikrai siekiama, vykdoma kasdienybėje, nes ji yra tikrovė. Kas savo idealinių siekimų nevykdo kasdienybėje, tas aplamai juos palieka tuščiomis svajonėmis. Nors skaitymas ir atrodo banalus dalykas, tačiau jis konkrečiai rodo, kiek kas yra mąstąs ir tuo pačiu šviesus žmogus.

Skaitymas matuoja ir mūsų intelektualinį šviesumą, kurio siekti esame įsipareigoję inteligentiškumo principu. Deja, šis matas neteikia šviesaus vaizdo — mūsų šviesumas nėra jau toks šviesus, nes jį temdo nemažos dalies (ypač jaunojo kartoj) intelektualinis analfabetizmas. Rūpinamės analfabetizmo nugalėjimu atsilikusiųose kraštuose. Bet ar nereiktų kokio nors "korpo" kovai su intelektualiniu analfabetizmu mūsų pačių tarpe (turiu galvoj tiek mūsų organizacijos, tiek apskritai lietuvių išsivijios "tamsuomenę", kuriai knyga yra iš anksto "nuobodį"). Ypač tai aktualu jaunojo kartoj, nes norime, kad ji išaugtų kiek galint šviesesnė. Kad proporcingai ir daugely kitų kraštų nemažiau ar net daugiau yra knygos besibaiminančios "tamsuomenės", nėra mums argumentas nesirūpinti, kad iš mūsų tarpo intelektualinis analfabetizmas būtų kiek galint pašalintas.

Paprastas analfabetizmas yra nekaltas, nes jį sudaro atitinkamos socialinės sąlygos. Likusius analfabetais galima tik užjausti. Bet intelektualinis analfabetizmas yra pačių kaltė — kai galėjimas šviestis niekais nuleidžiamas, kai, vaizdingai tariant, liekama tamsoje prie atvertų vartų į šviesą.

Priverstinis knygų vidurinė ar aukštojo mokykloje pergraužimas baigimo diplomui gauti dar neišveda iš intelektualinių analfabetų. Taip pat nėra skaitymas ir kasdieninės spaudos pervertimas sporto ar politikos žinioms sužinoti. Lygiai nėra skaitymas ir prarijimas kriminalinių ar pornografinių romanų nervams padilginti. Pagaliau nėra skaitymas ir ta amatinė lektūra, kuriai įpareigoja atitinkama profesija. Už visų šitų "skaitymų" prasideda tas laisvasis skaitymas, kuris išveda žmogų iš intelektualinių analfabetų. Tai kreipimasis į knygas, kurios vienaip ar kitaip yra nebe tai ar kitai profesijai naudingos, o žmogui kaip žmogui reikšmingos. Tai tiek filosofinės bei teologinės, visuomeninės bei politinės, istorinės ir kt. studijos, tiek dailiosios literatūros iškilieji veikalai.

Intelektualinio analfabetizmo nugalėjimą laikau svarbiu uždaviniu, plaukiančiu iš mūsų organizacijos pasaulėžiūrinio pobūdžio. Intelektualinis analfabetas (atseit, neskaitąs žmogus) gali aplamai priimti bendruosius ideologinius principus, bet jis ir šiuo atveju lieka be tikro pasaulėžiūrinio rūpesčio. Nėra kalbos, kad jis bendruosius ideologinius principus išplėtotų sąmoninga pasaulėžiūra. Pasaulėžiūra negali būti susikuriama tuštumoje. Susikurti pasaulėžiūrai reikia persirungti su pagrindiniais pasaulėžiūriniais klausimais ir todėl susipažinti, kaip šie klausimai yra sprendžiami. Kas bodisi knygos, tas neišvengiamai lieka pasaulėžiūrinis tamsuolis. Intelektualinis analfabetizmas — tai drauge pasaulėžiūrinis primityvizmas.

Anksčiau akcentavau, kad gyva pasaulėžiūra ne kartą visam laikui susikuriama, o visą gyvenimą kuriama. Tai reiškia — gyvas pasaulėžiūrinis rūpestis visą laiką žadina domėtis pasaulėžiūriniais klausimais. Bet jei nustojama domėtis knyga ir tuo būdu žadinti savo pasaulėžiūrinį rūpestį, gali į intelektualinius analfabetus nusmukti ir tas, kuris buvo savo jaunystėje iš jų išsiveržęs. Gyvos dvasios žmogui knyga yra brangi visą gyvenimą, žodžiu tariant, reikia skaityti ir reikia visiems skaityti — vieniems savo pasaulėžiūros brandinimui, antriems — jos išsaugojimui gyva tiesa. O pasaulėžiūrinis gyvumas drauge yra ir apskritai žmogaus dvasinis gyvumas.

Be abejo, nepakanka lietuviškos knygos intelektualiniam domesiui patenkinti. Bet nereikia nė šiuo atžvilgiu nuvertinti ir lietuviškos knygos. Mėgstama gintis nuo lietuviškos knygos, kad nėra ko lietuviškai

skaityti, kas būtų verta domesio. Bet ar perskaitei, prieš nusprendamas? Tokiu klausimu tektų dažnai atsakyti, kai šokama lietuvišką knygą nuvertinti pasiteisinimui, kodėl ja nesidomima. Kaip ir apie viską, taip ir apie lietuvišką knygą galima spręsti tik ją susipažinus. Be abejo, ir tarp lietuviškų knygų yra "visko", kaip ir kitur. Tikrai vertingų knygų niekur nėra per daug. Ypač per daug nėra vertingų lietuviškų knygų. Faktiškai vertingesnių lietuviškų knygų pasirodo tiek, kad visas nesunku perskaityti tam, kas apskritai knygą vertina.

Šioj vietoj dera užsiminti ir savo periodinės spaudos klausimą. Lietuvoje turėjome ištisą savo spaudos tinklą. Jaunesniesiems moksleiviams ėjo "Ateities Spinduliai", moksleiviams — "Ateitis", studentams — "Studentų Dienos", o sendraugiai leido kultūros žurnalą "Židinį", kuris peržengė organizacijos ribas ir telkė plačius tiek bendradarbių, tiek skaitytojų sluoksnius. Dabar beturime "Ateitį", kurią kaip organizacijos organą privalome visi skaityti, nors visų pirma ji skiriama besimokančiajam jaunimui. Nekalto Prasidėjimo seserys leidžia "Eglutę" — vaikų mėnesinuką. Visi ateitininkai jaunučiai ir iš dalies jaunesnieji moksleiviai skatinami naudotis "Eglute", kol galutinai išauga iš jos skaitytojų amžiaus.

Panašiai visi sendraugiai turi laikyti savo pareiga nelikti be Tėvų Pranciškonų leidžiamų "Aidų", kurie tęsia "Židinio" tradiciją atstovauti katalikiškajai minčiai, telkiant kultūrinio darbo baran visas pozityvias pajėgas. "Aiduose", pagrindiniame katalikų kultūros žurnale, savaime atsispindi ir mūsų, ateitininkų, kūrybinė iniciatyva. "Židiniu" gyvesnieji studentai susidomėdavo dar studijų metais. Taip pat ir "Aidais" reiktų susidomėti iš anksčiau, dar studento dienomis, kad būtų su jais susigyvenama ir pasiruošiama vėliau įsijungti ir bendradarbiais. Be "Aidų", taip pat verti dėmesio Tėvų Jėzuitų leidžiami "Laiškai Lietuviams", nes šis mėnesinis leidinys taip pat yra vertingas, ypač savo domėjimusi aktualiaisiais gyvenimo klausimais.

Katalikiškoji spauda yra nepakeičiamai reikšminga tiek katalikiškosios minties brandinimui, tiek jos sklaidimui. Todėl ir privalu ją laikyti vienu iš pagrindinių savo uždavinių.

II. VISUOMENIŠKUMAS KAIP ŽMOGIŠKAS JAUTRUMAS

(Organizacijos reikšmė)

1. Krikščioniškoji visuomeniškumo prasmė: Dievo ir žmogaus meilės susiejimas krikščioniškajame apaštalavime. — Pereiname į klausimus, kuriuos savyje telkia visuomeniškumo principas. Kasdieniškai šį žodį vartodami, turime galvoj visuomeninių pareigų nesibaidymą. Be abejo, visuomeniškumas implikuoja organizacinį veiklumą. Tačiau iš esmės visuomeniškumas yra daugiau negu tik organizacinis paslankumas. Visuomeniškumo prasmė siekia ir plačiau ir giliau, negu paprastai nevienas galvoja. Neveltui mūsų visuomeniškumo principas yra formuluotas kaip katalikiškumo principo išplėtojimas: "ateitininkas yra visuomenininkas jau dėl to, kad jis yra katalikas, kuriam Katalikų Bažnyčia yra reali visuotinio susidraugavimo lytis; dėl to jis laiko aukščiausiu pasaulinės visuomenės idealu visuotinį susidraugavimą krikščioniškojo solidarumo pagrindais" (Ateitininkų ideologija, p. 113). Iš pačios šio principo formulės matyti, kad jis peržengia įprastinės visuomeninės veiklos "sceną" ir veda daug tolyn ir gilyn. Tai nurodo jau pats faktas, kad visuomeniškumui esame visi, kaip katalikai, įpareigojami. Kokia prasmė visuomeniškumo, kuris nebėra laikomas tik "visuomenės veikėjų" dalyku, o yra iškeliamas į visų krikščioniškąją pareigą?

Kaip inteligentiškumo principas apeliuoja į intelektualinę gelmę, taip visuomeniškumo principas apeliuoja į moralinę gelmę. Intelektualinį žmogaus gelmingumą liudija tiesos troškis, neleidžias jam dvasiškai sustingti. Moralinį žmogaus gelmingumą liudija gėrio entuziazmas, neleidžias jam dvasiškai sunykti kasdieniniuose rūpesčiuose. Sieti inteligentiškumo reikalavimą su visuomeniškumo reikalavimu — tai liudyti tiesos ir gėrio vidinį sąryšį.

Pilnutinei žmogaus asmenybei priklauso tiek intelektualinis šviesumas, tiek moralinis jautrumas. Dvasinė žmogaus gelmė lygiai abiejų reikalauja. Intelektualinis šviesumas liks tam tikra prasme bergždžias, jei jis žmogaus nežadins neužsidaryti tik savyje. "Grynas intelektualas" neišvengiamai pasidaro vienašališkas: į viską jis žiūri kritiškai, bet pats nuo visko laikosi nuošaliai ir tuo būdu galų gale savo šviesumą bei kritiškumą paverčia skeptišku abejingumu. Antra vertus, jei stokojama intelektualinio šviesumo, moralinis jautrumas vienaip ar antraip gali lengvai išsigimti žmonių santykiuose nesusigaudančiu naivumu arba (tai ir yra pikčiausia) fanatišku moralizmu (tai skelbimas moralės, pamirštant jos sielą — žmogaus meilę; tokiam moralizmui galioja prancūzų katalikų filosofo J. Guittono žodis, kad "moralės korupcija — tai moralizmas").

Intelektualinio šviesumo ir moralinio ryžtingumo sąryšį atskleidžia jau pats anksčiau analizuotas pasaulėžiūrinės tiesos egzistencinis pobūdis. Kai mokslinė faktų tiesa yra žmogui kaip žmogui abejinga (nieko nereiškia ir nieko iš jo nereikalauja), tai pasaulėžiūrinė tiesa esmingai žmogų angažuoja atitinkamai apsispręsti. Kada žmogus imasi nušviesti savo padėtį pasaulyje ir tuo pačiu savo santykį su būties pagrindu, jis ieško ir atsakymo į klausimą, kokia galutinė jo paskirtis, pagal kurią jis turi vadovautis savo gyvenime. Todėl visada pasaulėžiūrinis nusistatymas savyje slepia ir atitinkamą moralinį apeliavimą, šia prasme, kai mokslinę faktų tiesą pakanka tik pažinti, tai pasaulėžiūrinė tiesa reikalauja būti gyvenama. Iš vienos pusės tai reiškia, kad tiesa, kuri reikalauja būti gyvenama, ir gali tikrai sava tiesa tapti tik egzistenciniu jos įsisavinimu. Iš antros pusės tokia tiesa ir kitiems gali būti atskleidžiama visų pirma ne žodiniu jos skelbimu, o gyvu liudijimu. Paradoksiškai galima apie pasaulėžiūrinę tiesą sakyti: ir tiesa nėra iš tikro tiesa tam, kam ji nėra gyvenimo tiesa; kitaip formuluojant — ir tiesa nėra tiesa, kol ji žodžiais skelbiama, o ne gyvenime įkūnijama.

Slėpdama savyje moralinį apeliavimą, pasaulėžiūrinė tiesa tuo pačiu slepia ir besąlyginės jai ištikimybės reikalavimą. Beprasmiška kalbėti apie ištikimybę faktinei tikrovei, nes jos tiesa galioja nepriklausomai nuo mūsų. Kitaip su pasaulėžiūrine tiesa. Kaip pasaulėžiūrinė tiesa gali tapti tikrai sava tik egzistenciniu jos pasisavinimu, taip ji negali būti ir išsižadėta be savęs paties išdavimo, t.y. be moralinio savęs paties paneigimo. Todėl kraštutiniu atveju pasaulėžiūrinė tiesa gali būti liudijama net gyvybės auka: save gerbiaus žmogus verčiau ryžtasi sutikti mirtį, negu save patį suniekinti, paneigdamas tai, kuo jis gyveno.

Vokiečių filosofo K. Jasperso žodžiais, pasaulėžiūrinė tiesa kaip tik ir yra ta tiesa, "su kuria galiu pažvelgti į pačios mirties veidą".

Šią formalią pasaulėžiūrinės tiesos charakteristiką sukonkretinkime. Pasaulėžiūrinis rūpestis iš esmės kreipiasi į Dievo klausimą — prieš ką žmogus galutinai stovi? Tačiau Dievo klausimas nėra tik teorinė problema jau dėl to, kad jis drauge implikuoja ir žmogaus klausimą. Dievo klausimu sprendžiama ir paties žmogaus galutinė prasmė. Rūpinimasis savo galutine paskirtimi žadina žmogų Dievo ieškoti. Kur išblėsęs žmogaus rūpestis savo egzistencijos prasme, ten jis nesirūpina ir Dievo klausimu. Todėl savo ruožtu santykis su Dievu visada yra daugiau negu tik paprastas pažinimas.

Jei mūsų santykis su Dievu tebūtų paprastas pažinimas, tai pakaktų tik jo buvimo įrodymų. Nepakanka Dievo buvimo įrodymų, nes jų nurodoma Neišsemiamoji Paslaptis yra ne lyg koks žmogui abejingas ir jo neliečiąs faktas, o Nebaigiamoji Meilė, sukūrusi visatą ir pašaukusi žmogų savo amžinybėn. Atskleisti Dievą yra lygu žmogui atskleisti savo galutinę paskirtį. Todėl, užuot buvęs tik teorinis Dievo buvimo įrodymų pripažinimas, Dievo atskleidimas visada drauge yra žmogaus ryžimasis gyventi Dievui kaip savo galutiniam tikslui, angažavimasis mylėti Dievą visa savo būtimi.

Savo ruožtu tikra Dievo meilė išsiskleidžia ir tikra žmogaus meile. Ši tiesa sudaro Kristaus dieviškojo apreiškimo branduolį. Ligi Kristaus tebuvo žinoma "savųjų" meilė, kuri iš esmės liko uždara. Kristus atvėrė žmogui žmogų, pralauždamas visas ribas ir paskelbdamas atvirąją meilę. Krikščioniškoji artimo meilė nieko neišskiria ir kreipiasi į visus. Joks žmogus negali būti žmogui "tolimas", nes visi žmonės yra "artimi", kaip sukurti Dievo paveikslu ir panašumu. Kiekvienas žmogus turi nelygstamą vertę, kadangi lygiai kiekvienas yra "Dievo šventovė" (templum Dei). Nusikalsdamas artimui, žmogus nusikalsta pačiam Dievui kaip Nelygstamajai Meilei. Mylėdamas artimą net savo priešė, žmogus išpažįsta broliškumą visų, kuriuos Kristus dieviškai atpirko savo mirties auka. Todėl aišku, kodėl Kristus artimo meilę iškėlė pačios Dievo meilės liudijimu.

Niekas giliau neliudija Dievo, kaip žmogus, ir niekuo žmogus giliau neliudija Dievo, kaip meile. Meilė liudija Dievą skaidriau už visus žvaigždynus, kuriuose raginama jo ieškoti. Bet tuo pačiu galioja ir atvirkščiai: niekas taip neužskleidžia žmogui Dievo, kaip žmogaus žmogui atžarumas, žvaigždžių abejinga šviesa neteikia žmogui paguodos, kai jos ilgisi, bet taip pat žvaigždžių šaltis ir nesukrečia jo taip, kaip patirtas šaltis tuose, iš kurių troško žmogiškos šilumos, žvaigždžių šaltis neužgniauzė niekieno tikėjimo į visatos Kūrėją. Bet žmonių šaltis daugelį nubloškė abejonėn Dievu kaip Nelygstamąją Meilę. Kai lemtingą valandą pergyvename meilės stoką žmoguje, tai pajuntame lyg nebe žmogaus, o tiesiog pačios nebūties šaltį, plėšiantį iš širdies bet kokį tikėjimą — ir žmogumi, ir Dievu. Retai žmogus praranda tikėjimą ar atsiverčia į Dievą, tik kabinete sverdamas loginius įrodymus, abstrakčiai filosofuodamas. Paprastai Dievui prarasti ar jam atrasti lemianti paskata yra atitinkama patirtis, nulemta žmonių — artimųjų, kurie pasirodė nepasiekiamai tolimi, ar tolimųjų, kurie iškilo jaudinančiai artimais.

Aišku todėl, kokia esminga atsakomybė tenka kiekvienam tikinčiajam krikščioniui kaip Dievo liudininkui prieš tuos, kurie jo neranda ar net neieško. Kaip geras krikščionis savaime kreipia visų žvilgį į Dievą, taip blogas krikščionis ne vieną gali atstumti ne tik nuo savęs, bet ir nuo Dievo. Besirūpinant kitus vesti į Dievą, visada reikia budėti, kad jie nebūtų nuo Dievo nuvedami dėl vienokios ar kitokios mūsų kaltės.

Kadangi krikščionis savąją Dievo meilę privalo liudyti artimo meile, tai esminis krikščioniškumo matas ir yra žmogiškasis atvirumas.

Tačiau kasdieniškai esame įpratę "gero krikščionio" vardą labiau sieti su uolumu pildyti religines prievoles, negu žiūrėti, kiek pats gyvenimas atitinka krikščioniškąją artimo meilę. Be abejo, daug lengviau būti pavyzdingu krikščioniu bažnyčioje negu pačiame gyvenime. Krikščioniškai gyventi — tai šventai gyventi. Deja, formalus religinių prievolių pildymas nieku būdu dar nereiškia šventumo. Ne prievolinis uolumas gali dengti gyvenimą, o tik gyvenimas gali liudyti jo autentiškumą. Tikras pamaldumas matomas ne iš pačios religinės praktikos, o iš to, kiek ji keičia patį žmogų. Arba žmogus iš tiesų Minėja ir šventėja, artėdamas į Dievą savo skaidriu gyvenimu, arba nejučiomis darosi tik neteisiu teisuoliu — neteisiamis jaučiasi teisingas dėl to, kad tik rutiniškai praktikuoja tai, kuo reikia nušviesti visą savo gyvenimą.

Šia prasme įprastinė "gero krikščionio" samprata greičiau atitinka teisuoliško fariziejaus apibrėžtį. Kas gi yra fariziejizmas, jei ne legalistinis ritualizmas — formalus pamaldumas be tikros žmogaus meilės ir be tikros Dievo baimės? Besiekiant šventumo, visada gresia ir fariziejizmo pagunda. Kadangi siekiama tobulybės idealo, tai ir atsiduriama pagundon save jau tobulu laikyti. O tai ir yra pati nelemčiausia pagunda. Kas laiko save tobulu, tas padaro save visiems atgrasų, nes savęs išskėlimas į šventuolius paprastai visada drauge eina su negailestingu kitų smerkimu. Jaučiamasi geru krikščioniu, faktiškai esama fariziejine krikščionio karikatūra.

Istorija žino visokių neapykantos kompleksų. Daug kas degė neapykanta prieš jėzuitus ar kitus vienuolius, dvasiškius ar aplamai krikščionis. Tačiau prieš šventuosius negalėjo susidaryti neapykantos komplekso, nes tikram šventumui natūraliai priklauso visų pagarba (jei buvo pasitaikęs vienas kitas ciniškas pasityčiojimas ir iš švento gyvenimo žmogaus, tai atspindėjo tik bendrą krikščionybės neapykantą). O fariziejus smerkė ir pats Kristus, nes kai visi kiti buvo atviri atgailai, tai šie jautėsi teisūs ir kitus teisė. Fariziejizmo pagunda yra amžina. Nuo jos negali būti laisvi ir krikščionys, nes kaip tik tai yra pagunda ne "piktųjų", o kasdienine prasme padoriųjų, kurie saugo raidę. Bet susivilioti šia pagunda (nesvarbu, kad nejučiomis, nes visomis pagundomis nesąmoningai susiviliojama) krikščioniui lygu save suniekti. Kai tikras krikščionis rodo kelią į Dievą, tai fariziejinis krikščionis Dievą kitiems uždengia. Kur pamaldumas neišsiskleidžia jautriu žmogui atvirumu, ten jis lieka tik prievolinis uolumas, galįs nuo krikščionybės tik stumti, o ne į ją traukti.

Kiekvienas krikščionis yra atsakingas už tai, kad jo santykiavimas su kitais būtų jiems Dievo liudijimas, o ne uždengimas. Ši krikščioniškoji atsakomybė būti savo artimųjų tarpe Dievo liudininkais ir yra tas požiūris, kuriuo turime žvelgti į savąjį visuomeniškumo principą. Užuoat buvęs tik raginimas į kasdieniškai suprantamą "visuomeninę veiklą", visuomeniškumo principas mums skelbia įsipareigojimą krikščioniškajam apaštalavimui. Apaštalauti — tai daugiau negu tik visuomeniškai "kovoti" už krikščionybės poziciją viešajame gyvenime. Tai visų pirma būti krikščioniškosios tiesos liudytojais visuose santykiuose su žmonėmis. Krikščioniškosios tiesos liudijimas sudaro visuomeniškumo esmę krikščioniui. Ir kadangi tikrą Dievo meilę liudija tikra žmogaus meilė, tai būti krikščioniškosios tiesos liudytojais lygu ją liudyti savo atvirumu žmogui. Krikščioniškasis žmogui atvirumas yra ta gilioji versmė, kuri turi gaivinti mūsų visuomeniškumą.

2. Moralinė visuomeniškumo prasmė: žmoniškumo išskleidimas atvirumu kitiems. — Iš viso, kas sakyta, aišku, kodėl visuomeniškumą galima tam tikra prasme tiesiog laikyti krikščioniškumo moraliniu įkūnijimu. Kaip katalikiškumo principas išreiškia mūsų religinį angažavimąsi Kristui, taip visuomeniškumas išreiškia mūsų moralinį angažavimąsi žmogui.

Katalikiškumo principas mus skatina į gyvą santykį su Kristumi jo įsteigtoje visuotinėje Bažnyčioje. Gyvas santykis su Kristumi įžiebja žmoguje gyvą krikščionišką dvasią. Tačiau apeliuoti į gyvąją dvasią yra daugiau negu tik uoliau praktikuoti pamaldumą. Kaip anksčiau įspėjome, formali religinė praktika savaime gali ir nelaiduoti krikščioniškos dvasios. Gyvą dvasią religinė praktika grindžia tik tada, kai ji iš tiesų žmogų krikščionina (t.y. artina prie Kristaus). Artėjimas prie Kristaus liudija, kiek religinės prievolės pildomos ne tik pagal raidę, bet ir pagal dvasią. Bergždžias lieka tas formalus uolumas, kuris paties žmogaus neskaidrina. Bet iš tikro artėdamas prie Kristaus, žmogus skaidrėja visa savo būtimi. Tikras religinis gyvumas savaime apsireiškia ir moraliniu skaidrumu — kilnesniu žmoniškumu, gilesne žmogaus meile. Šia prasme visuomeniškumo principas mums drauge yra krikščioniškojo humanizmo principas.

Visuomeniškumas yra iš esmės moralinis įsipareigojimas, nes moralė pačia savo prigimtimi yra visuomeniška, žmogus yra moralinė būtybė ta pačia prasme, kuria jis yra visuomeninė būtybė. Vienaip ar antraip doros klausimas visada kyla ne izoliuoto individo fikcijai, o žmogui tarp žmonių. Gera ar bloga darydami, visada tai darome ne izoliuotai nuo kitų, o jų tarpe. Vienoks ar kitoks mūsų elgimasis tiesiog ar netiesiog visada liečia mūsų artimuosius. Savo kaltėmis visada nusikalstame ne tik patys, bet ir kitiems. Taip pat ir gerais darbais ne tik save pačius kilniname, bet ir kitiems padarome gera.

Kaip tik doriniu atžvilgiu galioja tiesa: juo mažiau turime mintyje sau laimėjimą gerais darbais, juo daugiau jie turi dorinės vertės. Kas ryžtasi geriems darbams tik sau nuopelnų trokšdamas, nejučiomis virsta tik teisuolišku fariziejumi. Į gerus darbus iš tikro žadina ne sau nuopelnų laukimas, o nuoširdus noras padėti

tiems, kurie reikalingi mūsų šilumos ar paramos. Tikras kitiems aukojimasis visada yra "užsimiršęs" ta prasme, kad prieš akis turi ne savo aukojimąsi, o tuos, kuriems aukojasi. Ir juo giliau žmogus užmiršta savo gerumą, juo iš tiesų jis doriškai skaidrėja. Paradoksiškai tariant, tobulumo siekiama tik netiesiog — ne tiesiog tobulumo siekimą padarant gerų darbų motyvu, o norint šiais darbais kitiems pasitarnauti. Kitiems tarnaudamas iš meilės, žmogus tobulėja: meilė žmogų doriškai skaidrina. Skaidrus žmoniškumas išsiskleidžia ne uždaruose, o santykiuose su žmonėmis, nes jis išsiskleidžia kaip nuo nieko neužsidaranti ir visiems atvira meilė, nedrumsčiama nei savinaudos motyvu, nei grupinių aistrų.

Be abejo, šitaip apibrėždami žmoniškumą, apibrėžiame žmogaus dorinį idealą. Kasdieninėj tikrovėj mūsų žmoniškumą drumsčia tiek savanaudiniai rūpesčiai (pagal liaudies patarlę, "ir šventojo nagai j save riesti"), tiek įvairūs prietarai (visokeriopas rasizmas, šovinistinis nacionalizmas etc). Tačiau, šiaip ar taip, šis dorinis žmoniškumo idealas turi gaivinti visuomeniškumą.

Įsipareigodami visuomeniškumui, tuo pačiu įsipareigojame doriniam Minėjimui. Negali būti prasmingo visuomeniškumo be asmeninio skaidrumo.

Paprastas visuomeninis uolumas dar neliudija žmogaus dorinio jautrumo. Greičiau, jei visuomeninis uolumas nesiremia asmens taurumu, galų gale jis lieka bergždžias. Vienas visuomeniškai judrus, bet asmeniškai nešvarus veikėjas lengvai niekais paverčia daugelio nuoširdžias pastangas. Pakanka ir vieno nešvaraus nario sukelti pasipiktinimui visu kolektyvu ir nepasitikėjimui jo idėjomis. Ypač tai galioja tiems idėjiniams kolektyvams, kurie savo narius angažuoja krikščioniškai moralei. Todėl ir visuomeninėje "kovoje" už krikščionybę privalu visada atsiminti, kad negali būti kovos už krikščionybę be kovos už savo pačių krikščioniškąją tobulybę. Krikščioniškojo apaštalavimo pagrindinis visuomeninis reikalavimas yra asmens dorinis kilnumas bei taurumas (moralinis integralumas).

Iš čia ir matyti, kuria prasme visuomeniškumo principas apeliuoja į moralinę gelmę. Paviršutiniškai gera žmogų kasdieniškai apibrėžiame, tik negatyviai jį atribodami nuo blogo žmogaus. Kai blogu laikome žmogų, kuris nesigėdija meluoti, apgauti, nuskriausti etc, tai tą, kuris taip piktai nesielgia, jau ir skelbiame geru žmogumi. Tačiau iš tikro tai ne gero, o tik tuščio (tegu ir "padoriai" tuščio) žmogaus apibrėžimas. Iš tiesų geras yra ne tas, kuris nedaro nusikaltimų, o tas, kuris daro gera. Daug esmingiau ne tik bloga nedaryti, bet ir gera daryti. Nepakanka tik saugotis nusikalstamų darbų, svarbu save liudyti gerais darbais.

Tai galioja ne tik asmeniniuose, bet ir visuomeniniuose santykiuose. Paprastai visuomeniniuose santykiuose aukščiausia norma keliamą tolerancija. Faktiškai greičiau reikia ją laikyti tik minimaliniu, o ne maksimaliniu reikalavimu santykiuose su skirtingų grupių ir nusistatymų žmonėmis. Kur stokojama pakantos vienokioms ar kitokioms skirtybėms, ten nėra teisės kalbėti nė apie meilę.

Tačiau, kol žmogaus meilė nebuvo susieta su laisvės meile, tol nebuvo suprasta, kad krikščioniškoji artimo meilė įpareigoja ne tik labdarai, bet ir aplamai žmogiškajam atvirumui. Besibaiminant klaidų, buvo laikoma pareiga užsidaryti ir nuo žmonių, kurių įsitikinimai buvo skirtingi. Atviriau sakant, tiesiog buvo laikoma pareiga "klaidatikius" prievarta rauti iš visuomenės. Nebuvo mintyje, kad visų pirma buvo privalu iš visų rauti fanatizmą kaip neapykantos židinį.

Tolerancijos minties nušvitimas — reikšmingas laimėjimas laisvės istorijoje. Joks nuoširdus įsitikinimas nėra nusikaltimas, ir jokia prievarta negali žmogui tiesos atskleisti. Tiesa pasiekama tik laisvės keliu. Todėl ir atsisakymas skirtingo nusistatymo žmonių vienokio ar kitokio prievartavimo visiškai nereiškia tiesos nuvertinimo. Tolerancijos pagrindas yra ne tiesos nuvertinimas, o žmogaus vertinimas.

Nėra kalbos apie žmogaus gerbimą, kur jo nepakenčiama. Tačiau pakentimas tėra pirmasis žingsnis fanatinės neapykantos nugalėjime. Nežengiant toliau, paprastas pakentimas nejučiomis virsta ne žmogui pagarbos, o greičiau slaptos paniekos išraiška ("iš bėdos, akis užmerkęs, pakenčiu tavo atsilikimą, užsispyrimą etc"). Goethe ne be pagrindo sakė, jog "pakęsti reiškia įžeisti", ir dėl to reikalavo toleranciją laikyti tik laikinu nusiteikimu, turinčiu vesti į tikrą žmogaus pripažinimą.

Kada pasitenkinama tik kitų pakentimu, faktiškai tampama jiems abejingais ir nuo jų užsidaroma. Tolerancijos esmė yra ne užsidaryti nuo tų, kurie skirtingo nusistatymo, o likti atviriems, nepaisant visų

skirtybių ir net tiesioginės priešybės. Be abejo, ten tolerancija ir yra reikalinga, kur yra skirtybių (kur nėra jokių skirtybių, ten nėra ir ko toleruoti). Lygiai aišku, kad tolerancija skirtybių nenugali. O kur yra skirtybės, ten lieka ir įtampa. Tolerancija neišskiria idėjinės kovos, o tik reikalauja ją vesti su meile žmogui, kad ir ten, kur idėjinė kova yra neišvengiama, ji liktų "besimylinčiųjų kova".

Kaip tolerancija apamai neišskiria idėjinės kovos, taip ir krikščioniškuoju žvilgiu tolerancija nieku būdu neatpalaiduoja nuo apaštalavimo pareigos. Savo ruožtu apaštalavimas įpareigoja nuo pasyvios tolerancijos žengti toliau — į atvirą dialogą su visomis skirtybėmis, nesibaiminant su niekuo kalbėtis.

"Dialogas" yra daugiau negu tik naujas žodis ir daugiau negu tik šiam žodžiui suteikimas naujos metaforinės reikšmės, draminės technikos terminą pavertus žmogiškojo santykiavimo simboliu. Tai nauja įžvalga į tiesos meilės intymų sąryšį su žmogaus meile. Tuo pačiu dialogas yra nauja įžvalga ir į apaštalavimo atitikimą krikščioniškosios tiesos esmei — meilei. Kaip nėra tikros žmogaus meilės be atvirumo žmogui, taip savo ruožtu nėra tikro žmogui atvirumo be dialoginio nusiteikimo. Dialoginis nusiteikimas siekia nugalėti uždaramą, vis vien, kuria forma uždaramas reikštųsi — ar vienu atveju jis vestų į kovos aistrų įkarštį, ar antru atveju jis reikštų abejingos tolerancijos šaltį. Tuo pačiu pozityvi dialoginio nusiteikimo prasmė yra visose skirtybėse išlaikyti tarp žmonių komunikaciją. Ne getinis užsidarymas, o atvira komunikacija įgalina tikrą apaštalavimą, ir dėl to dialogas yra natūralus krikščioniškojo apaštalavimo kelias.

3. Visuomeniškumas kaip visų dorinė pareiga. — Visuomeniškumo moralinės prasmės pabrėžimas gali iš karto atrodyti tik "abstrakcija". Faktiškai, tik turint prieš akis visuomeniškumo moralinę prasmę, galima tinkamai suprasti konkrečius visuomeniškumo reikalavimus.

Visų pirma moralinis visuomeniškumo charakteris leidžia suprasti, kodėl visuomeniškumui įsipareigojame visi, nors ne visi esame lygiai visuomeniški kasdienine prasme. Be abejonės, nevysi turi lygiai polinkio viešumoje reikštis. Daugeliui gali būti tiesiog baugu "išeiti scenon". Taip pat nevysi turi ir organizacinių gabumų, kurių reikia imantis organizacinės veiklos. Jei visuomeniškumo principu būtų turima mintyje tik specifiškai viešoji ir organizacinė veikla, tai šis principas ir negalėtų lygiai visų liesti. Visuomeniškumo principas lygiai visus įpareigoja dėl to, kad jis įpareigoja ne specialiai organizaciniam reiškimuisi, o apskritai krikščioniškosios tiesos liudijimui visuose santykiuose, kurie sudaro kiekvieno individualią aplinką.

Anksčiau analizavome, kad pasaulėžiūrinė tiesa reikalauja būti ne tik žinoma, bet ir gyvenama. Negrįžtant prie šio klausimo, pakanka tik pabrėžti, kad įsipareigojimas krikščioniškosios tiesos liudijimui savaime implikuoja įsipareigojimą ir Jos visuomeniniam skleidimui. Kiekvienos tiesos prigimtyje slypi reikalavimas, kad ne tik būtų jos ieškoma ir kad būtų ji saugoma, bet ir kad būtų skleidžiama. Kiek visi esame įsipareigoję krikščioniškosios tiesos skleidimui, tiek visi esame įsipareigoję ir visuomeniškumui.

Taigi teisingai suprasti visuomeniškumo principui ir nelaikyti jo sau "nepritaikomu" reikia visuomeniškumo netapatinti su specialiai organizaciniu veiklumu: visuomeniškumo sąvoka yra platesnė už organizacinę veiklą. Negali būti visiems pareigos būti visuomenės veikėjais, nes ne visi ir gali jais tapti. Tačiau būti visuomeniškam yra kiekvieno pareiga, nes tai nebe specialus pašaukimas, o bendra žmogaus paskirtis. Kai visuomenės veikėjo (visuomenininko specialia prasme) pašaukimas remiasi atitinkamais polinkiais bei gabumais, tai visų pareiga būti visuomeniškiems plaukia iš bendro žmogaus įpareigojimo dorinei tobulybei.

Iš tiesų, galima sakyti, kad kiekvieno yra pareiga būti visuomeniškam ta pačia prasme, kaip kiekvieno yra pareiga būti doram. Interpretavau įsipareigojimą visuomeniškumui kaip plaukiantį iš įsipareigojimo krikščioniškosios tiesos liudijimui. Kas vienu atžvilgu yra tiesos liudijimas, tas kitu atžvilgiu yra gėrio kūnijimas kaip savo artimiesiems meilės liudijimas. Kaip meilė sudaro krikščioniškosios gyvenimo tiesos esmę, taip ji yra ir dorinio gėrio esmė. Meilė yra visų dorinių vertybių pagrindas ir matas: gera, ką meilė gaivina (kaip šv. Augustinas formulavo, ama, et fac quod vis — mylėk ir daryk, ką nori). O visa, kas plaukia iš meilės, tiesiog ar netiesiog žmogų kreipia į kitus, kurių tarpe jis gyvena. Todėl galutinai visa, kas turi dorinę vertę kaip meilės išraiška, tuo pačiu turi ir visuomeninę prasmę. Šia prasme būti doram ir

būti visuomeniškam yra tapatu. Doriniu atžvilgiu vertingai gyventi — tai ne tik sau gyventi. Tas vertingai gyvena, kas gyvena kitiems.

Ar toks visuomeniškumo suvedimas į dorumą nepadaro jį visiems "prieinamą" per pigia kaina ar tiesiog veltui? Ar nepripažįstama visuomeniškumo visiems, nieko iš nieko nebereikalaujant? Ar toks moralinis žvilgis į visuomeniškumą nepaverčia jo tik tuščiu žodžiu?

Anaipatol. Be abejo, paprastai kiekvienas save laiko "aplamai padoriu". Todėl galėtų būti pagundos save laikyti ir "pakankamai visuomenišku", remiantis visuomeniškumo ir dorumo tapatumu. Deja, tokia pagunda būtų neteisi, nes remtųsi tik sofistiniu teisuoliškumu. Užuo visuomeniškumo moralinę prasmę naudojus pasiteisinimui, jog jau esu pakankamai visuomeniškas, greičiau tenka savo sąžinę klausti, ar esu tiek visuomeniškas, kad bent "aplamai padoriu" galėčiau save laikyti. Akcentuoti visuomeniškumo moralinį charakterį — tai ne pigia kaina visiems pripažinti visuomeniškumą, o laikyti kiekvieno dorine pareiga būti visuomeniškam. Tai ne kiekvieną savaime jau laikyti visuomenišku, o iš kiekvieno reikalauti būti visuomenišku. Benorint ramiai padoriu jaustis, pirma reikia kiekvienam sąžiningai atsakyti į klausimą: kiek iš tiesų kiti iš manęs sulaukia gero, kiek iš tiesų darau kitiems gera? Be pakankamo visuomeniškumo niekas negali savęs laikyti nė pakankamai padoriu.

Yra moralinės teisės iš kiekvieno reikalauti visuomeniškumo, nes niekas negali teisintis neturįs atitinkamo sugebėjimo, be kurio negali būti ir įpareigojimo (be abejo, tik tai gali būti privalu, kas kam yra įmanoma). Galima būtų save teisinti visuomeninių gabumų stoka tik tuo atveju, jei visuomeniškumu būtų turimas galvoj tik organizacinis vadovavimas, viešumoje reiškimasis ir pan. Tačiau įsakmiai pabrėžime, kas visuomeniškumas neišsivemia tik specifiskai organizaciniu veiklumu. Kiekvienas gali būti visuomeniškas pagal savo individualų polinkį ir atitinkamą sugebėjimą. Galima būti nemažiau visuomeniškam, nepaliekant savo rašomojo stalo, kaip pirmininkaujant, dalyvaujant posėdžiuose, sėdint scenose etc. Galima būti daugiau visuomeniškam, sąžiningai atliekant eilinio pareigas, negu tingiai sėdint vadovaujančiuose postuose. Galima dėl to, kad visų pirma žmogaus visuomeniškumą matuoja jo atsidėjimas kitiems, tiesioginis ar netiesioginis tarnavimas savo artimiesiems. Tik negalima tesirūpinti savo nauda ir vis dėlto pretenduoti į padorumą, į žmogišką kilnumą.

Moralinis visuomeniškumo charakteris nei "nenupigina" visuomeniškumo, nei kam nors sudaro "išimtį", o tik teikia kriterijų skirti, kas turi visuomeninę prasmę ir kas ne. Įvairiai visuomeniškumas gali būti liudijamas. Galima tiesiog sakyti, kad visuomeniškumas yra taip pat platus, kaip apskritai žmogiškoji veikla, žmogus gali būti visuomeniškas kiekviena, o ne tik organizacine veikla. Tačiau tik tokia veikla turi visuomeninę prasmę, kuri žmogų iš egoistinės uždardomos išveda į kitus žmones. Būti visuomeniškam — tai išsilaužti iš egoistinės uždardomos ir išeiti artimųjų tarpan.

Paanalizuokime konkrečiai pagal šį kriterijų, kas ypač mūsų šio meto sąlygose yra visuomeniška ir kas ne. Visuomeniška eiti į organizacijų vadovybę, skaityti paskaitas ar bendradarbiauti spaudoje. Lygiai visuomeniška dirbti šeštadienio lituanistinėje mokykloje ar apskritai imtis jaunimo globos, talkinant jo veiklai. Visuomeniška dalyvauti tokiuose kolektyvuose, kaip chorai, dramos mėgėjų būreliai, tautinių šokių grupės. Taip pat visuomeniška talkinti knygos bei apskritai spaudos sklaidime tuose, kurie patys "neprisiruoštų" susidomėti. Visuomeniška ateiti su vienokia ar kitokia pagalba visiems, kuriems jos prisireikia. Neįmanoma viską išskaičiuoti, kas turi visuomeninę vertę: ją turi visa, kas vienaip ar kitaip tarnauja kitų labui. Ir atvirkščiai, neturi visuomeninės vertės visa, ko imamasi tik savo paties naudai. Nieko nėra visuomeniška visą laiką triūstis apie namus: neturi visuomeninės vertės nei namų dažymas, nei pievutės šienavimas, nei rūšio įrengimas. Taip pat nieko nėra visuomeniška visą poilsį skirti tik meškeriojimui vasarą, o slidinėjimui žiemą, nors tai ir sveikiau už tįsojimą prie televizijos ar aistrinimąsi bekortuojant. Pagaliau, deja, nieko nėra visuomeniška ir tame svečiavimesi, kur draugėn susitelkiama tik bendram nuobodžiavimui ir to nuobodulio beviltiškam sklaidymui girtu entuziazmu (deja, šis pramoginis "visuomeniškumas" ima taip įsikeroti, kad virsta grėsme užgožiančia bet kokius dvasinius interesus).

Šis išskaičiavimas, kas visuomeniška ir kas ne, atrodo banalus. Tačiau jis išskiria, kas žmogų pripildo ir kas jį palieka tuščia, kitais žodžiais — kas laike telkiasi žmogiška būtimi ir ką laikas tik nebūtin skandina. Kas turi visuomeninę vertę, tas turi ir išliekamą žmogišką prasmę: darydamas gera kitiems, žmogus pats save kuria tuo, juo jis žengs istorijon ir amžinybėn. O kas tokios vertės neturi, tas neturi ir išliekamos

žmogiškos prasmės: tai gali būti reikalinga, sveika, malonu eta, bet tai paties žmogaus nekilnina ir jo būties neturtina. Akivaizdžiai tai atsiskleidžia mirties akivaizdoje. Į amžinybę žmogus žengia tik su tuo, kas jis pats buvo kaip žmogus, ir palieka visa, ką jis turėjo tik kaip daiktus. Ir pasiliekančiųjų meilė prisimena patį žmogų — jo žmogišką gerumą, o ne kasdieninius jo rūpesčius ar laisvalaikines pramogas, žmogaus liudijimu lieka tik jo darbai, skirti kitiems.

Daug ko reikia gyvenime, bet už viską svarbiau pats žmogus, kuris gyvena. Šios pagrindinės gyvenimo tiesos užmiršimas veda į "laiko neradimą", kuriuo teisinamasi, ginantis nuo bet kokio visuomeninio įsipareigojimo. Negali būti randama laiko, kol nesuprantama, kad taip pat negalima užbaigti kasdieninių rūpesčių, kaip kiauru sietu pasisemti vandens. Kiauruma nepripildoma. Kaip nušienauta pievutė vėl atauga ir nudažyti namai vėl nublunka, taip kitą dieną vėl nuobodu po puotos. Niekam nėra galo (nei namų rūpesčiams, nei nuovargiui, nei poilsiui, nei nuoboduliui), kol pačiam žmogui neateina galas. Bet kaip tragiškai beprasmiška sulaukti galo likus tuščiam — liekant tuščiomis rankomis, kai iš jų išslysta visa, kas taip godžiai buvo griebama. Prancūzų dramaturgas Jean Anouilh vienoje savo dramų (Romeo et Jeannette) įspūdingai šią kasdieninių rūpesčių tuštumą simbolizuoja namų šeiminkės likimu: "garbinu visas šias šeiminkes. Tai — mirties atvaizdas. Kaip, žiūrint iš šalies, juokingai atrodo visos šios nelaimingosios, kurios nepailsdamos švarina vis tą patį mažą kampą, diena iš dienos, metų metais, kiekvieną vakarą nugalimos tos pačios dulkės... O švarintoja susidėvi, išsenka, susiraukšlėja, sunyksta ir pagaliau vieną vakarą, paskutinį kartą visa apšvarinusi, konvulsiskai suvirpa ir miršta... O ryto metą tą patį mažą kampą (kuris niekur nesiskubino — jis nėra kvailas: laiko pakaks) užgula naujas dulkių sluoksnis". Ar šis "mirties atvaizdas" nėra atvaizdas ir visų tų dažytojų ir šienautojų, meškeriojų ir slidinėtojų, nuobodžiautojų ir lėbautojų, kurie negali "rasti laiko" prasmingai gyventi, vis vien, namuose plušdami, gamtoje poilsiaudami ar salonuose pramogaudami?

Nieko negalima smerkti, ko žmogui reikia. Visiems reikia rūpintis kasdienine duona: kas nesirūpina savo pragyvenimu, tas ir turi skursti ir tiesiog tapti parazitine našta kitiems. Visiems reikia namų: kas nesirūpina juose jaukiai įsirengti, tas ir neturi jaukios aplinkos. Visiems reikia poilsio: kas nesirūpina savo sveikata, tas per anksti ją praranda, be laiko susensta, fiziškai ir dvasiškai suinvalidėja. Visiems reikia atgaivos bičiulių tarpe: kas nemoka rasti džiaugsmo drauguose, tas niekur neras gyvenimo džiaugsmo ir turės kentėti dėl savo atšiaurumo.

Viskuo reikia rūpintis, tik svarbu pačiam žmogui nepaskęsti šiuose rūpesčiuose — nei darbe, nei poilsyje, nei pramogose. Visi šie rūpesčiai reikalingi ar naudingi, sveiki ar malonūs. Tačiau nereikia į juos savęs viso įdėti. Kada visą save įdedama į šiuos rūpesčius, tai ir "neberandama laiko" sau pačiam kaip žmogui ir tuo pačiu kitiems. Įdedant save visą į šiuos rūpesčius, iš žmogaus virstama tik namų savininku, meškerioju etc. Visais tokiais atvejais užmirštama, kad niekam nereikia parduoti sielos, nors galima ir namus turėti, ir meškeriojimą ar kurį kitą sportą mėgti, ir su draugais atšvęsti atitinkamas progas. Vartojant "namus" visų kasdieninių rūpesčių ir džiaugsmų simboliu: visiems reikia namų, tik dėl to nereikia save nuvertinti, žmogų paverčiant tik namų savininku.

Kiek šis "laiko neradimas" būti visuomeniškiems ir tuo būdu save žmogiškai įprasminti plaukia tik iš moralinio bukumo ar aklumo, aišku iš to, kad kaip tik tie "neranda laiko" kitiems, kurie savo laiko niekam ir neskiria, kas tiesiog netarnauja jų pačių naudai, poilsiui ar pramogai. Neteisu skūstis laiko stoka: visiems lygiai laikas duotas. Pakankamai laiko duota, tik reikia jį naudoti (tokia ir yra laiko prasmė). Laiko nebebus tik tada, kai saulė jau mums nebešvies. Kol dar gyvi, tol laikas ne tik saule džiaugtis, bet ir savęs pačių nepalikti tamsoje — neapakti nuo visų kasdieninių rūpesčių. Nerasti laiko visuomeniškiems būti — tai nerasti laiko prasmingiau ir vertingiau gyventi, tai nerasti laiko būti kilnesniems ir tuo pačiu žmogiškai turtingesniems.

Išskyriau visuomeniškumą ir jam "laiko neradimą" kaip dvi priešybes — pilnatvę ir tuštumą, prasmingą gyvenimą ir beprasmišką dienų leidimą. Tačiau tikrovėje "visuomeniškieji" ir "nevisuomeniškieji" taip griežtai neišsiskirtame. Ir tie, kurie kratosi visuomeniškai įsipareigoti, bent protarpiais parodo visuomeninių nusiteikimų, išsilauždami iš savo kasdieninės rutinos. O ir tie, kurie supranta visuomeniškumo vertę, nevisada paslenka įsipareigoti, nes visiems lengviau poilsiauti negu dirbti. Ne visi yra lygiai visuomeniški. Tačiau būtų beprasmiška visuomeniškumą apskaičiuoti. Nėra mato, kiek kas yra visuomeniškas. Vieninteliu matu galėtų būti laikas, kurio reikia toms ar kitoms visuomeninėms pareigoms

skirti. Bet šis matas yra taip pat sunkiai pritaikomas, nes ne visose visuomeninėse pareigose galima iš šalies matyti, kiek joms laiko reikia. Niekas iš šalies neįsivaizduoja, kad pvz. kartais rimtos paskaitos ar rimto straipsnio parengimas gali pareikalauti nemažiau laiko, kaip metų koks išpirmininkavimas ar išsekretoriavimas.

Kaip nelygiai visi yra visuomeniški, taip nelygus yra ir pats visuomeniškumas. Ligi šiolei vis kalbėjau, turėdamas mintyje dorą visuomeniškumą, šia prasme sakiau, kad kas turi visuomeninę vertę, tas turi ir dorinę vertę. Tačiau drauge tenka įspėti, kad dorinę vertę turi tik dorai reiškiamas visuomeniškumas. Daug kenčiame ne tik dėl daugelio nepakankamo visuomeniškumo, bet taip pat ir dėl neatsakingo visuomeniškumo. Nesažiningai vykdomas visuomeniškumas sunaikina jo bet kokią vertę. Jei kas pasiimtų visuomeninių pareigų neatlieka, tai ne tik kad nieko nenusipelno, bet tiesiog nusikalsta tiek visuomeniniu, tiek doriniu atžvilgiu. Neatlikdamas savo pasiimtos pareigos, vienas apsileidėlis demoralizuoja daugelį ir daugiau ar mažiau pakenkia visam atitinkamam kolektyvui. Kiek būtų gero padaroma, sąžiningai pildant pareigas, tiek padaroma blogo, jas nesažiningai einant. Yra dorinė pareiga būti visuomeniškam, bet taip pat yra dorinė pareiga būti atsakingai visuomeniškam. Nepakanka nesibaiminti visuomeninių įsipareigojimų, privalu juos atsakingai tesėti.

4. Organizacinė veikla kaip žmogui meilės išraiška (organizacijos kaip šeimos samprata). — Pastaruoju įspėjimu pereiname nuo visuomeniškumo apskritai į organizacinį veiklumą. Ligi šiolei vis buvo pabrėžta, kad visuomeniškumas yra platesnė sąvoka už organizacinį veiklumą. Tai, gal būt, kai kam galėjo tiesiog sudaryti organizacinės veiklos nuvertinimo įspūdį. Toks įspūdis būtų neteisingas.

Organizacinei veiklai tenka reikšmingas vaidmuo visuomeniniame reiškimesi. Moralinis visuomeniškumo charakteris, kurį norėjau kuo įsakmiau pabrėžti, ir organizacinei veiklai teikia daug gilesnę prasmę, negu kasdieniškai manome. Visa, kas pasakyta apie visuomeniškumo žmogišką kilnumą, galioja ir organizacinei veiklai. Vienokių ar kitokių organizacinių pareigų ėmimasis nėra tik malonus reiškinys tiems, kurie mėgsta būti "priekyje" ir nesibaimina "scenos". Organizacinė veikla turi vertę savyje pačioje kaip meilės žmogui išraiška. Užuoat žvelgus į organizacinę veiklą lyg tik į formalų "organizacinio rato" sukimą, tenka visada atsiminti, kad vienoks ar kitoks organizacinis reiškinys visada yra tarnavimas kitiems — tarnavimas žmogui.

Tokia yra apskritai organizacinio susitelkimo prasmė: tiek bet kuri organizacija yra prasminga, kiek ji tarnauja žmogui, vienaip ar antraip jam padėdama, sudarydama atitinkamą draugų aplinką, žadindama jį gyvenimo rimtin etc. Tačiau organizacija nėra kažkokia abstrakcija anapus mūsų, o mes patys, visi draugėj. Dėl to ir netenka organizacijos naiviai vaizduotis lyg kokia pasakų geraja fėja, kuri rieškučiomis visiems veltui dalytų dovanas. Mes patys sudarome organizaciją, ir užtat visa, ką ji gali mums duoti, ji gali tik per mus pačius duoti. Tiek mūsų organizacija gera, kiek patys esame geri. Todėl kiekvienam, ateinančiam į organizaciją, tenka ne tik iš jos sau laukti, bet ir pačiam jai duoti. Galime iš organizacijos sau gauti, tik patys jai duodami, ką įstengiame.

čia pagrindas, dėl ko privalu ir į organizacinius įsipareigojimus pažvelgti visiškai kitomis akimis, negu daugelis yra įpratę. Nevienas yra susidaręs pažiūra, kad bet koks organizacinis įsipareigojimas yra tik lyg kažkokios beprasmiškos naštos užsidėjimas. Dėl to į kiekvieną kvietimą toms ar kitoms pareigoms žiūrima lyg į kokį pasikėsinimą išplėsti laiką ir laisvę. O jei ir neatsispiriama "prievartai", tokioj nuotaikoj prisiimtų pareigų mažai paisoma, nes nejaučiama atsakomybės jas sąžiningai pildyti. Toks žvelgimas į organizacines pareigas ir toks jų ėjimas sudaro tokį demoralizavimąsi, kuris iš tiesų nuprasmina ir patį organizacijoj dalyvavimą. Ir juo kur labiau gresia tokio visuomeninio demoralizavimosi pavojus, juo labiau aktualu turėti prieš akis visuomeniškumo prasmę. Ne rutininis "organizacinės mašinos" sukimas sudaro organizacinės veiklos prasmę, o bendras visų tarnavimas vieni kitiems, kuriant savo organizacijoj aplinką, kuri kiekvieną žadintų turtingesniai savęs išplėtojimui.

Todėl ir į organizacines pareigas tenka žvelgti ne lyg į kokią primestą našta, o kaip į laisvą gėrio siekimą, liudijant savo meilę tiems, su kuriais drauge esama. Dalyvaujama organizacijoje veikimui, o ne nuo jo kratimuisi. Kratyti organizacinių įsipareigojimų lygu arba apskritai nežinoti, kam iš viso organizacijoje dalyvaujama, arba tiesiog rodyti abejingumą tiek pačiai organizacijai, tiek savo paties žmogiškam Minėjimui. Kam organizacija yra iš tikro sava, tam negali būti svetimos ir joje tenkančios pareigos. Skirti

laiko organizacinėms pareigoms tai ne tuščiai jį praleisti, o prasmingai sunaudoti savęs žmogiškam turtinimui. Organizacinės pareigos — tai galimybė tiek paliudyti savo kilnų nusiteikimą, tiek jį giliau išplėtoti.

Neteisinga būtų neigti, kad ir mūsų organizacijoje sutinkame įvairių sunkumų daugiausia kaip tik dėl to, kad per banaliai į ją žiūrime ir per pigiai vertiname joje dalyvavimą. Kiek gi ir iš mūsų žvelgiame į organizacinį įsipareigojimą kaip į kilnią progą paliudyti savo ateitininkišką susipratimą ir atsidėjimą mūsų idealui? Daugelis kratomės bet kokio organizacijoje įsipareigojimo, neįdedame savęs į pasiimtas pareigas ar tiesiog jose apsieidžiame dėl to, kad jose regime tik formalią "organizacinės mašinos" rutiną, o ne gyvą krikščioniškosios meilės liudijimą. Nors visuose susirinkimuose kartojame įsipareigojimą "visa atnaujinti Kristuje", nevienam gal būt nė karto neatėjo mintin, kad organizacinės pareigos taip pat gali būti vykdomos kaip Kristui tarnybos dalis. Jei būtų tai iš tikro suprantama, netikiu, kad būtų galima be gėdos taip bėgti nuo organizacinių pareigų, kaip dabar nevienas nuo jų bėga.

Todėl ir aktualu giliau suprasti mūsų organizacijos ne tik idėjinius pagrindus, bet ir patį organizacinį pobūdį. Turėdami savo aukščiausiu tikslu "visa atnaujinti Kristuje", esame krikščioniškojo apaštalavimo idėjinis sąjūdis. Telkiamės ne dėl ūkinės naudos ir ne dėl pramoginio malonumo, o krikščioniškam ir lietuviškam auklėjimuisi. Nesame ūkinė draugija, kur nesvarbu narių savitarpio ryšys, o tik iš jos kiekvieno gaunama nauda. Bet nesame ir socialinis klubas (šio termino amerikine reikšme), kur užsukama laisvais vakarais maloniai laikui praleisti. Ateitininkų organizacijoje mus sieja bendros idėjos. O bendros idėjos jungia žmones ligi pačios jų žmogiškos gelmės, iš jų darydamos ne bendro intereso dalininkus ir ne bendrų vakarų bičiulius, o bendros idėjos brolius. Idėjinis broliškumas yra nepalyginamai daugiau ne tik už visada trapų ūkinį solidarumą, bet ir už klubinį bičiuliškumą. Giliausia prasme ateitininkų organizacijoje sudarome idėjinę šeimą.

Kadangi manau, jog per banalus ir per pigus žvelgimas į mūsų organizaciją daugiausia plaukia iš nepakankamo supratimo šio mūsų organizacinio pobūdžio, todėl ir laikau reikalinga įsakmiai pabrėžti šį idėjinę šeimą sudarymą. Tai aktualu ypač dėl to, kad nevienam mažiau su ateitininkais suaugusiam yra noro ir į mūsų organizaciją žvelgti tik lyg į savo rūšies socialinį klubą ir dėl to tik pramoginio pasitarnavimo laukti ir iš mūsų.

žinome, kad esame sena ir nariais gausi organizacija. Bet nei metų, nei narių skaičius nieko daug nesako tam, kas neįsijaučia, kad visi tie skaičiai apibrėžia tą šeimą, kuriai ir jis priklauso. Sudarome vieną šeimą, nors ir esame išsisklaidę po visą pasaulį — organizuoti vienetai veikia JAV ir Kanadoje, Brazilijoje, Vokietijoje ir Italijoje, Australijoje, o atskirų narių yra visuose žemynuose atsidūrusių. Dvasiškai Biūsų šeimai priklauso ir tie idėjos broliai pavergtojoje Lietuvoje ar Rusijos plotuose, kurie dėl komunistinio ateizmo teroro nebegali organizaciniu būdu reikštis, bet savo siela lieka ištikimi Kristui ir Lietuvai. Savo dvasia mūsų tarpe lieka ir mirusieji, nes mums ir jie nėra mirę.

Sudarome didžią garbingą šeimą, kurioje daug tikėjimo ir tautos kankinių, daug valstybės vyrų, daug mokslo žmonių, daug rašytojų ir kitų kūrėjų, kurie brangūs visai mūsų tautai. Stodamas į ateitininkų eiles, kiekvienas privalo prieš akis turėti visą ateitininkijos šeimą, o ne tik savo vietovės būrelį, kuris kai kur gali būti ir visiškai blankus (ir negausus, ir neįspūdingas). Įsijungiamo ne tik tan atskiran būrelin, o vison ateitininkijos šeimon — draugėn Pr. Dovydaičio, prel. Pr. Kuraičio, St. Šalkauskio, K. Pakšto, A. Šapokos; arkiv. M. Reinio, vysk. K. Paltaroko, kan. P. Dogelio, kun. A. Lipniūno; V. Endziulaičio, Pr. Dielininkaičio, I. Skrupskelio, J. Urmano, J. Leimono (minint tik kelias pavardes iš mirusiųjų); neišskaičiuojamų ateitininkų, žuvusių už Lietuvos laisvę nuo 1919 m. savanorių per 1941 m. sukilėlius ligi Lukšos ir Būtėno, rezistencinės kovos didvyrinių heroizmo simbolių antroje bolševikinėje okupacijoje. Jungimasis šion garbingon draugėn savaime yra ir įsipareigojimas būti jos vertiems.

Be abejo, idėjinė šeima negali turėti tokio intymumo, kuris sieja kraujo artimuosius. Tačiau ir idėjinė šeima sudaro (vaizdu kalbant) namus, o ne klubą ar kurią kitą pramoginę užėigą (kino ar sporto salę, kavinę ar smuklę). Kluban užsukama, kai susidaro nuotaika, norima išsiblaškyti, turima laiko etc. Tačiau klube gyvenimo nekuriama. Gyvenimas su visais savo rūpesčiais vyksta namie — šeimoje, kur esama, o ne tik laikas nuo laiko užsukama. Namuose — gyvenimo rintis, o klube — tik užsimiršimo, išsiblašymo etc. poilsis. Gali būti malonu klube sutikti senų pažįstamų ar užmegzti naujų pažinčių. Tačiau niekas negali

pakeisti šeimos artimųjų: su pažįstamaisiais galima laiką praleisti, bet tikros paguodos galima rasti tik savo šeimoj. Galutinai namų šiluma daugiau reiškia už visą klubinį spindesį. Gyvenimo rintis kelia namuose daug pareigų, bet kur viešpatauja meilė, ten pareigų neįaučiama kaip naštos. Meilei lengva ir tai, kas sunku, nes ji įsipareigoja iš vidinės būtinybės: to reikia, tai ir reikia atlikti. Būdama laisva, meilė lyg neįaučia pareigų kaip pareigų, o tiesiog jas vykdo kaip tai, ko kada reikia. Vykdo ne iš svetimos prievartos, o su laisvu entuziazmu — net tada, kai tenka meilę liudyti auka.

Ir mūsų organizacija sudaro idėjinius namus, kuriuose visi esame broliai. Nors daugeliui gal būt nė karto gyvenime neteks susitikti, tačiau dvasia esame drauge, nepaisant visų skiriančių atstumų. Tais pačiais rūpesčiais rūpinamės, tais pačiais džiaugsmais džiaugiamės, tais pačiais liūdesiais liūdime, nes tai tų pačių namų rūpesčiai, džiaugsmi ir liūdesiai. Kaip tos pačios šeimos nariai, visi juos bendrai pergyvename kaip savus, atitinkamai kiekvieną liečiančius. Šia prasme visuomeniškumas savo pačių tarpe mums ir reiškia tikrą broliškumą. Tikras broliškumas yra daugiau už paprastą bičiuliškumą: kai paprastas bičiuliškumas gali išsisemti klubiniu solidarumu, tai tikras broliškumas savo pagrindu turi neišsemiamą meilės gelmę.

Tačiau ir namai ne savaime susikuria, o turi būti sukuriami. Jauku tik tuose namuose, kurie su meile prižiūrimi, nes, mūsų liaudies patarlės žodžiais, "nėra tos pirkios, kurios nereiktų šluoti". Teisingai ši patarlė įspėja, kad visą laiką reikia budėti dėl namų jaukumos. Ir kadangi namus sudaro ne pats pastatas, o juose gyvenančiųjų dvasia, tai ir budėti dėl namų iš tikro reiškia budėti dėl savęs pačių. Kada kita patarlė sako, jog "nėra namų be dūmų", čia dūmai reiškia namų nesantaiką. Visur nesantaika graužia širdis, kaip dūmai — akis. Bet ypač nesantaikos dūmai aitrūs savųjų tarpe, kur drauge gyvenama. Nuo svetimųjų galima abejingai pasitraukti, o namuose nėra pasitraukimo, ir kur blėsta meilė, savaime žiebia si neapykanta. Todėl pati aštriausia nesantaika ir yra galima ne kitur, kaip namuose. Iš visų karų žiauriausi yra pilietiniai karai, nes juose antroji šalis laikoma ne tik prieš, o tiesiog išdaviko šalimi.

5. Idėjinis vieningumas ir galimos skirtybės. — Ir idėjinės organizacijos namai nėra saugūs nuo dūmų: nors bendros idėjos ir teikia pagrindą broliškumui, tačiau savaime dar jo neužtikrina.

Įprasta visur, kur pasitaiko "dūmų", regėti vienybės stokai lyg vieningumas jau savaime laiduotų ir broliškumą. Greičiau visų pirma visi "dūmai" liudija meilės stoką. Užtuot visus "dūmus" suvedus į "nevienybę", visų pirma tenka klausti, ar pati "nevienybė" nėra tik meilės stokos išraiška.

Pakanka vieningo sutarimo tik ten, kur tikro broliškumo ir nesiekiamo, pavyzdžiui, politinėse ar ūkinėse organizacijose, kur tesvarbu bendrai sutarti dėl apibrėžtų atitinkamos organizacijos reikalų. Bet kur sudaroma idėjinę šeimą, ten "dūmų" gali kilti ir ne dėl idėjinio nevieningumo. Paradoksiškai čia, stokojant tikro broliškumo, "nevienybę" gali iššaukti ir tokios skirtybės, kurios iš esmės visiškai nepažeidžia pagrindinės idėjinės vienybės.

Konkrečiai tenka įsisąmoninti tris elementarias, bet kaip tik dėl to lengvai pamiršamas tiesas. Jų pamiršimas yra nemažai kaltas ir dėl tų "dūmų", kurie yra graužė mūsų namus.

Pirma: katalikuose nevienybė yra principiškai negalima. Kas gali skirti tuos, kuriuos jungia Kristus? Ir mes, kaip katalikiškoji organizacija, negalime stokoti vienybės, nors, deja, tikrai galime stokoti krikščioniškosios meilės. Ateitininkiškoji vienybė iš esmės yra katalikiškoji vienybė: esame vieningi, priklausydami Bažnyčiai, išpažindami jos tikėjimą ir įsipareigodami krikščioniškajam apaštalavimui. Kilnioje ryžtyje "visa atnaujinti Kristuje" niekas negali mūsų esmiškai išskirti. Kadangi esminius katalikiškosios vienybės pagrindus lygiai nuoširdžiai išpažįstame, tai ir būtų nesupratimas jos pasigesti dėl kurių nors kitų galimų skirtybių. Turėdama savo pagrindu Kristų, ateitininkiškoji vienybė yra aukščiau visų galimų skirtybių. Stengtis būti "vieningesniais", negu Bažnyčia reikalauja iš visų tikinčiųjų, nereikia nė ateitininkams. Priešingai, toks stengimasis nepasitenkinti tik katalikiškąja vienybe greičiau kaip tik vestų į nevienybę, nes faktiškai reikštų vienokį ar kitokį katalikybės ribojimą ir mūsų pačių organizacijos siaurimą.

Antra: pasaulietinėse srityse katalikai yra laisvi skirtis, dėl to nepažeisdami savo katalikiškosios vienybės. Tai galioja ir mums: kur aplamai katalikai gali skirtis, ten galime ir mes skirtis. Rėmimasis bendraisiais katalikybės ir lietuviybės pagrindais nieku būdu mūsų neniveliuoja į uniformišką masę, ir tikras mūsų

vieningumas visiškai iš mūsų nereikalauja vienodo nusistatymo visais klausimais. Be abejo, tai nurodyti anaipol nereiškia apskritai nuvertinti vienybę, kaip gali būti pagundos, besiginant nuo "skaldymo" priekaištų.

Tuo tik įspėjama, kad antrinių skirtubių nereikia laikyti pagrindinės vienybės paneigimu.

Abiem šiom elementariom tiesom deramai suprasti reikia įsisąmoninti trečiąją tiesą: gyva vienybė nieku būdu nereiškia sustingusios tapatybės. Kur bent šiek tiek yra gyvybės ten niekur nėra absoliutaus sutapimo. Niekada ir mūsų ateitininkiškoji vienybė nebuvo tokia absoliuti tapatybė. Iliustruojau tai vienu pavyzdžiu. Nors ir kaip St. Šalkauskiui buvo artimi filosofai Pr. Dovydaitis ir Pr. Kuraitis, vis vien jie nesutapo savo filosofinių nusistatymų visuma. St. Šalkauskio solovjoviškai nuspalvintas neotomizmas skyrėsi nuo Pr. Kuraičio kone ortodoksiškai griežto tomizmo. O Pr. Dovydaičio neoscholastikos samprata, gal būt, labiau atitikusi šv. Augustino negu šv. Tomo Akviniečio filosofinę poziciją ir akcentavusi pasaulėžiūrinį domėjimąsi gamtos mokslais, skyrėsi ir nuo Šalkauskio, ir nuo Kuraičio. Nieko nuostabaus, kad dar mažiau filosofijoj su Šalkauskiu sutampa A. Maceina ar kiti jaunesnieji ateitininkuose išaugę filosofai, nors, žinoma, jie visi sutampa savo bendru teistiniu nusistatymu. Panašių konkrečių individualaus įvairavimo pavyzdžių kiek norint galima pateikti iš visų sričių, kiek jos yra pasaulėžiūriškai sąlygotos.

Dėl to niekam galvos neskaudėjo, nes iš tiesų ir nebuvo jokio pagrindo dėl filosofinių ar kitų skirtubių pasigesti ideologinės vienybės. Pavyzdžiui nurodytoji mūsų filosofų "nevienybė" tik konkrečiai iliustruoja, kuria prasme anksčiau radau reikalo skirti bendrą organizacinę ideologiją ir asmens susikuriamą pasaulėžiūrą kaip beasmenę formulę ir gyvą mintį. Formalūs bendrieji principai sudaro, kaip sakiau, tik "bendrą vardiklį", kurį kiekvienam tenka individualiai pripildyti, čia pagrindas, dėl ko sutapti bendru principu dar nereiškia viskuo sutapti.

Ir St. Šalkauskis tai pripažino: "nors principaliai tegalima prileisti vienos tik katalikiškosios pasaulėžiūros buvimą", tačiau "vis dėlto nėra vienos katalikiškosios pasaulėžiūros, oficialiai ir pilnai suformuluotos ir katalikams privalomos išpažinti" (Ateitininkų ideologija, p. 40-41).

Be abejo, tiesa yra viena. Tačiau niekas jos pilnai neaprėpia. Ir tos sistemos, kurios turi ambicijos visą tiesą išsakyti, netrukus pasirodo daugiau ar mažiau vienašališki žvilgsniai, kuriuos imasi papildyti naujos sistemos, laukiamos to paties istorinio likimo. Po visos tokios istorinės patirties greičiau šiandien suvokiame, kad, užuot stengusis tiesą sugauti vienos sistemos tinklu, esmingiau yra išlaikyti tiesai atvirybę, negu imtis vienos kurios sistemos absoliutinimo. Tai ne tiesą reliatyvinti, o tik tiesos netapatinti su viena ar kita formule. Nors ir daugelis yra nuo seno įsitikėję į "suformulavimą" lyg į pačios tiesos galutinį atskleidimą, tenka pasakyti, kad formulė dar nėra pati tiesa. Visos formulės ieško tiesai išraiškos, bet kaip tik dėl to ne formulės sprendžia tiesą, o tiesa teisia visas formules. Tiek iš tikro kiekviena formulė yra teisinga, kiek ji nurodo į tiesą, o ne ją uždengia. Pati tiesai atvirybė reikalauja neabsoliutinti formulių. Galutinai vien tik Dievas yra Tiesa nelygstamąja prasme, o ne žmogiškosios formulės. Užuot galutinai radę tiesą, istorijoje tesame tik kelionėje į tiesą. Galutinai atsiskleisime Tiesai tik jos amžinybėje, kai būsime išlaisvinti iš formulių ieškojimo ir nurimsime Nebaigiamybėje.

Nuo šio principinio žvilgio į tiesos filosofiją vėl grįžtame į svarstomąjį vienybės klausimą. Aiškiai neišskirdamas formaliai bendros ideologijos ir asmeniškai individualios pasaulėžiūros, St. Šalkauskis aiškino "netobulu nuoseklumu" tą faktą, kad nėra vienos katalikiškos pasaulėžiūros, nors principiškai ją reikia prileisti. Iš vienos pusės šiame aiškinime matyti pasaulėžiūros supratimas pagal ideologiją (t.y. ir pasaulėžiūroj ieškojimas to, kas visų pirma būdinga ideologijai). Iš antros pusės šis aiškinimas liudija didelio filosofo didelį pasitikėjimą "suformulavimu" (kaip citavome, "nėra vienos katalikiškosios pasaulėžiūros, oficialiai ir pilnai suformuluotos" — mano pabraukta). Įmanoma suformuluoti ideologiją kaip "bendro vardiklio" schemą. Bet neįmanoma kitiems suformuluoti tai, kuo jie patys tą "bendrą vardiklį" turi pripildyti. Todėl, kaip pakankamai anksčiau akcentavome, ir St. Šalkauskio formuluotoji ateitininkų ideologija neatpalaiduoja mūsų nuo pasaulėžiūrinio rūpesčio, o kaip tik jį žadina.

Formuluodamas ateitininkų ideologiją, St. Šalkauskis savaime akcentavo jos reikšmę taip, kad kai kur vartojo jos žodį ir ten, kur iš tiesų buvo nebe "bendro vardiklio" formulavimas, o šio vardiklio asmeninis

pripildymas savu žvilgiu. Nebesant klausimo dėl bendro ideologinio vardiklio, kai St. Šalkauskis jį taip nuosekliai suformulavo, dabar pagrindinis rūpestis yra, kad šis vardiklis neliktų mumyse tuščias, kad kiekvienam iš formalios schemos jis taptų jo paties gyva asmeniška tikrovė. Todėl ir yra suprantama, kodėl S. Sužiedėlis rotatoriniu leidiniu "Pasaulėžiūra" (SAS 1961 m. išleistos paskaitos, skaitytos SAS ideologiniuose kursuose Marianapolyje 1959 m.) akcentavo pasaulėžiūros susidarymo reikala.

S. Sužiedėlis taip pat cituoja St. Šalkauskio sakinį apie "netobulą nuoseklumą" atsakyti klausimui, kodėl yra įvairavimo net tarp tos pačios pasaulėžiūros žmonių. Tačiau drauge, būdamas istorikas, S. Sužiedėlis antrašte iškelia nebe "netobulą nuoseklumą", o "psichologinį įvairumą". Tai lygu, iš vienos pusės, pagrįstam kėlimui pasaulėžiūros esmingo ryšio su pačiu žmogumi. Tai lygu, iš antros pusės, bent netiesiog ir nejučiomis, akcento nuo bendro formulavimo perkėlimui į asmeninį pripildymą, kuriame su konkretumu iškyla ir kūrybinis individualumas, atseit, asmeniškumas.

Kad bendroji ideologinė tiesa neliktų tik scheminė formulė (kitais žodžiais, kad dvasia gaivintų žmogų, o ne sustingtų raide), reikia formalią ideologiją kiekvienam suasmeninti konkrečiu savo pasaulėžiūros išplėtojimu. Šia prasme ir tenka pripažinti, kad niekur nėra absoliutaus sutapimo, kur bent šiek tiek yra gyvybės. Užtuot vienybės ieškojus raidinėj tapatybėj, tenka suprasti, kad gyva vienybė neišskiria ir galimų skirtybių.

Konkrečiai tai reiškia: užtuot vienybę supratę formalia tapatybe, turime skirti, kas yra lygiai visiems bendras ideologinis principas ir kas yra atskiro asmens ar atskiros grupės šio principo individualus pripildymas. Tai galioja net pačiam mūsų ideologui St. Šalkauskiui. Lygiai visi remiamės St. Šalkauskio formuluota bendrąja ateitininkų ideologija – tačiau dėl to dar nieku būdu nėra privalu visiems lygiai priimti visas Šalkauskio filosofines, politines ar estetines tezes. Pavyzdžiui, jo estetika (nors ir pavadinta "estetine ateitininkų ideologija", bet faktiškai išeinanti už ateitininkų ideologijos) jaunajai ateitininkų meno kūrėjų kartai liko visai svetima, išskyrus tik patį bendrąjį jos principą. Tai akivaizdus pavyzdys, kaip galima skirtis, dėl to negresiant ateitininkiškajai vienybei.

Visose srityse gali būti skirtybių, ne vienybę griaunančių, o tik gyvybę liudijančių. Visur vieni labiau linksta laikytis tradicijos ir tuo būdu atstovauti "konservatyviai pozicijai". Priešingai, antri veržiasi į naujovę ir nori būti pažangos "avangarde". Imu "konservatyvios pozicijos" ir "avangardo" žodžius į kabutes, nes ir šios dienos avangardas po kiek laiko virsta jau konservatyvia pozicija. Tie patys nusiteikimai iškyla ir ateitininkuose, nusistatant dėl literatūros, dailės ir kitų "frontų". Ryškus pavyzdys buvo "Literatūros Lankų" žurnalas. Kai vieni iš ateitininkų juos entuziastiškai rėmė ir buvo to žurnalo redakciniame kolektyve, tai daugelį kitų ateitininkų šis literatūros žurnalas tiesiog piktino ir erzino. Panašaus išsiskyrimo yra ir dėl vadinamojo (nes visą laiką besikeičiančio) moderninio meno. Vieni grožio teranda ligi pereitojo amžiaus pabaigos sukurtuose kūriniuose, antri jau priima ir šio šimtmečio pirmosios pusės dailę, o tretį laiką savą ir šių dienų abstraktinį meną.

Suprantama, tarp skirtingų literatūros, dailės ir kitokių srovių negalima išvengti įtampos. Tokia įtampa priklauso kūrybinei gyvybei ir pažangai. Tačiau tikrai būtų absurdiška dėl viso tokio sampratų, pažiūrų, skonių etc. išsiskyrimo pradėti drumstimąsi organizacijoj. Kur tai atsitinka, tai liudija ateitininkiškojo broliškumo stoka. Ateitininkiškojo broliškumo neturi teisės drumsti jokios teisėtos skirtybės tarp atskirų ateitininkų ar jų grupių, nes jo pagrindas siekia giliau už visas galimas skirtybes. Nesitapatindami organizaciškai su jokia literatūros, dailės etc. srove, turime lygiai vertinti visus kūrybiškai pajėgius tų srovių žmones ir visus tikrus kūrybinius pasiekimus.

6. Žvilgsnis į politinio "suskilimo" pamoką. — Principiškai ir politika neišsiskiria iš kitų sričių, kuriose galima skirtis be ideologinės vienybės pažeidimo. Tačiau politinis krikščionių demokratų ir frontininkų (Lietuvių Fronto Bičiulių) litinis išsiskyrimas akivaizdžiai rodo, kokių aitrų dūmų gali sukelti ir antrinės skirtybės. Verta šią pamoką įsisąmoninti.

Žinoma, per dūmus sunku blaiviai dalykus ir matyti, ir svarstyti. Klausimas virto lyg savotiška žarija, kurios buvo neįmanoma liesti, nenudegant pirštų. Paradoksiškai susiklostė taip, kad juo karščiau buvo stengiamasi šiuos dūmus išsklaidyti, juo giliau buvo juose paskęstama.

Kai bet kuriuo klausimu aistringai skiriamasi, tai sunku ne tik susikalbėti, bet ir kalbėtis. Užuoat blaivaus dalykų svarstymo, atsiduriama aistrų sąmyšyje, kur iš tiesų tegirdimas savo paties balsas. Kaip tik dėl to tokiomis atvejais reikia kalbėti ne tik atvirai, bet ir ramiai, nutildant polemines aistras ir bandant į dalyką pažvelgti ne tik savo paties žvilgiu.

Plačiau ir konkrečiau šiuo klausimu esu pasisakęs straipsnyje "Politinės skirtybės ateitininkiškojo broliškumo žvilgiu", įdėtame "Tėvynės Sarge" (1964 nr. 2, 16-26). Šioje vietoje tenoriu trumpai principiškai išskirti politinį žvilgį nuo ateitininkiškojo žvilgio šiuo klausimu.

Nors ir tradicinė katalikų partija — krikščionys demokratai — toli gražu neapjungė visų katalikų, vis dėlto bent formaliai ji buvo vienintelė katalikų atstovė politiniame gyvenime. Iškilimas frontininkų, kurie taip pat faktiškai ir idėjiškai yra katalikų sambūris, išaugęs rezistencinėje kovoje, bet ilginiui savaime įgijęs ir politinio pobūdžio, be abejo, gali būti laikomas politiniu suskilimu. Tie, kurie save tapatina su krikščionių demokratų politine organizacija, taip ir žiūri, laikydami frontininkus atsakingais už tradicinės krikščionių demokratų partijos suskaldymą. Frontininkai savo ruožtu nesijaučia niekuo kalti krikščionims demokratams paprasčiausiai dėl to, kad niekada juose ir nedalyvavo — užuoat atskilę, jie susitelkė rezistencinėje kovoje, kai niekas kitas jų netelkė.

Savo požiūriu turi pagrindo ir vieni, ir antri. Nemažiau pagrindo turi ir tie tretieji "neutralieji", kurie neranda principinio skirtumo tarp vienu ir antru ir dėl to nesupranta, kodėl vis tęsiama nesantaika, o ne vienybės siekiama. Visi trys žvilgiai turi mummyse savo atstovų, ir todėl nėra teisės nė vieno jų visiems primesti kaip ateitininkiško požiūrio.

Ateitininkišku požiūriu šis visas klausimas ateitininkų tiesiog neliečia, nepaisant, ar kam jis yra ar nėra žaizda. Ne ateitininkai yra atsakingi dėl šio suskilimo ar išsiskyrimo. Ne ateitininkai gali šiuos du politinius sambūrius ir suvienyti. Imtis šioje "byloje" arbitro vaidmens ateitininkai nei faktiškai gali, nei turi teisės. Ir vienas, ir antras sambūris yra savarankiškos politinės organizacijos, kurios tik pačios gali spręsti savo santykių klausimą. Bet koks ateitininkų organizacijos į šį reikalą maišymasis būtų ėmimasis jiems iš esmės nepriklausančio uždavinio. Nebūdami politinė organizacija, ateitininkai turi likti nuošaliai nuo partinių įtampų. Nors ir turėdami savo uždavinį visuomeninį bei politinį savo narių principinį sąmoninimą, ateitininkai negali būti lyginami "jauniesiems demokratams" ar "jauniesiems respublikonams" (imant pavyzdžiu JAV partijas). Jokia politinė partija neturi teisės mus laikyti pagalbine organizacija jai prieauglio priauginti. Neauginame prieauglio nei vienai, nei antrai politinei partijai kaip tokiai, nes taip pat esame aukščiau atskirų partijų, kaip aukščiau jų yra ir Bažnyčia. Todėl, nors ir nėra vieningo mūsų, kaip ateitininkų, nusistatymo kalbamuju krikščionių demokratų ir frontininkų santykių klausimu, nieku būdu dėl to netenka kalbėti apie ateitininkų "politinį suskilimą". Kadangi ateitininkai nėra politinė organizacija, tai principiškai joje yra neįmanomas joks politinis suskilimas. Visi politiniai suskilimai lieka už mūsų organizacijos. Eidami į politinį darbą, ateitininkai į jį eina savo asmenine atsakomybe, ir dėl to už savo politinę veiklą patys atsako, o ne mūsų organizacija.

Deja, tikrovėje dalykai taip griežtai neatsiriboja, kaip logikoje. Nors tiesiog politinis krikščionių demokratų ir frontininkų santykio klausimas ateitininkų neliečia, tačiau netiesiog jis buvo virtęs tikra žaizda ir mums, nes abi tas politines organizacijas beveik absoliučiai sudaro mūsų nariai. Kiek vieni ar antri pozityviai vykdo savuosius uždavinius, tai visiškai ateitininkų nedrumsčia. Bet iš tikro esame drumsčiami, kai vienai ar antrai kėsinamasi politinės partijų kovos lauku versti ir mūsų nepolitinę ir antpartinę organizaciją.

Konkrečiai tariant, ateitininkų drumstimas iš tikro prasideda, kai ir juose imama "rūšiuotis", kas kam priklauso už organizacijos ribų. Tikras drumstimas dėl to, kad ir pačiuose ateitininkuose tuo būdu atsiranda "savieji" ir "nesavieji", tiek renkant žmones organizacijos vadovybėn, tiek rinkimų duomenis komentuojant "laimėjimu" ar "pralaimėjimu". O visiškai bloga (nes nedora), kai, bevedant "kovą", imama nejučiomis nė jos priemonių nebepaisyti — vieni antrus be pagrindo įtarinėti, nuneigti "nesavuosius" ar tiesiog juos niekinti; iškraipyti faktus ar mintis, perdėti juos ar tiesiog prasimanyti; piktdžiugiauti dėl "nesavųjų" vienokios ar kitokios nelemties ar tiesiog asmeniškai susivaidyti.

Reikia aiškiai pasakyti, kad bet koks toks politinės kovos perkėlimas į ateitininkus yra akivaizdus nusižengimas ateitininkiškai dvasiai ir grubus ateitininkiškojo broliškumo pažeidimas. Kiek politinis krikščionių demokratų ir frontininkų išsiskyrimas sudarė progą versti ir mūsų organizaciją partinės kovos lauku, tiek jis tikrai yra žaizda ir mums, ateitininkams. Tikra žaizda dėl to, pirma, kad tai įnešė organizacijon įtampą, visiškai svetimą jos uždaviniams ir tuo pačiu destruktvyvia, kreipiančią nuo šių uždavinių į šalį; dėl to, antra, kad ši įtampa atskirus narius žalojo drumstimusi ir už organizacijos ribų. Nors ir neatsakome už savo narių politinę veiklą, bet negalime būti abejingi, kaip šioj veikloj jie reiškiasi. Kol anksčiau teko visuomeniškai kovoti tik prieš "svetimuosius", laikėme "savuosius" visada teisiais ir niekada nesigriebiančiais "visų" kovos priemonių. Dabar, iškilus kovai savo tarpe, tapome vieni antriems lyg veidrodžiu rodyti, kiek nuo nieko nesame saugūs ir mes.

Kiek iš vienos pusės politinės kovos perkėlimas į ateitininkus yra žalingas ateitininkiškojo broliškumo drumstimu, tiek iš antros pusės jis lieka visiškai bergždžias ir pačiu politiniu atžvilgiu. Kas gi iš tikro laimima "savos" valdybos išrinkimu ar "nesavo" pirmininko boikotavimu? Nieko, visiškai nieko, nes tuos pačius darbus turi atlikti "sava" ar "nesava" valdyba. Nieko negali padėti "savas" pirmininkas. Nėra ko ateitininkuose politiškai varžytis, nes nėra ko juose laimėti politiniu atžvilgiu. Tai ir ateitininkams žalinga, ir apskritai beprasmiška.

Pergyvenome nemažą bandymą. Vienur ir kitur pasitaikė nelemtų ateitininkiškojo broliškumo pažeidimų. Vienas kitas iš tikro save užnuodijo tokiu aitriu partiškumu, kad faktiškai save ateitininkuose lyg suparaliziavo. Tačiau apskritai, ačiū Dievui, galutinai ateitininkiškasis broliškumas laimėjo, nors ir nukentėjo. Daugumoj krikščioniškoji dvasia neleido savęs nuslopinti politinei aistrai, ir ateitininkiškoji vienybė liko aukščiau politinių skirtybių. Jei dauguma būtų stokojusi ateitininkiško broliškumo, politinis krikščionių demokratų ir frontininkų išsiskyrimas būtų galėjęs vesti ir į mūsų pačių, ateitininkų, suskilimą. Tačiau ne tik to neatsitiko, bet ir niekadose prieš tokį pavojų neteko atsistoti.

Ilgainiui daugiau ar mažiau visi praregime, kad ir pačios politinės vienybės kelias yra visiškai kitas — kantriai iš naujo ugdyti savitarpio pagarbą. Kaip bet kokia kita, taip ir politinė vienybė reikalinga atitinkamo jai pribrendimo. O bet kokiai vienybei visų pirma pribreštama, patiems žmonėms susigyvenant. Todėl, nuoširdžiai trokšdami vienybės, privalome juo mažiau savo santykius drumsti partiniu priešiškimu ir juo daugiau gaivinti savitarpio pagarbą, atremtą ateitininkiškuoju broliškimu.

Ne ateitininkai išskyrė krikščionis demokratų ir frontininkus, ne ateitininkai gali juos ir suvienyti. Tačiau ateitininkiškasis broliškumas iš tiesų vėl savaimė žadina vieningą nusiteikimą. Todėl svarbu ateitininkiškojo broliškumo nežaloti, net ir turint galvoj politinės vienybės klausimą. Vienu ar kitu žvilgiu žvelgiant, politinę įtampą ateitininkuose reikia galutinai baigti. Laikas galutinai užmiršti visus senus vienus ar antrus tikrus ar tariamus nusižengimus. Be tokio praeities užmiršimo neįmanoma iš jos išbristi ir rasti kelią naujon ateitin. Reikia kelio naujon ateitin ieškoti su nauja dvasia — su ateitininkišku broliškimu visose srityse.

Pakankamai prisisielajome dėl vienybės, liekant šiam sielojimuisi be vaisių ar tiesiog gilinant nesantarą. Politiškai žvelgiant, dėl to kaltės ieškoma antroje šalyje, savąją šalį laikant teisia. Tačiau ateitininkišku žvilgiu greičiau tenka lygiai visiems kelti klausimą: ar ne dėl to teko sielotis vienybe, kad daugiau rūpinomės vienybe negu meile? Rūpintis vienybe be meilės buvo lygu statyti namus be pamatų. Meilė yra gilioji vienybės versmė, nes tik meilės vienybė leidžia broliškai sutarti, nepaisant visų galimų skirtybių. Be meilės vienybė nepasiekiamą. Pakankamai praeityje prisisielajome dėl vienybės. Ateityje mūsų pirmasis rūpestis tebūnie meilė, ir ateitininkiškasis broliškumas sukurs vienybę ir ten, kur dar jos pasigendame.

Ne tik ateitininkuose, bet ir aplamai įtampa tarp krikščionių demokratų ir frontininkų per laiką pamaži netenka savo seno aštrumo. Jei ir ne visi dalyką suprato, tai bent apsirato su faktine padėtimi. Pats laikas ramdo kovos aistrą, nes vis labiau pralenkia senus rūpesčius ir juos nuaktualina. Pirmiausia, deja, numatomoje ateityje nėra perspektyvos grįžti laisvon Lietuvon, o čia visos mūsų politinės organizacijos realiai gali reikštis tik bendra kova už Lietuvos laisvę. Antra, vis gausiau gyveniman išeiina jaunosios kartos žmonės, kurie jau lieka šalia visų senųjų politinių partijų, matydami prasmės tiesiog dalyvauti vienokioje ar kitokioje veikloje, tarnaujančioje Lietuvos laisvės reikalui, bet nebematydami prasmės jungtis į atskiras politines-partines organizacijas.

Visos senos partinės įtampos jaunajai kartai yra ne tik nebeaktualios, bet ir sunkiai besuprantamos. Jaunosios kartos nebejaudina ir tie klausimai, kurie buvo išskyrę krikščionis demokratų ir frontininkus. Kas savo laiku konservatyvesnius baugino kaip neįprastai naujos mintys, tas jaunajai kartai yra jau savaime aiškūs ir klausimo nebekelia dalykai (ypač po Vatikano II susirinkimo). Jaunojoje kartoj kyla jau kiti klausimai ir pačios politikos lauke. Nuo vieno klausimų "dialogas" persikelia į kitus klausimus, kur jau susidaro skirtingi "frontai", nes naujoje įtampoje krikščionys demokratai ir frontininkai atsiduria aplamai jau toje pačioje pusėje.

Žinoma, kam laikas neatvėrė akių (turiu galvoj ne vienos kurios šalies žmones), tiems ir bus sunku jas atverti. Tačiau visiems kitiems (lygiai iš abiejų šalių) verta, aistroms apimstant, ramiai praeitį apsvarstyti, kad, kiek galima iš jos ateičiai pasimokyti, iš tikro pasimokytume. O pamoka aiški: niekur nereikia antrinių skirtubių taip absoliutinti, kad dėl jų būtų pažeidžiamas ateitininkiškasis broliškumas.

Priešingai, privalu ateitininkišką broliškumą visada išlaikyti tokį gyvą, kad ir pačios skirtybės nekliudytų broliškai santykiuoti. Išsiskirti visada lengva (nereikia nė politinių skirtubių, kaip liudija broliškos skautų šeimos suskaldymas, iš jos pasitraukiant jūros vardan!). Tačiau, kartą išsiskyrus, vėl draugėn sueiti yra labai sunku. Jokios žaizdos neužgyja nepalikusios randų ir nepareikalavusios jas apmokėti.

Šis įspėjimas ateičiai tam tikra prasme jau dabar yra aktualus, besijungiant į gyvenamųjų kraštų politinį gyvenimą ir jo problemas. Sakysime, Jungtinėse Amerikos Valstybėse jau per paskutinius prezidento rinkimus ir lietuviuose jau buvo nemažiau aistrinimosi, kaip visuose amerikiečiuose. Drauge su visais gyvo dėmesio rodė ir ateitininkai, vieni virsdami karštais demokratais, antri — tokiais pat karštais respublikonais (įdomu skliausteliuose pastebėti, kad tiek vienuose, tiek antruose draugėn suėjo ir tie, kurie lietuviuose rungiasi skirtinguose politiniuose frontuose). Kaip nepartinės ir aplamai nepolitinės organizacijos nariai, ateitininkai yra laisvi dalyvauti tose gyvenamųjų kraštų partijose, kurios artimiausios jų politiniam nusistatymui. Tačiau tikrai būtų nelemta, jei iš politinio įkarščio (tegu ir kokio kilnaus) būtų užsimojama ir ateitininkų organizaciją Jungtinėse Amerikos Valstybėse "demokratinti" ar "respublikoninti", Kanadoje "konservatinti" ar "liberalinti", kituose kraštuose vėl kaip kitaip partiškai angažuoti. Yra ne tik teisė, bet ir pareiga nelikti politiniam gyvenimui abejingiems. Tačiau nieku būdu nėra, teisės mūsų organizaciją naudoti partiškai politiniams reikalams. Todėl, liečiant organizacijos rėmuose politinius klausimus, privalu žiūrėti, kad jie būtų svarstomi tik principiškai, o ne kurios nors partijos žvilgsniu.

7. Broliško organizacijos susigyvenimo reikalas. — Besirūpinant vieningumu, neteisū pamiršti broliškumo, Reikia, kad kiekvienas galėtų ateitininkų organizaciją iš tiesų jausti sava šeima. Jei idėjinis broliškumas nebūtų įkūnijamas ir asmeniniuose santykiuose, jis liktų tuščias žodis.

Broliškumas yra daugiau negu paprastas bičiuliškumas organizacinio solidarumo prasme. Įsakmiai tai pabrėžiau, kai visuomeniškumą savo tarpe apibrėžiau broliškumu. Tačiau faktiškai dažnai tenkinamės tik oficialia organizacine pažintimi, o kartais ir oficialaus bičiuliškumo pristingame. Bet kur stokojama net organizacinio bičiuliškumo, ten negali būti kalbos apie broliškumą.

Paprasto susitikimo kokiuose trijuose susirinkimuose per metus nepakanka broliškai nuotaikai sukurti atitinkamame organizacijos padalinyje. Artimam susigyvenimui reikia santykiavimo ir už organizacijos ribų. Tik tada organizacija bus jaučiama kaip šeima, kai ir kasdieniškai bus jaučiamasi draugė su kitais jos nariais kaip su savo artimaisiais. Aplamai tik išskirtiniais atvejais kuriam nors gali prisireikti labdarinės pagalbos. Tačiau visą laiką visi esame reikalingi artimų žmonių — dėmesio, įvertinimo, paskatinimo, nuraminimo, užjautimo etc.

Didmiestinėje civilizacijoje žmogiškųjų ryšių klausimas yra aktualus, nes šią civilizaciją charakterizuoja tiek pat visada žmonėse maišymasis, kiek jų neregėjimas. Kasdien kryžiuojasi keliai su daugeliu, bet praskubame vieni pro antrus be dėmesio, net pažįstamiesiems daugiau pakeldami skrybėlę negu į juos pačius pažvelgdami. Taip pat ir kiti praskuba pro mus, nedaugiau mus matydami kaip gatvių reklamas. Net ir tie, kuriuos draugėn suriša bendra įmonė ar įstaiga, vieni antriems lieka uždari pasauliai. Ir tačiau kiekvieno širdyje dega tylus ilgesys išsiveržti iš šios abejingumo uždardomos — būti pamatytam, suprastam, įvertintam, šis slaptas vienatvės skausmas nėra tik paprastas sentimentalizmas, nes ir tas visų vieni pro kitus abejingas skubėjimas nėra tik paprastas laiko neturėjimas. Giliau pažvelgus, kiekvieno

žmogaus likimas turi kuo į mus prabilti. Tačiau bėgame vieni pro kitus be dėmesio dėl to, kad, mūsų amžiaus etiko N. Hartmanno žodžiais, nepajėgiame morališkai "regėti", t.y. matyti žmonėse jų vertę. Aklaai praskubėdami pro savo artimuosius, moralinį savo aklumą apmokame savo pačių vienišu tuštumu. Kaip teisingai N. Hartmannas sako, mūsų etinio žvilgio skurdumas užskleidžia mums žmogaus etinį turtingumą: "Nežinome, pro kokius lobius kasdien praeiname; nenujaučiame, ką prarandame, kas mums dingsta, ir dėl to Prasukame pro šalį. Dėl to aukščiausių gyvenimo vertybių gausa tampa mumyse išseikvota. Ko mes ilgamės, mums yra duota nesuskaitomaj daugybėj žmonių širdžių, bet mes leidžiame tam viskam pražūti, ir patys liekame tušti" (Ethik, trečias leidimas, 1949, 14).

Šią visą žmonių moralinio regėjimo prasmę ir reikia turėti galvoje, kada skatinu idėjinį broliškumą kiek galint įkūnyti asmeniniuose santykiuose. Tai ne kvietimas visiems sentimentaliai "susibroliauti" su visais. Tai kvietimas ir idėjos broliuose visų pirma regėti žmones, o ne tik tos pačios organizacijos narius. Užtuot pasitenkinus formaliu organizaciniu ryšiu, privalu kiek galint jį pagilinti žmogišku ryšiu. Kada žmogus ilgisi būti pamatytas, suprastas, įvertintas, jis ilgisi būti praregėtas kaip žmogus, o ne kaip organizacijos narys ar kokių kitų funkcijų reprezentantas.

Žinoma, ne pati organizacija gali žmogų "pamatyti" kaip žmogų, jį suprasti ir įvertinti, paguosti ir nuraminti, užjausti ar paskatinti, nes tai visa yra nebe oficialus dalykas. Suprasti, įvertinti, paguosti, paskatinti etc. kiekvieną gali tik žmonės, kurie yra jam artimi kaip žmogui. Bet netiesiog per šiuos artimus žmones ir pati organizacija pasidaro artima. Mes patys kasdieninėje tikrovėje vieni kitiems atstovaujame savo organizacijai. Organizacija nėra kažkas už žmonių, o patys žmonės. Ir galutinai atskiram žmogui organizacija dažnai tiek reiškia, kiek jam reiškia tie žmonės, kurie jį yra jam artimi. Todėl aišku, kokią didelę reikšmę tenka skirti artimam susigyvenimui visuose organizacijos padaliniuose — moksleivių kuopose, studentų draugovėse, sendraugių skyriuose. Be abejo, didesniuose vienetuose negali visi lygiai su visais artimai santykiauti. Tokiuose vienetuose savaime susidaro mažesnių ratelių tinklas, kur vieni per kitus darnion šeimon susilieja.

Ypač tai svarbu mažuose vienetuose, kur sunku išplėtoti patrauklesnę veiklą. Tokiuose vienetuose savaime traukos jėga yra ne kukli organizacinė veikla, o pačių žmonių ryšys. Bet aplamai lygiai visur galioja ta pati tiesa: kur stokoja asmeninio susigyvenimo, ten ir organizacinė gyvybė lieka trapi. Kiekvienoj vietovėj organizacijai konkrečiai atstovauja vietinis vienetas: iš jo sprendžiama ir apie pačią organizaciją (kitas klausimas, kad toks sprendimas aplamai nėra teisingas). Jei atitinkamas vienetas nesudaro darnios šeimos, tai jis ir negali žadėti, ko pats stokoja.

Gera nepasiekama be pastangų, tik bloga "savaime" klesti. Taip kitais atvejais, taip ir šiuo atveju. Broliškas nusiteikimas privalo būti puoselėjamas: besukbant su savo kasdieniniais rūpesčiais, nelengva rasti laiko kitiems žmonėms "pamatyti". Priešingai, visada su kaupu pakanka laiko parodyti kitiems savo išdidų abejingumą, jiems pasverti savo svarstyklėmis, dėl jų susierzinti ar tiesiog su jais susipykti. Nelemtis kad ir savo tarpe daugiau randame laiko visokiems konfliktams, negu pamatymui, kur reikia kitų užjautimo ar paskatinimo, supratimo ar įvertinimo. Deja, kaip netiesiog atstovaujame organizacijai geru, taip jai atstovaujame ir blogu. Arba savo žmogišku kitiems jautrumu stipiname jų ryšį ir su organizacija, arba savo kitiems abejingumu silpniname jų ryšį ir su organizacija. Pagrįstai galima įrodinėti, kad apie organizaciją neturi būti sprendžiama iš atskirų narių peiktino pasielgimo tuo ar kitu atveju. Deja, nors ir kiek pagrįstas, šis įrodinėjimas gali mažai ką reikšti tam, kurį sukrėtė patirtas šaltis tuose, iš kurių laukė šilumos. Turime iš mūsų tarpo pasitraukusiųjų dėl to, kad pačios mūsų idėjos pasirodė jiems svetimos. Dar daugiau turime tokių, kurie pasitraukė dėl savo abejingumo bet kokioms idėjoms, paskęsdami kasdieniniuose rūpesčiuose ir "laimės medžioklėje". Dėl vienu ir antrų tegalime pasakyti: "nieko nepadarysi — taip patys norėjo". Tačiau skaudu, kad turime ir tokių, kurie tyliai mus paliko, ne išsižadėdami mūsų idėjų, o tik neradę mūsų organizacijoje to broliškumo, kurio pagrįstai tikėjosi rasti. Nebūtų teisu šiuos atvejus tik kvalifikuoti "liguistu jautrumu" ir dėl jų likti ramiems. Greičiau privalu savęs paklausti, ar ne vienu "sveikas" nejautrumas dažnai yra kaltas dėl kitų "liguisto jautrumo".

Žmogiško jautrumo stoka visada tolina žmones vienus nuo kitų ir tuo būdu silpnina jų ryšį ir su organizacija. Bet ypač nelemta vienokius ar kitokius piktumus iš asmeninių santykių tiesiog perkelti ir organizacijon. Deja, pakankamai tokių nelemtų pavyzdžių galime visi rasti (esame piktinęsi jais, kai matėme šiuos pavyzdžius kituose, bet esame aklaai širdę ir dėl to buvę "teisūs", kai patys buvome tokie

Pavyzdžiai). X pasitraukė metų viduryje iš valdybos, nes sunyko su Y. Pirmininku buvo priprašytas šiems metams A, tai B su C ir dar keletu draugų šioj kadencijoj nesirodys susirinkimuose. Ponia Z sutiko šiemet globoti jaunučius, tai ponios A,B ir C "rimtai" spręš klausimą, ar šiems metams nereikia savo vaikų iš jaunučių atsiimti (smulkiojoj "politikoj" moterys gali pasirodyti nemažiau kovingos, kaip vyrai "stambiojoj"!)). Nėra ko toliau šių pavyzdžių tęsti, nes visų jų bendras vardiklis iš anksto aiškus — gėda! Lygiai beprasmiška juose ieškoti prasmės: ko pasiekama iš valdybos pasitraukimu, susirinkimų nelankymu ar net vaikų atsiėmimu iš organizacijos? Atsikeršijama! Bet kam atsikeršijama? Norima atsikeršyti tam ar kitam "priešui", o imamasi organizacijai kenkti. Kuo kalta organizacija, kad joj ar net už jos kas nors su kuo nors susivaidijo? Svarbiausia, nuo keršto galų gale daugiausia nukenčia pats kerštininkas: jis išeis iš valdybos, jis nedalyvaus susirinkimuose, jis nuskriaus savo vaikus. Aišku tai visa, blaiviai galvojant. Tačiau ta ir yra bėda, kad pyktis turi savo "logiką".

Atskirai imant, visi tokie asmeninio susišnairavimo incidentai yra smulkūs ir atrodo neverti jokio dėmesio. Savyje pačiuose jie iš tiesų nieko neverti. Tačiau ir tai, kas savyje nereikšminga, gali daug ką sudrumsti, kaip vienas srutų lašas suteršia visą vandens stiklinę. Neigiamos pasekmės visada savo reikšme pralenkia pirmą smulką kibirkštį. Nesantaika gaji kaip piktžolė — vienas piktas nesusipratimas nejučiomis išsišakoja kitais nesibaigiančiais konfliktais. Nevienoj vietovėj tokie konfliktai daug pakenkė darnios organizacinės šeimos sukūrimui. Sudėjus draugėn visą žalą, kurią organizacijai padarė visokie asmeniniai susikirtimai, ji tikrai yra nemažesnė už tą žalą, kurią reiškė krikščionių demokratų ir frontininkų politinės įtampos perkėlimas į ateitininkus. Pikčiausia šioj įtampoje ir buvo tai, kad neretai ji išskyrė artimus žmones ir padarė juos nedraugais tik dėl skirtingų politinių pozicijų. Visur, kur vienaip ar antraip pažeidžiamas broliškas sugyvenimas savo tarpe, ten pažeidžiama ir pati organizacija. Kitaip ir negali būti, nes organizacija — tai patys jon susitelkę žmonės. Vienokia ar kitokia nesantaika tarp jos narių savaime organizacijoj sudaro destruktivų veiksnį.

8. Organizacinio jautrumo pareiga. —Kaip bet koks nesutarimas veda į organizacinį abejingumą, taip broliškas gyvenimas savaime išsiskleidžia organizaciniu jautrumu. Deja, šiuo klausimu taip pat yra ko pasakyti.

Dalyje vyresniųjų organizacinį jautrumą slopina politinių nusivylimų sukeltas atvėsimas ar blėsimas gilesnių interesų dėl dvasinio susenimo. Dalyje jaunesniųjų organizacinį jautrumą visų pirma stelbia per lengvas žiūrėjimas į organizacines pareigas, ieškant organizacijoje tik pramoginio įdomumo. Nepaisant dėl kokių priežasčių būtų stokojama organizacinio jautrumo, visų jų pagrindas yra neįsigyvenimas į organizaciją kaip į šeimą.

Savaime visi jaučia pareigas draugams, bet daugelis nejaučia pareigų savo organizacijai, įsivaizduodami ją greičiau "socialiniu klubu", negu broliška idėjinė šeima. Nesvarstoma, ar atmesti draugo kvietimą jo vienokion ar kitokion šeimos šventėn, nes žinoma, kad tai reikštų neatleidžiamą įžeidimą. Kas neturi tokio jautrumo, tas greit pasijunta be draugų. Bet gavę kvietimą susirinkiman, gerai apsigalvojame, ar tam vakarui negalime išgalvoti didesnio malonumo. Mielai pasinaudojame kiekviena proga susirinkimo išvengti — pakanka ir gražaus oro nuspręsti, kad bus maloniau pasivaikščioti negu į susirinkimą nuvykti.

Deja, per lengvai nuraminame savo sąžinę. Nors susirinkimuose dalyvavimas yra pati paprasčiausia organizacinė pareiga, neatvykimas į susirinkimą nėra nei toks privatus, nei toks nekaltas dalykas, kaip būtų norima įsivaizduoti. Atvykti ar neatvykti į susirinkimą nėra privatus reikalas dėl to, kad neatvykimas į susirinkimą taip pat yra kitų įžeidimas, kaip ir atmetimas draugo kvietimo į jo šeimyninę šventę. Žinoma, organizacijos kaip tokios negalima įžeisti, bet iš tikro įžeidžiami visi tie, kurie drauge sudaro atitinkamą organizacinį vienetą. Eidami į susirinkimą, žinome, ką turime jame rasti, ir negalime nepasigesti tų, kurių jame nematome. Rūpinamės, ar kas pikto jiems nenuitiko — ar nesusirgo, o paskui patiriame, kad susirinkimą jie buvo pakeitę tik pasivaikščiojimu ar kokia kita pramoga. Ar tai nėra įžeidimas? Taip pat susirinkiman neatvykimas nėra ir nekaltas dalykas, nes juo nuskriaudžiami kiti nariai (ne kažkokia abstrakcija, o sau artimi žmonės). Susirinkimai šaukiami ne be reikalo (be reikalo nereikia šaukti), o prasmingai, vykdant organizacijos uždavinius. Tačiau kiekvieno susirinkimo pasisekimas visų pirma priklauso nuo atvykimo tų, kurie buvo kviečiami, žinoma, vieno neatvykimas daug nereikia, bet kai susideda ištisa eilė tokių "vienu", nesulaukiama jau nemažos dalies, ir tai daugiau ar mažiau jau nuprasmina tą susirinkimą. Tos pačios programos susirinkimas, kuris galėjo būti žmonių pažadinimu į

gera, faktiškai paverčiamas tik jų demoralizavimu (blogi pavyzdžiai dar stipriau traukia negu geri!). O dar nelemtesniais atvejais patingėjimas susirinkimui atvykti gali tiesiog virsti kitų apgavimu: neatvykus pakankamam skaičiui, šauktasis susirinkimas apskritai nebegali įvykti. Mažuose vienetuose tai lengvai pasitaiko, ir jei tas pasikartoja ne kartą, tas vienetas netrunka visiškai susidemoralizuoti. Ar nėra nusižengimas prie to privesti?

Dažniausiai neatvykstama į susirinkimą nusprendus, kad "šį kartą nebus nieko įdomaus". Toks sprendimas rodo ne tik organizacinį neįėjimą, bet ir organizacinį nesupratimą. Keliant klausimą, ar bus kas šiame ar tame susirinkime įdomaus, žiūrima į susirinkimą tik lyg į kokią pramogą laikui praleisti. Yra prasmės išsiaiškinti, ar bus įdomus tas filmas, kurį rengiamasi pamatyti, nes visas to vakaro įdomumas tik nuo to filmo ir priklausys. Bet nesupratimas panašiai iš anksto domėtis, ar bus įdomus savo organizacijos susirinkimas. Susirinkimą padaro įdomų visų pirma ne pati oficiali programa, o visų joje dalyvavimas. Konkrečiu pavyzdžiu kalbant, jei pasitaikytų ir silpniau ar banaliau parengta paskaita, visada galima ją suįdominti diskusijomis. Svarbiausia, susirinkimo prasmė neišsitemia tik jo oficialia programa, nes pirmiausia ją sudaro pačių žmonių susitelkimas. Iš anksto nuspręsti susirinkimą nebūsiant įdomų faktiškai lygu pareikšti, kad jame dalyvaus nuobodūs žmonės (ar taip jau iš tikro drįstama spręsti?). Pagaliau, jei iš tiesų gręstų susirinkimui nuobodulys, tai ar ne man proga ir ar ne mano pareiga padaryti visiems gera, tą susirinkimą suįdominant savo įnašu?

Be abejo, pasisakydamas prieš žiūrėjimą į susirinkimus tik kaip į pramogą, nieku būdu nemanau imtis neįdomių susirinkimų gynimo. Priešingai, manau, kad visi susirinkimai turi būti įdomūs. Bet tokius juos padaryti visų pareiga, įdomių žmonių draugėje niekada nėra nuobodu. Nuobodulys viešpatauja tik nuobodžių žmonių susirinkimuose. Todėl užuot skundusis neįdomiais susirinkimais, tenka tik save pačius įdominti.

Nedalyvavimas susirinkimuose nuprasmina ir pačioje organizacijoje dalyvavimą: kokia apskritai prasmė jungtis į organizaciją ir tačiau vengti į ją įsigyvenimo? Negali būti į organizaciją įsivyvenama be susigyvenimo su ja sudarančiais žmonėmis. Ir savo ruožtu negali būti susigyvenama su žmonėmis, vengiant su jais susitikti. Nieko nereiškia atsitiktinis užklydimas į kokį vieną susirinkimą per metus. Todėl ir nenuostabu, kad tokie organizacijos nariai anksčiau ar vėliau (paprastai nė patys neįjausdami ir nežinodami kada) ją palieka, nieko iš organizacijos negavę ir nieko jai nedavę. Nėra ko ginčyti, kad organizacija tėra priemonė ir kad dėl to negalima jos aukštinti, padarant tikslu. Tačiau ir priemonė tėra tada prasminga, kada ją naudojamosi. Nenaudojama priemonė nieko nereiškia. Nieko nereiškia ir organizacija tam, kuris ją nesinaudoja nei savo, nei kitų labui. Kaip toks žmogus įsijungia organizacijon, pats nežinodamas dėl ko, taip jis ir pasitraukia, pats nežinodamas dėl ko, svarbiausia, pats nežinodamas, kad organizacija būtų galėjusi būti naudinga ir jam. Svarbu ir tokius nežinomis į organizaciją įsijungusius narius jų pačių labui nepalikti be dėmesio ir, jei galima, iš "laisvų klausytojų" paversti pareigingais nariais. Kaip nariui susirinkimai yra priemonė palaikyti ryšius su organizacija, taip savo ruožtu organizacijai susirinkimai yra priemonė palaikyti ryšius su nariais. Per susirinkimus nariai dalyvauja organizacijoje, ir per susirinkimus organizacija pasiekia narius. Susirinkimų nelankymas rodo narių nesidomėjimą savo organizacija ir visų jos reikalų palikimą tik valdybai. Visose lietuviškosios išeivijos organizacijose ima įsigalėti toks nusiteikimas, ir jis visur organizacinę veiklą paraližuoja. Tokio nusiteikimo kolektyve, kur net susirinkimų lankymas laikomas malone, valdybos darbas darosi ne tik sunkus, bet ir neįaukus. Kartą tą ar kitų pareigų našta išnešęs žmogus tiesiog purtosi vėl jų imtis ir nebesutinka kitą kartą valdybon įeiti.

Todėl labai dažnai lietuviškose organizacijose valdybos rinkimai ir darosi savotiška komedija: visi visus pasiūlo kandidatais, bet visi savo kandidatūras atsiima; tada prasideda gražioju ir piktuju įkalbinėjimas sutikti, bebendant aptikti, kurie bus mažiau atsparūs spaudimui; pagaliau vargais negalais susidarius pakankamam kandidatų skaičiui, jis entuziastiškai nuplojamas, nes jau galima lengvai atsidusti, jog šiais metais pavyko nuo valdybos išsisukti (o kitais metais dar saugiau bus iš viso neateiti į susirinkimą, kur bus valdyba renkama!). Iš paviršiaus toks valdybų sudarymas yra komiškas, bet iš tiesų jis savyje slepia įspėjimą, kad atitinkamą kolektyvą yra pradėjęs graužti organizacinio neįėjimo vėžys. Sveikuose kolektyvuose ne visomis keturiomis kratomasi nuo valdybon patekimo, o laikoma garbe būti patikėtais didesnei atsakomybei. Todėl ir išrenkami ne tie, kurie lengviau sutinka, o kurie geriau tinka vadovavimo darbui.

Kiek kur įsimeta tokio organizacinio nejautrumo vėžys, privalu jį operuoti, nieko nelaukiant. Tokios valdybos rinkimų komedijos tiesiog daro gėdą, ir reikia jai padaryti galą. Kaip medicinis vėžys, taip ir organizacinio nejautrumo vėžys paprastai yra vyresniųjų liga. Jaunučiuose normaliai nesudaro problemos nei susirinkimų lankymas, nei valdybų sudarymas (greičiau sveikai nusimenama, nepatekus valdybon ar aplamai negavus kur pasireikšti). Paprastai ir moksleiviai dar sveikai žiūri į savo organizaciją. Bet studentuose jau yra pavojaus pradėti liguistą muistymąsi ir nuo susirinkimų, ir nuo valdybų. O sendraugiuose daug kur vaidinamos tos pačios bet kokių pareigų kratymosi komedijos, kaip ir kitose išveivinėse mūsų organizacijose. Padėtį gelbsti tik tai, kad daugiau mažiau visur dar pakanka jautresnių ir pareigingesnių žmonių, kurie pridengia daugumos abejingumą ar sustabarėjimą. Tačiau, kai dauguma lieka abejinga, organizacinis darbas darosi sunkus ir negali būti sėkmingas, kaip norima. Nebūtų valdybos pareigos toks siaubas, jei valdyba nebūtų paliekama veikti viena, jei būtų galima pasitikėti sulaukiant iš visų reikale atsiliepiamo, jei pagaliau netektų baimintis, ar šaukiamas susirinkimas iš tikro galės įvykti.

Todėl, viską galvon imant, susirinkimų nepaisymas visiškai nėra tokia nereikšminga smulkmena, kaip gali atrodyti nežiūrint į pasekmes. Susirinkimų lankymas yra pirmasis organizacinio jautrumo liudijimas ir pirmasis lygiai visų organizacinis įsipareigojimas. Nors ir būdamas pati kukliausia organizacinė pareiga, jis slepia savyje tą dorinę vertę, kuri sudaro anksčiau ryškintą visuomeniškumo esmę. Tačiau, apsilaisdami iš lengvabūdiškumo, tingėjimo ar sustabarėjimo, tą dorinę vertę, kurią turi organizacijoje dalyvavimas, suniekiname — ne tik organizacijai kenkiame, bet ir tiesiog nusižengiame tiems, į kurių tarpą esame įsijungę, juos nuvildami ir suvedžiodami. Kaip jautrumas organizacijai galutinai yra jautrumas patiems žmonėms, taip lygiai ir nejautrumas organizacijai galutinai yra nejautrumas patiems žmonėms, čia galutinis pagrindas, dėl ko susirinkimų nelankymas nėra nei privatus, nei nekaltas reikalas, o yra tiesioginis savo geros organizacinės ryžties į nieką pavertimas — tiek savęs paties suniekinimas, tiek savo artimųjų pasitikėjimo išdavimas.

Nors ir taip pabrėžiamai kreipiu dėmesį į susirinkimų lankymo pareigą, nes jos nepaisymu prasideda organizacinis puvimas, tai nieku būdu neturi sudaryti įspūdžio, lyg susirinkimų lankymas jau išsemtų visą organizacinį visuomeniškumą ir lyg būti geru nariu pakaktų susirinkimuose dalyvavimo. Pirmiausia jau pats susirinkimuose dalyvavimas privalo būti daugiau negu tik į juos atvykimas ir jų "atsėdėjimas". Jei iš tiesų pakankamai pasitaiko neįdomių susirinkimų, tai dėl to, kad į juos ateinama tik pasyviai programos išklaudyti, o ne aktyviai joni įsijungti. Susirinkimai sudaro reikšmingą organizacinės veiklos dalį, bet tik dalį. O jei dažnai susirinkimai tampa ir visa organizacine veikla, tai dėl to, kad daugiau kitų pareigų ir baiminamasi.

Kaip anksčiau nurodžiau, pareigą reikia laikyti ne svetima našta, o savo paties kilnia ryžtimi. Pravartu prisiminti ir mūsų tarpe, kad negali būti veikimo be pareigų prisiėmimo. Pareigų ėjimas sudaro veikimą. Nesusipratimas laukti veiklos, bet baimintis pareigų. Todėl keista neretai girdėti nuo pareigų "užkrovimo" ginantis argumentu: "neseniai" (o tai gali būti ir keli metai) buvau valdyboj ar kokioj komisijoj, rengiau šokius ar banketą, rinkau aukas ar ką kita atlikau. Kada nuoširdžiai taip norima "išsitiesinti", iš tikro prileidžiama, kad pakanka tik per kelis metus kokią vieną pareigą prisiimti. Tai tipingas organizacinės pareigos įsivaizdavimas lyg kokios baudžiovos prievole. Iš tikro reikia priešingai nusistatyti: ne vienos pareigos per kelis metus, o jokių metų be vienokių ar kitokių pareigų; ne kelis įpareigoti už visus atveikti per šiuos metus, o nė vieno nepalikti be jokių pareigų nė vienais metais.

Tik tokiu nusistatymu vadovaujantis, galima ir nieko neperkrauti pareigomis (persikrovus vis tiek negalima gerai ištesėti), ir išplėtoti veiklą, kuri atspindėtų visus. Norint veiklos, reikia atsisakyti nelemtai įsigalėjusios taisyklės, kad "valdyba veikia". Valdybos uždavinys yra ne veikti (kiek gi penki ar trys žmonės gali nuveikti?), o veiklą rikiuoti. Toks yra normalus vadovybės vaidmuo. Jį ir reikia atstatyti. Nepakanka "veiklių valdybų", reikia visų veiklos. Užuoť gyrušis tų ar kitų metų "veiklia valdyba" ar dejavus dėl "neveiklios valdybos", tenka džiaugtis ar susirūpinti viso atitinkamo vieneto veiklumu ar neveiklumu. "Neveikliame vienete" daug ko negali pasiekti ir "veikli valdyba". Užtat tikrai "veiklios valdybos" pirmasis uždavinys visada privalo būti visų narių veiklon įjungimas.

9. Veiklos klausimai (išorinė ir vidinė veikla; organizacijos ir narių veikla). — Reikia plačiau suprasti ir pačią veiklą, tiek atskiro nario, tiek visos organizacijos atžvilgiu.

Dažnai veiklos žodžiu suvokiama tik tai, kas nukreipta į išorę, kas sudaro matomus rezultatus: suruoštas toks ir toks parengimas, surinkta tiek ir tiek aukų tam reikalui. Tačiau, tik taip suprantant veiklą, pamirštama, kad veikla gali būti nukreipta ir į vidų — į patį žmogų (save patį ar kitus žmones), šios veiklos rezultatus sunku užfiksuoti veiklos apyskaitose, nes sunku juos ir apskaičiuoti. Tačiau nieku būdu ši veikla dėl to nėra mažiau reikšminga. Priešingai, greičiau ji teikia prasmę ir išorėn nukreiptajai veiklai. Ypatingai svarbu tai suprasti tokioje organizacijoje, kaip mūsų, nes mūsų pagrindiniai uždaviniai — krikščioniškasis auklėjimasis ir krikščioniškasis apaštalavimas — yra kaip tik visų pirma nukreipti į vidų.

Todėl, ir atskirą asmenį imant, lygiai tenka pabrėžti dvejopą jo organizacinį įsipareigojimą — ir visuomeninį (išorinį), ir asmeninį (vidinį).

Visuomeninį įsipareigojimą pirmiausia sudaro visos pareigos, prisiimamos savo organizacijoje. Tai ir susirinkimų lankymas bei juose aktyvus dalyvavimas, ir referatų parengimas ar diskusijoms pasirengimas, ir ėjimas pareigų valdyboje ar kitoks talkininkavimas, vienu žodžiu, visa tai, kas gera padaroma savo organizacinio vieneto draugams. Bet taip pat yra visuomeninė kiekvieno pareiga, kiek gali, rūpintis daryti gera ir už savo organizacijos ribų — tiek lietuvių bendruomenėje, tiek gyvenamojo krašto visuomenėje. Nejmanoma išskaičiuoti visa, ką kas gali gera padaryti, nes tai priklauso nuo kiekvieno individualaus pajėgumo bei polinkių ir nuo aplinkos, kurioje jam tenka gyventi.

Tačiau, besirūpinant visuomeninėmis pareigomis (savo organizacijoje ir už jos), netenka užmiršti pareigų ir sau pačiam. Tai visa, ko reikalauja savęs išugdymas ir išlaikymas šviesiais žmonėmis kaip katalikais ir kaip lietuviais. Čia galioja visa, kas anksčiau pasakyta apskritai apie bendrąją asmens kultūrą ir konkrečiai apie skaitymą. Užmiršus šias pareigas sau pačiam, iškyla pavojus darytis tokiu "visuomenės veikėju", kuris savo vidinį tuštumą nori atpirkti organizaciniu judrumu. Žinoma, organizacinis judrumas turi savo vertę. Tačiau vis tiek savyje tuščias "visuomenininkas" neišvengiamai lieka sulaužytas žmogus. Norėdamas kitiems duoti daugiau negu pats turi, jis netrukus išsisemia ir arba turi pergyventi savo gerų pastangų neįvertinimo tragizmą, arba nusivylęs aplamai pasitraukia iš visuomeninio gyvenimo. Išaugti ir išsilaikyti darnia asmenybe reikia suderinti visuomenines pareigas su pareigomis sau pačiam, t.y. nei paskęsti visuomenėje, nei užsidaryti nuo žmonių.

Panašiai tas pats reikalavimas galioja ir pačiai organizacijai : nei pasitenkinti tik saviveikla, nei ją nuvertinti.

Kiekvienas organizacinis susitelkimas visada drauge yra iš kitų išsiskyrimas. Tačiau nieku būdu netenka šio išsiskyrimo paversti nuo kitų atsiskyrimu. Nepagrįstai kai kieno buvo norima nuo kitų užsidarymą laikyti principingumu. Principingumas neturi nieko bendro su buku atžarumu. Nebuvo ir nėra ko principingumo vardan baimintis nei "svetimoj" spaudoj rašymo ar aplamai "svetimųjų" tarpe atsidūrimo, nei jų pas save sulaukimo. Jei ir yra koks "principingumas", kuris draustų į žmones eiti, tai tikrai jis nėra krikščioniškasis principingumas.

Nereikia nuo kitų užsidaryti. Tačiau būtų nesusipratimas atvirumo vardan nuvertinti veiklą savo tarpe (saviveiklą). Kas norėtų visą organizacijos veiklą nukreipti tik už jos ribų, tas darytų panašią klaidą, kaip tas visuomenės veikėjas, kuris užmiršta pareigas sau pačiam ir dėl to lieka tuščias. Būdami pagrinde jaunimo organizacija ir tuo pačiu turėdami savo pagrindiniu uždaviniu jaunimo katalikiškąjį ir lietuviškąjį auklėjimą, neigtume pačią savo organizacijos prasmę, jei norėtume atsisakyti saviveiklos. Neužsidaryti nuo kitų neturi reikšti save užmiršti. Aktualu tai priminti: kaip anksčiau grėsė pavojus per daug vienašališkai užsidaryti savo tarpe, taip dabar iškyla pavojus per daug vienašališkai nusikreipti į uždavinius už organizacijos ribų. Bebėgant nuo uždarumo, nereikia nuo savęs pačių pabėgti (t.y. bendrų "žmogiškųjų" rūpesčių vardan pamiršti savuosius ateitininkiškuosius rūpesčius).

Pastarosios kraštutinybės pavojų kelia ir tas nesusipratimas, kuris veiklos primato prieš mintį vardan imasi veiklos sąvoką susiaurinti tik į išorėn nukreiptą veiklą. Iš šio nesusipratimo formuojasi iškreiptas pragmatistinis žvilgis, kuriam idėjinis auklėjimasis atrodo tik kalbomis tenkinimasis ir nėjimas prie veiklos. Be pagrindo norima tik kalbomis laikyti ir paskaitų klausymą, ir diskusinį svarstymą, nes tai taip pat sudaro veiklą. Dar daugiau veiklą sudaro skaityba ta prasme, kuria ją anksčiau apibrėžiau. Ta veikla, kuria žmogus ugdo save ir kuria savo asmenybę, nieku būdu nėra mažiau reali už tą veiklą, kuri nukreipta

į vienokius ar kitokius išorinius uždavinius. Uždavinio kovoti už savo pačių žmogišką vertę neturi nustelbti nei politiniai, nei socialiniai rūpesčiai.

Kaip atskiram nariui, taip ir pačiai organizacijai svarbu išvengti vienokios ar kitokios kraštutinybės ir, kiek galint, derinti atvirumą kitiems su savęs pačių nepamiršimu, išorinę veiklą su vidine veikla. "Ateitininkiškųjų" ir "žmogiškųjų" rūpesčių dilema yra klaidinga, nes tenka šiuos rūpesčius derinti, o ne tarp jų rinktis.

Pagaliau pora žodžių dėl organizacijos veiklos, kiek ši sąvoka apima tiek pačios organizacijos formalią veiklą, tiek atskirų narių visuomeninį įnašą. Iš tiesų, organizacijos veiklą sudaro ir tai, ką ji pati kaip tokia gali nuveikti, ir tai, ką ji per savo narius visuomenėje atlieka.

Tai, ką pati organizacija gali nuveikti, daugiausia išsitemia vidine veikla, t.y. saviveikla. O už savo ribų organizacija daugiausia gali pasireikšti nebe tiesiog pati, o per savo narius. Galima stačiai teigti, kad tai, ką pati organizacija gali tiesiog atlikti, sudaro tik mažytę dalį bendrojo jos veiklos ploto. Todėl aišku, koks didelis ir nepakeičiamas vaidmuo tenka atskirų narių iniciatyvai tikrai veiklioje organizacijoje. Sakyti, kad už savo organizaciją esame visi lygiai atsakingi, nieku būdu nėra tik graži retorinė frazė. Priešingai, tai pagrindinė norma, kurios vykdymas ar nevykdymas nulemia, kiek bet kuri organizacija gali savo gyvybę išplėtoti. Kitas reikalas, kad daugelis savo atsakomybę už organizaciją faktiškai paverčia tik retorine fraze. Užtuot patiems vykdžius, ką tik patys ir gali įvykdyti, vis norima tai laikyti ne savo pačių, o formaliu organizacijos uždaviniu (lyg organizacija būtų kažkokia magiška fėja visiems projektams realizuoti vienu rankos mostu). Tai perdėm formalistinis biurokratizmas: daug visko pigiai prisiūloma, bet vis laukiama, kad tai įvykdytų "organizacija" (atseit, federacijos, sąjungų ir padalinių valdybos). O kaip tik dažnai tuos siūlomus (kartais ir labai pozityvius) uždavinius gali atlikti ne organizacijos administraciniai organai, o patys nariai (vienu atveju — paskirai, antru — susitelkę į formalų ar neformalų būrelį).

Sakysime, buvo mesta mintis Peace Corps pavyzdžiu suorganizuoti talką Pietų Amerikos lietuviams. Mintis — tikrai verta dėmesio idealistiškai nusiteikusiame jaunime. Nėra pagrindo šią mintį atmesti kaip nerealią, t.y. neįmanomą įvykdyti. Tačiau iš tiesų ją realizuoti galės ne pritariančios rezoliucijos priėmimas kuriame nors organizacijos suvažiavime ir ne Generalinis Sekretorius ar Reikalų Vedėjas. Mintis realizuosis, tik atsiradus žmogui, kuris pats šiai minčiai angažuosis ir sutelks apie save tokio pat pasiryžimo nesibaiminančiųjų būrelį.

Panašiai yra ir su daugeliu kitų pasiūlų. Kad ir kokios kilnios, pasiūlos nieko daug nereiškia, kol jos tik į kitus kreipiamos: reikia ne kitiems siūlyti, o pačiam vykdyti, kas gera sumanyta. Perdaug biurokратиškai viską norime patikėti organizacijai, teikdami jai tokią "visagalybę", kurios ji negali turėti. Nors ir gyvename laisvos iniciatyvos kraštuose, kažkodėl vis neišsilaisviname iš biurokratinio visko laukimo tik iš viršaus ("iš valdžios"). Daugiau pasitikėkime savimi pačiais!

Iš dalies šis biurokratinis visko laukimas tik iš organizacijos, gal būt, plaukia iš apskritai biurokratinio žvilgio į organizacinį įsipareigojimą. Biurokратиškai žvelgiame, kai organizacinio įsipareigojimo vykdymu laikome tik pačioje organizacijoje prisiimtas pareigas. Būdingai šis žvilgis iškyla per valdybų ar kitus rinkimus: dairantis, kam eilė įeiti valdybon, paprastai tesistengiama atsiminti, kas kada kokias pareigas ėjo savo organizacijoje, ir nesirūpinama, ar jis nėra ir dabar pilnai užsiėmęs visuomeniniais įsipareigojimais už organizacijos ribų. Tai neteisingas žvilgis. Iš esmės ateitininkiškasis visuomeniškumo įsipareigojimas lygiai vykdomas ir tomis pareigomis, kurios turimos savo organizacijoje, ir tuo visuomeninės reikšmės darbu, kuriam atsidedama už organizacijos.

Turime teisės visą savo visuomeninį reiškimąsi laikyti savo ateitininkiška veikla. Veikti kitose bendrinėse organizacijose (Lietuvių Bendruomenėje, BALFe, bendrojo studentų sąjungoje eta), dirbti lituanistinėje mokykloje ar jos tėvų komitete, skirti savo laiko spaudoje bendradarbiavimui, dalyvauti chore ar sporto klube ir taip toliau, — tai visa taip pat ateitininkiškosios veiklos plotui priklauso. Be abejo, niekas negali visur lygiai reikštis. Kiekvienas gali įsipareigoti tik pagal savo pajėgas ir sąlygas. Individualus polinkis ir sugebėjimas apsprendžia, kas kur labiau susitelkia. Tačiau niekas negali likti su ramia sąžine, pasilikdamas be jokio įsipareigojimo ir tuo pačiu atsisakydamas padaryti gera, ką gali. Kiekvieno sąžinė

ras, ką gali gera padaryti ne per kelis metus, o kiekvienais metais. "Jokių metų be vienokių ar kitokių pareigų" yra ne retorinis patosas, o ateitininkiškosios sąžinės balsas.

10. "Neradimas ko veikti", apkiautimo nuovargis ir veiklos sujdominimo rūpestis. — Nuolat girdėti įvairiopus teisinimasis, dėl ko nepaslenkama veiklai. Visoks toks teisinimasis atspindi vienokį ar kitokį abejingumą, apsieiškiantį tuo, ką pavadinčiau nuobodžiavimu iš anksto. Kaip išvilioti iš šio nuobodulio kiauto tuos, kuriems "niekas neįdomu"? Kaip sudominti juos? Kaip apskritai padaryti savo veiklą patrauklia?

Būdingiausias teisinimasis, dėl ko kratomasi nuo visų pareigų, yra "neradimas ko veikti". Būdingiausias dėl to, kad jis akivaizdžiai atskleidžia, jog tai yra ne tikras pasiteisinimas, o tik savo kaltės liudijimas. Nematoma, ką galima veikti, tik dėl to, kad užmerkiama akis prieš visa, kas žadina sąžinę.

Nestokojame darbo nei kaip katalikai, nei kaip lietuviai. Priešingai, gyvenamojo laiko tikrovė mums kelia sunkius uždavinius, kurie visus įpareigoja. Džiaugiamės istoriniu Bažnyčios atsinaujinimo sąjūdžiu, bet drauge regime, kokia galinga gyvenimo jėga auga ir netikėjimas. Tikime, kad žmonijos istorija žengia laisvės link, bet mūsų tautai laisvės dar nematyti nė horizonte. Visi esame pašaukti liudyti Kristų pasaulyje, kurio dvasią jau nemaža dalimi formuoja žmogus be Dievo. Visi esame pašaukti belstis dėl laisvės mūsų tautai į sąžinę to pasaulio, kuris yra abejingas pavergtųjų likimui. Kovos prieš ateizmą ir komunizmą pareiga visiems teikia uždavinių.

Tenka liudyti Kristų aplinkoj, kuri žino krikščionybę, bet nebelaiko verta ja domėtis. Nelengva krikščionybę skelbti primityvioms sieloms, kurioms Dievą dengia jų garbinami stabai. Bet dar sunkiau krikščionybę skelbti tiems, kurie garbina mokslą bei pažangą ir jų vardan stabu laiko Dievą. Nevienoj mokykloj mūsų pačių jaunimas turi klausytis iš katedrų skelbiamo ateizmo.

Tiek pat sunkus uždavinys kaip lietuviams. Tenka šaukti laisvės mūsų tautai pasaulyje, kuris skelbia laisvę savo principu, bet iš tikro rūpinasi tik savo pačių saugumu. Nelengva kovoti už lygias pilietines laisves net tokioje demokratinėje šalyje, kaip JAV. Bet dar sunkiau susilaukti dėmesio komunizmo pavergtųjų tautų laisvei. Ir tie, kurie dar patys turi dėl savo pilnos laisvės kovoti, lieka visiškai kurti šauksmui tų, kurie kenčia komunizmo totalinę vergiją. Net patys laisvojo pasaulio katalikai rodo nuostabų abejingumą savo tikėjimo brolių ir aplamai visų tikinčiųjų persekiojimui komunizmo užvaldytose šalyse. O pakeltas viešas protesto balsas iš tiesų bent sušvelnintų tikėjimo persekiojimą, nes ir komunistinės vyriausybės nebegali likti visiškai abejingos pasaulio viešajai nuomonei.

Iš tikro galima evangeliniu sakiniu tarti, kad pjūtis yra didelė, tik maža darbininkų. Darbas laukia visų. Tačiau nemaža ir mūsų tesirūpina pasilikti be pareigų ir tuo būdu šalintis nuo darbo.

Vyresniuosiuose jaučiamas defetistinis rezignavimas, paprastai dengiamas nekaltu pavargimo terminu. Kiekvienas darbas iš tiesų žmogų vargina, ir dėl to yra teisės pavargti. Tačiau pavargimas yra laikinas reikalas: pailsėjus, energija vėl iš naujo susikaupia. Bet kada norima visą laiką ilsėtis, teisinantis pavargimu, turime nebe teisų pavargimą nuo darbo, o neteisų nuo darbo šalinimąsi. Šia prasme ir reikia atvirai tarti: nors ir teisieji pavargsta, nėra teisus pavargimo. Kiekvienas pavargimas, kuris nori "įsiamžinti" visam laikui, yra neteisybės, nes išduoda tiek idealus, tiek kovos draugus. O galų gale toks išsijungimas iš darbo bei kovos yra ir savęs paties išdavimas kaip sutikimas su savo paties suniekėjimu. Tokiame ilsėjimesi, kuris ima be galo tęstis, ne pailsima, o tik sunykstama.

Jaunesniuosiuose daug jaučiama to nerūpestingumo, kuris iš anksto saugosi nuo bet kokio pavargimo. Dėl to daugiau dėmesio rodoma ne pareiginiams, o pramoginiams visuomeniškiems (pagal tą kalbinę perversiją, kuri amerikiečiuose žodį "sočiai" atsiejo nuo visuomeninio rūpesčio ir susiejo su pramoginiu pobūviu). Deja, toks nusiteikimas teliudija vaikišką žvilgsnį į gyvenimą. Vaikui natūralu būti nerūpestingam. Tačiau, išaugus iš vaiko metų, vaikiškas nerūpestingumas yra nebe žavus, o graudus (nes tai jau dvasinio infantilizmo apraiška). Jaunystė nebėra vaikiškai nerūpestinga: jaunas žmogus regi visus tikrovės rūpesčius, ir jei nepraranda giedro žvilgsnio į gyvenimą, tai tik dėl to, kad jis ryžtasi tuos rūpesčius nugalėti. Tikrai jauna dvasia ne bėga nuo rūpesčių, o juose mato savo uždavinius.

Deja, nieko nereikia tik pasakyti "deja", kad vienu pavargimas yra neteisingas, o antrą nerūpestingumas yra vaikiškas. Nuo šio "deja" reikia eiti į klausimą, kaip pasiekti vienu ir antrus, kaip juos sužadinti iš pavargimo ar nerūpestingumo, vienu žodžiu, kaip juos sudominti.

Neįdomu žmogui tai, kas jam svetima — nepažįstama. O pats pikčiausias nežinojimas paprastai yra tariamas žinojimas, apsipažinimas be tikro pažinimo ir nusprendimas, jog tai "neįdomu". Pagal tai sudominti reiškia giliau supažindinti. Tačiau ta ir yra bėda, kad nuobodulys sukasi savo užburtame rate: nepažįstama, bet jaučiamasi pažįstant, ir nuo tikro pažinimo saugomasi iš anksto žinojimu, jog "neįdomu". Norint žmogų iš tikro supažindinti su tuo, kas jam neįdomu, reikia jį išvilioti iš šio užburto rato, kad pabandytų ir tai, kas atrodo nuobodu. Todėl anksčiau taip akcentavau susirinkimų lankymo reikšmę. Jei, įsirašius organizacijon, tik į kelintą susirinkimą atsitiktinai užklystama, tai aišku, kad bus svetimai jaučiamasi (ir įdomi knyga turės nuobodi atrodyti, jei bus tik padrikai pavartoma). Be įsivyvenimo į organizaciją ir be susivyvenimo su jos žmonėmis neišvengiamai jos veikla liks "nuobodi".

Ką sakiau, labiausiai tinka jaunesniesiems. Bet daugiau mažiau tai galioja ir vyresniesiems (senėjimas yra taip pat savo rūšies vaikėjimas). Dvasinį susenėjimą gražiai nusako apkiautimo žodis — užsidaroma į savo kasdieninių rūpesčių kiautą ir prarandama interesą viskam, kas už jų. Sunku nugalėti apkiautimą, nes jis visada drauge yra ir sustingimas (dvasinė sklerozė). Vis dėlto nėra apkiautimas nėra visiškai beviltiškas: jei tik žmogus išviliojamas iš savo kiauto, turi vėl jam atsiverti akys, kad pasaulis yra platesnis už lindėtą kiautą, kad gyvenimas turi įdomių uždavinių, kad nuobodulį įkūnija kaip tik kiautinis užsidarymas ir tuo būdu savo paties apkiautimas (žmogiškasis susmukimas).

Iš vienokio ar kitokio kiauto (senatvinio sustabarėjimo ar vaikiško nerūpestingumo) negalima išsijudinti be dvasinio-moralinio sunerimimo. Galima išdidžiai ir atžariai švaistyti į visas puses, kad "neįdomu". Tačiau vienam pačiam tenka prisipažinti, kad visi tie "neįdomu" teliudija tik savo paties nuobodulį: nuoboduliu kalba žmogaus vidinė tuštuma. Pavargimas savaime jau reiškia išsekimą. Bet taip pat ir nerūpestingumas negali žmogaus nepalikti seklaus. Tačiau niekas galutinai nėra abejingas sau pačiam. Pamačius savo tuštumą bei seklumą, kiekvienas turi sunerinti. Kaip nėra sąžinės išbudimo be kaltės praregėjimo, taip ir iš bet kokio apkiautimo nėra išbudimo be atviro pažvelgimo į save patį. Šia prasme sudominti žmogų galų gale reiškia pažadinti jo žvilgį į save patį.

Visų tokių nuobodžiautojų sudominimas turi rūpėti ne tik organizacijai, bet ir paskiriems nariams. Nuobodžiaujančiuosius tiesiog pasiekti pačiai organizacijai yra sunku. Ar jie būtų nuo seno organizacijoje užsiilkę ar neseniai kuriuo nors būdu įsirašę, nuobodžiautojai retai atsilanko į susirinkimus, mažai seka spaudą ir aplamai nuošaliai laikosi. Juos tiesiog pasiekti gali tik patys artimieji jų pažįstami. Šiems pastariesiems ir tenka pareiga imtis jų sudominimo organizacijos veikla. Valdybos atsiųstą kvietimą lengva "užmiršti", bet draugo priminimas tikrai pasunkins tikrai ar tariamai užsimiršti. Idėjinis broliškumas visus įpareigoja atsakyti ir už kitus. Kiekvienas turime būti savo brolių sąžine, tik ne kituose krislių ieškodami (tiesioginis iš šalies smerkimas labiau atstumia negu pritraukia), o neramindami kitų sąžines savo teigiamu pavyzdžiu.

Pačiai organizacijai taip pat pareiga kiek galint savo veiklą įdominti. Čia pagrindinė taisyklė yra paprasta: kad organizacijos veikla būtų visiems įdomi, reikia jai visus įtraukti, nė vieno nepalikti nuošaliai. Daug kam gali pasidaryti nuobodu tik pasyviai sekti kitų veiklą. O aktyvus įsitraukimas į tą ar kitą darbą savaime sudomina žmogų. Kiekvienas savyje slepia vienokių ar kitokių gabumų, juos ir reikia išnaudoti bendrai veiklai. Rūpestinga padalinio valdyba, sudarydama metų darbo planą, ir turi ne tik perimti narių sąrašą, bet ir jį padėti savo metų darbo planan, kad šis atspindėtų visas galimybes, kurių turi atitinkamo padalinio nariai. Nereikia baimintis, kad iš karto daugelis gali norėti būti paliekami be darbo (taigi — ir be dėmesio): daugiausia nuo organizacijos nutrūpa ne tie, kurie daug dirba, o kurie be darbo svečiuojasi.

Kiek galint visus įtraukus veiklon, ji savaime ir konkretės. Dažnai sielojamės dėl "konkretumo", tik kartais ne be tam tikrų nesusipratimų. Veikla neatsiejama nuo konkretybės: visada veikla faktiškai yra konkreti, ir nekonkrečios veiklos negali būti (kitas dalykas, kad ir veikla gali likti bergždžia — nieko nepasiekti). Todėl rūpintis veiklos konkretumu iš tiesų lygu rūpintis, kad būtų daugiau veiklos.

Daugiau veiklumo iš tiesų reikia. Dažnai girdima klausimą: ką veikti?, o į konkretų tam ar kitam darbui kvietimą nebeatsiliepiama. Ar dėl to, kad tai pasirodė "nekonkretu"? Gali būti nesusipratimo, norint konkrečia veikla vadinti tik tai, kas nukreipta į išorę — ko nors regimo atlikimą. Dėl šio nesusipratimo jau anksčiau pasisakiau: paties žmogaus formavimuisi tarnaujanti veikla nėra niekuo mažiau konkreti už politinę ar kitokią regimų rezultatų veiklą. Savaiame aišku, kad iš mūsų organizacijos negalima laukti tokio konkretumo, kaip iš kokio komiteto, sudaryto atskiram reikalui ar žygiui. Tai ne didesnio konkretumo, o tik siaurumo (uždavinio aprėžimo) dalykas.

Kad mūsų tikslas nėra koks atskiras konkretus reikalas, nieku būdu nepaneigia mūsų veiklos konkretumo. Žinoma, galima pasiekti atskirą užsibrėžtą uždavinį, bet negalima išsemti idealo, angažuojančio žmogų visam gyvenimui. Tačiau siekti neišsemmamo idealo nereiškia likti nekonkrečiams. Nors idealas kaip idealas negali būti konkretus, jis apeliuoja į sukonkretinimą. O sukonkretinti idealą — tai jį vykdyti savo gyvenime ir tuo būdu tikrovę įkūnyti. Neįmanoma išskaičiuoti visų tų galimybių, kuriomis individualiose sąlygose galime konkrečiai vykdyti savo idealą.

Bendras organizacijos gaires gali sukonkretinti tik atskiras padalinys pagal savo vietines aplinkybes ir turimas galimybes. Dar labiau tai galioja atskiram nariui: užuot tik laukus iš aukščiau įsakymų, lyg kariuomenėje, kiekvienam privalu pačiam reikšti savo iniciatyvą. Direktyviškai organizacijos vadovybė gali nurodyti tik tuos darbus, kurių ji pati imasi. Bet tai, kaip sakėme, sudaro tik mažą dalį viso to, ką organizacija atlieka per savo narius jų laisva iniciatyva. Todėl kiekvienam galutinai ir tenka klausimą "ką veikti?" nukreipti į save patį.

Įtraukti veiklon visus, žadinant laisvą iniciatyvą — toks metodas ir veiklai suintensyvinti, ir jai suįdominti. Daug kreipiame dėmesio, kaip šį metodinį principą sukonkretinti diskusiniais būreliais, simpoziumais etc. Tai pozityvu. Bet ir to, kas pozityvu, nereikia perdėti ligi vienašališkos kraštutinybės. Šiuo atveju tokia vienašališka kraštutinybė būtų "metodizmas" — pasitikėjimas, lyg jau savaiame metodas galėtų žmogų atnaujinti. Iš tikrųjų metodinė technika yra reliatyvi.

Sakysime, diskusiniai būreliai yra gera priemonė visiškai ne dėl to, kad lengviau pasisakyti diskusijose negu referatą parašyti, o tik dėl to, kad tuo būdu galima visus įjungti į atitinkamo klausimo svarstymą. Todėl nieku būdu diskusinių būrelių praktikavimas negali būti paverčiamas "atleidimu" nuo įsipareigojimo mąstymą žadinančiai skaitybai. Priešingai, diskusiniai būreliai gali tikslą pasiekti tik tada, kai visi dalyviai iš anksto tinkamai pasirengia. Paprastas "nuomonių" apsiklausinėjimas liks ir beprasmiškas, ir neįdomus, jei iš tiesų jis tebus pasidalijimas banalybėmis. Be to, norint ribotis tik diskusiniais būreliais, gilesni idėjiniai klausimai apskritai liktų išjungiami, nes diskusiniu būdu galima (bent moksleiviuose) svarstyti tik kasdieninius praktinius klausimus.

Taip pat ir su veiklos "konkretinimu" — praktinės veiklos akcentavimu. Labai pozityvu daugiau akcentuoti, kad teorija turi kūnytis praktika, mintis vesti į veiklą. Tačiau būtų nelemta "įsibėgėti" ligi veiklos primato prieš mintį ir tuo būdu pamiršti, kad bėgti nuo minties lygu bėgti į dvasinį suprimityvėjimą. Netenka rinktis tarp intelektualinio ir praktinio intereso, tarp minties ir veiklos, o juos suderinti — būti ir šviesiais, ir veikliais žmonėmis.

Taigi, beįdominant veiklą, reikia budėti, kad įdominimo nebūtų siekiama seklinimo kaina (gilinimo sąskaiton), nes *tik gilesnis suįdominimas turi tikros vertės*. Šia prasme ir svarbu nepervertinti metodų reikšmės — ne vienu kuriuo metodu savo veikloje vienašališkai pasitikėti, o kiekvieno jų teigiamybės derinti. Galutinai ne metodai gali žmogui dvasią įkvėpti, o visus metodus turi gavinti gyva dvasia. Ir vertingi metodai lieka tik mechaninės formos, jei stokojama entuziazmo, kuriuo pasižymi gyva dvasia.

III. IDEALIZMAS KAIP GYVOSIOS DVASIOS PAGRINDAS

1. Entuziazmo stokos aimana. — Už visų aimanų slypi entuziazmo stokos aimana. Dėl to ir pravartu pažvelgti, ką ji iš tikro reiškia.

Nestokojame darbo, nors ir daugelis lieka nuošaliai, stokodami organizacinio jautrumo ir tuo pačiu pareigingumo. Nestokojame idėjų pagrindu, nors ir daugelis stokoja ideologinio susipratimo, nesigilindami į savo ideologiją ir nesekdami jos kūrybinio plėtojimosi. Nestokojame metodų, nors ir daugelis lieka neišjudinami, stokodami gilesnio intereso ir tesidomėdami pramoginėmis progomis.

Kodėl, vienu (dalykiniu) atžvilgiu nieko nestokodami (nei ko veikti, nei idėjų gairių, nei veiklos metodų), kitu (asmeniniu) atžvilgiu visur daugelyje turime konstatuoti stokojimą? Lyg atsakymas į šį klausimą nuolat iš visų pusių visą laiką aidi aimana, kad visur jaučiama entuziazmo stoka.

Kaip iš tiesų? Entuziazmas yra asmens, o ne kolektyvo dalykas. Apie entuziazmą bet kurioj organizacijoje galima kalbėti tik netiesiog — pagal tai, kiek jai yra entuziazmo pilnų žmonių. O tokių žmonių visada ir visur greičiau yra mažuma, o ne dauguma. Dauguma gali kuriuo nors atskiru uždaviniu užsidegti tik trumpam laikui. Todėl ir tenka mažumai vis iš naujo žadinti daugumos entuziazmą, iškeliant tuos ar kitus uždavinius jai uždegti.

Aplamai imant, ne kitaip yra ir mūsų organizacijoje. Ir dabar turime nemažiau entuziazmo nestokojančių žmonių, kaip ir bet kada anksčiau. Tikrai nestokojame tokių žmonių visose sąjungose ir visose kartose. Tik dabartinėse sąlygose jiems yra daug sunkiau žadinti kitus. Kaip visos lietuviškosios organizacijos, taip ir mes svetur gyvai tęsiame savo veiklą tik dėka to entuziazmo, kurio parodo žmonės, dirbą vadovybės pareigose, rūpinasi spauda, globoją moksleivius etc. Jei vis vien pasigendame entuziazmo, tai dėl to, kad šiandieninėse sąlygose reikia jo turėti ne tik mažumai, bet ir daugumai. Sunki padėtis iš kiekvieno reikalauja pasižymėti ta dvasine kokybe, kuria paprastai pasižymi tik rinktinė mažuma. Kitais žodžiais, esame padėtyje, kur kiekvienam reikia ne iš kitų visko laukti, o pačiam duoti visa, ką pajėgia.

Naivu būtų viltis, kad visi suprastų šią padėtį ir rastų kelią į entuziazmo paslaptį. Niekada visi nebus rinktiniai. Visada dauguma sudarys masę, kurios entuziazmas išsisems per šventinius pokylius. Visada dauguma kasdieninio darbo tikrovė entuziazmo lauks jau iš kitų. Ir dabar daugiausia entuziazmo stoka skundžiasi kaip tik tie, kurie patys iš tikrųjų jo stokoja. Tikrai reikia visuose daugiau entuziazmo. Deja,, aimanos entuziazmą ne žadina, o slopina.

Nors < plačiai aimanuojama dėl entuziazmo stokos, tai dar nerodo, kad būtų suprantama jo prasmė. Negali būti entuziazmo randama, kol jo ieškoma, lyg kokio pamesto daikto. Kol entuziazmo taip ieškoma, jo ieškoma ne ten, kur sravi jo versmės. Vis norima, kad kas kiti — šūkiei, vadai ar priešai — įkvėptų entuziazmo. Tuščiai laukiama, nes galutinai entuziazmo versmių tenka ieškoti ne kituose, o savyje pačiame.

Veltui laukiama, kad šūkiei įžiebtų entuziazmą, šūkiei nuskamba, kaip puotos pasibaigia, kitais žodžiais — šūkių sukeltas entuziazmas tetrunka, kol baigiasi šventė. Tikras entuziazmas reiškiasi ne švenčių retoriniu patosu ir auditorijos pakiliu virpuliu, o ištvėrme kasdieninėse pareigose. Kas laukia šūkių entuziazmu užsidegti, tas telaukia malonaus ir kilnaus susijaudinimo šventadieniui, o ne ryžtingo įsipareigojimo darbo savaitei. Nors ir kiek būtų prasmingi ir turiningi, šūkiei virsta tik blankiomis klišėmis tiems, kurie nori jais tenkintis. Tikram entuziazmui kelią tiesia ne šūkių kartojimas, o paties asmens susitelkimas gilesne mintimi.

Tik gilesne mintimi pagrįstas nusiteikimas neišblės ir kasdieninė tikrovė, kuri išbando entuziazmą.

Tuščiai laukiama entuziazmo ir iš vadų, aimanuojant, kad jų stokojame. Vadais skundimasis atsigręžia į save pačius: kokia bendruomenė, tokie ir vadai. Turimi tokie vadai, kokių kas verti (atseit, ir patiems reikia būti vadų vertiems). Ne dėl to stokojame entuziazmo, kad vadų stokojame, o greičiau kaip tik dėl to vadų stokojame, kad stokojame entuziazmo.

Iš vienos pusės, gal būt, ne tiek yra stoka gilesnių asmenybių, kiek skundžiamės. Paprastai autoritetai savaime išskyla, vertinant tuos, kurie su didesniu pajėgumu ir skaidresniu pasiaukojimu tarnauja visų branginamam idealui. O pradedama skūstis autoritetų stoka ir jų "ieškoti", kai kurioje bendruomenėje ima blėsti tikėjimas savo idealu. Tariamai ieškoma vadų, bet iš tiesų nenorima jų rasti. Ir pati kilniausia asmenybė negali būti autoritetu tiems, kurie nori būti ramybės paliekami, o ne veiklon šaukiami.

Iš antros pusės, tokioj "pavargusioj" visuomenėj iš tikro sunku įgyti autoriteto, kadangi sunku pasiekti žymesnių laimėjimų. Tokioj situacijoj autoritetinių galimybių asmuo greičiau darosi ne savosios visuomenės vadas, o jos sąžinė. Panašioj situacijoj yra ir lietuviškoji išėivija.

Tautiniu atžvilgiu išėiviai yra lyg apsupti kariai, kurių uždavinys yra kiek galint ilgiau ir prasmingiau išsilaikyti. Tai uždavinys kuriame daugiau lemia nebe vadų autoritetas, o atskirų karių individuali ryžtis ir patvara. Šia prasme gal būt ir tektų sakyti: užuot iš šalies laukus vadų, kiekvienas savo poste turi pats tapti vadas.

Ne tik mūsų situacijoj, bet ir apskritai būtų perdėta tik iš vadų laukti entuziazmo įžiebimo. Be abejo, entuziazmas esmingai priklauso vado asmenybei. Menkas tas vadas, kuris stokoja entuziazmo. Vieno entuziazmas iš tikro žadina ir kitų entuziazmą. Tuo ir remiasi vado vaidmuo. Tačiau netenka šio vaidmens perdėti, lyg būtų galima entuziazmą įžiebtį iš aukšto. Direktyviškai galima nurodyti tik veiklos uždavinius, o ne entuziazmu uždegti. Entuziazmas nėra įsakomas, o laisvai išsiskleidžia, ir dėl to ne iš šalies ateina, o iš vidaus kyla. Niekas negali kitame entuziazmo sužadinti kitaip, kaip per jį patį. Galutinai kiekvienas pats užsidega entuziazmu.

Pagaliau taip pat tuščiai skundžiamasi entuziazmo nebuvimu dėl to, kad neturima prieš ką kovoti, lyg entuziazmui sužadinti būtinais reikėtų kokio "kryžiaus žygio". Tiesa, kad kovoj žmonės parodo daug ryžties, pasiaukojimo, išvermės ir kitų savybių, kurios yra savos entuziazmui. Tačiau yra klausimas, kas ką grindžia — ar kova įkvepia entuziazmą, ar entuziazmas įkvepia kovos dvasią? Į klausimą atsako pats faktas, kad be entuziazmo negali būti pasiryžtama jokiai kovai. Be entuziazmo tik viskam nusilenkiama. Ne pati kova uždega entuziazmu, o iš entuziazmo nesibaiminama ir kovos.

Entuziazmas yra daugiau negu tik kovos aistra. Gali būti kovoj įsiaistrinama ligi nieko nebepaisančio įtūžimo, besipiktinant priešininku ir beliepsnojant jo neapykanta. Gi entuziazmas iš esmės yra meilės, o ne neapykantos apraiška: jis remiasi ne kuo nors pasipiktinimu ir prieš ką nors įtūžimu, o užsidegimu tuo ar kitu pozityviu dalyku. Entuziazmas žadina kovoti už ką nors, o ne tik prieš ką nors.

Kada entuziazmo laukiama iš "priešų atsiradimo" ir "kovon išėjimo", faktiškai laukiama tik grupinio erzelio, o ne idėinei kovai ryžtamasi. Tai greičiau ilgėtis fanatizmo negu entuziazmo. Deja, fanatizmas ne gaivina entuziazmą, o tik jį užteršia. Kiekviena fanatiška aistra prieš ką nors drumsčia žmogaus blaivų žvilgsnį ir veda į ekstremizmą.

Išimties nesudaro ne fanatiškas antikomunizmas: kai tik komunizmas turimas prieš akis, tai visur pradeda vaidintis jo šmėkla — pakanka komunistams savais motyvais paremti kurį nors reikalą, kad tuojau pat jis būtų priskirtas komunistams. Besibaiminant komunizmo, atsiduriama socialinė reakcijon. O tokio socialine reakcija besiremiančio antikomunizmo iš tiesų nėra ko komunistams baimintis, nes jis nejučiomis greičiau tiesia komunizmui kelią negu užtvenkia. Tas pats ir su visais fanatiniais "anti" nusistatymais: beliepsnojant prieš neapykanta, pamirštama, už ką iš tikro kovojama. Todėl nors tiesioginė grupės prieš grupę kova ir labiau visus intriguoja ir savo sūkurin įtraukia, galutinai lieka klausimas, kiek tokioj kovoj galutinai laimima ir kiek pralaimima, nes idėjiškai laimėti reiškia ne "sutriuškinti" priešininkus, o juos atverti savo idėjoms.

Tai visa galioja ir mums. Ne dėl to stokojame entuziazmo, kad nebūtų už ką kovoti, o greičiau dėl to baiminamės idėjinės kovos, kad stokojame entuziazmo.

Tie, kurie laukia "kovos momento" savo entuziazmui parodyti, iš tikrųjų rodo tik savo nesusipratimą. Tai nesusipratimas, kad visada yra momentas idėinei kovai, nes ji vyksta visą laiką. Laukiama "kovos momento" tik tada, kai idėjinę kovą norima suvesti į vienos grupės kovą prieš kitą grupę. Tai neteisu dėl to, kad idėjinė kova negali būti kitaip laimima, kaip pačių žmonių laimėjimu. Todėl idėjinės kovos

entuziazmas ir remiasi ne militantiška aistra prieš kitus, o savojo idealo meile. Už ką yra svarbiau negu prieš ką, nes pirma apsprendžia ir antra.

Tikėdami Kristų, savaime negalime būti abejingi ateizmui, kuris uždengia žmogui jo antgamtinį pašaukimą. Vertindami laisvę, savaime esame prieš komunizmą, kuris neša vergiją ir žmogui, ir tautoms. Tačiau ne antiateizmo ar antikomunizmo aistra gali įkvėpti entuziazmo, o tik Dievo, žmogaus ir tautos meilė.

Pavyzdžiui, sunku tikėtis entuziazmo socialinei pažangai, kur jos imamasi tik kaip priemonės užtvėnkinti kelią komunizmui. Nors socialinė pažanga iš tikro gali patarnauti kovoj su komunizmu, tikras socialinis jautrumas remiasi ne komunizmo baime, o žmogaus meile. Todėl, antra vertus, nėra didesnio nesusipratimo, kaip antikomunizmo vardan nepaisyti, su kuo susidedama, ar nuvertinti visa, kas tiesiog netarnauja kovai prieš komunizmą. Priešingai, ne iš antikomunizmo viskas semia savo vertę, o pačiam antikomunizmui teikia vertę kovojimas už asmens ir tautų laisvę, už socialinę pažangą, už geresnį pasaulį. Svarbiausia, ir ten, kur tenka tiesiog kovoti prieš komunizmą ar kitą priešingą poziciją, daugiau sėkmės yra pažadėta kantriam ir žmogų gerbiančiam atvirumui negu beatodairiniam "kovingumui", užkertančiam kelią į žmones. Net ir komunizmas galutinai bus nugalėtas idėjiškai, kai komunistinių idėjų pragaištīgumas bus permatytas ne tik iš šalies, bet ir pačiose jo užlietose šalyse.

Labai svarbu tai suprasti ir mums dėl to, kad pavergtojoje Lietuvoje ir mūsų tautos jaunoji karta daugiau ar mažiau auga komunistiška. Būtų didžiai nelemta, jei vienų komunizmas ir antrų antikomunizmas nebeleistų vieniems antrų gerbti ir, kiek galima, palaikyti ryšį. Nerodymas dėmesio tam, ką pavergtojoj tėvynėj pasiekia patys lietuviai, išdidus žiūrėjimas į jų kultūrinius laimėjimus ir stengimasis šiuos pastaruosius nuvertinti, — visa tai nieku būdu nepadedą jiems ginti savo dvasinę laisvę nuo komunizmo, o greičiau tik stumia juos nuo mūsų. Reikia pervertinti ligšiolinę praktiką daugiau piktintis rastais komunizmo štampais Lietuvoje pasirodančiuose literatūros ar mokslo veikaluose negu įvertinti, ko jie iš tikro verti, nepaisant tų štampų, kurių tame režime neįmanoma išvengti.

Beatodairinis "kovingumas", užkertąs kelią į žmones, yra iš esmės svetimas idėjinei kovai, kurioje kaip tik svarbu žmones pasiekti. Aišku, pasisakyti prieš beatodairinį "kovingumą" nieku būdu nereiškia skelbti abejingumo. Tačiau bėda, kad dažnai tematomi tie kraštutinumai — arba beatodairinis "kovingumas", arba paprastas abejingumas. Todėl nenuostabu, kad ir mūsų tarpe vienur norima "kovingumo", o kitur praktikuojama abejingumą.

Netenka skųstis, kad nesuprantame komunizmo grėsmės, nes nuo jos ir pabėgome. Greičiau atsiduriame pavojun šią grėsmę ir tematyti, nebevertindami nieko, kas tiesiog netarnauja kovai prieš komunizmą. Kiek visi lietuviai išeiviai esame kovingai nusistatę komunizmo atžvilgiu, tiek net mes patys esame abejingi ateizmo atžvilgiu. O tačiau daug esmingiau dabartį lemia ne komunizmo grėsmė, o aplamai ateizmo plitimas. Nors kasdieniškai tesirūpinama laisvojo pasaulio ir sovietinio komunizmo konfliktu, tačiau ne jis išsemia dabarties dvasinę įtampą. Už visas politines ir socialines įtampas daug giliau siekia amžinoji tikėjimo ir netikėjimo kova, vykstanti žmogaus sieloje, bet visumoj angažuojanti istorinį žmonijos santykį su Dievu. Ir dabarties pirmasis rūpestis yra ne komunizmas, o ateizmas. Be abejo, ateizmo rūpestis yra visiškai kitokio pobūdžio negu komunizmo rūpestis. Kai komunizmas yra politinė jėga, tai ateizmas yra sąžinės įsitikinimas. Pagal tai su komunizmu būtina vesti ir politinę kovą, o su ateizmu prasminga tėra idėjinė kova. Ateizmo atveju negali būti kalbos apie beatodairinį "kovingumą", nes jis ne vestų žmones į Dievą, o tik keltų pasipiktinimo savo neteisumu. Šiuo atveju labiausiai ir akivaizdu, kad idėjiškai kovoti — tai ne "kovą vesti", o su meile apaštalauti. O šia prasme "kovoti" iš tiesų reikia tyro entuziazmo, kuris būtų entuziazmas pačiai tiesai apaštalauti, o ne aistringai grumtis su "priešais".

Rodos, iš viso to, kas kalbėta, aišku, kiek maža pagrindo entuziazmo stoką teisinti "kovos momento" laukimu. Lyg reiktų laukti "priešų" atsiradimo ir lyg dabar nebūtų už ką kovoti! Kai mūsų amžiaus dvasią pradeda formuoti netikėjimas ir kai visur gyvenimas šaukiasi žmogaus meilės, sudarančios krikščioniškojo įsipareigojimo esmę, kaip aplamai galima kalbėti apie nebuvimą už ką kovoti?! Kaip galime laukti "kovos momento" tie, kurie esame įsipareigoję "visa atnaujinti Kristuje"?! Lyg šį įsipareigojimą galėtume vykdyti kitur, o ne mums duotuoju laiku! Argi tai sudaro pagrindą stokoti entuziazmo, kad nuo komunizmo pavojaus pabėgome, o laisvojo pasaulio ateizmas nesudaro laisvei pavojaus? Ne stokojame už ką kovoti,

o tik teisiškai savo abejingumą. Užuoat laukus "priešų", greičiau tenka prisipažinti, kad pirmasis savo priešas esame mes patys — pirmiausia turime laimėti save pačius, nugalėdami savo abejingumą, o ne jį teisindami.

Entuziazmo stoka yra ne dėl šūkių, vadų ar priešų stokos. Reikia entuziazmo laukti ne iš šūkių magijos, o iš gilesnio asmeninio mąstymo, nes ir prasmingiausios mintys nieko nereiškia, kol jų nepermaštoma. Daugiau reikia laukti ne iš vadų, o iš pačių laisvo įsipareigojimo, nes kur stokojama pareigos jausmo, ten maža ką reiškia ir vadai. Reikia entuziazmo laukti ne iš priešų atsiradimo, o iš savo pačių abejingumo nugalėjimo, nes kas abejingai lauks "kovos momento", tas sulauks tik pralaimėjimo.

Entuziazmo stoka yra savo pačių kaltė, nes galutinai ji atspindi ne kokias nors išorines aplinkybes, kuriomis save teisiškai, o savo pačių dvasinį sunykimą. Ten stokojama entuziazmo, kur stokojama žmogiškos gelmės. Negalima turėti entuziazmo nei liekant dvasiškai bukam, nei egoistiškai sukalkėjant, nei paskęstant tik kasdieniniuose rūpesčiuose ir tokiuose pat malonumuose. Kituose tai matyti, tik savęs nematyti. Bet kiekvienam neblogu veidrodžiu savo veidui praregėti yra ir kiti: kas kituose mane atstumia nuo jų, tas ir manyje turi kitus stumti nuo manęs. Kaip entuziazmu kiekvienas traukia visus į save, taip entuziazmo stoka visuose skleidžia šaltį.

2. Idealizmas kaip entuziazmo versmė. — Entuziazmo stoka visada liudija idealizmo stoką. Idealizmas yra ta versmė, kuri gaivina žmoguje entuziazmą. Negali būti entuziastiškas, kas stokoja idealizmo. Priešingai, kas turi idealizmo, tas turi ir entuziazmo.

Kaip entuziazmo stoka atspindi žmogaus dvasinį sunykimą, paskęstant tik savo kasdieniniuose rūpesčiuose, taip entuziazmas išreiškia žmogaus dvasinį veržimąsi aukštyn. Pati graikiškoji entuziazmo žodžio etimologija nurodo esminį entuziazmo sąryšį su idealizmu: turėti entuziazmo — tai būti pagautam to, kas aukščiau kasdieninės tikrovės. Idealai įkvepia žmogui entuziazmo, atskleidžiant vertybes, kuriose slypi žmogiškoji didybė, ir tuo pačiu žadindami iš kasdieninės menkystės. Negalima entuziazmo atsieti nuo idealizmo: entuziazmas — tai pats gyvas idealizmo liudijimas, tai konkretus idealizmo gyvenime įkūnijimas.

Visi, kurie skundžiasi entuziazmo stoka, turi suprasti, kad iš tikrųjų skundžiasi idealizmo stoka. Tai rimtesnis reikalas, negu gal būt manoma. Be idealizmo visi mūsų principai žmogui lieka tik tušti žodžiai. Kiekvienas mūsų principas savyje slepia atitinkamą idealinį apeliavimą (būti švento gyvenimo kataliku, patriotu lietuviu, šviesiu ir visuomenišku žmogumi). Šia prasme idealizmas yra visų mūsų principų gyvoji versmė: nors ir nėra jo įrašyto tarp kitų Principų, bet kiekvienas principas jį implikuoja. Stokodamas idealizmo, žmogus savaime turi stokoti ir entuziazmo visiems principams, kurie iš jo reikalauja idealistinio nusistatymo.

Kadangi idealizmas turi tokią gyvybinę reikšmę mūsų idėjiniuose pagrinduose, tai šį žodį nuolat girdime mūsų tarpe, kalbose ir spaudoje. Tačiau kaip tik dėl šio kasdieninio vartojimo daugeliui idealizmo žodis yra susidėvėjęs. Taip yra su visais kasdieniaiškai apsiprastais žodžiais: jaučiamės žiną jų prasmę, nors daugelis jų prasmės nepažįstame. Daug dulkių apnešusios ir idealizmo žodį, lyg aptraukdamos nuoboduliu. O kadangi to paties likimo šis žodis yra sulaukęs ir visoje aplinkoje, tai ir mes imame idealizmo žodį supti ta nuobodžiaujančia pagarba, su kuria sutinkame savo amžių atgyvenusius dalykus. Norėtume kažko naujo ir šviežaus, lyg būtume pavargę nuo idealizmo ar lyg idealizmas būtų pasenęs. Bet juo labiau įsivyrąja tokia viešai ar paslėptai niekinamoji idealizmo žodžio vartosena, juo yra aktualiau susirūpinti pirminės idealizmo prasmės nušvietimu.

Bodėjimasis idealizmu visada yra simptomas, nurodąs j atitinkamos bendruomenės stingimą, kuriam nugalėti kaip tik reikia idealistinio atsijauninimo. Niekada negalima nuo idealizmo pavargti, ir niekada idealizmas negali pasenti. Galima pavargti nuo kalbų apie idealizmą, bet ne nuo paties idealizmo. Kur atsiranda šnekos apie idealizmo nusibodimą, jos liudija, kad ten daugiau idealizmo yra kalbose negu darbuose. Idealizmas iš tiesų yra ne žodžių, o gyvenimo dalykas. Pasensta tušti žodžiai, o ne idealizmas, nes jis yra pati dvasinės jaunatvės paslaptis. Tol liekama jaunos dvasios žmonėmis, kol degama idealizmu, nes tol degama dvasiniu nerimu, nepasitenkinama kasdienybe, veržiamasi į naujus horizontus. Be idealizmo nėra gyvos dvasios. Idealizmo blėsimas visada drauge yra ir dvasinis žmogaus blėsimas.

Šnekėti apie idealizmo pasenimą yra nesusipratimas. Kas šneka apie idealizmo pasenimą, tas iš tiesų liudija tik savo paties pasenimą. Tik senatvei idealizmas atrodo pasenęs, kadangi jį tik iš jaunatvės prisimenama.

Kiekvienas žodis susidėvi, visus žodžius apneša dulkės. Užtat ir reikia ne žodžiais tenkintis, o visada iš naujo žvelgti į jų prasmę. Daug įvairių nesusipratimų apipynė idealizmo prasmę, paversdami šį žodį naivaus svajojimo, bergždžio svaičiojimo, nuo tikrovės nutolimo etc. sinonimu. Reikia visus šiuos nesusipratimus išsklaidyti, kad šviežiai praregėtume pirminę idealizmo prasmę, kuri ne kažkokį saldų miglotumą skelbia, o apeliuoja į gyvastingą dvasios jaunatvę.

Idealizmas yra žmogaus nusiteikimas ir nusistatymas vadovautis savo gyvenime idealais, atitinkančiais žmogaus paskirtį, žinoma, toks formalus idealizmo apibrėžimas daug nepasako. Jis tik nurodo, kad idealizmo prasmei suprasti reikia konkrečiai išsiaiškinti idealų reikšmę. Bet visos miglos ir supa idealizmo žodį visų pirma kaip tik dėl to, kad turįs jį paaiškinti idealo žodis greičiau yra dar labiau miglų supamas. Iš tiesų, paprastai įsivaizduojame idealą kaip kažką neaiškaus, kas yra kilnu ir aukšta, bet užtat drauge yra kažkas, lyg paskendę rūke, lyg pakibę debesyse. Tai visiškai klaidingas vaizdavimasis. Užtuot buvę žmogui svetimi, idealai yra tiek esmingai savi žmogui, kad tik jis gali turėti idealus.

Idealas yra žmogiškai vertingas tikslas. Kitais žodžiais — tai, kas žmogiškai vertinga, ir dėl to drauge tai, kas žmogiškąją egzistenciją įprasmina. Nors ir šis apibrėžimas neišvengiamai lieka abstraktus, kaip visos apibrėžtys, vis dėlto jis atspindi, kaip esmingai idealai priklauso žmogaus būčiai. Idealai sudaro žmogaus didybę, kuri tik jam suteikta. Netenka apie idealus kalbėti būtinybės valdomoje gamtinėje tikrovėje, nes ji visada jau yra faktiškai tokia, kokios reikalauja gamtiniai dėsniai. Kur viešpatauja būtinybė, ten viskas iš anksto faktiškai duota: kas turi būti, tas ir yra; ir kas yra, tas ir turi būti. Idealai iškyla tik žmogui, nes tik jis gali statyti tikslus ir jų siekti, būdamas įgalintas laisvai savo esmę plėtoti.

žmogaus laisvė yra idealų galimybės sąlyga. Savo ruožtu, kaip laisvė įgalina idealus, taip idealai įprasmina laisvę. Laisvė įgalina žmogų apsispręsti, ką jis renkasi. Tačiau negali būti akiai apsisprendžiamą. Nebūtų prasmės būti laisvam, jei visa būtų abejingai "vis tiek pat". Išsiverždamas į laisvę, žmogus atsiskleidžia vertybių pasauliui. Visa galima žmogui rinktis, bet ne visa yra vertinga, ir tuo būdu iškyla, įtampa tarp faktinio žmogaus gyvenimo ir jo esminės paskirties. To, kuo žmogus privalo būti pagal savo paskirtį, savaime dar nerealizuoja pats jo buvimo faktas. Todėl žmogų ir galioja Pindaro paradoksiškai išreikštasis apeliavimas: tapk, kas esi, atseit, iš tikrųjų būki, kas iš esmės privalai būti. Šia prasme tai, kuo žmogus privalo būti pagal savo esminę paskirtį, jam ir tampa idealiniu tikslu. Kaip iš vienos pusės idealų galimybės sąlyga yra laisvė, taip iš antros pusės jų esmė slypi vertybėse. Idealas yra tai, ko žmogus gali siekti būdamas laisvas, ir drauge tai, ko žmogui verta ir privalu siekti, vykdant savo paskirtį ir tuo būdu pačiam save kuriant, žmogiškasis savęs kūrimas vyksta idealų siekimu, juos kūnijant savo gyvenime.

Iš čia aišku, koks santykis idealą sieja su tikrove: idealas nėra faktiškai tikrovėje duotas, bet žmogui galima ir (dorine prasme) privalu jį paversti savo tikrove. Idealo santykį su tikrove valdo ta pati dialektinė įtampa, kuri apsprendžia apskritai vertybių santykį su faktiniu gyvenimu.

Iš vienos pusės, vertybės pačios savyje nėra apspręstos būtinai būti faktiškai realizuotos, nes nepriklauso jų esmei, kad faktinė tikrovė jas būtinai atitiktų. Pačios savyje vertybės sudaro idealinę būtį ir galioja nepriklausomai nuo to, ar žmogus savo gyvenimą jomis grindžia, ar jas savo gyvenime išduoda. Bet, antra vertus, idealinis vertybių nepriklausomumas nuo faktinės tikrovės nieku būdu nereiškia jų principinio abejingumo tikrovei. Priešingai, visos vertybės apeliuoja į žmogų, kad jas savo gyvenime realizuotų, paverstų tikrove.

Iš esmės toks pat santykis yra tarp idealo ir tikrovės: idealas kaip idealas yra aukščiau tikrovės, bet drauge jis kreipiasi į žmogų, kad būtų tikrovėje įkūnijamas. Nieku būdu idealas savyje neslepia tikrovei priešybės, o tik privalo žmogaus laisvo apsisprendimo jį tikrovėje realizuoti. Idealas yra galimas realizuoti. Ko neįmanoma realizuoti, tas ir nesudaro jokio idealo, o tėra paprasta utopija. Tačiau niekada negalima idealo įkūnyti "galutinai" dėl to, kad jo įkūnijimas vyksta žmogiškojoje būtyje, kuri lieka neatbaigta, kol

žmogus gyvena. Kiekviena tobulybę žmogus pasiekia tik vienkartiškai, nes sekančią akimirką vėl tenka už ją kovoti.

Todėl visada lieka tam tikras tarpas tarp idealo ir tikrovės. Bet tai nėra pagrindas idealams nuvertinti. Idealų nevykdymas tikrovėj ne juos pačius paneigia, o tikrovę teisia. Kiekvienas tarpas tarp idealų ir tikrovės yra žmogui priminimas jį nugalėti. Bet kadangi nėra idealų realizavimo visam laikui, tai visam laikui lieka ir šis apeliavimas nenurimti, kol mirtis neužskleis gyvenimo savo nebeatšaukiamąja galutinybe.

Tai visa ir suteikia idealams gyvenime dvejopą uždavinį. Pirmas uždavinys — nušviesti laisvei kelią, atskleidžiant vertybes, įprasminančias žmogiškąją egzistenciją. Kaip gamtinę tikrovę valdo būtinybės dėsniai, taip laisvę nušviečia vertybės, sudarančios pagrindą dorinėms normoms. Jei laisvė tereikštų paprastą visko sau leidimą, tai būtų ne iškilimas aukščiau gamtos, o iš kosmo nustumimas į chaosą. Užtuot išskyrusi normas, laisvė jas suponuoja pačiu savo klausimu: ką privalau daryti? Idealai ir yra tas atsakymas, kuriuo žmogus įsipareigoja vertingai gyventi. Realizuodamas savo gyvenime vertybes, ir pats žmogus tampa vertingas. Šia prasme siekti idealų — tai rūpintis vertingai, o ne tuščiai gyventi. Antras idealų uždavinys gyvenime — žadinti žmogaus nerimą ir tuo būdu neleisti jam be laiko sustingti. Pašauktas pats save kurti, žmogus niekada nėra atbaigtas. Neįmanoma jam sustoti, lyg pačią tobulybę galutinai pasiekus. Galutinai atlikti galima tik atskirus uždavinius. O tai, kas yra pačios egzistencijos galutinis uždavinys, šaukia tolyn ligi pačios paskutinės gyvenimo akimirkos. Kol žmogus gyvena, tol jo egzistencija lieka uždaviniu vykdyti pašaukimą, įrašytą jo esmėn. Dėl to žmogiškoji egzistencija ir yra "kelionė", šioj kelionėj idealai drauge yra žvaigždės, nušviečiančios kelią, ir horizontas, žadinąs vis pirmyn ir tolyn.

Nors buvo galima tik labai schemiškai pažvelgti į idealo reikšmę žmogaus gyvenime, vis dėlto tai leidžia jau konkrečiau suprasti, ką reiškia idealizmas. Anksčiau buvome idealizmą formaliai apibrėžę kaip nusiteikimą ir nusistatymą vadovautis savo gyvenime idealais, atitinkančiais žmogaus paskirtį. Pagal išryškintą idealų reikšmę galime apibrėžti, kad idealizmas yra nusiteikimas ir nusistatymas rūpintis gyventi vertingai ir prasmingai. Su miglotu svajojimu, nerealiu svaichiojimu ir aplamai su bet koku sentimentalizmu idealizmas neturi nieko bendra, kadangi idealai nėra nei tuščios svajonės, nei neįmanomos utopijos. Kaip žmogiškai vertingų tikslų siekimas, idealizmas yra ne sentimentalizmo, o aktyvizmo sinonimas. Idealais tikėjimas yra iš esmės aktyvus: tik tas tiki idealu, kuris ne tik jį žino, bet ir jam angažuojasi.

3. Idealizmas ir realizmas. — Yra tikras nesusipratimas idealizmą vaizduotis realizmo priešybe ar kaltinti realizmo stoka. Idealizmas nieku būdu nereiškia realizmo priešybės, nes neturi nieko bendro nei su naivumu, nei su nepraktiškumu. Idealizmas yra ne aklumas tikrovei, o atvirumas idealams. Būti idealams ištikimiems visiškai nereikalauja užmerkti akis tikrovei.

Ne tik idealizmas neišskiria realizmo, bet tam tikra prasme tiesiog jo privalo: kas nori sėkmingai vykdyti savo idealus, turi blaiviai žvelgti į tikrovę. Tik blaivus žvilgis gali blaiviai suvokti tuos uždavinius, kuriuos antlaikinis idealas kelia atitinkamam laikui. Iliuzijomis galima gyventi tik svajonėse, o ne gyvenime. Užsimerkti prieš vienokią ar kitokią išylančią grėsmę tikrovėje — tai tik leisti jai įsistiprinti, laiku nepasipriešinant, tai tik nepasiruošti tam ar kitam pavojui ir būti jo nelauktai užkluptam, tai pagaliau pačiam nejučiomis patekti srovėn ir leistis jos nešamam.

Idealizmas ne tikrovės jausmo stokoja, o ryžtasi prieš ją vergiškai nesuklupti. Idealistas blaiviai žiūri į tikrovę, tik ne vergo, o Viešpačio žvilgiu. Ne kažkoks likimas kuria žmogiškąją tikrovę, o mes patys. Žmogaus tikrovė yra žmogaus padaras. Reikia visa pažinti, bet tai nereiškia ir visa pripažinti. Greičiau niekada negalima tikrovės visiškai pripažinti, nes niekada ji nėra galutinai tobula. Užtuot bėgus nuo tikrovės ar prieš ją kapituliavus, daug prasmingiau ryžtis ją keisti, bent tiek, kiek mes patys esame už ją atsakingi.

Kadangi visada yra prieš ką tikrovėje sukilti, galima tiesiog kalbėti apie nuolatinį tikrovės beviltiškumą. Tačiau tikrovės beviltiškumas nėra pagrindas patiems neviltin pulti. Kaip niekada tikrovė nėra galutinai tobula, taip niekada ji nėra ir galutinai nebepakeičiama. Visada tikrovė yra rūpesčių versmė. Vilties versmė yra idealai, žadiną kurti skaidresnę tikrovę.

Neneigdamas realizmo kaip blaivaus žvilgio į tikrovę, tačiau idealizmas nepasitenkina tik realizmu. Negalima realizmu pasitenkinti ta pačia prasme, kuria negalima pasitenkinti faktine tikrove. Užtuot priėmęs tikrovę kaip nekeičiamą, idealistas angažuojasi tikrovės keitimui geresniu pasauliu. Kai realisto nusistatymas yra nusilenkti esamai padėčiai, tai idealisto nusistatymas yra kurti skaidresnę ateitį. Kiek pirmojo nusistatymą formuoja iš vienos pusės konservatizmas, iš antros — pesimizmas, tiek antrojo nusistatymą iš vienos pusės gaivina pažangus, iš antros — optimistinis nusiteikimas. Aktyviai imdamasis tikrovės keitimo, idealizmas yra ne mažiau, o daugiau už realizmą. Galima tiesiog sakyti: idealizmas yra kilnus realizmas, užsimojęs kovoti už vis kilnesnę tikrovę — žmogus nėra tobulas, bet privalu tobulėti!, pasaulis nėra tobulas, bet reikia jį tobulinti! Kitu žvilgiu galima idealizmą vadinti ir jaunatvės realizmu. Kai senųjų išmintis paprastai linkusi tik įspėti, jog "prieš vėją nepapūsi", tai jauna širdis negali sutikti su niekuo, kas verčia ją piktintis, ir nesibaimina, jei reikia, "ir prieš vėją pūsti".

Blaivus realizmas ir skaidrus idealizmas ne tik gali, bet ir turi drauge eiti pagal principą "būti be iliuzijų, bet nebūti be idealų". Reikia realizmo beiluziškai matyti, kur stovime, kaip iš tikrųjų yra su mumis ir su kitais. Ir reikia idealizmo matyti, kur turime eiti ir kuo privalome būti. Tai du skirtingi, bet ne priešingi žvilgsniai. Realiai matyti tikrovę nereiškia ja pasitenkinti tokia, kokia yra; kitais žodžiais — neturėti iliuzijų nereiškia išsižadėti idealų. Iš antros pusės, kreiptis į idealus nieku būdu nereiškia nuo tikrovės nusikreipti. Priešingai, kreiptis į idealus — tai aktyviai angažuojis jų vykdymui tikrovėje. Idealizmas ne bėga nuo tikrovės, bet imasi joje sutinkamas tamsumas nugalėti, o ne prieš jas kapituliuoti. Galutinai tik toks idealistinis nusistatymas įprasmina ir realizmą. Jei vis tiek "prieš vėją nepapūsi", tai kokia prasmė rūpintis ir kuo blaivesne tikrovės įžvalga? Greičiau šiuo atveju būtų prasminga ne rūpintis tikrovės pažinimu, o ieškoti paguodos iliuzijose.

Fatalistinis nusistatymas nuosekliai veda į pasyvų visko pakentimą ir viskam abejingumą (kur norima atstovauti aktyvistiniam fatalizmui, ten iš tiesų fatalizmo išsižadama). Pasyvų fatalizmą gali pralaužti tik idealistinis nusistatymas, čia paradoksiškai ir slypi idealizmo realistinė prasmė: savo aktyvistiniu apeliavimu angažuojis tikrovės keitimui idealizmas yra realistiškesnis už tik-realizmą, kuris iš anksto bijo "prieš vėją pūsti" ir dėl to visada renkasi tik pasroviui plaukimą.

Tikras idealizmas ir tikras realizmas neneigia vienas antro, o eina drauge. Priešybė atsiranda tik tada, kai norima tik realizmu pasitenkinti ir jo vardan paneigti idealizmą. Kaip niekada negalima pasitenkinti tikrove (nes jokia tikrovė niekada nėra galutinė tobulybė), taip negalima pasitenkinti ir tik realizmu.

Tik-realizmas yra ne kas kita, kaip dvasinės sklerozės filosofija, būdinga senatvei: tikėjimas idealais išblėsta, kai ir pats žmogus dvasiškai išblėsta. Deja, išblėstant idealizmui, tampama ne blaivesniu realistu, o tik beviltiškesniu defetistu ar besąžiningesniu oportunistu. Tik-realizmas faktiškai nebėra tikras realizmas, nes užmerkia akis tai tikrovės tiesai, kad žmogaus nusistatymas taip pat yra tikrovės veiksnys ir dėl to žmogus gali tikrovę keisti (bent tiek, kiek ji nuo jo priklauso). Kada norima pasitenkinti tik realizmu, iš tikrųjų yra peržengiamos realizmo ribos. Teisėtai realizmas galioja tik kaip blaivus tikrovės pažinimas, atviras faktinės padėties atskleidimas. Bet kada norima faktinę padėtį ir "įteisinti", realizmas paverčiamas priedanga neviltingi užkrečiančiam defetizmui arba savęs išsižadantiam oportunizmui. Tai dvi pozicijos, kurios paprastai susilieja vienon defetistinio oportunizmo ar oportunistinio defetizmo pozicijon: "nieko nepadarysi — reikia taikytis". Ir faktiškai mažai svarbu, ar "taikomasi" su vienokia ar su kitokia nuotaika.

Tik-realizmas neteisėtai iš faktinės padėties konstatavimo pareina į jos pateisinimą. O tai lygu iš pažinimo pereiti į vertinimą — pereiti į moralinę plotmę su jai svetimu žvilgiu. Ieškoti faktinėje padėtyje savęs pateisinimo yra nebe realizmas, o amoralizmo iliuzija, kad ir žmogaus atveju faktai skelbia tiesą.

Žmogaus atveju faktų prasmė yra kita negu gamtinėje tikrovėje. Gamtinėje tikrovėje faktais visada kalba tiesa, nes čia visada faktai atitinka dėsnius (yra taip, kaip yra, ir nėra klausimo, ar privalu kitaip būti). Kitaip žmogaus atveju. Būdamas laisvas, žmogus moraliniu atžvilgiu stovi nebe prieš dėsnius, o prieš normas, įpareigojančias jį tam, kas vertinga. Moraliniu atžvilgiu tikra yra ne dėl to, kad kas faktiškai yra, o tik tai, kas taip ir yra, kaip privalo būti. Žmogaus atveju ne faktai liudija tiesą, o tiesa teisia faktus.

Žmogui nepaisant to, kas privalu, faktai jį kaltina, o ne teisia.

Todėl žmogaus atveju niekada netenka tik imti padėtį tokią, kokia ji yra, nes drauge visada tenka žiūrėti, kokia ji privalo būti. Nėra teisės savo žmogiško sunykimo teisinti "realizmu", kad tokios yra aplinkybės ar kad ir kiti panašiai gyvena. Kas yra negera, tas lieka negera, nepaisant nei "aplinkybių", nei "kitų visų". Nėra ko save iliuzijomis suvedžioti: reikia save nuogai matyti. Bet tai ir reiškia, kad nereikia ginti to, kas negera, netikru realizmu ("taip jau yra", "tokie jau esame" ir pan.). Beprasmiška tikrovėj ieškoti pateisinimo, nes mes patys už ją atsakome. Mes patys kuriame tikrovę visais kasdieniniais apsisprendimais — jautrumu ir abejingumu, ryžtimi ir delsimu, veikla ir apsileidimu. Tikrovė tik liudija, kokie faktiškai esame, o ne moralinį aprobavimą reiškia. Moralinio požiūriu tikrovė tik kelia klausimus, bet neteikia atsakymų. Atsakymų tenka ieškoti nebe tikrovėje, o idealuose. Dėl to ir negalima pasitenkinti tik realizmu. Moralinis rūpinimasis savo žmogiškąja verte savaime iš realizmo kreipia į idealizmą.

4. Idealizmas ir materializmas. — Nėra jokios priešybės taip idealizmo ir realizmo, kol šis pastarasis neperžengia savo ribų. Tačiau yra tikra priešybė tarp idealizmo ir materializmo.

Tikroji idealizmo priešybė yra moralinis materializmas, kuris dažnai dengiasi ir neutralesniu pragmatizmo vardu. Kada idealizmui prikišama realizmo stoka, naivumas, nepraktiškumas etc, jau faktiškai kalbama materializmo vardu. Tai ir būdinga: viešuoju materializmas reiškiasi ne tiesiog savo vardu ir savo pažiūrų apologija, o netiesiog vienokia ar kitokia idealizmo kritika, dengiama įvairiais -izmais. Niekas paprastai nesigiria materializmu ir jo neskelbia. Bet materializmui nė nereikia skelbimo. Savaime į jį gundo pats "gyvenimas" — paisyti tik savęs ("prigimtasis" egoizmas) ir paisyti tik naudos (utilitarizmo "išmintis"), atseit, paisyti tik savo naudos. Kaip utilitaristinio egoizmo "praktiška išmintis", materializmas ne garsiai skelbiamas, o tyliai praktikuojamas. Kai į idealizmą reikia žmogų žadinti, tai į materializmą jį lenkia pati kasdienybė.

Idealizmas ir materializmas išsiskiria kaip tiesioginės priešybės. Idealizmas aukščiau vertina dvasines vertybes, kuriomis išsiskleidžia dvasinė žmogaus gelmė ir kurios tuo būdu išskleidžia žmoguje gyvą dvasią. Tai intelektualinis domesys kaip tiesos ilgesys, atvirumas grožinei kūrybai, jautrumas žmogui, sielos giedra ir apskritai visos dorinės vertybės. Priešingai, materialistas visų pirma vertina materialines gėrybes: pelningą profesiją ar darbą, investuotą ar banke laikomą kapitalą, vienokią ar kitokią nuosavybę. Dvasinėms vertybėms jis rodo nebent tiek dėmesio, kiek reikia padėčiai (statusui) pademonstruoti.

Vertinti dvasines vertybes aukščiau už materialines gėrybes — tai tuo pačiu žmogų vertinti aukščiau už daiktus. Idealizmas yra kiekvieno humanizmo siela, nes juo remiasi tikėjimas žmogumi ir žmogaus meilė. Apskritai dorinis žmogaus pašaukimas yra nesuvokiamas be idealistinio žvilgio į žmogų, ir dorinis žmogaus gyvenimas yra neįmanomas be idealistinio nusistatymo. Visos dorinės vertybės yra iš esmės idealinės vertybės, kurias žmogui ne gamtinė prigimtis teikia, o jis pats realizuoja, vykdydamas savo idealinę paskirtį.

Priešingai, materialistas faktiškai aukščiau vertina daiktus, o ne žmogų. Kai idealistas žmogaus vertę matuoja tuo, kuo pats žmogus yra, tai materialistas — tuo, ką žmogus turi. Kalba apie dvasinį savęs kūrimą materialistui atrodo tuščia šneka, nes dvasinių vertybių iš tikro neįmanoma turėti šalia paties žmogaus. Dvasinės vertybės realizuojamos paties žmogaus būtyje, dėl to jos ir įprasmina žmogiškąją egzistenciją. Šviesi ir kilni dvasia nepalyginamai daugiau reiškia už viską, ką galima įsigyti, čia ir pasirodo materialistinio egoizmo aklumas: materialinės gėrybės lieka šalia žmogaus ir jo paties niekuo nepraturtina. Galima sukaupti daug turto ir, to nepaisant, pačiam kaip žmogui likti skurdžiumi. Būdamas egoizmo išraiška, materializmas kaip aukščiausia vilione žmogų gundo vadinamojo "gero gyvenimo" laime. Priešingai, idealizmas žmogų žadina rūpintis ne tik savo paties gerove, bet ir visiems geresnio pasaulio kūrimu.

Iš materialistinės žmogaus sampratos nuosekliai plaukia "žmogaus žmogui vilko" dėsnis (neatsitiktinai šį žmogaus "vilkiškumą" ir deklaravo Thomas Hobbes — pirmasis naujųjų amžių materialistas). Aklas "gero gyvenimo" troškulys nejučiomis teisėtą savimi rūpinimąsi išugdo į nieko nepaisantį egoizmą. Materialinės gėrybės yra iš esmės savanaudiškos: negalima jomis lygiai visiems naudotis, kaip lygiai visi gali siekti tiesos, grožėtis menu ar doriškai kilnėti, dėl to vieni kitiems neužkirsdami kelio ir neturėdami ko pavydėti. Materialinės gėrybės savaime skiria žmones vienus nuo kitų (ką valdo vieni, to nebent kitiems), ir jų aistra savaime blėsina žmogaus žmogui jautrumą. Nepakaktų tik išorinės prievartos žmogaus

"vilkiškumui" nugalėti, jei pats žmogus savyje jo nugalėtų. Kaip apeliavimas į žmoniškumą, idealizmas yra ta dvasinė jėga, kuri iš vilkinio "visų prieš visus karo" telkia žmones draugėn bendromis pastangomis kovoti už geresnį pasaulį visiems.

Idealistas apsisprendamas vadovaujasi klausimu: ar kilnu — ar žmogiškai vertingai Priešingai, materialistas visą laiką yra susirūpinęs: ar apsimoka — ar naudinga?, kokia iš to man nauda? Kaip iš vienos pusės materializmas susijęs su egoizmu, taip iš antros — su utilitarizmu bei pragmatizmu.

Materialistinė galvosena yra taip persunkusi kasdieninę kalbą, kad paprastai naudinga neskiriama nuo vertinga ar tiesiog nauda laikoma visų vertybių matu ir dėl to visur stengiamasi įrodyti to, kas vertinama, naudingumą. Tai brutalus nesusipratimas, rodąs, kiek giliai materialistinis žvilgis yra nejučiomis įsišaknijęs ir tuose, kurie patys to nejaučia. Iš visų vertybių nauda yra pati žemiausia dėl to, kad ji tėra priemonės vertybė. O priemonė tėra tiek prasminga, kiek ją įprasmina atitinkamas tikslas. Niekas nėra savyje naudinga, o tik kam nors naudinga. Nauda visada nurodo į aukštesnes vertybes, kurios yra vertingos pačios savyje, o ne dėl kam nors tarnavimo. Naudos požiūris yra prasmingas tik tose srityse, kurios iš esmės yra priemonių sritys, būtent ūkyje ir technikoje.

Bet visa, kas yra savyje vertinga, yra aukščiau naudos ir šia prasme "nenaudinga". Kas imasi įrodinėti "naudingumą" to, kas yra aukščiau naudos, tas pats nežino, ką daro. Tevertinant visa pagal tai, kiek kas gali įrodyti savo naudą, faktiškai yra nuvertinama visa, kas yra aukščiau naudos. Menas utilitaristiniam žvilgiui virsta tik propagandos priemone. Morale rūpinamasi tik tiek, kiek ji laikoma naudinga palaikyti visuomenės tvarkai ar sveikatai. Net ir į religiją žvelgiama tik kaip į priemonę guosti žmogui sunkiose valandose ar tarnauti "viešajai moralei". Todėl absoliutinti naudą pagrindiniu gyvenimo dėsniu ir galutiniu vertinimo principu yra lygu apskritai blėsinti tikslų ir vertybių sąmonę. / viską žiūrėti tik naudos žvilgiu ir tuo būdu naudą išskelti į aukščiausią vertybę — tai viską nuvertinti į priemones ir iš tiesų nieko savyje nebevertinti. Nors utilitarizmas paprastai dengiasi pozityvizmu, iš tikrųjų jis savyje slepia nihilizmą. Kada teigiamas utilitarizmo principas: "tai vertinga, kas naudinga", tuo pačiu implikuojama nihilizmo išvada: "kas neteikia naudos, tas neturi nė vertės".

Įpratus į kasdieninį naudos ir vertės tapatinimą, jų skyrimas gali atrodyti tik žodžių dalyku, tik filosofiniu sąvokų skaldymu. Deja, tai nėra tik žodžių reikalas ir tik sąvokų skaldymas, nes pagrindinis žmonių išsiskyrimas kaip tik ir vyksta pagal tai, ko visų pirma žiūrima — "apsimokėjimo" ar vertingumo. Naudingumo ir vertingumo skyrimą sukonkretinkime, mesdami žvilgį į save pačius.

Nėra jokios abejonės, pavyzdžiui, dėl naminių gyvulių naudos, nes tik dėl vienokios ar kitokios naudos žmogus juos ir laiko: arklys tarnauja žmogui kaip darbo jėga, karvė teikia pieną ir mėsą, avis parūpina vilnos etc. Bet kokia nauda iš paties žmogaus? Vargiai šoksime įrodinėti žmogaus naudingumą. Greičiau iš karto suprasime, kad toks klausimas ne tik yra beprasmiškas, bet ir tiesiog įžeidžia žmogų. Įrodinėti žmogaus naudingumą reikėtų ieškoti, kam jis gali tarnauti priemone. Dėl to, kas imtųsi įrodyti žmogaus naudą, faktiškai imtųsi įrodyti, kad nėra ko žmogui tikėti savita paskirtimi. Be abejo, ir žmogus gali žmogų traktuoti tik kaip naudingą priemonę. Vergai iš tikro buvo naudingi kaip darbo gyvuliai! Tačiau niekas nenori būti laikomas tik darbo gyvuliu. Net ir laisvo darbininko traktavimas tik kaip darbo jėgą yra žmogaus įžeidimas.

Lygiai naudos klausimas yra beprasmiškas ir viskam, kas yra tikrai žmogiška (sava žmogui kaip žmogui). Gali būti naudinga prisiplakti prie įtakingo žmogaus — sudaryti pažintį, kuri galėtų padėti profesinėje ar politinėje karjeroje. Bet ar galime naudinga laikyti ir bičiulystę? Ne, tikrą bičiulystę kaip tik tai ir charakterizuoja, kad ji yra be naudos išskaičiavimų. Dėl to tikra bičiulystė ir nenutrūksta dėl "nebaudingumo".

Panašiai gali būti naudinga ištekėti už turtingo ar pelningos profesijos vyro ar gauti tokią pat žmoną. Bet ar pati meilė gali būti naudinga laikoma? Be abejo, ne. šeimos kūrimas yra ne ūkinio apsirūpinimo reikalas, o nepakeičiamai brangaus žmogaus radimas. O kada šeima kuriama be meilės, o tik naudos išskaičiavimu, tai iš tiesų tik parsiduodama kitam žmogui. Tik senatvėj ar iš cinizmo gali būti tuokiamasi su turtais, o ne su žmogumi. Jaunatvėj ir nesuciniškėjus renkamosi žmogų, o ne turtais, nes tik žmogų, o ne turtais ir galima mylėti.

O kokia nauda mylėti tėvus? Jokios naudos! Greičiau tai tiesiog nenaudinga, nes tėvų meilė dažnai virsta ūkine našta, jiems pasenus ir nebepajėgiant pragyvenimo patiems užsidirbti.

Arba vėl panašiai: kokia nauda mylėti Lietuvą? Savame krašte gali būti naudingas ir patriotizmas kaip priemonė sėkmingesnei karjerai. Bet svetur tautinė ištikimybė nebėra naudinga. Todėl kas nori įrodymo, jog naudinga ir svetur pasilikti, kuo yra gimęs, tas vargiai susilauks argumentų, kurie persvertų nutautimo žadama naudą.

Pagaliau: kokia nauda mylėti ir Dievą? Kas Dievą tiki tik dėl laukiamos naudos, tas ne Dievą myli, o tik baiminasi amžinybės (kas bus po mirties?;).

Visur, kur meilei pagrindo ieškoma naudoje, ten ir randama tik nauda, o ne meilę. Naudos žvilgis neišvengiamai meilę arba užgniaužia, arba visiškai iškreipia ir suprofanuoja. Meilė yra aukščiau už naudą, ir dėl to ją vertinti tik dėl naudos iš tiesų lygu ją nuvertinti.

Tas pats ir su kitomis žmogiškosiomis vertybėmis. Kokia nauda iš dainos ir muzikos, iš poezijos, iš dailės kūrinio? Gražu — taip, tačiau — nenaudinga. Visagrožinė kūryba yra nenaudingas žaismas ir nenaudinga prabanga. Neatsitiktinai nihilizmo terminą išpopuliarinęs Turgenevo "Tėvų ir vaikų" pozityvizmo bei pragmatizmo atstovas Bazarovas, ieškojęs pagrindo tame, "ką pripažįstame naudinga", buvo nuoseklus, vidutinišką chemiką vertindamas dvidešimt kartų daugiau už geriausią poetą. Iš tiesų, nebūsi sotus nei daina, nei poezija, nei gražiu paveikslu. Kitas reikalas, kad galima gauti honoraro už poeziją ar parduoti paveikslą, o butą papuošti biblioteka ar meno kolekcija. Tačiau ši nauda yra visiškai pašalinė tiek meno kūrėjui, tiek jo vartotojui. Ūkiškai žvelgiant, ir meninė kūryba yra darbas, reikalaujantis laiko ir dėl to teikiantis teisę į atlyginimą. Tačiau nei poezija, nei dailė nėra kuriama, turint mintyje tik pardavimą už aukštesnę kainą (o kas tai daro, taip pat pats parsiduoda, kaip tas, kuris veda dėl turto. Galima ir dailės paveikslą įsigyti tik kambario papuošimui, bet tam jis ir teturės tik baldo vertę. Vadovavimasis tik naudos žvilgiu ne tik iškreipia meninį interesą, bet ir apskritai stelbia grožio jausmą. Kokia nauda iš gražaus reginio ar, sakysime, iš gėlių? Naudingi yra visi augalai, kurie teikia mums maisto ar gyvuliams pašaro. O iš gėlių — jokios naudos! Personifikuodami galėtume sakyti, kad jos nieko rimto nedirba, o tik nerūpestingai žaidžia, kaip dailininkai ar poetai. Tačiau jei vieną dieną šalna pakąstų visas gėles, kaip niūriau būtų pasaulyje! Naudos žvilgiui visada pasaulis yra lyg be gėlių šypsenos, nes tai niūrus žvilgis, kuriam dėl to visa ir yra niūru.

Dar esmingiau naudos žvilgis iškreipia dorines vertybes, nes čia jis aptemdo patį žmogų kaip žmogų. Menininkas, nors ir parsiduodamas komerciniams išskaičiavimams ar politiniams viešpačiams, savo talento dar dėl to nepraranda, o tik jį daugiau ar mažiau pigiai eikvoja. Bet kada naudos žvilgis perkeliamas ir į dorinį gyvenimą, žmogus suniekia save patį kaip žmogų, nes naudos principu grindžiama moralė iš tikro jį palieka be jokio aukštesnio idealo. Nėra kalbos, kad sveika doram būti, kaip įrodinėjama doros naudingumą. Tačiau kas dora rūpinasi tik dėl sveikatos, tas iš tiesų ir rūpinasi tik sveikata, nes tik higienos taisyklėmis ir vertina, ko verta iš dorinių normų paisyti.

Panašiai nėra abejonės, kad dora tarnauja ir viešajai visuomenės tvarkai, apsaugodama žmogų nuo policijos, teismo ir kalėjimo. Tačiau kas saugosi nenusižengti tik dėl policijos, teismo ir kalėjimo baimės, tas iš tiesų tesusaugo nuo visuomenės baudžiamo blogio. Deja, nedaryti nieko bloga dar nereiškia ką nors gera daryti. O doros esmė slypi entuziazme: ne blogio vengimas sudaro gėrį, o greičiau kaip tik gėrio stoka sudaro blogį. Formalus teisumas (neplėšimas, nevogimas, nemelavimas etc.) gali likti be jokios dorinės vertės, jei jis remsis jautrumu ne pačiam žmogui, o tik policijai. Nedaryti gera — tuo pačiu jau blogiui atsiduoti, nes tai nusikalsti pačia pagrindine kalte — žmogui meilės stoka. Naudos žvilgiui visa tai turi likti svetima. Naudinga nesueiti į konfliktą su viešaisiais įstatymais ir nepatekti į kalėjimą. Bet kokia nauda aukotis dėl kitų? Jokios naudos, o tik nuostolis (vis vien, pinigais ar laiku, nes ūkiškai ir laikas yra pinigai, kaip suformulavo pragmatistinė išmintis)! Gali "apsimokėti" tik atmokamas gėris pagal principą do, ut des (duodu, kad duotumei). Bet kur nėra tokio "atsimokėjimo" vilties, ten nėra ir jokio "apsimokėjimo".

Ypač akivaizdžiai priešybę tarp naudos žvilgio ir dorinio žvilgio iliustruoja nusistatymas heroizmo atžvilgiu. Doriniam žvilgiui nepabūgimas nė mirties už tai, kas brangu, yra aukščiausias žmogui galimas savęs dorinis atbaigimas. Priešingai, naudos žvilgiui herojinė gyvybės auka turi atrodyti tik beprasmiškos

beprotybės įkūnijimas — kaip gali "apsimokėti" tai, už ką reikia apmokėti gyvybės auka?! Naudos žvilgiui negali būti nieko taip brangaus, kad būtų verta rizikuoti gyvybe. Mirtis iš tikro yra nenaudinga.

Visa, kas aukščiau už naudą, iš esmės yra "nenaudinga", nes ne nauda išsemia to viso vertę. Nenaudingas gyvenimas ir nenaudinga mirtis, kaip nenaudingas pats žmogus ir visa, kas kyla iš jo dvasinės gelmės. Tai visa vertinga savyje, o ne dėl "naudos". Naudos žvilgis neišvengiamai yra aklas visam tam, kas aukščiau naudos, arba tai visa iškreipia ir nuvertina. Visa "sunaudinti" — tai visa nuvertinti į priemones be jokio prasmingo tikslo, susirūpinus tik kuo ilgiau išlaikyti gyvybę, iš anksto skirtą mirčiai.

Kada naudos vardan nuvertinama visa, kas tikrai žmogiška, tai tuo pačiu nuvertinamas ir pats žmogus. Palenkiant visa naudos principui, negali sudaryti išimties nė žmogus. Naudos žvilgis galutinai ir žmogų nužemina į priemonę, vertindamas jį ne dėl jo paties, o tik pagal vienokią ar kitokią jo naudą atitinkamam kolektyvui. Tai žmogaus vertinimas tik kaip darbo pajėgos, kaip eventualaus kario etc. Kiek toks žmogaus vertinimas iš tikro yra žmogaus nuvertinimas, gerai žinome iš totalistinės valstybės, o ūkyje iš komunistinės santvarkos. Dar baisnis už išorinį žmogaus nuvertinimą yra vidinis savęs paties nuvertinimas. Jei nėra nieko savyje vertinga, tai nėra pagrindo žmogui nė pačiam save vertinti. Kadangi tik materialinės gėrybės yra tiesiog naudingos, tai naudos žvilgiui visą žmogaus "idealą" išsemia turtas, karjera, patogumai bei malonumai etc. Bet šis idealas be idėjos palieka žmogų tuščią laukti mirties. Visa tai, ką buvo galima turėti, reikia palikti, mirčiai atėjus. Visą mirtis išplėšia iš rankų, ką buvo galima įsigyti. Tik to nė pati mirtis negali iš žmogaus išplėšti, kas jis pats buvo. Į amžinybę žengia tik pats žmogus, palikęs visa, kuo naudojosi.

Mirtis atskleidžia, kodėl pirmiausia privalu rūpintis, kas žmogiškai vertinga, o ne kas "apsimoka". Mirties akivaizdoje paaiškėja, kas gyvenime vertingiau — materialinės gėrybės ar pats žmogus. Gyvenimui užsisklendžiant, galutinai išryškėja tiek materializmo žmogiškoji menkystė, tiek idealizmo žmogiškoji didybė. "Apsimokėjimu" susirūpinęs egoistinis materializmas pasirodo buvęs dvasinis aklumas. Iš tikro yra akla rūpintis nauda, bet pamiršti save patį, užmirštant kasdieniniuose rūpesčiuose savo amžinąjį pašaukimą. Kaip materializmo šaknys yra mirties užsimiršime, taip idealizmo versmė yra krikščioniškasis memento mori.

Be santykio su mirtimi gyvenimas lieka be gelmės: užmiršimas mirties visada veda į dvasinį seklumą. Kaip mirtis priklauso gyvybei, taip memento mori priklauso gyvenimo išminčiai. Memento mori — tai ne liguistai sirgti mirties baime ir ja nuodyti gyvenimą, o neužsimiršti, jog ne be galo gyvenama ir dėl to svarbu savo laiką prasmingai naudoti. Sveika mirties sąmonė žmogų kreipia ne nuo gyvenimo, o į prasmingesnį gyvenimą, žadindama rūpintis ne tik tuo, kas "apsimoka", bet praranda savo vertę su dingstančia akimirka; žadindama rūpintis ir tuo, kas "neapsimoka", bet yra žmogiškai vertinga ir dėl to nė mirties akimirka nepraranda savo vertės. Tai žadinimas nuo materializmo į idealizmą, nuo paskendimo tik kasdieniniuose rūpesčiuose į rūpinimąsi ne tik savimi, bet ir kitais. Nors ir "neapsimoka" gyventi ne tik sau, bet be gyvenimo ne tik sau nepasiekiamo nieko, kas sudaro žmogiškąją didybę. Kaip materializmas liudija žmogiškąją menkystę, taip idealizmas — žmogiškąją didybę.

Idealizmas ir materializmas sudaro tiesioginę priešybę. Tačiau tai nieku būdu nereiškia, kad idealizmas reikalautų paneigti medžiaginius ir aplamai ūkinius rūpesčius. Toks idealizmas visiškai neatitiktų žmogaus situacijos pasaulyje ir būtų netikras. Materialinės gėrybės taip pat turi žmogui vertės, ir dvasinė pažanga taip pat yra reikalinga atitinkamos ūkinės pažangos — skurde sunku ir dvasiškai neskursti. Kadangi nesame grynosios dvasios, tai ir negalime būti "gryni" idealistai — nesirūpinti savo gyvata ir rytojumi.

Visiems natūralu rūpintis geriau gyventi, visiems prigimta siekti laimės. Laimės ilgesys yra teisėtas, ir būtų nesusipratimas idealizmo vardan laimę niekinti. Tačiau "geras gyvenimas" įprastine reikšme dar neatneša laimės. Laimė žmogui ateina tik su žmogiškai prasmingu gyvenimu, ne tik sau gyvenant. Kaip gražiai laimės paslaptį formulavo mūsų Vaižgantas, laimę randa tas, kas jos ieško ir kitiems. Užuoat niekinęs laimę, idealizmas įspėja, kad lygiai visų širdys ilgisi laimės ir dėl to reikia rūpintis ne tik sau pačiam gero gyvenimo kūrimu, bet ir kūrimu visiems geresnio pasaulio. Ir kadangi moralistai dažnai tai užmiršta, reikia įsakmiai pabrėžti, kad geresnio pasaulio vizijai priklauso ne tik atskirų asmenų moralinis skaidrėjimas, bet ir ūkinių gyvenimo sąlygų žmoniškėjimas. Geresnis pasaulis bus tik tas, kuriame visi galės geriau gyventi. Kol kur nors pasaulyje viešpatauja skurdas, tol visų sąžinės turi likti neramos. Kad materialinių gėrybių

žmogiškoji vertė yra žemesnė už dvasinių vertybių, nieku būdu tai neteikia pagrindo joms nuvertinti ir ūkinį-socialinį rūpestį laikyti jau "materializmu". Materializmą sudaro ne pats materialinėmis gėrybėmis rūpinimasis, o tik jų statymas aukščiau dvasinių vertybių ar tik jomis rūpinimasis.

Niekam nėra pavojaus pasidaryti "materialistu" dėl rūpinimosi, kad visi turėtų žmoniškesnes gyvenimo sąlygas ir kad kuo mažiau liktų pasaulyje skurdo. Toks rūpinimasis materialinėmis gėrybėmis liudija ne materializmą, o idealizmą jau tuo pačiu, kad jis kreipiasi į kitus. Bet, tesirūpinant tik savo pačių gerove, yra pavojus faktiškai darytis materialistais ir tiems, kurie pasaulėžiūriškai yra įsipareigoję idealizmui. Gyvenimo tikrovėje nėra tokio griežto išsiskyrimo į materialistus ir idealistus, koks principiškai yra tarp materializmo ir idealizmo. Egoistinis materializmas visus gundo daiktus aukščiau vertinti už žmogų ir daugiau rūpintis rytdiena negu amžinąją žmogaus paskirtimi. Užsimiršimas prieš mirtį neišvengiamai skandina kasdienybėn. O kasdienybė savo ruožtu žmogų užsklendžia tik savo paties gerovės rūpesčiuose, kurie ir nustelbia idealistinį nusiteikimą. Kai materializmas savaime žmogų vilioja rytdienos baimės ar laimės pažado pavidalu, tai dėl idealizmo tenka visą laiką kovoti, kaip dėl visko, kas nėra savaime duota, o patikėta mūsų laisvei.

Kur skundžiamasi entuziazmo stoka, ten iš tikro skundžiamasi idealizmo stoka. O savo ruožtu, kur stokojama idealizmo, ten savaime įsiviešpatauja materializmas. Idealizmo stoka ir yra materializmas ta pačia prasme, kuria gėrio stoka sudaro blogį.

5. Idealizmas kasdienybės tikrovėje. — Tikras idealizmas tėra tas, kuris yra įkūnijamas gyvenime.

Kiek tenka lietuviškojoje išeivijoje skūstis entuziazmo stoka ir besiplečiančiu abejingumu, tiek faktiškai tenka skūstis materializmo platesniu išsiskynimu. Todėl ir aktualu priešais pragmatistinį naudos rūpestį žadinti idealistinę ryžtį negyventi tik sau. Ne aplamai stokojame energijos, o tik leidžiame ją sugerti nesibaigiamam "kūrimuisi". Asmeniškai gerovei kurti turime tiesiog pionierinės energijos. Visi pasigėrėtinai kuriamės. Bėda tėra, kad nerandame ir galo savo "kūrimuisi".

Tėvai vis dar naujose sąlygose "kuriamės" — įsigiję vienus namus, dairomės į antrus, o nuo tų į trečius ir taip toliau; keliamės iš paprastesnio rajono į "padorų" ir prisiduriame vasaros poilsiui kurortinę rezidenciją; nuo bankinių sutaupų leidžiamės į akcijas ir visas kitas investicijas; nebaigiame mokslų, besistengdami pereiti į pelningesnes profesijas etc, kol visą šį "kūrimąsi" užbaigia širdies smūgis. Nespėjus tėvams "įsikurti", prasideda iš naujo vaikų "kūrimasis": vos baigus studijas ir (dažnai galvotrūkčiais) sukūrus šeimą, norima iš karto įsikurti pagal "padėtį" — kiek galint prabangiau; bežengiant savo profesinės karjeros, visą laiką "padėtis" griežtina savo reikalavimus, ir taip vėl prasideda "ta pati daina be galo", kaip tėvuose.

Niekada negalima rasti galo "kūrimuisi", kol tik juo rūpinamasi. Kasdieniai rūpesčiai yra be galo. Niekas negali jų neigti. Kiekvienas turi teisę kiek galint geriau įsikurti, tačiau tik ne savęs pačių žmogiškojo užsimiršimo kaina. Kuriamės be galo, lyg ruoštumėmės ir gyventi be galo. O iš tikrųjų galutinai esame pašaukti ne ligi mirties "kurtis", o amžinybei save sukurti. Ne amžiams kuriamės, o amžinybei gyvename. Todėl ir privalu nepaskęsti nesibaigiamame "kūrimesi". Nepalyginamai svarbiau save pačius kurti vertingais žmonėmis, o ne gerai "įsikurti". Kaip žmogus yra nepalyginamai aukščiau už visą pasaulį, taip ir žmogiškasis savęs kūrimas yra nepalyginamai aukščiau už visą "įsikūrimą". Daugiau rūpinkimės ne "kurtis" be galo, o save pačius kaip žmones kurti! Leisti save pavergti "kūrimosi" aistrai lygu pačiam save suniekti. Kaip idealizmas žmogų taurina, taip materializmas — suniekina.

Idealizmas žmogų žadina kilti aukščiau kasdieninės buities rūpesčių. Bet kaip kasdieniniame gyvenime rasti vietos idealizmui? Kaip idealizmą įkūnyti pilkojo kasdienybės?

Anksčiau analizavome, koks yra nesusipratimas idealizmą įsivaizduoti tik paniekos vertu naivumu, nepraktiškumu, realizmo stoka. Bet būtų lygus nesusipratimas idealizmą vaizduotis ir tokia nepasiekiamą kilnybę, kuriai būtų skirti tik "išrinktieji". Idealizmas yra visiems atviras, nors ir daugelyje jį užgožia materializmas. Kiekvienas žmogus ne tik gali, bet ir privalo būti idealistas ta pačia prasme, kuria visiems privalo vykdyti žmogiškąją paskirtį. Užuoat reikalavęs iš žmogaus kažko antžmogiško, idealizmas iš kiekvieno reikalauja tik to, kas kiekvienam yra įmanoma jo konkrečioje situacijoje ir tuo pačiu kasdienybėje.

Su kasdienybe yra taip pat, kaip su medžiaginiais rūpesčiais. Būtent: idealizmas yra nesutaikomas ne su pačiais medžiaginiais rūpesčiais, o tik su materialistiniu juose paskendimu. Taip pat ir su kasdienybe. Ne pati kasdienybė sudaro idealizmui priešybę, o tik joje paskendimas, stumiant dieną po dienos ir pamirštant, kad laikas žmogui duotas ne tuščiai praleisti. Dėl to būti idealistu visiškai nereikia kažkur iš kasdienybės pasitraukti. Priešingai, kasdienybė yra ta erdvė, kurioj žmogus gali savo idealizmą išskleisti. Užtuot palikus kasdienybę, idealizmas reikalauja ją palenkti idealams ir tuo būdu iš banalybės paversti savęs dvasiniu ir moraliniu formavimu, ankstesniu terminu tariant — savęs kaip žmogaus kūrimu. Vienu žodžiu, idealizmas — tai kasdieninė ištikimybė savo idealams.

Ištikimybė — kasdieniškai kuklus žodis, tačiau jame slypi idealizmo žmogiškoji didybė — ištesėti savo pareigas, nepaisant sutinkamų išorinių kliūčių (aplinkos, "kitų" etc.) ar savo paties tingumo. Kasdieninėse pareigose bręsta idealizmas. Be abejo, netenka idealizmo kasdien liudyti herojiniais žygiais. Bet kas užsigrūdina mažose pareigose, tas pasiruošia ir dideliems bandymams. O didelį bandymą gali sudaryti ir pati kasdienybė, nors ir nereikalaujama jokio heroizmo.

Šiuo metu tokiu bandymu yra lietuviškojo idealizmo jaunojoje kartoje įžiebimas. Nevienam tai atrodo beviltiškai sunkus dalykas. Ir tačiau tai yra kasdieniškai paprastas uždavinys — būti tėvų išmokytam jų kalbos, lankyti liuanistinę mokyklą ir joje uoliai mokytis; lavintis lietuvių kalboje, vartojant tą kalbą su draugais ir nevengiant ja skaityti; jungtis į lietuviškąsias organizacijas ir jose tęsti lietuviškąjį auklėjimąsi, o vėliau pačiam aktyviai reikštis lietuvių kultūriniam ir visuomeniniam gyvenime. Tuo pačiu kasdieninių pareigų vykdymo keliu subręstama ir bet kuriam kitam idealizmui.

Vis laukiame kažkokiego stebuklingo recepto išjudinti iš apatijos ir įžiebtis entuziazmui. Receptų pakanka, ir visi juos žino. Tačiau jokie receptai stebuklingai negelbsti, jei stokoja ryžties juos vykdyti. Kažkokiego stebuklingo recepto laukimas tėra viena iš iliuzijų, kuriomis dengiamas kaltės jausmas. Naivu laukti stebuklingo recepto, kur klausimas liečia dvasią. Gyvai dvasiai įžiebtis nėra kito recepto, kaip sąžiningai vykdyti kasdienes pareigas, kurias visi gerai žinome. Kasdieninė ištikimybė savo pareigoms ir tuo pačiu savo idealams savaime nugalės apatiją ir įžiebs entuziazmą.

Todėl, užtuot "aplamai" aimanavus dėl entuziazmo ir idealizmo stokos, kiekvienam tenka patį save klausti: kiek aš pats šiai stokai atstovauju save menkystės dalimi? Kiek mano abejingumas smelkia ir visus kitus? Kiek savo entuziazmu galėčiau ir kitus uždegti?

Tik visi šie klausimai turi būti konkretūs, nes tikras idealizmas visada yra praktiškas idealizmas. Bergždžia jaustis degančiam viso pasaulio rūpesčiais, bet neatlikti, kam įpareigoja konkreti "čia ir dabar" situacija. Dėl to reikia savo sąžinei atsakyti visiškai konkrečiai: ar iš tiesų šiemet neturiu laiko sutikti jaunimą globoti, dirbti liuanistinėje mokykloje, įeiti Lietuvių Bendruomenės ar BALFo valdybon etc? Ar iš tiesų esu toks neturtingas, kad turėčiau neskaityti lietuviškosios spaudos ir knygų, neleisti vaikų liuanistinėn mokyklon, atsisakyti aukų geram tikslui etc? Juo didesnis skaičius sąžiningai šiuos klausimus atsakys, juo mažiau teks visiems skūstis entuziazmo stoka. Kiekvienam entuziazmo gali įkvėpti tik jo paties į save atviras atsigrėžimas — ryžtingesnis nusistatymas prasmingiau gyventi.

UŽBAIGIAMASIS ŽODIS

NE VYTIS LAIKĄ, O JAM VADOVAUTI!

Visa atnaujinti Kristuje... Kartų kartais klausyti ir pačių tarti žodžiai. Esame su jais taip kasdieniškai apsipratę, kad jie nebeverta mūsų širdžių tuo dramatišku apeliavimu, kuris juose slypi. Jie aidėjo du tūkstantmečius ir aidės, kol žmogus šioj planetoj gyvens. Aidės visą laiką, nes niekada jie nebus galutinai įvykdyti, kaip nebuvo ligi šiolei jokioj istorinėj epochoj. Istorinėje laiko tėkmėje jie liks nepasieksimas horizontas, nes jie nurodo jau už istorijos horizonto — į amžinybę.

Visada pasaulis bus senas, ir visada reikės jį atnaujinti dėl to, kad senatvė yra laiko esmė. Visą laikas sendina. Kiekviena nauja laiko srovė yra nauja tik savo metui — tik trumpam. Visą laiką vienas sroves keičia kitos. Jaučiamės visą laiką darą pažangą, pirmyn žengią, bet kaip tik dėl to lyg nespėjame laiko vyti. Vis stovime prieš naujas sroves, prieš naujas madas ir prieš naujus stabus. Tačiau šis be atvangos besikeičiąs naujumas liudija, kad visų naujovių šydas iš tiesų dengia senatvės įkūnijimą — praeinamybę. Nuolat stovime prieš nauja dėl to, kad nuolat stovime prieš tai, kas su laiku praeina. Ne naujos srovės, naujos mados ir nauji stabai gali nugalėti šią senatvę — laiko tėkmę, nes visa tai yra pačios šios laiko tėkmės išraiška. Ne laikas gali save atnaujinti, nes kiekvienas jo atnaujinimas jau rytoj yra pasenęs. Laiką gali atnaujinti tik tai, kas jį peržengia, būtent — amžinybė. Tik amžinybė yra iš esmės jauna, negali pasenti ir yra laisva nuo praeinamybės.

Čia išsiskiria teistinis ir ateistinis žvilgis į istoriją. Tematydamas tik laiką, ateistas bando jį nugalėti vis naujo ieškojimu. Švietimo amžius buvo pažangą paskelbęs savo dievu. Sudužus nuolatinės tolydinės pažangos mitui, šiandien jį yra pakeitusi beprasmybės aimana — tragiškas pesimizmas.

Ir teistas turi pripažinti tragizmą istorinėj laiko tėkmėj, tik jo tragizmą gaivina amžinybės viltis, ir dėl to jo žvilgis į istoriją, tariant E. Mounier terminu, yra tragiškasis optimizmas. Nors ir visi laikai teka į amžinybę, istorija vyksta laike, o ne amžinybėje. Meko negalima laike galutinai laimėti. Kiekvienas laikas ateina su naujomis problemomis, ir amžinasis atnaujinimo uždavinys vis iš naujo išskyla. Kiekviena nauja karta turi iš naujo pradėti jai duotojo laiko atnaujinimą. Dėl to ir tenka būti laikui atviriams, nors ir nereikia laikui atvirybės stabinti. Krikščioniškosios laikui atvirybės pagrindas yra ne nuolatinį nusibodimą slepianti naujumo dėl naujumo aistra, o kūrybos entuziazmu gaivinanti atvirybė amžinybei.

Nepakanka tik vyti laiką, nesileisti pralenkiamiems, neatsilikti nuo modernių srovių ir madų, vienu žodžiu — žengti su laiku. Krikščioniškasis avangardizmas turi žengti pirma laiko, kad galėtų ne vyti laiką, o jam vadovauti. O visada pirma laiko yra tik amžinybė: iš jos ir į ją teka visi laikai, ir joje slypi galutinė istorijos prasmė. Atvirybė laikui grįsti atvirybė amžinybei — tai į visus laiko rūpesčius žvelgti Amžinosios Tiesos šviesoje ir akivaizdoje. Drauge su visais priklausome savo laikui ir dėl to drauge su visais esame už jį atsakingi, ir — ne mažiau, o daugiau atsakingi, turėdami krikščioniškąją tiesą ir istorinę atsakomybę už savo laiką laikydami atsakomybę prieš Dievą.

ŽMOGIŠKOJI DIDYBĖ GALIMA VISAIS LAIKAIS!

žengiamo laike į amžinybę. Ir kadangi laikas yra kasdienybė, tai kelias į amžinybę eina per kasdienybę. Pačią kasdienybę privalome paversti žygiu į amžinybę — pačius kasdieninius rūpesčius spręsti visa krikščioniškąją atsakomybę. Reikia, kad ir pati mūsų kasdienybė liudytų ne žmogiškąją menkystę, o žmogiškąją didybę.

Dr. A. Sužiedėlis savo Ateitininkų VII kongreso paskaitoj, kurią kviečiu pagrindinai perstudijuoti ("Ateitis", 1965 nr. 6), jaudinančiai išskrodė mūsų kasdienybę, kurioj nesunku didybę vaidinti, bet sunku iš tikrųjų ją liudyti: "Ne šiandien mums lemta įprasmingi savo būtį didvyrių žygdarbiais, herojų auka, ne šiandien mums savo vertę paliudyti sprendimais, kurie žymi dvasios galiūnus. Mūsų šiandieninė dalia sergėti, kad neliktume žmonės silpnuoliai. Savęs įprasminimo užduotyje tai nėra dėkingas kelias. Priimkime tą kelią, kaip gal vieną iš tų stebuklingųjų kelių, kuriais vesdamas, ir Lietuvą apvaizdoje laikydamas, Dievas dvasios galiūnus gamina ateičiai" ("Ateitis", 1965 nr.6,155).

Iš tiesų, šiandien mums skirta ne herojiškais žygiais pasižymėti, o tik nelikti "žmonėmis silpnuoliais". Tačiau, nors kiekvienas laikas turi savitą formą žmogiškajai didybei, žmogiškoji didybė yra galima visais laikais. Šis metas iš tikro neteikia galimybių herojinei didybei (pvz., stoti kokion nors tėvynės laisvinimo brigadon, kaip dr. A. Sužiedėlis paskaitos pradžioj pastebėjo). Tačiau ir šiandien dvasios didybė yra lygiai visiems atvira, nes ir pati mūsų kasdienybė yra sunki. Sunki mūsų kasdienybė dėl to, kad gyvenamųjų kraštų laisvė yra svetima lygiai visiems (ir tiems, kuriems šie kraštai nebėra svetimi), nes tautiniu atžvilgiu ji lygiai visus spaudžia. Esame šiandien reikalingi tos dvasinės didybės, kuri save liudija kasdienine ištikimybe. Šios dienos ištikimybe brandins "dvasios galiūnus" ir ateičiai. Kas šiandien neištvers kasdieninėje ištikimybėje, tas ir ateityje nebus "dvasios galiūnų" tarpe.

Sunku, bet tai ir didu. Dideli uždaviniai reikalingi stiprių žmonių. Bet užtat dideli uždaviniai ir nebaido tų, kurie labiau baiminasi kasdieniško sunykimo negu ryžties kovai. Stiprių žmonių esame reikalingi, nes stovime prieš didelį uždavinį — nesunykinti trąša svetimuosiuose, o išsiskleisti pasaulyje Lietuvos žiedu, kuriant dvasinės erdvės Lietuvą.

Nematome dar horizonte laimėjimo, bet juo tikime. Mūsų viltį gaivina tikėjimas Apvaizda ir Lietuvos meilė. Todėl ir šioj juodoj dabarties nakty viltingai kreipiamės ateitin:

Ateitį regim tėvynės laimingą, Šviečia mums kryžius ant mūs vėliavos.

1965. DC. 23